

НОВЫ ЗАМАК

ЛІТАРАТУРНЫ АЛЬМАНАХ. ГРОДНА. ММХХІ
ЗАСНАВАНЫ ў 2012 ГОДЗЕ
ВЫПУСК 10

УДК [821.161.3]-822

Галоўны рэдактар:
Янка Трацяк

Рэдакцыйная рада:
Валянцін Дубатоўка
Ала Петрушкевіч
Аляксей Пяткевіч
Сяргей Чыгрын

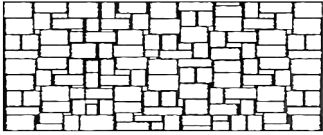
Укладанне:
Янка Трацяк

Мастацкае афармленне вокладкі
(«Гербы гарадоў і мястэчак Гарадзеншчыны літаратурнай»)
Вольгі Анушэўскай

ISBN 978-985-7257-39-3

© Калектыў аўтараў, 2022
© Трацяк Я., укладанне, 2022
© Афармленне. ТАА «ЮрСаПрынт», 2022

pawet.net

РЫЧАРД БЯЛЯЧЫЦ

Нечакана і нават імгненна,
Ледзь сустрэча вачэй настае,
Нерастрачаная летуценнасць
Забірае ў аблокі свае.

Ты, напэўна што, ведаеш тое
Па сабе
Ці то з добрай рукі,
Як імкне жураўля маладое,
Без аглядкі імчыць,
Напрасткі.

Як па верасні, так і па маі,
Летучы па-над краем, то ўніз,
Падтрымаю,
У дождж падтрымаю
Сімпатычны ва ўсім аптымізм.

Дзівосы

Дзень ад расы і ад сініцы.
У словах мёд,
Пчаліным гудзе.
Прыйшлі сюды, каб падзівіцца,
І больш падобнага не будзе.

Ты ёсць.
І гэтым падзівіла.
Хвіліны-знічкі дакараю.
Злятае ранак лёгкакрылы
На падаконнік небакраю.

Жадаў, шукаў дзівосаў хвілі.
І вось дзівосы прада мною:
Аблокі неба захапілі,
Туман — астатняе,

Зямное

Калі ж заняўся свет праўдзівы,
З нябёсаў велічна і прама
Глядзела зорка,
Як на дзіва,
Пазнаючы ўва мне Адама.

Жывуць дзівосы справа, злева
І будзяць нас напрапалую.
А ты дачку назвала Евай.
Нічога дзіўнага.
Цалую.

Сустрэча

Саб'юся са шляху, што дрэнна,
Ці нават на шчасце, быць можа,
Нарэшце, Радзіму сустрэну
На ціхіх прыступках Каложы.

Такія блакітныя вочы,
Прыгожа-руплівыя рукі.
Я дзесьці страчаў іх аднойчы
Пад вальс
Ці пад водсветак гулкі.

Усходзіць вянок васільковы,
Асмелішся глянуць калі ты.
І словы,
Спрадвечныя словы
За ёй паўтараеш малітвай.

Прыпомняцца Грунвальд і Полацк,
І кожны пагорачак пыльны.
І будзе гучаць яе голас
З-пад сэрца майго,
Як з-пад Вільні.

Сустрэну на маінай сцежцы,
Што дзесьці згубілася ў жыце.
І вы яе моцна пацешце:
Прыйшоўшы сюды,
Памаўчыце.

Калі люблю, тады і праца
Кіпіць у пальцах, уваччу.
Ламаць сябе, каб спадабацца
Камусьці словам,
Не хачу.

Не спавіваць у белым мне іх
І не карміць з абедзвюх рук.
Хутчэй надоўга анямею,
Сустрэўшы родную зару.

Маё маўчанне даспадобы
Ім на сягоння, на гады.
Абы іх слухалі заўсёды,
На іх дзівіліся заўжды.

Калі абсохнуць зоркі, росы,
Павекі чыстыя твае,
Мой інтэрнэт глыток папросіць
З крыніцы той, што Котра п'е.

Ці майскім днём, ці днём асеннім,
Калі званар у сэрца б'е,
Радок спалохае
Аленем
Мяне,
Статут іх
І сябе.

Кветкі

Ляцелі небам журавы,
Яснала восеньская памяць.
Такі букецік толькі вы
Маглі прынесці і паставіць.

Бялюткі, нібыта ў расе,
Гатовы чыста спавядацца.
Святлеў кастрычнік пакрысе,
Здалёк вярталася юнацтва.

Ні іх радзімы, ні імя
Не ведаць мне, нібыта госцю.
Але ж квітнеюць нездарма
На краі восені чыёйсці.

Вы іх пакінулі на ноч.
І покуль хмары цемень месяца,
Мяне, маўклівага апроч,
Вясною даўняй
Дыхаў месяц.

Калі ж пара наўкруг прыйшла,
Нязвыкла, нечакана гэтак,
Паўсюль пялёсткамі святла
Займаўся дзень
Ад вашых кветак.

Верш для вершаў

За тое дзякуй, што прыходзілі
І не давалі сумным быць.
Свае выводзілі мелодыі,
Каб не сваволіў я абы.

То недаспелаю парэчкаю
Вы.
Праглынуць удасца ледзь.
То, як туманы недарэчныя —
Каму сказаць,
Куды падзець?

Гады і вы заўжды над пожнямі,
Таму, напэўна, нездарма
Пазнаю ў твар сягоння кожнага,
А вы напамніце імя.

Бывала, вуснамі салодкімі
Вы асвятляеце мне ноч.
Бясстрашнай ветразевай лодкою

Праносіцеся.
Хоць ускоч.

Было: пускаў чароды цэлыя
Пад улюбёны добры час,
Калі, курлычучы, ляцелі вы,
І жыць хацелася
Для вас.

Пайду

Вітаю твары і імёны,
І галасы ў звычайны будзень.
У цішыні сваёй зялёнай
Сябе аднойчы не забуду.

Стаю ў баку з танюткай кніжкай,
З зарой вячэрняю на ўзмежку,
Запаэтычны, можа, лішку,
Але ж не першы і не лепшы.

Ізноў прысніць цябе жадаю,
Не адпусціць у свет хачу я.
Ты, як заўсёды, маладая,
Мяне не бачыш і не чуеш.

Яшчэ прад зоркаю вячэрняй
Хачу, калі адліга ляжа,
Прасіць у сябра прабачэння
За што —
Не ведаю, аднак жа.

Затым па свежай сумнай пожні
Прайдуся ўслед за журавамі,
Нібы экзамен здаў апошні
Прад Богам вечным
І прад вамі.

Пайду.
Няхай ужо не згасне
Над безданню, над родным домам
Зямля мая — зрачок мой ясны —
Між даляў новых і знаёмых.

Як у дзяцей, мой час бязвінны
Настане з колеру і слыху,

Яшчэ з высокага ўспаміну,
Якім і жыць,
І свежа дыхаць.

Зорка

Недзе свеціцца, мігае,
Не сумуе ні аб чым
За высокім цёмным гаем
Кучаравых аблачын.

Каб жа ведала, ёй колькі
Прысвяціў я добрых слоў,
Прыляцела б вымыць пёркі
Ў росах котранскіх ізноў.

Тут

Тут край красаваўся вякамі
Ля моцных прыступкаў палаца.
А я, старажытны, як камень,
Баюся на свет паказацца.

Завеі пра што варажылі,
Адным балюстрадам вядома.
Затое свае і чужыя
Тут думкі паселі,
Як дома.

Пашэпчуцца слугі.
Іх гоман
Чувацца да ранку, бывала.
І князь пад Няву і пад Нёман
Настроіць гітару памалу.

Вячэрняя зорка гатова
На першае, можа, спатканне.
Улягуцца думкі і словы,
Пачуццаў хвіліна настане.

А восенню стомленай рыжай
Пад вецер апошні зялёны
Павее далёкім Парыжам

Ад крылаў
Імклівай князёўны.

Позняя любоў

Твая рука — сініцай на плячы.
Вось толькі я не князь,
Не годны рыцар.
Баюся паўтарыцца хоць у чым.
І нельга хоць у чым не паўтарыцца.

Нібы на здымку,
Крыху патрывай.
Не лепшы буду, можа,
І не рэдкі.
У рост дажджу павырасце трава,
І для цябе адной узыдуць кветкі.

Пытаннем з-пад зямлі
Ці з-за вугла,
Як снег на галаву,
Я паўтаруся.
Зіма да ног насыпала святла,
Бы назаўсёды,
Адлятаюць гусі.

Спяшаюцца дадому галубы.
З нябёсаў — позні,
З-пад Зяльвянкі — ранні...
Не ведалі з табой, што гэта быў
Апошні самы
Міг выратавання.

Радзіма...
Памінулі радасць, боль.
Іх будзе і не меней, і не болей.
Мне б толькі паўтарыцца прад табой
Хоць позняй
Нерастрачанай любоўю.

Ужо папахвае тут раем,
Анёл закон па небе піша.
І нават дух мой падпірае
Ва ўсім ашмянскае зацішша.

Тут трактар, нібы ў казцы, глуха
Зноў вуркатаць не перастане —
Арэ, пабліскваючы плугам,
Праднавальнічнае маўчанне.

Прысніўся верш.
Ашмянка звонку.
Над ёю рэдкі звон царкоўны.
Гара.
І сонца млее ў вокнах
Пад стрэхамі бяроз і клёнаў.

А слоўка трапна патрапляе
Туды, дзе днём стаіць вясеннім
Мая Швейцарыя малая
І ёю здзіўлены пісьменнік.

Наіўны буду,
Аж пацешны.
А ні самоты, ні нуды.
Такія вірусныя вершы.
Каханне першае нібы.

Асцерагаюся пагляда,
Кантактных слоў і галасоў.
Непаслухмянай думкай падаў
Перад табою
Цень
Ізноў.

Якія б ні зманілі далі,
За думкай неслася зямля.
За ёю след у след траплялі,
Спачатку сонца,
Потым я.

Каб не канчаліся пацешкі
І каб паўсюль,
Як свет відзён,
Не сталі лозунгамі ўсмешкі
Мінулых дзён,
Крылатых дзён.

Памяць

Хацелася ласкі і волі,
Пакуль за пагоркам зіма.
Не будзем пра сумнае болей,
А радасці лішняй няма.

Мы ходзім па вуліцах розных,
На рознае моўчкі глядзім.
Сягне бліскавічная розга —
Па небе пакоціцца дым.

Нібы дзеля памяці доўга
Клапоцімся, дбаем — жывём.
Застолле з яе і дарога,
Сусвет,
І забыты наш дом.

Бясконцыя ночы настануць,
Спахопіцца снежная рань.
І сцелецца сонейкам памяць,
Куды і калі ні паглянь.

Пазбаў і агню, і крыніцы,
Без голасу,
Песні пусці.
Тваім успамінам зрабіцца
Не дай,
Не хачу
Па жыцці.

Ты, я, восень

Айчына, пэўна, сонца сніць
З пашанай, з юнаю любоўю.
Не можа восень іншай быць,
Чым ты, чым я,
Чым мы з табою.

А нам лятаць яшчэ, лятаць,
Калі сутонне
Ці світае.
Не можам іншымі мы стаць,
Чым восень наша залатая.

На трох падзелім светлы сум,
Па аднаму, то ўтрох паплачам.
Двум кветкі познія нясу,
Не можа быць ужо іначай.

Па лужах восень басанож
Бяжыць дзяўчынкай за табою.
А потым сніцеся праз ноч
То ты,
То восень,
То абое.

Я ваш спрадвечны чуйны слых.
І, як з гадамі павялося,
Мне нельга, нельга ні на міг
Парушыць ваша двухгалоссе.

Упершыню

Якая па зямлі перасцярога
І дасканаласць ходзіць нездарма:
Жыць і не ведаць пра цябе нічога —
Ні голасу,
Ні твару,
Ні імя.

Але сустрэча,
Погляд выпадковы.
Пад незнаёмай зоркаю брылі.
На развітанне сказаныя словы

Нясуць у свет,
Нібыта два крылы.

Не хочаш і не здолееш вярнуцца
Ў сваю даўно забытую вясну.
Зайздросціш ветру, і дажджу, і птушцы.
Не нова.
А з табой — упершыню.

Божыя званы

Даўно было.
Нібы няпраўда.
Як шмат змянілася з таго.
Чытаць і ведаць быў я рады
Віктора, прозвішчам Гюго.

Быў незалежным, стану гордым.
Згаджаўся, дужаўся з маной.
Так часта чуўся Квазімодам
Я прад табой, аднак, адной.

Раман цяпер не дачытаю
Ў аправе моднай дарагой.
Эпоха ў рэчышчы не тая.
І ты не тая,
Я не той.

Агонь нябёсы патрывожыў
І нам здавалася здалёк:
Сабор Свяцейшай Маці Божай
Далоні ў полымі апёк.

З дзяцінства родам
І заўсёды
Мы з узаранай даўніны,
Дзе бессмяротны Квазімода
Ратуе
Божыя званы.

О, не...

Хай Кніга Вечная закрыта,
Застаўся ў сэрца зрок і слых.
Не, не глядзі на свет адкрыта,
Дзе я спяшаю да тваіх

Акон, дзвярэй
І, як захочаш,
Да белых рук,
Да чорных воч.
Каб не ўраклі чужыя вочы,
Сама ваколле не суроч.

Яшчэ захочацца нам міру
На словы, вусны — на зямлю.
Не, не глядзі на свет так шчыра,
Дзе я кахаю і люблю.

Табе і мне,
Абодвум нам бы
Паўслова праўды Бог паслаў.
О, не зважай на свет прывабна
Ані пры мне,
Ані пасля.

Ты скажы

Не абстаўлена слаўнымі нішамі,
Не ўзяліся альясы цвісці.
Не валодаю мовамі іншымі,
Мне хапае сваёй па жысці.
А зямлю зацярушыць парошаю.
Ні вачэй, ні рукі, ні мяжы...
Ты скажы на ёй слова харошае,
Каб задыхаць,
Праглянуць
І жыць.

Прысніцца

Пакуль не знойдзе залатой падковы,
Чуваць даўно, відаць усім здалёк:
Упрэжаны ў плужок маладзіковы,
Арэ гарбыль
Руплівы мотаблок.

І думкам не дае заснуць да ранку.
Далоні знічкам ладзяць зноў масты.
Паведае пра клопат мне цыганка,
Аднак жа ні пра што не знаеш ты.

Я падмяніць на дзень яго гатовы,
Той мотаблок, паслужлівы такі.
Сустрэўшыся аднойчы выпадкова,
Глядзім, аднак, у розныя бакі.

А прыйдзе час — ты на палетак збочыш.
Табе адной, забытае, найперш
То васільком сустрэнецца аднойчы,
То коласам
Паклоніцца
Мой верш.

Паіржавеюць словы і падковы.
І дзе аер, чабор і вецер пах,
Табе прысніцца
Серп маладзіковы,
Што ў мацярынскіх стомленых руках.

Птушка слова

Не абарочвайся хаця
На гул авацый,
Ні на імя.
Хачу падгледжваць, як дзіця,
Паўсюль за думкамі тваімі.

Калі ж усцелюць шлях лісты,
Мне палазамі снежань скрыпне:
Дзе сонца ўсходзіць —
Там і ты,
Дзе ты —
Там споведзь першай скрыпкі.

Ласкавы гром, пяшчотны звер
Жыве ўва мне,
Жыве нанова.
Не абарочвайся цяпер,
Каб не спалохаць
Птушку слова.

Адзінота і паэт

Калі каханне паміне,
Завейным днём,
Хвілінай кожнай
Хваліце вершы і мяне.
Інакш паэт бездапаможны.

Пачую музыку падкоў,
На Млечным Шляху вольна стане.
Яшчэ скажыце, што радкоў
Бракуе моцна на світанні.

Скідае восень паліто
Пад ногі ельніку і туі.
А вы маўчыце
І нішто
Мяне ў дарозе не ўратуе.

Па вуснах бачу, па вачах:
Душа не ведае спакою.
Без слова вечар, каб зачах,
Навошта Нёману такое.

Ісці за сонцам след у след,
Бы за табой,
Заўсёды марыў.
А адзінота і паэт —
Няма ў вяках класічнай пары.

Міколу Ермаловічу

Зіма адна сапраўдная,
І тая
Сплывае ў палачанкі з-пад рукі.
Нібы па небе ўслых перачытаю
Высокія трывожныя радкі.

На мост па-над Віллэй празрыста-чыстай
За далягляд, што смоламі прапах,
І праз маё бяздумнае дзяцінства
Вядзе на Полацк векапомны шлях.

Ішоў нашчадак па дарозе годна
Ад перуна і да малітвы сам.
За ім паспелі сейбіта з-пад Нёмна
Паслухаць над Дзвіной сівой арган.

Варожая хлусня вароты ліжа,
Няма спакою ад яе ні дня.
Крывіцкую зямлю мячом і крыжам
Хрысцілі —
Бог-ліцьвін абараняў.

Прыходзьце, падзялюся з вамі,
Такое не сустрэнецца само:
На покуце стаіць, пад абразамі,
Брашура,
Ці не годная тамоў.

Той голас не забудзецца ніколі
Ад кафедры, ад Свіслачы — здалёк,
Пакуль жыты хвалююца над полем
І мроіць небам
Сіні васілёк.

Цвісці зіме лілеяй годзе.
Пялёсткі складвае яна.
Ты ж сонным скверыкам праходзіш —
І пачынаецца вясна.

За помнік шэры
Лёгкакрыла
Сплываеш ты
І за зіму.
Хаця б усмешку падарыла
Не мне,
То гораду майму.

І нездарма прайсціся быццам
Тут падабаецца самой.

Ідзеш, а ўслед, каб не згубіцца,
І я, і цень,
І горад мой.

Пайшла далей за вечар куцы,
Вачэй і сноў маіх апроч.
І нельга сонцу азірнуцца,
Каб не застацца тут на ноч.

Бершты

Любові Русіцы

Бершты.
Разбуджаны звер.
Бераг падснежніку рады.
З'ехаў кароль.
І цяпер
Вершыць касмічная рада.

Возера рой.
Прад зімой,
Можа, для пушчы зачаста
Ганаравалі край мой
І каралеўства,
І княства.

Месц прыгажэй не знайшлі
Па-над нябесным абрусам,
Каб на яцвяжскай зямлі
Звацца людзьмі
Беларусам.

Котры прытулак з лясоў,
З нёманскага небасхілу,
Каб у паэткі і слоў,
Каб і любові хапіла.

Паэтаў боль

Дзень наскубаўся святла на прыволлі.
Нібы малітву,
Іх ведалі людзі.
Ён шкадаваў, што нічога ніколі
З ёй не было
І, напэўна, не будзе.

Не паляцець над мінулым паганым,
Дзе ні дарог, ні паглядаў,
Ні сонца.
І ля касцёла Сымона і Ганны
Не прагуляцца
Далонька ў далоньцы.

Будзе здагадка параненай біцца
Птушкай —
Нідзе не падзецца.
Зведаць хацелася
Боль таямніцы,
Боль у паэтавым сэрцы.

Душы ступілі на месца святое.
Тут жа без іх — нараджэнні, вяселлі...
Іхнія вершы не мелі спакою
Ні на Палессі,
Ні каля Зэльвы.

Нараджэнне

Крык жураўліны пад зоркаю чуцен,
Дзень па-над намі з лугоў устае.
Дзякуй за думкі твае,
За пачуцці,
Дзякуй за вершы твае
Для мяне.

Ты здагадацца не зможаш ніколі,
Як падбірала радок да радка,
Як спасцігаў я нядолю і волю.
Не памылілася б толькі рука.

Скласці жыццё аднаму не па сіле.
Ты ратавала і гэтай вясной.

Літарка, літарка
Па небасхіле,
Нібы расінкі,
Адна да адной.

Міма праходзіла, я праз туманы
І праз стагоддзі цябе пазнаваў.
Сам не спатканы,
Табой не спазнаны,
Быццам у пушчы глухой сон-трава.

Кніжка выходзіла светлай такою
То пад куццю,
То да лета якраз.
І не паправіў сваёю рукою
Ані радка
Ні рэдактар,
Ні час.

нарадзіўся 16 верасня 1953 года ў вёсцы Стаўбуры на Астра-
веччыне. Скончыў Мінскі педагагічны інстытут імя М. Горкага.
Быў настаўнікам, дырэктарам школы, супрацоўнікам рэдак-
цыі. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар дзясятка паэ-
тычных зборнікаў, сярод якіх «Сакавіцкае крыло» (1988), «Міг
выратавання» (2001), «Вочы малітвы» (2005), «Святлом і це-
нем» (2009), «На радзіме Котры» (2009), «Помню, што жыву»
(2013), дзвюх кніг прозы: тапанімічнага аповеда «Котранскі
нераст» (2013) і лірычных замалёвак «Са мной мой дзень»
(2017), «Пах зоркі» (2019), «На вейках траў» (2021). Жыве ў
Шчучыне.

УЛАДЗІМІР ВАСЬКО

Касцёр не зачах

Іду між ніў, рачулкаў і лясоў —
 палоняць шчырай ласкай краявіды.
 І ад птушыных звонкіх галасоў
 губляю паўзабытыя ўжо крыўды.
 Зялёная, духмяная трава
 мне прапануе адпачыць з дарогі.
 Хто жыў тут альбо
 проста існаваў,
 запомніў воблік Беларусі строгі.
 Ну, што, мой край,
 куды ляжыць твой шлях?
 Якіх яшчэ чакаць выпрабаванняў?
 Касцёр твой беларускі не зачах,
 і, дасць Бог, ён ніколі не зачахне.

16.01.2021

У завіруху

Люблю завыванні халодных вятроў,
 завеі, сумбурныя снегапады,
 высокія гурбы ля шэрых платоў,
 у шэрані пухлянай дахі, прысады.
 Кляновыя лыжы ў свірні бяру
 і гайда ў поле шыбка катацца.
 Во дзе раздолле для ног і для рук!
 З разбегу наскочу на соннага зайца.
 Нахлыне аднекуль вучнёўскі настрой —
 і зноў стану юным, вёрткім, вясёлым.
 І што мне вось гэты разгневаны рой —
 і што мне вось гэтыя белыя пчолы.
 Ад вёскі да вёскі на лыжах лячу,
 не адчуваючы стомы ніякай.
 У снежны прасцяг апантана крычу:
 Зіміца-сястрыца, бязмежнае дзякуй!

21.01.2021

Небыліца

Куды на ільдзіне,
адлюдны плыву —
у цемру вякоў ці ў прыгожыя далі?
Якія сустрэну цячэнні, скрыжалі,
якія напасці ўшчэнт разарву?
Таемны кірунак — нязведаны шлях.
Укленчыў, маюся
магутнаму Богу.
З кашулі зрабіў паласаценькі сцяг:
А вось хто ўбачыць,
падасць дапамогу.
Парывісты вецер. Раве акіян.
А хвалі, здаецца,
раскрышаць ільдзіну.
Які недавярак, які зладыян
мяне ў гэта пекла
са злосці закінуў?
І ўсё ж я не вельмі
баюся, дрыжу.
Марак не люляе
ў сабе палахліўца.
І вам па сакрэту,
на вушка, скажу.
Што гэта ўсяго
толькі сон-небыліца.

27.01.2021

Сваякі

У сіні абсяг не бадзяцца іду,
а роднай прыродай
спаўна захапляцца.
Вітае мяне здалікатнены дуб,
і хочацца ім цэлы дзень любавання.
А вось і азерца між
вольхаў і лоз.
У ім карасёў развялося нямала.
Той бераг аерам грунтоўна зарос.
На дне бачу лісце,
што летась апала.
А справа прыгнулася сціпла вярба.

Бабульку са Зблян яна нагадала,
якая цукерак мне жменьку дала
і добрае слова ў дарогу
сказала.

Зязюлі, дразды, салаўі, — да мяне!
Няхай абмінаюць вас
былі ліхія,
няхай вас ніколі ніхто не кляне,
бо вы мне здаўна сваякі дарагія.

29.01.2021

Рыфмач

Зарыфмаплёціўся паэт,
забыўся пра дзяўчат і лета.
Складзе спакутліва куплет
і думае, што здатна гэта.
А горад люднасцю кіпіць,
мільгаюць міні-плісі кідка.
Дык перастань над рыфмай ныць:
ты ўсё роўна пішаш брыдка.
Устань. У парку пахадзі
і ад жыцця адчуй падмогу.
Убок свой ліст ты адкладзі
і бразні ручку аб падлогу.

30.01.2021

У чаканні

Зноў сцежка дзесьці
заблукала
і зажурыўся небакрай.
Хоць і раней ўсяго хапала:
жыццё — не пекла, ды й не рай.
Вось і да «лепшага» датапаў
праз кладкі лёсу,
лес навук.
Цурацца стаў людзей, натоўпаў
і задзіночыў, як павук.
Закінуў музыку і танцы
і перастаў у бар хадзіць.

Сяджу на дачы, у альтанцы,
і вылічаю, як мне быць.
Чакаць прыходу новай эры?
Мо час што здатнае сатчэ
без пандэміі і халеры
ці горшай поскудзі яшчэ?..

30.01.2021

Птушыны канцэрт

Разпагодзілі птушкі мяне.
Як люблю я гэтых салістаў!
Кожны неяк па-свойскі пяе,
то са шчэбетам,
то з прысвістам.
Слухаць іх — што ў паветра
ўзлятаць.
Во ў каго нам патрэбна вучыцца,
як паводзіць сябе, як спяваць,
як кахаць, шчыраваць, весяліцца.
Проста сэрца ў грудзях растае
ад вясёлых і радасных песняў.
Як такіх спевакоў не стае
ў «хрушчоўцы» цёмнай і цеснай!

17.02.2021

Так проста

Так ярка росы зіхацяць,
так шпарка дзядзька з вудай крочыць,
так смела новы дзень прарочыць,
што шчасце будзем з неба браць.
Так здатна яблыні цвітуць,
так спрытна мёд збіраюць пчолы,
так шчыра моляцца анёлы,
каб нас ніхто не здолеў здзьмуць.
Так ціха рыбакі стаяць
на сонным беразе Лідзейкі,
так хораша смяюцца дзеўкі,
што бляск вачэй іх не суняць.
Так проста ўвесь сусвет абняць,
так мірна круцяцца планеты,

так звыкла сноўдаюць паэты,
каб дзе хоць што надрукаваць.
Так гучна коціцца цягнік
па мосце — вунь! — на Маладзечна.
Няхай так будзе ў свеце вечна,
каб подых радасці не знік.
Так хораша ступаеш ты
у скверыку па тратуары
і рассяваеш шчодро чары
на хлопцаў бравых, маладых.
Не проста мне цябе абняць:
баюся моцнай аплявухі.
Хто я? Паэцік аблавухі.
Табе ж раўні не падабраць.

20.02.2021

У дарозе да праўды

Шукальнік праўды, руку дай!
Не стой ў распачы мінутнай:
з табой мы пойдзем аж на край
планеты нашай шматпакутнай.
Вазьмі ў дарогу харч які,
даляраў, еўрыкаў хоць трохі.
Абуй старыя хадакі,
бо туплі будуць муляць ногі.
Не проста праўду нам знайсці —
мы гэта ведаем выдатна.
Ды трэба йсці, ісці, ісці
па полі, праз лясы, па трактах.
Да акіянаў, да мароў
праляжа шлях наш небывалы.
Пачуем многа розных моў,
сустрэнем швідкіх і кульгавых.
Не вер, хто скажа, што нідзе
да выспы праўды не дабрацца.
Патрэбна толькі ў хадзе
нічога, братка, не баяцца.
Сустрэнем процьму перашкод,
адчуем тысячы нападак.
Мо хто нагой піхне ў живот
і ўрэжа кіем у дадатак.

Не разгубіся, не ўцячы,
і што наперадзе не будзе —
мы знойдзем праўду, бы ключы,
і пра яе раскажам людзям.

22.02.2021

Мой сад

Залістападзіўся мой сад,
(а так квітнеў яшчэ нядаўна),
зусім змарнее да каляд,
(а летам красаваўся файна).
У снежні пачарнее ён,
не стане небам любавацца
і, як стары Напалеон,
на нешта будзе спадзявацца.
Зімою зробіцца — як цень,
зусім глядзецца будзе брыдка,
і толькі белая накідка
яго ўпрыгожыць хоць на дзень.

04.03.2021

Цішыня

Не зварухнецца ні адзін лісток,
не паварушыцца і павуцінка.
Як на капусце белы матылёк,
стаілася ў небе аблачынка.
Так міласэрна, хораша кругом.
Замоўклі птушкі, не галосцяць кані.
Прырода ў нейкім велічным чаканні.
Даўно заснуў недасягальны гром.
І хочацца міжвольна пастаяць,
паслухаць цішыню, яе дыханне,
прастор шырокі жнівеньскі абняць,
пацалаваць яго на развітанне.
Бо хутка-хутка прыляцяць снягі,
як цюлем, занавесяць далячыні,
заслоняць воблік сонца дарагі.
Заплачу я па ім, як па Айчыне.

25.03.2021

Вось як...

Няхай даруе мне
той дзядзька дбайны,
што на яго стажок
я тут прылёг.
Як добра мне!
Які куточак файны!
Як пахне мёдам
скошаны мурог!
Булькочуць поруч
хвалі несціхана,
бубняць пра нешта
сонныя чмялі,
і нібы незнарок
для закаханых
кудысьці хмаркі
жвава паплылі.
Ад сінявы
прыемна і лагодна.
Яна мне нагадала
вочы той
дзяўчыны, што ў аўтобусе
на Гродна
так захапляльна
гаманіла з мной.
Студэнтачка,
у беленькай сукенцы,
эх, каб прыбегла ты
здалёк сюды —
у сто разоў
палепшала б на сэрцы,
і не пайшлі б адсюль
мы нікуды.

27.03.2021

Не меч прынёс я вам, а верш,
каб душы ім ублагаволюць.
Пацеш сябе, дзяцей пацеш
і перадай яго другому.

Прывыклі ў полымі трывог
адзін другога біць, калечыць.
А тут я з мірам на парог, —
Мо й удасца люд ачалавечыць?

30.03.2021

Заставайся юнай

Як спатоліць прагу да цябе?
Ты далёка, за гарамі часу.
Дні праходзяць сумна, у журбе,
з успамінаў доўгіх не вылажу.

Цераз кожных дзесяць, пяць мінут
воблік твой узнікае перад мною.
Ах, як я бяздумна прамінуў
шчасце той гулліваю парою!

Як чаромха хораша цвіла!
Як прывабна вусны лепяталі!
Ты непараўнальнаю была!
Як на крылах мараў мы ляталі!

Усё мне гаманіла пра цябе:
бераг рэчкі, ліпы векавыя,
коцікі на маладой вярбе,
восенню бярозы залатыя.

Помню, мы па кладачцы ішлі,
я цябе рукамі падстрахоўваў.
Як прыгожа банцікі цвілі!
Як свяціла сонейка ахоўна!

Заклікаў зялёны далягляд,
маладое жыта расавала,
радасці было ў нас зашмат,
шчасце ў юных душах бушавала.

А цяпер, калі бываю там,
голос твой лаўлю пяшчотны чуйна.
Збыццю цябе я не аддам,
заставайся ў маім сэрцы юнай.

05.05.2021

нарадзіўся 2 студзеня 1937 года ў вёсцы Ліпічанка Шчучынскага раёна. Скончыў Гродзенскі педінстытут імя Янкі Купалы. Працаваў у рэдакцыях Шчучынскай (1959-1960), Дзятлаўскай (1967-1972) і Лідскай (1972-2000) раённых газет. Друкуецца ў рэспубліканскім, абласным і раённым друку. Піша вершы і прозу. У 2007 г. стаў сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў. Выдаў кнігі «Прасветленнасць» (1981), «На схілах берагоў» (1997), «Кругаварот жыцця» (2011), «Лясная рапсодыя» (2013), «Зігзагі лёсу» (2017), «Энергія душы» (2018), «На перавалах часу» (2021). Жыве ў Лідзе.

МІКОЛА КАНАНОВІЧ

Ягамосці

Мы не тыя ягамосці,
Што былі у маладосці.
Запаволеў рух, і цела
Жыць здаровым захацела.
Ды няма цяпер здароўя —
Выйшла ўсё ад безгалоўя
Маладых нас, ягамосцяў,
У шалёнай маладосці.
Зменіць хутка сталасць старасць,
Дзе кабыла не валялась...

— Вось рахунак, — скажа хтось, —
Крыж. Магіла. Ягамосць.

24.06.2020, Пятралевічы

Белы снег Вострава

Белы снег Вострава
Рэжа па вострым мне
Вочы ў душу
Стратаў сваіх
І вёскі...

Жывем мы тут,
Неданоскі,
Яшчэ жывем
Мо 8, ці 7
Усе
У старым сяле,
Хто засталіся...

Хоць я не тут,
А душа — дзе кут
Мой родны,
Дзе я свабодны...

Белы снег Вострава
Рэжа па вострым мне...

13.12.2020 — 18.01.2021, Вострава — Пятралевічы

Люте мароз начамі.
Святлее неба над намі.
Вярнулася ў край зіма,
А волі — няма...

02.02.2021, Пятралевічы

Пульхнаты снег зноў сцежкі засцілае,
Ішоў учора, сёння, будзе заўтра йсці.
Зіма ліміт свой снежны дабірае
І холаду — да самае касці!

А то былі падумалі ўжо людзі,
Што ў нас тут еўрапейская зіма.
Не, сёлета такой зімы не будзе,
Бо правіць баль сібірская зіма.

Заваліць снег нам вуліцы, дарогі,
Зноў будзем чысціць — больш няма каму.
Ніякай камунальнай дапамогі,
То хоць адзін паможам аднаму,

Бо колькі б люты ветрам не скуголіў,
Марозам з нас не выціскаў слязу,
Пяшчотны сакавік надзею змроіў,
Што нам яшчэ падорыць тут вясну...

10.02.2021, Пятралевічы

Снег

Снегу так многа!
Нябачна дарогі.
Даўно не бачыў
Тут снегу такога!
А ён ўсё ідзе,
Беллю цвіце.
На хатах, на дрэвах
Так многа беллага!
Не чарнее шаша,
Святлее душа.

Так многа снегу
Камусьці трэба...

14.01.2021, Вострава

Так многа

Так многа
пустога,
чужога,
не тога.
Проста
крывая
вядзе
нас дарога
недзе ў тупік.
Абапал
цалік.
Хто збочыць
з крывой,
каб ісці
па прамой
па цаліку?
...Мы ўсе ў тупіку.

03.03.2021

нарадзіўся 13 сакавіка 1965 года ў вёсцы Вострава Слонімскага раёна. Скончыў філфак БДУ. З 1990-х гадоў выступае ў перыядычным друку як паэт, празаік і журналіст. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў і Беларускай асацыяцыі журналістаў. Аўтар паэтычных зборнікаў «І доўжыцца ноч...» (2003), «Вяртанне восені. Сцятая вобразы» (2020) і ўсіх выпускаў альманаха «Новы Замак». Жыве ў вёсцы Пятралевічы на Слонішчыне.

МЕЧЫСЛАЎ КУРЫЛОВІЧ

Прадвесце

Гурбаў душы ўваскрасаюць
капяжамі сярод дня —
інтэрв'ю на вэксаль маю
шлюць, няйначай, з-пад радна.

Нёман з ранішняй нагоды
крыг народзін не праспаў —
у вянок сваіх мелодый
ноту гучную прыдбаў

з вымярэннямі на вока
без спасылкі на прагрэс,
каб цаніў яе высока
Гарадзенскі сіні лес.

Травень

Запомніў час таполі намець.
І васілёк ссівеў ажно...
З ім лёс захоўваць вёснаў памяць
у нас аднолькавы даўно.

Дзе травень свежанькі, з іголки
мяне ўзгадае маладым,
там час — мінулага асколкі
ўспомняць нешта аб былым,

калі шукалі шчасця жылу,
каб сон убачыць наяве.
Глядзі, як кроплямі на схілу
рамонкі зніклі ў траве.

Пялёсткі

Пасуцца ў лужынах аблокі,
мяняе імідж строй акацый,
як вецер скінуў з плеч іх смокінг
пад воплеск бурнае авацый.

Бруяцца думкі апантана,
стварыўшы Свет па волі Збаўцы,
пагаслі свечкі ў каштанаў,
аддаўшы вэлюм роснай траўцы.

Прызнанні маюць прывілеі,
каб распаліць агнём жаданне —
пялёсткі долу паляцелі
дзявочым сімвалам каханьня.

Збудзілі клёкат далі
міграцыі вярстой —
буслы на вахту сталі
між небам і зямлёй.

А гронкі з арабіны,
каб дэрма не калець,
у час ліхой гадзіны
сініцу будуць грэць.

Згушчаецца сутонне
былога салаўя,
душа імгнення просіць,
любові
і жыцця.

Сплін

Дні без сонейка блукалі —
на святло прыўшоў акцыз,
з раскі нёманскай каралі
вецер выставіў на прыз.

ПасіNELы колер лісця,
бы пад вокам ліхтары, —
лістапад шукае выйсця,
ціха злазячы з гары.

Ды пляце канвеер стужку,
глянь, з тутэйшага радна:
восень плача ў падушку,
марай грэецца вясна.

Шэрасць дня — размыты здымак,
дождж стварае з кропель трук,
і са сплінам паядынак —
твой пяшчотны дотык рук.

Восеньскіх талентаў бляск
золата ўзважыць спярша
там, дзе чакае якраз
гэтую вабнасць душа.

Вечнасці шлях — карусель,
фарбы мяняе на сплін,
мінае чародку гусей
зарыва сумных рабін.

Яркім успыхне агнём
вогнішча край стрымгалоў,
як напамін, што пачнём
штось на сканчэнні гадоў.

Сувой начной завеі

Сцямнелы месяца мядзяк
вісіць прамёрзлай кліпсай,
накінуў з хмары андарак,
што плавала над Віслай.

Напэўна, сотні пралляў
тут дзень і ноч карпелі
і ткалі на ўскраі
сувой начной завеі.

Святлом ліхтар сняжынку вабіць,
бы нечаканы жаніх нявесты,
і з той хвіліны не будзе, мабыць,
душа няшчаснай на сваім месцы.
А зімка хмурыць шэры погляд,
ні спачуванняў, ні запалу:
без шавялюры мерзне голле —
усё багацце з капіталу.

Прыдарожная вярба

Ломіць рукі свавольнік-вечер,
абдзірае бакі мароз,
і скрыпучую долю ўвечар
працінае амаль да слёз.

Не вясеннія перазвоны
і не мройныя сны ў траве —
сівагрывую шапку кроны
ураганная хваля рве.

Шлях да вечнасці цераз путы —
і не скінучь хамут з гарба.
З нараджэння, як крыж пакуты,
на вятрышчы нясе вярба.

З табой

Мне добра з табой і без слоў —
збліжае маўчання хвіліна.
Крый Божа, калі дзеяслоў
рване замаруджанай мінай.

Між намі нямы пераказ,
усім закаханым вядомы,
як цесная сувязь якраз
без пошуку нат аксіёмы,

дзе слоў заповітных няма,
бы з'ехалі з глузду, — пустыя.
А вечер шалее дарма.
Маўчанне — любові стыхія.

нарадзіўся 17 лютага 1939 года ў Гродне. Скончыў Гродзенскі медыцынскі інстытут. Працаваў участковым урачом у прынёманскіх вёсках, пасля анкалагам і хірургам у Гродне, хірургам у рыбалавецкім флоце Мурманска. Аўтар кніг паэзіі: «Тутэйшы» (2006), «Прыдарожная вярба» (2008), «Вчэрашніе святыні» (2008), прозы і лірыкі «Ліцвінка» (2015), кнігі роздумаў «Матыў прынёманскіх вятроў» (2016), зборніка «Споведзь эскулапа» (2018). Жыве ў Гродне.

АЛА НІКІФОРСКАЯ

кляновыя алеі
па аналогіі з бунінскімі
толькі не цёмныя
а залатыя
восеньскія
светлыя
чыстыя
недасяжныя

о гэтае пачуццё недасяжнасці!
мяне — да клёнаў
мяне — да неба
мяне — да Бога

праязджаю па мосце
а ўнізе — цудоўны строй
залатагаловых клёнаў
хоцацца пакінуць тралейбус
спусціцца ўніз
прайсці
ачысціцца
пачаць жыццё спачатку

восень года і восень душы
збіраю кляновае лісце
ў гербарый нязбытага шчасця

у лёгкім полімі клёнаў
займаецца агнём сэрца

вераснёўскія колеры лісця
працінаюць бодем маю душу
лечаць

восень
верасень
нават каштаны парыжэлі
ад майго болю

у барвах восені
мой сум раскошуе
і немагчыма вызначыць
ці то гэта сум
ці высокае свята маёй душы

я перакрэсліла
цябе
сябе
час які звязваў
развязваў —
нас

ці адчуваеш
што жывеш перакрэсленым

Божа
можа я чаго не разумею
можа гэта так і трэба
каб захлынала бодем да краёў душы
а вочы — святлом
у адначасці

хачу быць такой як у маладосці
стройнай
лёгкай
ганаровай
самаўпэўненай
дурною
і думаць
што ўсе зоркі з неба дастану
і яшчэ не ведаць
што нават ніводнай з іх
не ўбачу

дзень быў пранізаны святлом
але дрэвы заставаліся чорнымі і голымі

я таксама была пранізана святлом?
ці я толькі была — як дрэвы?

перш чым разысціся на свае прыпынкі
толькі што прагаварыла сваёй знаёмай
што душа памерла раней за цела
яе ўжо не кранае ні паэзія ні музыка
і раптам... у абвешчаным прыпынку
замест Румлёва
мне падалося — Рамэо
спалохалася
разумею што слыхавая галюцынацыя
разумею што я памылілася
а не той хто аб'яўляў
але — ці выпадкова?
і можа дождж яшчэ дазвініць дадасць
Джульета

нарадзілася 11 чэрвеня 1957 года ў в. Капці Дзятлаўскага раёна. Скончыла філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1979). Працавала настаўніцай у школах Мастоўскага і Дзятлаўскага раёнаў, галоўным захавальнікам фондаў музея Максіма Багдановіча, у абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Ф. Карскага і інш. Друкавалася ў газетах і часопісах «Літаратура і мастацтва», «Наша вера», «Малодосць», «Полымя», «Нёман», «Тэрмапілы», у шматлікіх калектыўных зборніках і кнігах, а таксама ў анталогіі сучаснай рускамоўнай паэзіі Беларусі «Поэзия русского слова» (т. 2; 2019). Сяброўка Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтарка кніг паэзіі «Сляза і малітва» (2006, «Пад бахаўскую такату дажджу» (2007), «На грани — счасць» (2010) і «Звуком единственным» (2012). Жыве ў Гродне.

ВІКТАР САЗОНАЎ
-----**Гальшаны**

Тут часу бег неўтаймаваны
Спыняе веліч таямніц...
Стаяць халодныя Гальшаны
Сярод лясоў, палёў, крыніц...

Тут на Ашмянскае ўзвышша
Раней прыходзяць халады,
Мацней вятры зімою свішчуць,
Пазней вясной цвітуць сады.

Суровы кут маёй Радзімы,
Сівых паданняў вартаўнік,
разважны, стойкі, самы мілы,
для тых, хто ў сны яго пранік.

Ва ўсім тут ёсць свае парадкі,
Стаяць пагоркі ля двароў,
і папрытульваліся хаткі
да тых пагоркаў ад вятроў.

Касцёл, Царква, таемны Замак,
і Гарадзішча з вышыні
адзін паказваюць напрамак,
у бег часоў нясуць агні.

Нібыта сцерагуць туманы
і ўсё што прыйдзе і зышло,
мае халодныя Гальшаны...
Тут сама цёпла мне было.

А што ты значыш для мяне...

Прысвячаю жонцы Галіне

А што ты значыш для мяне,
ніхто таго не адгадае,
жыццё міне, і свет міне,
і таямніцу пахавае...

А ў таямніцы той жывуць
маё каханне і надзеі,
гады, што хвалямі пывуць,
пачуцці, мары і падзеі...

А што ты значыш для мяне,
табе ніколі не дазнацца,
як сэнс узораў на акне,
пра што ніяк не здагадацца...

А ў тых здагадках існуюць
маё каханне і надзеі,
гады, што хвалямі пывуць,
пачуцці, мары і падзеі...

А што ты значыш для мяне,
мне самаму як упакорыць?!
Таго не знойдзеш у віне,
чаго віно само не дорыць!

І што ты значыш для мяне
так шмат, як шлях да небакраю,
адкуль даведацца табе,
як сам я да канца не знаю...

Сукенка

Час прайшоў, але ёсць успаміны,
што турбуюць душу зноў і зноў...
Гэта светлых эмоцый хвіліны,
за якія не шкода гадоў.

Зараз больш чым якія здзяйсненні
ўспамінаю, па волі Нябёс,
тыя рэдкага шчасця імгненні,
што дарыў скупаваты мой лёс!

І дзяўчыну, якую пад вечар,
ля лясной зачакаўся касы,
бо яе ўсё прытрымліваў вецер
за сукенку і за валасы...

Так нясмела яна чырванела
у праменях дзявочай красы,
а сукенка на ветры шумела,
развяваліся ў такт валасы...

І блішчэлі, як зорачкі вочы,
трапяткі цешыў векаў уздрыг,
набліжалі гармонію ночы
кожны рух, кожны ўздых, кожны міг...

Яе бачу нібы праз вакенка...
Ну а час — безнадзейны падман —
адшумеў, быццам тая сукенка,
што трымала яе гнуткі стан...

Хто ты?

Быў час вялікага натхнення,
ён коней у атаку гнаў,
ламаў падковы аб каменні,
крывёй гісторыю пісаў!

Змятаў шыхты, звінеў металам,
лунаў сцягамі, выў стралой,
сякерай біў, іскрыў запалам,
лупіў з гармат, калоў касой...

І прашчур наш пасля малітвы,
той страшнай, велічнай парой,
ішоў спазнаць на полі бітвы
хто ён, ці здраднік, ці герой...

Вітольду Ашурку

Ты крочыў дарогай годных,
не ведаў шляхоў крывых...
Жывыя глядзяць на мёртвых,
а мёртвыя — на жывых...

Абралі цябе нябёсы,
каб так ты жыццё пражыў,
што змог павязаць ім лёсы,
што прыйдуць, і тых, хто быў...

Зляцеў твой апошні подых
жыцця дарагога міг...
Цяпер сярод нашых мёртвых
глядзіш ты на нас жывых...

нарадзіўся 18 кастрычніка 1963 года ў мястэчку Гальшаны Ашмянскага раёна. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (1990). Як журналіст і літаратар друкаваўся ў розных беларускіх і замежных выданнях («Літаратура і мастацтва», «Ніва», «Новы час», «Дзеяслоў», «Новы Замак» і інш.). Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар кніг «Занатоўкі кантрабандыста» (2009), «Сандалі мітрапалітыка» (2012), «Паэзія прозы» (2013) «Суседскія былі» (2015), «Генетычны алфавіт» (2021). Жыве ў Гродне.

ГАЛІНА САМОЙЛА

Ліхтара уначы выява.
Так далёка давідна.
Запрасі мяне на каву.
Ты адзін, і я адна.

Будзем слухаць Акуджаву,
Можа, нават да зары.
Нас ужо не рупяць справы:
Я старая, ты стары.

Мары нас ужо не поўняць.
Ад іх даўкі пасля смак.
Будзем мроіць, як магло б быць,
Калі б гэтак, а не так.

Цешаць грошы, статус, слава,
Покуль кліча далячынь.
Завары яшчэ раз кавы,
Над абрываю памаўчым.

Кожны ранак мой — гэта парыў.
Дзень — прарыў, ну а вечар — надрыў.
Сэрца быццам пячэцца ў кастры,
Думкі блудзяць, нібы ў гушчары...
Ціха свецяцца вокны ў двары,
Ціха фортачку ветрык прыкрыў,
Ціха зорка зірнула згары,
Ціха муркае коцік стары...
Ноч залечыць надрыў да зары.

Цалюткі дзень балела галава,
Цяжкая стала, нібы булава.
Звычайна адратоўвала трава,
А гэты раз не дапамог адвар.

У блізкім лесе гукае сава.
Пачаткі чую і канцы: «Раз-два...»
«Я спрабавала...» Так мой лес назваць?

Нарадзілася дзён маіх кола,
І сказалі: «Ты будзеш паэт»
Хата з вокнамі ў неба над полем
І падворак з каліткай у свет.

На тых вокнах фіранкі адгорнеш,
І ўжо неба ў табе, а ты ў ім.
Там надзеі запальваюць зоркі,
Ткуць сумненні з туманаў кілім.

Там аблокамі плаваюць мары,
Доўгім дожджыкам плача нуда.
Гнеў маланкі шпурляе ў абшары,
Вісне хмарай счарнелай бяда.

За каліткай адразу дарога.
Пасцяліла яе Далячынь,
Каб сакрэты святога і злога
Я спасцігла, па ёй ідучы.

Дзе прастуе яна, дзе пятляе.
То ў каменнях яна, то ў вадзе.
То людзей ля мяне назбірае,
То ў бязлюдны гушчар завядзе.

Прытамілася дзён маіх кола...
Паглядзела: каціліся ўслед
Хата з вокнамі ў неба над полем
І падворак з каліткай у свет.

Мае акно даўно ўжо не смяецца.
За цюлем шэры позірк у акна.
І зразумець ніяк мне не ўдаецца:
Свет вінаваты ці мая віна.

Глядзіць з вакна панылы дзень трывожна.
 Стамлёны парк брыдзе праз мокры снег.
 Дарожак росчырк, лавачкі ля кожнай.
 Усе ў акне, і з ім усе ўва мне.

Кіўну акну ды падзялюся ўсмешкай.
 І пасвятлее ў ім. Або ўва мне?
 Нашу у сабе свет навакольны, знешні.
 А пра мяне ён ведае ці не?

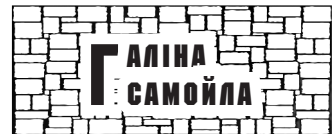
Я ў сваёй Беларусі жыву,
 Што пакуль беларускай не стала.
 Нас касілі, нібы траву.
 Як атава, мы адрасталі.

Нас вучылі сябе забыць
 І да моваў чужых прывыкнуць.
 А крынічка бруіць і бруіць —
 Нашай памяці з фарбаў і зыкаў.

Нашы продкі за волю ляглі
 І цяпер пазіраюць з нябёсаў,
 Што ад велічнай іхняй зямлі
 Для нашчадкаў яшчэ засталося.

нарадзілася 26 верасня 1960 года ў вёсцы Бандары Гродзенскага раёна. Скончыла Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (1981). Сяброўка Саюза беларускіх пісьменнікаў. Выдала зборнікі вершаў «Сола трох галасоў» (2001), «Между светом и тьмой» (2004), «Зоркі над маўклівай адзінотай» (2011), «Чароўны ліхтарык» (2014), «Паляцелі птушкі ў вырай» (2019). Жыве ў Гродне.

СТАНІСЛАЎ СУДНІК

Дзвесце гусараў

27 чэрвеня 1581 г. 200 крылатых гусараў ВКЛ на працягу сямі гадзін абаранялі Магілёў ад 30-тысячнага маскоўска-татарскага войска. Абаранялі не на сценах, але біліся ў чыстым полі! А калі на падмогу падышлі яшчэ каля трох сотняў вершнікаў лёгкай кавалерыі, гусары ўвогуле прагналі ворага ад горада.

1

І трэба ж выдумаць было такое,
каб горад ды магілаю назваць,
і Магілёву, мо ад назвы тое,
амаль штогод прыйшлося ваяваць.

І не памежжа, ледзь не цэнтр краю,
вялікай і багатае зямлі,
а як ні год, то наляталі зграі,
то татарва,
то брацці-маскалі.

...І быў той год не лепшым
і не горшым,
а так, як і заўсёды тут было:
маскоўцаў войска, абышоўшы Оршу,
да Магілёва з шумам падышло.

Іх трыццаць тысяч...
а ў Магілёве —
гусарская харугвачка адна
Бясстрашных вояў, што нападатове
За горад біцца з ранку да цямна.

Харунжы дзёрзка глянуў з-пад прылбіцы:
— На сценах нам рабіць няма чаго,
мы будзем з ворагам у полі біцца,
хоць нас і дзвесце вояў усяго.

І адчынілі браму магілёўцы,
і выйшлі ў поле дзвесце вояў тых...
І рагаталі доўга там маскоўцы,
калі, нарэшце, разгледзелі іх.

І князь Растоў, заходзячы ад смеху:
сказаў: «Мы бралі сходу гарады...
Глядзец мы будзем бітву, як пацеху,
Пайшліце вояў тысячу туды».

І тут выходзяць тысяча маскоўцаў,
там пікінер, там недзе мушкецёр...
І шыхт, пад зіхатлівым летнім сонцам,
злажыўся к бою ціха і замёр.

2

Гусары пікі апусцілі,
сцяжкі з «Пагоняй» да зямлі,
нібыта ў марыве застылі,
нібыта ў небе паплылі.

Нібыта шчэ стаяць на месцы,
нібы атаку пачалі...
На самай справе ўжо нясецца
харугва...
крылы загулі.

Бо хітрасць тут,
не ўсе і зналі,
на месцы ж крылы то маўчаць,
як коні хуткасць набіралі, —
выць пачыналі ўсе й спяваць.

Ды покуль гук ачольваў перад,
і вораг цяміць пачынаў,
дык з-пад сцяжкоў тых першы шэраг,
як вал смяртэльны, вынікаў.

Удар — і леглі пікінеры,
і першы шэраг — у бакі,
другі наскочыў...
Мушкецёры
не ўспелі ціснуць на куркі.

Ударыў трэці шэраг далей,
за ім чацвёрты моцны шыхт...
І першай тысячы не стала...
Бо кожны біўся за траіх.

Глядзяць маскоўцаў ваяводы:

— Як можа так такое быць?..

Пасля хвіліннага разброду,
гусарскі новы шыхт стаіць.

— Ты бачыш — тысячы ім мала,
дык выправім адразу дзве,
каб іх, як мошак, патаптала
пяхота нашая ў траве!..

Бой доўжыўся той значна болей,
і давалося паўзу ўзяць...
Ды зноў на тым шырокім полі
маскоўцы кучамі ляжаць.

Ды зноў стаіць той шыхт нязломны
і не збіраецца ўступаць.
І толькі больш між імі коней,
што ўжо без вершнікаў стаяць...

3

...Даўным-даўно былі спартанцы,
тры сотні іх пайшло на бой...
Не мелі выжыць яны шанцаў,
ды засланілі край сабой.

Мазалеўскія

1

Харугвы выйшлі пад Палонку,
Дзе табар ворагаў стаяў,
Гучала неба песняй звонкай,
А лес прытоена маўчаў...

Адкуль узяцца новым воям
На змену лёгшым у баях,
Адкуль з'явіцца тым героям,
Што навядуць на злыдняў жах?

Харугва панцырных, што справа,
Чакае толькі на загад,
Яна даўно пакрыта славай,
Стаіць сцяной за радам рад.

І у першы шэраг уваходзяць
Аж дзевяць родных тут братоў,
Герб Сыракомля ў іх родзе
Ад прадзедаў і ад дзядоў.

А Мазалеўскіх тут нямала,
Што з прозвішчам ад мазаля,
Праз век здразіла-ўзгадавала
Іх бузуноўская зямля.

Яны мазольнымі рукамі
Трымалі лад на той зямлі,
Ішлі з плугамі і сярпамі,
А трэба — з шаблямі ішлі.

Ім сёння выпала тут бітва,
Ім сёння выпаў гэtkі дзень...
Плыве над сцягамі малітва,
За ёй плыве жалобы цень.

Ім можна стаць было іначай,
Ды сталі сёння толькі так...
А першы шэраг — лёс лядачы —
Паляжа ў першай жа з атак.

Грунвальдскі меч падняў Адась,
І ятаган турэцкі — Ясь,
Татарскай шабляй бліснуў Стась,
І карабелю ўзняў Вінцэсь,

Канчар пагладжвае Алесь,
Палаш нямецкі цісне Болесь,
А корд венгерскі песціць Бронісь,
Праверыў моўчкі стрэльбу Казік,
І пісталет паправіў Тадзік...

Пад'ехаў сейлавіцкі Цвірка
І стаў дзясятым у той рад,
Каб не свяціла ў шыхце дзірка,
Каб выглядала акурат.

Загуў ражок, галопам з месца
Харугвы рынулі наўпрост,
Лавінай грозная нясецца
Тут помста з самых страшных помст.

Адзіны раз маскоўцы стрэліць
Змаглі зляжыцца і паспець,
І ў першы шэраг ім пацэліць
Хапіла вывучкі здалець.

І злёг той шэраг... брат за братам...
У дымных промнях цемнаты...
А першы шэраг — як без стратаў...
І як адзін зляглі браты...

Так ніцам паў, ляжыць Адась, —
І з коньмі побач — Ясь і Стась,
Ляжыць Вінцэсь,
Ляжыць Алесь,
Ніколі больш не загамоняць —
Навек замоўклі Болесь, Бронісь,
І Казік з Тадзікам маўчаць,
І Цвірку больш ужо не ўстаць...

Харугва б'е, страляе, коле,
І пераможны клік чуваць,
Пагоняй носіцца ў полі...
А Мазалеўскія ляжаць...

Князь Палубінскі пасля бітвы
Пабачыў гэты мёртвы шыхт
І загадаў пасля малітвы
Дамоў адправіць іх усіх.

Пан Мазалеўскі ўнука просіць
Пэралічыць усе вазы,
Мо іх не дзевяць, мо іх восем,
Надзея цепліцца-дрыжыць.

Лягла надзея ў дол глыбокі,
А людзям трэба неяк жыць,
Бо ў небе ў даль пльывуць аблогі,
І час, як спуджаны, бяжыць.

І ў часе тым ліхім і лепшым
Род Мазалеўскіх зноў ажыў
І пра братоў, у землю легшых,
Ніхто ў тым краі не забыў.

2

Прайшло гадоў амаль што трыста,
Вайна прыйшла сюды ізноў,
Зноў чорны дым, агонь іскрысты,
Бяда, няшчасце, пот і кроў.

Тут ваявалі кожны з кожным
За нечы важны інтарэс,
Тут ацалець было не можна...
Не мог схаваць і родны лес.

Былі ўсялякія аддзелы,
Што жыць з камунай не маглі,
Было тут шмат палякаў, «белых»,
Яшчэ «зялёныя» былі.

Што за «зялёныя», не скажа
Вам ні гісторык і ніхто,
За што змагаліся адважна?..
І спадзяваліся на што?..

Ды СМЕРШ натрапіў неяк раптам
На схрон «зялёных» пад зямлёй
І дымам стаў травіць астатніх,
І страшыць гучнаю стральбой.

Тут дым — надзейнае начынне...
Як дыхаць там не стала чым,
Здавацца пачалі мужчыны,
Адзін палезлі за адным.

І чатырнаццаць склалі зброю
(Ніхто не хоча паміраць).
Ды прагучала раптам громам:
На месце, тут жа расстраляць!

І так палеглі на ўзлеску...
На лісцях запяклася кроў...
І леглі сем тут Мазалеўскіх,
Сем родных кроўных зноў братоў.

Так без суда, з віной няяснай, —
Адразу сем — у адзін міг...
Сыночкаў мацеры няшчаснай,
Закладнікаў часоў ліхіх.

Лёг галавой у куст Міхась,
Глядзіць у бездань неба Ясь,
І да карча прыткнуўся Стась,
На бок асунуўся Вінцэсь,
І рукі выпрастаў Алесь,
Траву загроб у жменю Казік,
І прытуліўся быццам Тадзік...

Тодар з Нарбутаў Лідскіх

Толькі Лідскі павет са сваёй найбагацейшай гісторыяй мог даць свету такога неардынарнага гісторыка, як Тодар Нарбут.

1

О, Лідскі край, табою ганаруся,
З слязой на воку Бог цябе стварыў.
Не ведаў свет ніякай Беларусі,
А пра цябе з пашанай гаварыў.

Стаяла Ліда між балот Дайнаўскіх,
Сачыла царстваў зрух і заняпад,
Збірала ў песнях і чароўных казках
Хады стагоддзяў адмысловы лад.

Раслі тут людзі, як дубы на ўзлессі,
Снавалі душы аўру той зямлі,
З народзінаў з сабой лідзяне неслі
І нават тое, што ведаць не маглі.

Збіраліся, як хмары ў паднябессі
Стагоддзяў дзеі ў памяці людзей,
Пакуль магутны лёс ім не накрэсліў,
Хто летапісцам стане тых падзей.

І ён прыйшоў, нашчадак слаўных родаў, —
Пад Грунвальдам не сцерліся сляды,
Каб расказаць уласнаму народу
Пра слаўныя і мужныя гады.

Ён, Остык-Нарбут, вырас з тых курганаў,
Што крыве прысвячалі ў дар багам
У час, што называе ксёндз паганым,
І што заўсёды быў мілейшым нам.

2

Палонны край цягнуў ярмо галечы,
Захопнік ладзіў тут сваю турму,
Але быў край наш у мінулым вечным,
І ў будучым быць вечнаму яму.

Нам прышласці не дадзена спазнанне,
Ды нешта ведаць можам мы з яе,
Яна заўжды была адлюстраваннем
Мінуўшчыны, як сутнасці свае.

Прайдзіся вёскай ты па нашым краі, —
Стагоддзямі ты пройдзеш напраткі,
У прозвішчах — Дайнава ўсплывае,
І кельты загамоняць праз вякі.

Тут зажурбоча рэчка па-яцвяжску,
І па-нальшчанску зашуміць лясок,
Гара прастогне нешта па-варажску,
І па-судаўску памаўчыць пясок.

Тут след глыбокі ад славянаў-гудаў,
У нашым краі й крывіч не чужы,
Дзяржаўнай воляй, а не нейкім цудам
Ліцвін плямёнаў спадчыну спажыў.

Ад тых плямёнаў разраслі карэнні,
Магутны ствол ліцвіншчыны паўстаў,
А Нарбуту ўсяго, што разуменне
Бог гэтай праўды дар вялікі даў.

Ён ведаў шмат — гісторык, што ад Бога, —
Не ўсё спазналі мы, не ўсё знайшлі...
... А для пазнання — розныя дарогі
Бываюць на спакуслівай зямлі.

Ёсць шлях шырокі, статкам пратаптаны,
Гасцінец біты, хоць яйко каці,
Але для тых, хто праўдай апантаны,
Бывае, што і сцежкі не знайсці...

3

...Шаўры не Вільня, нават не Варшава,
Не цэнтр культурны, што ні гавары,
Ды піша Нарбут, і сюды рухава
Збягаюцца і хлопы, і цары...

Пра бітвы піша, пра здабыткі нашы,
Што за сахой усходзяць на раллі,
Што нам давалі сенажаці, пашы,
І што праз злыдняў так і не далі.

Сюды даходзяць кронікі з паўсвету,
Знаходкі шлюць, як памяткі вякоў,
Бо так патрэбны загібелым гэтым
Ваколіцам хоць некалькі радкоў.

Пра іх багоў, што край той ахіналі,
Пра прашчураў, што верылі багам,
Пра іх князёў, што грозна выязджалі
З-пад старажытных невядомых брам.

Пра гарады, што зніклі назаўсёды
Пра смелых думак нецугляны лёт,
Пра велічнасць забітага народа,
Які забыў, што ён і ёсць народ...

... Яшчэ балонкі не дайшлі да друку,
А ўжо яны ў святэмаўсці людзей,
Яны нясуць дзяржаўную навуку
І грунт для светлых заўтрашніх надзей.

Раслі тамы пакрэсленай паперы,
А побач дзеці Нарбута раслі,
І прарастала між народу вера
У велічнасць бацькоўскае зямлі...

4

...Было раз так: у страшнай, лютай сечы
Клінок казацкі хлопца ледзь не жжаў,
Рассек заплечнік, ды не змог рассекчы
Том Нарбута, што ў тым мяшку ляжаў...

Так том гісторыі збярог хлапчыну...
Ды гэта будзе звужаны пагляд,
Тым твораў Нарбут абярог Айчыну,
Якую нішчыў іншаземны гад.

5

На поплаве, стаптаным капытамі,
Аж чорна ўсё, ды толькі недзе там,
Нашмат глыбей, пад конскімі нагамі,
Жыве карэньчык, недаступны нам.

Табун паскача, цёплы дождж прыльецца,
І глянь-паглянь, сыходзіць колькі дзён,
З-пад чарнаты ізноў трава бярэцца,
Зямной бранёю прарастае дзёрн...

6

О, Лідскі край, каб толькі ты і здолеў
Даць свету Нарбута, — нават і тады,
Ты заручыўся б шчыраю любоўю
Дзяцей тваіх на вечныя гады.

Плач шляхцянкі

Армейцы ноччу акружылі хутар, —
На хутары засеў адзін ваяр.
Ён успрымаў саветаў як атруту,
Што шлях свой мосцяць колькасцю ахвяр...

Ён ваяваў, ён быў у партызанах,
І не адзін ён вытрымаў удар,
І цела ўсё было ў глыбокіх ранах,
А па вайне стаў помстай з-пад Стажар...

...І вось...

Не проста ўзяць яго знянацку,
Не спаў ваяр, як быццам бы чакаў,
Урэзаў па нападніках ён хвацка,
І шмат каго на дол ураз паклаў.

З акна паліў нямецкі лёгкі «шмайсер»,
З гарышча біў савецкі кулямёт,
На ўсе бакі той хутар агрызаўся,
Няйначай як сапраўдны, грозны ДОТ.

Сустрэўшы тут такую моц і сілу,
І каб такі дамогчыся свайго,
Байцы атраду маці захапілі,
Каб здацца, маці вывела яго.

Яна пайшла і там была нядоўга,
Каб вораг дзесь украдкай не падпоўз
І выйшла зноў на ганак з дома тога,
І твар быў мокрым у яе ад слёз.

Сагнутая, старэнькая, сівая,
Пабітая і лёсам, і вайной,
Яна на ганку тым, як здань стаяла...
І не было нікога за спіной.

І вось усё — апошняя сустрэча...
І давіць горла жалю горкі ком...
Пасля памалу выпрастала плечы,
І крыкнула тым карнікам назло...

Тут гонар радавітае шляхцянке
быў з ёй побач, быццам бы жаўнер,
І, можа, ён жахлівым гэтым ранкам,
Яе трымаў вышэй усіх манер.

І крык яе, як на растрэльным пляцы,
Хоць давіць горла жалю горкі ком...
— Мы развіталіся... мой сын не здасца...
І вы яго не возьмеце жыўцом...

Яна стаяла і туды глядзела,
Дзе быў яе адзіны родны сын,
Куды рвануўся вораг ашалелы
І дзе ляжаць застаўся не адзін.

Агнём грымела кожнае акенца,
І добра лютых ворагаў пякло,
Ды вось адна ляціць граната ў сенцы,
Другая ў хату ўпала цераз шкло.

Яна стаяла і туды глядзела,
Дзе сын ішоў па вастрыні ляза,
Ні стогну з яе вуснаў не зляцела,
І на вацах не бліснула сляза.

Яна стаяла, гордая шляхцянка,
Пагардаю напоўнена тугой...
Зноў кулямёт урэзаў грозна з ганка,
І не канчаўся доўгі, цяжкі бой.

Не плакала яна, не галасіла,
Не паказала злыдням сваіх слёз,
Яна, як помнік гонару і сілы
Стаяла ціха ля беленькіх бяроз.

І сціхла ўсё, адно агонь магутны
Будынак цэлы чэпка агарнуў,

І сын яе праз полымя нячутна
 Ёй на расстанне колькі слоў шапнуў...

Што развітанне нейкай там славянкі,
 Што Яраслаўны нейкі плач няўзнач...
 Вось тут без слёзаў плакала шляхцянка,
 І як прысуд застыў шляхцянке плач...

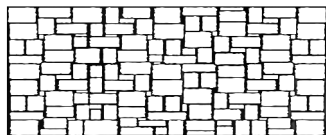
... А вецер гулкі з-пад эпохі праху
 Да нас гісторыі той звон данёс,
 Як некалі змагаліся без страху,
 І як калісьці плакалі без слёз.

І недзе там, у тым далёкім ранку,
 З гадоў ліхіх, напоўненых бядой,
 Глядзіць з надзеяй і на нас шляхцянка
 На гэты наш чарговы, цяжкі бой.

Яна глядзіць і ў тое верыць цвёрда:
 Мы здзейснім слаўны, пераможны чын,
 Мы выйдзем з бою велічна і горда,
 І з намі выйдзе яе любы сын...

нарадзіўся 24 верасня 1954 года ў в. Сейлавічы Нясвіжскага раёна. Скончыў Мінскае вышэйшае інжынернае зенітна-ракетнае вучылішча (1977), Цвярскую ваенна-камандную акадэмію імя Жукава (завочна). Як прафесійны ваенны служыў у Савецкай арміі, пасля ва Узброеных сілах Рэспублікі Беларусь. Узнагароджаны медалём «За баявыя заслугі» і ордэнам «За службу Радзіме». У 1992 годзе выдаў першы зборнік вершаў. Друкаваўся ў часопісах «Полымя» і «Малодосць». Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар кніг «Кароткі расійска-беларускі вайсковы слоўнік» (1993); «Расійска-беларускі вайсковы слоўнік» (1997) на 8000 слоў (сумесна з С. Чыславым); «Шыхтавы статут Беларускага войска»; нав. дапаможніка «Стэнаграфія (2009)», зборнікаў вершаў «Пагоня за мову», «Наш Грунвальд» (1999), «Лідскія скрыжалі» (2008), «Літва» (2011), «Пілігрымка да дому» (2018). З'яўляецца рэдактарам газеты «Наша слова», часопісаў «Лідскі летапісец» і «Ад лідскіх муруў».

АНАТОЛЬ БРУСЕВІЧ

Чацвёртая арабеска*

Як ні прыспешваў хаду Апошні паэт, дагнаць маладога калегу не атрымлівалася — дыстанцыя паміж імі ўпарта не хацела скарачацца. Ён нават было падумаў: а ці варта ўвогуле бегчы за тым, хто ўцякае ад самога сябе? І адначасова сябе даганяе... Сябе ранейшага. І не можа ніяк насцігнуць. А таму і не можа, бо кола замкнулася, і цяпер невядома, хто тут за кім насамрэч учыніў пагоню... Апроч знаёмага незнаёмца, доўгі плашч якога знік за рогам чарговага дома, перад вачыма Апошняга паэта ўсё яшчэ стаяла постаць цяжарнай жанчыны. Як яе імя? Ён ведаў. Некалі ведаў. А цяпер? Можа і цяпер не позна спыніцца, пакінуць маладзёна ў спакоі — хай бяжыць, тым больш і бегчы няма куды... А самому вярнуцца да Яе, назваць па імені і моцна прытуліць. Але што, калі сапраўднае імя сцерлася ў памяці? Нават камяні паражняюць з часам, ператвараючыся ў празрысты пыл. Што будзе, калі выпадкова назаве яе чужым імем?

— Не бойся! — раптам пачуўся знаёмы голас, яго ўласны голас, які ў адначасі гучаў і з глыбіні сэрца, і з вышыні розуму. — Калі паэт назваў жанчыну чужым імем, няхай не пераймаецца, бо гэта і будзе яе сапраўднае імя!

— Добра, але ці ўхваляе такое Дэкаданс?

— Няўжо ж ты забыўся: гэта Дэкаданс аднойчы сказаў паэтам: «Бойцеся сваіх вершаў, бо не вы стварылі іх, а яны вас. І не прыносьце вершы ў ахвяру, асабліва Каханню, бо самі станеце ахвярай. Бойцеся Кахання, імем Якога вы клічаце жарсць, але не бойцеся Любові. Любоў нараджае безыменнае каханне. Таму немагчыма памыліцца з імем ягоным. Каханне! Паэты праслаўляюць Цябе, але гэта тое самае, калі б сіроты славілі смерць. Слаўце жанчын, паэты! Бо толькі жанчына перамагае жыццё, вяртае веру сіротам, напаўняе паэзіяй каханне і каханнем паэзію. Зрэшты, сярод жанчын ёсць не толькі пераможцы жыцця, але і пераможцы смерці. Такія жанчыны напаўняюць душы сіротак пустэчай, вершы — змрокам, а каханне — тугой. Бойцеся, паэты, такіх жанчын, бо яны мацнейшыя за самых моцных між вас! Яны — родныя сёстры Таго, чыё імя акрэсліла Самота. Аднойчы такую жанчыну спаткае кожны паэт. Калі ж не спаткае, то ці быў ён паэтам? Аднак перад гэтым паэт мусіць спаткаць іншых жанчын — тых, што дораць моц і слабасць, жарсць і расчараванне, турму і свабоду, радасць і пакуты, дораць усё, чым поўніцца іх сутнасць. Але не забывайце:

* Працяг рамана-пропаведзі «Пакаранне». Першыя тры арабескі — у папярэдніх нумарах альманаха «Новы Замак».

усе гэтыя жанчыны ў параўнанні з той адзінай быццам зоры — халодныя і нябачныя, калі неўзабаве ўзыходзіць сонца. Кожная жанчына, якая нясе вам падарунак, хоча нешта ўзамен, хоць ніколі не скажа вам пра карысныя намеры свае. Падарыце ім верш, але асцерагайцеся, каб верш не падарыў вас. Кожны ваш падарунак мусіць быць ад чыстай душы і па добрай волі. Тады верш вернецца, прынамсі частка яго. Смакуйце гэтае вяртанне, як смакуюць салодкае віно. Дарыце вершы, але не аддавайце жанчынам вашай паэзіі, якую Я, Дэкаданс, зрабіў сродкам вашага існавання. Карміце і апранайце сваіх жанчын і кажыце ім слова добрае. Але не аддавайце паэзію. Яе забярэ апошняя жанчына. Не тая — самая моцная, чый воблік робіць блысклым нават твар смерці, але самая слабая, самая недасяжная праз сваю слабасць. Яна прыйдзе тады, калі сіроты забудуцца пра мёртвых бацькоў, калі спелы розум спакусіць засмяглую душу, калі багацце і беднасць перастануць вымяраць справядлівасць. Яе прыход адбудзецца без прысутнасці сведак, бо прыйдзе апошняя жанчына ў вашым сне. У апошнім сне...»

— Так сказаў Дэкаданс. Я ж, Апошні паэт, магу распавесці пра сваіх жанчын, а аповед мой няхай станеца небам, на якім іншыя паэты адшукаюць уласныя зоры і сваё сонца. Калі ж нехта раптам засумняецца ў праўдзівасці слова майго, няхай успомніць: вуснамі Апошняга паэта прамаўляе сам Дэкаданс. Я распавяду пра сорак слабых жанчын і адну моцную, пераможцу смерці, але прамаўчу пра самую слабейшую, якая прыходзіць у апошнім сне. Пра самую слабейшую распавядзе маё Маўчанне. Толькі Маўчанне ведае пра тое, што адбываецца па-за часам. Толькі Маўчанне вандруе там, дзе нават Дэкаданс, магутны і дасканалы, рызыкуе страціць раўнавагу — на ледзяных скрыжаваннях граху і праўды, тугі і шчасця, надзеі і пакоры.

— Тады распавядзі, але давай спярша завітаем вунь у тую прыдарожную карчму. Пасярод спякотлівага дня туды рэдка хто завітае, затое мы можам спакойна і падсілкавацца, і размову нашу не падслухае выпадковы мінак.

— Хай бы і падслухаў, абы мінак аказаўся паэтам. У горадзе ж маеца цэлая вуліца «Паэтаў», ці не так?!

— У тым і справа, што вуліца ёсць, а паэтаў тут няма. Ніводнага, апроч цябе сённяшняга, учарашняга і заўтрашняга. А яшчэ таго плаксівага маладзёна, які хвіліну назад схаваўся за дзвярыма акурат гэтай карчмы. Яму якраз і карысна будзе паслухаць нашу гісторыю.

Праз колькі хвілін Апошні паэт ужо сядзеў за шырокім дубовым сталом, шчодро застаўленым талеркамі з разнастайнай ежай, бутэлькамі ды глякамі з пітвом, а насупраць яго прысланіўся плячыма да шурпатай сцяны нядаўні ўцякач — малады творца, які спачатку адмовіўся ад пачастунку, але крыху пазней усё ж згадзіўся скласці кампанію свайму старэйшаму сабратау. Нездарма людзі кажучь: смага — не цётка, а голад — не дзядзька. Крыху падсілкаваўшыся пахучай смажанінкай ды асвяжыўшыся цёмным прахалодным півам, абодва паэты былі цяпер у тым добрым гуморы, які цалкам схіляе да шчырай размовы. І Апошні паэт пачаў свой аповед...

Аповед Апошняга паэта пра яго жанчын

Першая жанчына

Першая жанчына прыходзіць нечакана. Хоць чакаеш яе ўсё жыццё. Але з'яўляецца яна толькі тады, калі дзве тысячы ценяў мінулага часу скрыжуюцца з шасцю ценямі будучыні. У промнях захаду кожны цень імкліва павялічваецца ў памеры, а трывога рассычаецца, як соль у вадзе. Першая жанчына карануе вянком з палявых кветак і залатога жыта, налівае ў драўляны кубак цёмны нектар з пахам палыну, п'еш той напой, але не адчуваеш горычы, бо вусны першай жанчыны вельмі салодкія. Першая жанчына вядзе за руку праз змрок юнацтва ў цемру сталасці, праз халодны ручай бязмоўя ў камяністую пустэльнію нематы, дзе толькі пясок мае права голасу. Там, на іншым беразе тугі, сярод гарачых камянёў першая жанчына сама камянее з надзеяй на малітву да яе каменнай, вечнай прыгажосці. Не кожны здольны вярнуцца з абдымкаў камяністай пустэльні, бо цяжка ўвайсці двойчы ў ручай бязмоўя. Я вярнуўся — прайшоў праз халодны ручай, праз цемру сталасці, праз першы змрок юнацтва. Я думаў, што ўсё пачнецца спачатку — з горкага напою і салодкіх вуснаў. Бо часу няма. Ёсць бясчассе. Ёсць слова. Ёсць жарсць. Часу няма. Так думаў я і смела крочыў ва ўлонне ўласнай пустэчы, знаходзячы туды дарогу па слядах, што належалі маім грахам. Так, я вярнуўся. Вярнуўся да той самай жанчыны, якую некалі пакінуў скамянелай у пустэльні. На гэтым беразе яна была зноў жывой, прыгожай, пажадлівай, як сіямская котка, але не была першай. І я зразумеў: першым можна быць толькі аднойчы — адно кароткае імгненне паміж гукамі «бом» і «бам», якімі стары гадзіннік абвяшчае сваю прысутнасць у бясчассі.

Другая жанчына

Прыход другой жанчыны быў прадказальны. Як усход сонца. Я ведаў што яна прыйдзе. Я верыў, што яна знойдзе мяне. А сам не шукаў яе, другую жанчыну. Бо ці варта шукаць тое, што і так наканавана лёсам? Ці шукае сын спадчыну, якая застаецца яму ад бацькі? Не шукае, калі не згубіў, а калі згубіў, то і так не знойдзе. Прыход другой жанчыны не варта чакаць багавейліва, перабіраючы пацеркі вітальных вершаў, гэтак, як чакаюць прарокі Месію, баючыся, што пры сустрэчы словы засохнуць у горле. Другая жанчына не павінна ўбачыць перад сабой жабрака. У яе і так замнога пыхі. Другая жанчына павінна усвядоміць сваю другаснасць. Але не ў адносінах да першай жанчыны, а толькі ў дачыненні да Паэзіі. Другая жанчына — каўчэг, які ратуе ад сусветнага патопу — слёзаў тваіх анёлаў-ахоўнікаў і ўсіх наступных жанчын. Гойдаешся ў гэтым каўчэгу шчаслівы, што ўратаваўся, але марыш між тым ступіць на цвёрдую паверхню.

Калі вада сусветнага патопу пачала спадаць, мой каўчэг зачпіўся за вострыя вяршыні чужых малітваў і разваліўся на дзве часткі — мінулыя і будучыя мары. Мяне чакаў вельмі доўгі спуск. Таму я пайшоў налегцы, пакінуўшы і мінулае, і будучыню. Усе сцяжыны былі размытыя патопам, паўсюль ляжалі брудныя, слізкія водарасці і мёртвая рыба. Каб не паслізнуцца, не ўпасці ў гэтую мярзоту, трэба было ўвесь час пільна глядзець пад ногі. А так хацелася зрокам піць сіняе неба! І калі мая душа

Ўрэшце засмягла, я падняў вочы ўверх. Толькі на адно кароткае імгненне. І паслізнуўся. І пакаціўся ўніз. Скаціўшыся з даволі высокай гары, я са здзіўленнем заўважыў, што на мне аніводнай драпіны, аднак увесь я з ног да галавы пакрыўся водарасцямі і смуроднай цвіллю. І тут невядома адкуль з'явілася трэцяя жанчына.

Трэцяя Жанчына

Яна таксама была ўся ў водарасцях і брудзе, але, о дзіва, менавіта гэта рабіла яе прывабнай і абуджала маю пажадлівасць. І трэцяя жанчына адчула тую жарсць. Яна падышла да мяне і моўчкі лягла побач. З ёй я забыўся і пра пакінуты каўчэг, і пра высокае сіняе неба, а бруд і гнілая рыба вакол неўзабаве перасталі выклікаць агіду. З рыбіных касцей, водарасцяў і гразі я збудаваў невялічкі шалаш, але ён здаваўся мне цудоўным палацам, асабліва ў тыя хвіліны, калі трэцяя жанчына частавала сваімі п'янымі пацалункамі, ад якіх кружылася галава. Аднак неба не забылася пра мяне і пралілося дажджом, змываючы бруд з цела і цвіль з душы. Плынь чыстай вады змыла і маё ўбогае жылло, і маю пажадлівасць да трэцяй жанчыны. Пад покрывам залевы я пайшоў следам за навальніцай.

Калі я крочыў на голас грымотаў, то ў нейкі момант пачуў, як бязладныя гукі, што даносіліся з-пад цёмных хмар, раптам пачалі набываць абрысы словаў. Не ўсе словы я мог тады зразумець, бо не хацеў паверыць, што неба ўмее размаўляць. Прасцей было прызнаць сябе вар'ятам. Між тым, Неба размаўляла! Яно распавяло гісторыю пра чалавека, які маліўся да Неба і быў гатовы нават прынесці яму ў ахвяру адзінага свайго сына. «Цікава, а ці змог бы той чалавек прынесці ў ахвяру Небу сваю адзіную дачку, калі б яна ў яго была?» — падумаў я. «А яна ў яго і была», — прамовіла Неба, прачытаўшы мае думкі, — «проста чалавек той не ведаў пра сваю дачку, а я яму нічога не казалі і не прасіла прыносіць дачку ў ахвяру, дарэчы, тая дачка стане тваёй чацвёртай жанчынай за тыдзень да сканчэння зімы». Неба змоўкла, прасвятлела, дождж скончыўся, а я мусіў спыніцца — шлях перагарадзіла рака, шырокая, магутная і глыбокая, як само неба. Такую раку нельга было пераплыць, заставалася адно — ісці ўздоўж яе бурлівай плыні. І я пайшоў, пакідаючы сляды на вільготным рачным пяску. Кожны след — слова. З гэтых словаў рачны пясок склаў мае лепшыя вершы...

Чацвёртая жанчына

На зломе зімы, як і было абяцана Небам, на даляглядзе недарэчных традыцый і ваяўнічых мелодый з'явіўся абрыс чацвёртай жанчыны. Адзін дзень і адну ноч узіраўся я ў гэты цьмяны абрыс, але так нічога і не ўбачыў апроч шэрасці. Не дзіва, што Неба не захацела яе ў ахвяру. Але цяпер я мусіў прыняць тую ахвяру. І прыняў. З таго часу мой цень зрабіўся шэрым.

Пятая жанчына

Невядома, ці была яна ўвогуле. Я спаткаў яе (а можа не яе?) на доўгім драўляным мосце, які злучаў юнацтва і сталасць. Пятая жанчына. Яна наталяе агнём мае засмяглыя вусны. Пятая жанчына. Яна чужая. Як чужы сон, які распавядае чужы чалавек.

Сон і рэальнасць — поручні таго доўгага драўлянага моста. На тым мосце мы былі не адны. Над намі кружыла драпежная птушка, здаецца, сокал. Здаецца, ручны сокал. Але гаспадара ў сокала не было. Гаспадар выпусціў сокала, а сам схаваўся некуды, а можа памёр. А яшчэ па мосце бегаў статак свіней. Праўда, я не чуў віскату, хоць павінен быў чуць. Чый сокал? Чые свінні? Чыя жанчына? Драўляны мост. Ён даўно струхнеў, і рака панесла яго ў невядомую далеч. Разам са мной — тым, другім, чужым сёння мне чалавекам, які не змог адначасова трымацца за сон і рэальнасць.

Шостая жанчына

Яна таксама была чужой. Як белы свет. Яна не магла быць маёй, бо і я не належаў ёй. Зрэшты, паэты нікому не належаць. Нават сабе. Шостая жанчына здагадвалася пра гэта, але ж прагнула быць першай, хацела стацца для мяне цэлым светам, альбо, прынамсі, пухнатым сонцам на ўскрайку барвовых нябёсаў. Я не быў добрым да шостаі жанчыны — аддаў ёй аднойчы ўсё, што меў, але так і не падарыў ніводнага верша. Бо мне не быў патрэбны ні белы свет, ні святло пухнатага сонца. І тое сонца зайшло за небасхіл. Каб асвятляць шлях іншаму мужчыне, таму, хто з удзячнасцю і цяпер грэецца ў яго промнях. Удзячныя мужчыны жывуць вечным днём. У паэтаў — вечная ноч. І безліч халодных зораў над галавой.

Сёмая жанчына

Калі над галавой разгараецца ледзяное неба, зрок міжволі сягае ў тую срэбраную глыбіню — шукае паратунку ад будзённасці. Але знаходзіць чарговую шэрасць. І тады ў душы нараджаецца прага вайны. Сёмая жанчына — вайна, якую прагнеш, уцякаючы ад пухнатага сонца. Вайна — не сонца з доўгімі нагамі-промнямі. Ногі вайны, моцныя і мускулістыя, цвёрда стаяць на зямлі. Вайна не будзе паіць ні горкім нектарам, ні салодкім віном. Яна спачатку накорміць халодным салам, потым прапануе гарачай крыві, потым ізноў сала. Бо яна простая, бо яна магутная, бо яна — зямля, а не сонца, бо яна — вайна. Паспрабуй перамагчы на вайне, спажываючы нешта іншае! Я перамог. Сёмая жанчына расплакалася. Як высветлілася, у вайны было і жаночае аблічча, і жаночая душа.

Восьмая жанчына

Гора пераможаным, калі яны хацелі перамагчы, але не атрымалі перамогі. Гора пераможцам, калі яны перамаглі міма ўласнай волі. На вайне я перамог, хоць не збіраўся ні ваяваць, ні перамагаць. За гэта на мяне абрынулася Сто Бед. Сто Бед — імя восьмай жанчыны. Бедны мой Лёс! Пасылаючы да мяне ў пакаранне восьмую жанчыну, ён забыўся, што паэта беды не толькі не пужаюць, але часам нават і натхняюць. Натхнёны ўсімі тымі бедамі, я на кароткае імгненне нават забыўся, што восьмая жанчына не павінна стацца маці для маіх вершаў. І яна ведала, што гэтага не павінна быць. І страшна спужалася, што так станецца. Але так не сталася. Зніклі мае беды, адышлі ў неведомым кірунку, а я застаўся сам на сам са сваім Лёсам, цьмяным, як шчасце.

Дзявятая жанчына

На сэрцы было пуста. Жанчыны прыходзілі і адыходзілі. Я славіў іх у сваіх вершах, славіў і прыход іхні, і адыход, але не праслаўляў каханне. І таму каханне пастукалася аднойчы ў сэрца. Яно папрасілася ўсяго на адну дажджлівую ноч. Але засталася на доўга. «Хто тут?» — спытаўся аднойчы я, калі ўбачыў, што мая пустэча, дзе павінна было начаваць толькі каханне, напоўнілася дзікімі людзьмі, бруднымі валацугамі і звыклымі злодзеямі. «Я тваё каханне, твая дзявятая жанчына, твая каралева!» — пачулася ў адказ з самай цемры сэрца — «а гэтыя мілыя, шляхетныя людзі — наша з табой світа, пане!» Пасля гэтых слоў увесь зброд бадзяжнікаў расступіўся, даючы дарогу той, што назвалася Каханнем і дзявятай жанчынай. Яна велічна крочыла мне насустрач, як сапраўдная каралева, і я адразу нават не заўважыў, што апранута дзявятая жанчына ў старую, пакамечаную, зашмальцаваную сукенку, пашытую не па памеру, хіба што ўвогуле чужую, можа яшчэ і скрадзеную. А як толькі заўважыў, то ў адно імгненне вока яна, нібы тая рыбка, альбо яшчарка, выслізнула з абдымкаў убогай сукні і паўстала перада мной у першароднай красе. Я разгубіўся, а мой розум прашаптаў: «Няўжо не бачыш, што перад табой Каханне?! Бяры дзявятую жанчыну і не адпускай ніколі, глядзі, які зграбны ў яе стан, якія прыгожыя ногі, якія далікатныя рукі, а гэтыя пругкія грудзі з сакавітымі смачкамі, ах, якія вусны, а гэты шакаладна-зялёны позірк!». І тут адазвалася душа: «Бачыш так званую світу — усіх гэтых дзікіх людзей, злодзеяў і лайдакоў? Гэта каханкі тваёй дзявятай жанчыны. Калі хочаш да сканчэння свету дзяліць яе з усім гэтым паскудным натоўпам, тады рабі так, як кажа розум». «Не слухай душу, якая нічога не разумее ў каханні!» — абурыўся розум, — «налі ёй віна, каб заглохла і не лезла не ў свае справы, а сам як найхутчэй авалодай дзявятай жанчынай, пакажы ўсім, што ты валадар, а ўсе яны — нікчэмная світа. Няўжо хоць адзін з гэтых убогіх чалавечкаў можа быць каханкам такой шыкоўнай лэдзі?! А нават калі б і былі яны каханкамі, табе што з таго?! Цяпер ты — кароль, а яны ўсе — нішто, пазайчарашні пыл. Смялей бяры дзявятую жанчыну! Жанчыны любяць рашучых, асабліва каралевы!» І я паслухаў свой розум — наліў віна для душы, а потым прылюдна авалодаў дзявятай жанчынай. Зрэшты, ці былі там людзі? Былі злодзеі і валацугі, якіх я потым выпяткамі павыганяў з пустэчы майго сэрца. Зрэшты, і дзявятую жанчыну я выгнаў, бо віно, прыгатаванае для душы, выжлукціў задаволены розум і яму было ўжо ўсё роўна, што адбываецца вакол. «Ліха з ёй!» — крычаў п'яны розум, — «раз ужо ты авалодаў гэтай куртызанкай, выганяй прэч, заўтра знойдзеш іншую каралеву!» Душа маўчала.

Дзясятая жанчына

П'яны розум, на дзіва, меў рацыю. Я знайшоў іншую каралеву. Сапраўдную. «Ваша вялікасць...» — хацеў было звярнуцца да яе, але каралева загадала замаўчаць — апячатала вусны цёплым пацалункам. Гэта была мая дзясятая жанчына. І першая каралева! «Ваша вялікасць...» — зноў спрабаваў прамовіць мой голас, але ізноў словы быццам выпарыліся — наступны пацалунак быў па-каралеўску гарачым... А потым я ўвогуле забыўся на словы. Як і на вершы, што кіпелі ў душы і выкіпалі дарэшты, не вымаўленыя мной і не выслуханыя нікім. Як бы мне сёння хацелася звярнуцца ў тая

далёкія часы! Я быў шчаслівым з дзясятай жанчынай. І шчасце тое было простым, як вясновы дождж, як зімовы сутон, як восеньскі лістапад. Трэба было спыніцца, застынуць воскам на алтары пачуццяў, застацца з дзясятай жанчынай, зрабіць яе першай і апошняй. Але пакрыўджаная душа маўчала, не ўмешвалася больш у мае справы, а п'яны розум даваў непаслядоўныя парады, якія супярэчылі адна адной. То ён радзіў зрабіць каралеву рабыняй, то радзіў мне стацца яе работам, то неўзабаве захацеў, каб я захапіў усё каралеўства і зрабіў сваімі нявольніцамі і каханкамі ўсіх жанчын, якія там знаходзіліся — нават родную сястру і родную маці каралевы. Нарэшце душа не вытрымала і папрасіла: «Налі яшчэ віна — хай розум вып'е і ўвогуле засне вечным сном». Я наліў, але розум не хацеў спаць — наадварот, ён нават узбадзёрыўся і пачаў разважаць на тэму здрады.

— Як ты думаеш — загаварыў ён ціха, каб не пачула душа, — паэт мае права на здраду?

— Ніхто не мае права на здраду, і асабліва той, каго паклікала сама Паэзія — адказваю я.

— Ніхто не мае, а паэт мае такое права! — працягваў розум, — у радках сваіх ён жа іншы, зусім не такі, як у рэальнасці. Ёсць паэты, якія толькі ў вершах смелыя і мужныя, а на справе — нікчэмныя, баязлівыя, хілья, нямоглыя жаночападобныя стварэнні, няздольныя ў адказны момант абараніць ні сябе, ні сваю радзіму, ні нават сваю паэзію. Усе паэты — здраднікі, а паэзія — найвышэйшая форма здрады! І калі ты сапраўдны паэт, ты не павінны баяцца здрадзіць. Асабліва жанчыне. Не бойся! Смела кроч насустрач здрадзе, цалуй іншых жанчын, хай бачыць каралева, што паэты — не прыхільнікі манархіі! Анархія — вось што даспадобы паэтам! Яна іхняя маці, а Хаос — іх бацька!

І я натхніўся гэтымі словамі, стаў здраднікам, пакінуў сваю светлавалосую каралеву на мяжы паміж целам і ветрам, адышоў у змрочны свет, дзе мне было наканавана не раз пераканацца ў простае ісціне: розум і душа не маюць права раіць нешта паэту, пакуль не спыняць спрэчак паміж сабой. Другое, што адкрылася мне — паэт не павінны пакідаць сваю жанчыну. Тым больш тую, для якой ён стаў першым мужчынам. Здрада — форма слабасці, і да паэзіі не мае жаднага дачынення...

Скончыўшы апавядаць пра дзясятую жанчыну, Апошні паэт раптам заплакаў. Разгублены малады субяседнік не ведаў, што рабіць у такой сітуацыі, бо гэта ён звычайна ліў слёзы, а яго суцяшалі, але цяпер вось самому трэба знайсці патрэбныя словы, каб асушыць імі салёную вільгаць на шчоках бліжняга. Нічога не прыходзіла на розум, як толькі паўтарыць нядаўна пачутае: «Не плач, паэце. Не плач, браце!» Але што казаць далей? На шчасце, карчмар таксама заўважыў тыя дробныя шкельцы слязінкаў, якія нечакана пырснулі з вачэй творцы. Быццам унутры Апошняга паэта знаходзілася нейкае люстэрка, якое ўзяло, ды разбілася на мільёны аскепкаў.

— Панове, — адазваўся гаспадар карчмы, — выбачайце, але я стаўся нявольным сведкам вашай размовы і вашага маўчання. Вядома, я не паэт, аднак і мяне да глыбіні душы кранулі гісторыі пра тых бедных жанчын, у якіх нават імёнаў сапраўдных не было. Бо што гэта за імя такое, як, напрыклад, Сто Бед? Напэўна, у той восьмай жанчыны было іншае імя, бо для некага яна была першай любоўю, а камусьці станецца

апошнім каханнем. Не можа быць, каб яна нікому з людзей ніколі не прынесла хоць крышачку шчасця.

— Жыццё — дзіўная рэч, — адазваўся Апошні паэт. Яго голас перастаў дрыжэць, набываючы свой ранейшы, спакойны тон: словы карчмара чарадзейным чынам выцягнулі паэта з каламутных віроў успамінаў, у якіх ён толькі што ледзь не патануў, і вярнулі назад — у звыклую рэальнасць, у прыдарожную карчму, дзе на сталае поўна смачнай ежы і розных напояў, ад якіх, на жаль, таямніцы губляюць свой першапачатковы бляск і сэнс... — У жыцці нашым нярэдка здараецца так, што шчасце можа прывесці да нягод, а пакуты могуць адкрыць дарогу да шчасця. Паэт прымае ўсё, што выпадзе на яго долю, без адчаю пераносіць цяжкасці, не губляючы надзеі на літасць, якую ўрэшце даруе Дэкаданс. Восьмая жанчына? Вядома, што і яна несла ў сабе не толькі беды. У кожнага ўнутры знаходзіцца крыніца шчасця. Аднак не кожнаму дазволена прыпасці да яе, каб спатоліць смагу сваю. Мне, напрыклад, тая крыніца не прынесла б спатолі. А цябе, шаноўны гаспадар, магчыма і напайла б жыватворнай сілай, бо розум твой спакойны і ў той жа час рэалістычны, а душа светлая, хоць і найўная. Ты маеш сілу і смеласць з дабрывёй думаць пра іншых, а гэта ў сваю чаргу таксама дае адчуванне шчасця, не ўзіраючыся на ўсе цяжкасці, з якімі кожнаму даводзіцца сутыкацца. Зрабі ласку, добры чалавек, прынясі нам з сябрам яшчэ па куфлю цёмнага густога піва, а яшчэ хацелася б даведацца, колькі я вінны табе за ўвесь гэты неверагодны пачастунак — такой смакаты даўно не даводзілася каштаваць.

— Адно хвілінку, панове! — крыху згорбленая постаць карчмара знікла за нізкімі, ледзь прыкметнымі бакавымі дзверцамі, якія, аказваецца, знаходзіліся амаль каля іх стала, але толькі цяпер падарожнікі звярнулі на іх увагу.

— Ведаеш, у мяне зусім пуста ў кішэнях, — збянтэжана прамармытаў малады паэт, сарамліва пазіраючы на прысадзістыя дзверцы, як быццам бы адтуль зараз выйдзе не стары гаспадар карчмы, а выбежыць гуллівы натоўп аголеных куртызанак.

— Не хвалюйся, браце! І не саромся сваіх пустых кішэняў. Зганьбіць можа толькі пустэча сэрца, а яно ў цябе поўніцца лагоднасцю, ветласцю і любоўю. А яшчэ сорама — прыкмета мяккасці. Ведаю, хочацца часам зрабіцца мяккім і пухнатым, як першы снег, але гэта паэт мусіць пакідаць свае сляды на снезе жыцця, а не наадварот. Бо калі жыццё пакіне свой след у светлай душы паэта, у яго вершах больш не будзе месца ні жыццю, ні паэзіі...

Карчмар некуды запрапасціўся, хоць абяцаў не затрымлівацца. Зніклі неўзабаве і сонечныя промні, якія ўвесь час роўна ліліся ва ўсе вокны з бяздоннай сонечнай бочкі, быццам піва ў пустыя куфлі: патроху вечарэла.

— Думаю, гэтага павінна хапіць, каб аплаціць кошт нашай бяседы, — мовіў Апошні паэт і, быццам які штукар, выцягнуў з рукава вялізны дукат з пацямнелай выявай даўно памерлай каралевы. — Хадзем, дружа, нам трэба яшчэ паклапаціцца пра начлег. Прынамсі я мушу сёння хораша адпачыць, але не так, як звыкла — пад покрывам халоднага начнога неба, а ва ўтульным, цёплым ложку.

— Але ж ты распавёў толькі пра дзесяць сваіх жанчын, — ажывіўся малады творца, — а мне вельмі хацелася б пачуць працяг гісторыі. Іх жа было ўсяго сорок. Сорок слабых і адна моцная жанчына.

— Сорак дзве. Усяго было сорак дзве жанчыны, — паправіў маладзёна Апошні паэт. — Але пра самую апошнюю я абяцаў маўчаць. Яна з'явілася раней за першую, але сваім з'яўленнем паклікала ўсіх астатніх. Гэта дзякуючы ёй адбылася мая вандроўка і адбудзецца твая... Але... Я абяцаў маўчаць...

— Добра, але прашу, распавядзі хаця бы пра тых, якіх не датычыць твой зарок маўчання. Дарэчы, у карчме гэтай, на колькі мне вядома, здаюцца пакоі для начлегу, а за твой рэдкі дукат з выявай памерлай каралевы, мяркую, можна спакойна баляваць не адзін дзень. Таму давай пакуль застанемся тут. Хутка сцямнее, а ў горадзе шукаць дах над галавой лепей ўдзень, а не шарай гадзінай. Ды і не любяць тут падарожнікаў, асабліва вандроўных паэтаў.

— Цікава, чаму? Вуліца «Паэтаў» у горадзе ёсць, а пашаны да іх няма. Вельмі дзіўна.

— Як-небудзь распавяду табе, што тут да чаго. Але спярша хацеў бы паслухаць працяг тваёй гісторыі.

— Тады слухай...

У карчме тым часам зрабілася так цёмна, што паэты, седзячы адзін ад аднога на адлегласці выцягнутай рукі, бачылі насупраць сябе толькі шэрыя, безаблічныя сілуэты. Ноч, маўклівая пані ў чорным, мякка ступала па брукаваным вулкам, асцярожна заглядала ў вокны здранцвелых дамоў, гарадскіх крамаў і корчмаў, напаўнячы трывожным змрокам кожны іх закуток...

нарадзіўся 28 верасня 1977 года ў Гродне. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы, пасля — магістратуру (2000) і аспірантуру (2003) пры кафедры польскай філалогіі згаданага ўніверсітэта. У 2004 г. паспяхова абараніў кандыдацкую дысертацыю па творчасці Адама Міцкевіча. У 2007 г. прысвоена вучонае званне дацэнта. Паэт, перакладчык, літаратуразнавец. З 1989 г. друкуецца ў беларускіх і замежных выданнях. Вершы перакладаліся на польскую, рускую, літоўскую, англійскую, грузінскую мовы. Лаўрэат літаратурнай прэміі «Залаты апостраф» (2017). Аўтар кніг паэзіі «Дуэль» (1992), «Падаю ў неба» (2006), «Апошні дзень» (2013), «Крылы» (2021), манаграфіі «Фактары беларускай культуры ў творчасці Адама Міцкевіча» (2008). Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Жыве і працуе ў родным горадзе.

ВІКТАР ВАРАНЕЦ

Ведзьма

Унтэр-афіцэр жаночага батальёна Марыя Боцвіч прысела на скрыню, якіх багата было накідана на барыкадзе, дастала з кішэні скамянелы сухар і пачала няспешна яго грызці. Навокал стаяла такая цемра, што не ўбачыш пальцаў на выцягнутай ружэ. Дзесьці чуліся адзіночныя стрэлы, час ад часу гучалі нейкія каманды.

— Дзе камандзір трэцяга ўзвода? — пачулася паблізу.

— Тут! — гучна адазвалася Боцвіч і са шкадаваннем паклала сухар назад у кішэнь. Паднялася, паправіла шынель, закінула за плячо вінтоўку.

— Вы б хоць лямпу якую запалілі, — ужо зусім блізка прагучаў мужчынскі голас. — Гуляй тут у хованкі.

— Лямпы ўсе перабілі юнкеры па загадзе камандавання, — адказала Марыя. — А Вы хто будзеце?

Фігура рослага мужчыны ў вайсковай форме ўзнікла перад дзяўчынай. Пстрыкнула запальнічка, асвяціўшы пагоны палкоўніка.

— Прадстаўнік Генеральнага штаба палкоўнік Кубасаў.

— Камандзір трэцяга ўзвода унтэр-афіцэр Боцвіч, — адрэкамендавалася і Марыя.

— Вось Вы мне і патрэбны! — узрадаваўся Кубасаў. — Ваш узвод прыкрывае галоўны ўваход у Зімовы палац. Перад вамі стаяць юнкеры, злева і справа — першы і другі ўзводы жаночага батальёна. Бальшавікі прад’явілі ўльтыматум аб здачы. Зразумела, мы адмовіліся. Неўзабаве будзе атака. Вам загад, унтэр-афіцэр: ні кроку назад, біцца да апошняга байца. Мы пастараемся знайсці для вас падмацаванне.

Тут бухнула гармата з «Аўроры», пачаўся абстрэл барыкады ад Эрмітажа і паўлаўскіх казармаў. Палкоўнік імгненна знік у цемры.

— Да бою! — скамандавала Марыя.

Байцы жаночага батальёна пачалі весці агонь па матросах, што кінуліся ў атаку на Зімовы палац. У імгненне ўсё навокал загрузацела, гукі стрэлаў і выбухі снарадаў зліліся ў адзіную какафонію смерці. З’явіліся першыя параненыя і забітыя, але атака была адбіта. Праз гадзіну батальёну паступіў загад вярнуцца ў палац. Трэці ўзвод размясціўся на другім паверсе. Неўзабаве з’явілася старшы унтэр-афіцэр Марыя Бачарнікава і паведаміла, што Зімовы захоплены бальшавікамі.

— Дзякуй за службу! — са слязьмі на вачах прамовіла камандзір батальёна. — А зараз загадваю ўсім разысціся, пакуль вас не схпіла матражня.

Калі Бачарнікава знікла за дзвярыма, дабраахвотніцы павярнуліся да Боцвіч.

— Што рабіць, камандзір?

— Усе бягом на чорны ход! — загадала тая і пабегла праз залу. За ёй кінуліся астатнія. Дзесьці праз два завулкі яны спыніліся, цяжка пераводзячы дых. Каля Боцвіч засталіся шэсць байцоў. Астатнія, відаць, разбегліся па дарозе.

— Дзяўчаты, — звярнулася да сябровак Наташа Смірнова, — тут недалёка жыве мая бабуля. Давайце пакуль у яе перасядзім.

Усе зірнулі на Марыю. Яна моўчкі кіўнула галавой, і добраахвотніцы шэрым ланцужком пакрочылі за Наталляй. Бабуля жыла ў падвальным памяшканні трохпавярховага дома на Фантанцы. Ужо каля самых дзвярэй дзве дзяўчыны, Таня Мішына і Маша Зубава, раптам перадумалі заходзіць у дом.

— Нам тут чатыры станцыі да вёскі праехаць. Як-небудзь праскочым. Не крыўдуйце, сяброўкі!

Яны абнялі кожную на развітанне і рушылі да вакзала.

У Вольгі Іванаўны, Наташынай бабулі, было цеснавата, але цёпла і ўтульна. Дзяўчаты скінуліся грашыма, і пакуль гаспадыня збегала ў магазін па прадукты, з задавальненнем памыліся самі, памылі адзенне і задаволеныя расселіся за накрытым сталом. Бульба, селядзец, каўбаса, нават пра пляшку гарэлкі не забылася старая.

— Сёстры, — паднялася з крэсла Марыя, — давайце вып’ем за наша ваеннае сяброўства, мацнейшае за ўсё на гэтай зямлі!

Усе кульнулі свае кілішкі, прыкусілі і паступова адчулі, як адпусцілі сэрца абцугі, як захацелася размаўляць, весяліцца, жыць.

Гэта была першая ноч, калі яны спалі спакойным сном, хаця на вуліцы там-сям чуліся стрэлы, крыкі, выбухі. А раніцай нехта моцна забарабаніў у дзверы. Боцвіч выцягнула з-пад падушкі рэвальвер і пакрочыла да выхаду, заўважаючы, як сяброўкі ціхенька пабралі вінтоўкі, узводзячы затворы.

— Хто там? — запыталася Марыя.

— Гэта я, Таня Мішына, — пачулася ў адказ.

— Таня? — здзіўлена перапытала дзяўчына і хуценька адкінула дзвярны кручок. У кватэру ўвайшла Таня. Але пазнаць яе было вельмі цяжка: разбіты, у крыві твар, гімнасцёрка без аднаго рукава, брудныя падраныя нагавіцы.

— Таня, што здарылася? Дзе Маша? — баючыся адказу, запытала Боцвіч.

Мішына прайшла да стала, села ў крэсла і гучна заплакала.

Ужо значна пазней, калі Таню памылі, перавязалі і крыху пакармілі, сяброўкі даведаліся, што ў цягніку да іх адразу ж прычапіліся салдаты, якія ўцякалі з фронту. Спачатку яны проста здзекаваліся з дзяўчат, называючы афіцэрскімі посцілкамі, штурхалі, са смехам паролі штыкамі. А потым нехта прапанаваў:

— А чым мы горшыя за афіцэраў? Пакаштуем дваранскіх прысмакаў!

І тут жа ў вагоне іх пачалі гвалціць. Колькі было тых салдат, Таня нават успомніць не магла. Здавалася, гэта адбывалася вечнасць. А затым іх проста выкінулі на хаду з вагона. Маша стукнулася галавою аб тэлеграфны слуп і памерла імгненна. А Мішына, крыху апрытомнейшы, пайшла назад у Петраград.

Усе моўчкі слухалі, баючыся зірнуць Тані ў вочы. Павісла цішыня, якую першай парушыла Боцвіч.

— Спадзяюся, усе зразумелі, што на вуліцы людзей не засталася. Толькі звар’яцелыя жывёлы. І на месцы Тані з Машай можа апынуцца любая з нас, калі мы зараз раз’едземся па хатах.

— І што ты прапануеш? — нясмела запытала Алена Козіч.

— Пакуль усе не вернуцца да розуму, пакуль не ўсталуюцца ў краіне які-кольвек парадак, мы павінны быць разам. Мы два гады ў акопах, мы ўмеем пастаяць за сябе, мы здольныя на многае, калі мы разам.

— А што мы будзем есці? А на якія сродкі будзем жыць? — пасыпаліся пытанні.

— Мы створым банду, — спакойна адказала Марыя.

— Банду? — спалохана перапытала Вольга Іванаўна, якая да гэтага моўчкі назірала за падзеямі, і перахрысцілася.

— Так, банду! Мы аддалі сваю даніну цару і Айчыне, мы старанна ахоўвалі таўстасумаў ад знешніх ворагаў, час узяць разлік. І яны нам запоцяць, — шчокі Марыі запалымнелі агнём, у вачах заскакалі д’яблікі рашучасці і бязлітаснасці.

— А я падтрымліваю Марыю, — нечакана загаварыла самая ціхая з кампаніі Вера Кавальская. — Ну колькі, дзяўчаты, можна цярэць і баяцца? Я з табой, Маша!

— І я! І я..! — загаманілі астатнія.

Боцвіч з удзячнасцю ўсміхнулася таваркам.

— Дзякуй, дзяўчаты! І не будзем справу адкладаць у доўгую скрыню. Пакуль на вуліцы хаос і безуладдзе, самы спрыяльны час заняцца багацеямі.

— Экспрапрыяцый! — раптам вымавіла Лена Крымава і густа пачырванела. — Я чула, як бальшавікі на мітынгі казалі, што яны не рабуюць капіталістаў, а экспрапрыююць нарабаванае. Прыгожае слова.

— Добра, — махнула рукой Марыя, — хай будзе так. Дык каго мы будзем экспрапрыіраваць?

Тут нечакана для ўсіх паднялася з месца Вольга Іванаўна.

— А чаго далёка хадзіць? Праз дом ад нас жыве мільянер Хадоркін Самуіл Якаўлевіч. Мае тры ювелірныя магазіны ў Пецярбургу і два ў Маскве. Я яшчэ ў яго бацькі дом прыбірала, потым у сына. Дык чула, што там ёсць піўніца, дзе Хадоркіны захоўваюць свае багацці, апроч тых, што ляжаць у банках.

— Выдатна, — падхапіла Боцвіч, — сёння ўвечары экспрапрыіруем Хадоркіных.

Ужо праз гадзіну план нападу быў гатовы: Вольга Іванаўна, як асоба гаспадару знаёмая, пастукаецца да Хадоркіна як бы з нейкай важнай просьбай. Пакаёўка ў любым выпадку адчыніць. Тады дзяўчаты ўрываюцца ў дом, вяжуць гаспадароў і выпытваюць інфармацыю пра сховішча. Пасля чаго Вольга Іванаўна з часткай грошай ад’язджае да сястры ў вёску пад Псковам, а банда пераяджае на радзіму Боцвіч пад Мінск: у правінцыі і працаваць будзе прасцей, і паліцыі паменш.

А дзвятай гадзіне вечара ціхенька рушылі на справу. Вольга Іванаўна падышла да дзвярэй Хадоркіных і тузанула шнурочак званка. Дзесьці ледзь чутна заблямкала. Неўзабаве пачуўся голас пакаёўкі:

— Хто там?

— Гэта я, Вольга Іванаўна Смірнова. Я працавала тут. Маю важную справу да Самуіла Якаўлевіча.

Дзверы крыху прыадчыніліся, але яшчэ трымаліся на металічным ланцужку.

— Самуіл Якаўлевіч строга загадаў нікога ўвечары не ўпускаць, нават блізкіх сваякоў. Таму даруйце, Вольга Іванаўна, але я не магу Вас упусціць. Прыходзьце заўтра з раніцы, — са шкадаваннем у голасе прамовіла пакаёўка. У гэты ж момант Боцвіч, што хавалася злева ад увахода, адштурхнула старую і зрабіла некалькі стрэлаў з рэвальвера. Пакаёўка мехам абвалілася на падлогу. А Марыя моцна нагой ударыла ў дзверы. Ланцужок блямкнуў, адчыняючы ўваход. Бандыткі кінуліся на другі паверх, дзе,

па словах Вольгі Іванаўны, была спальня Хадоркіных. Нягледзячы на досыць ранні час, гаспадар з жонкай спалі. Дзяўчаты хуценька скруцілі іх і ўсадзілі ў крэслы.

— Дзе схаваны грошы і каштоўнасці? — запытала Боцвіч у перапалоханага гаспадара, які, здаецца, яшчэ не да канца ўсвядоміў, што адбылося.

— Сёма, пра якія грошы яна пытае? — звярнулася да Хадоркіна яго жонка, якая хутчэй за мужа прыйшла да сябе.

— Рыва, адкуль мне ведаць, чаго хочучь гэтыя жанчыны?

— Паслухайце, — спакойна загаварыла Боцвіч, праходжваючыся па пакоі, — рана ці позна, але вы ўсё роўна мне скажаце пра схованку. Толькі гэта будзе ўжо балюча. Вам яно трэба?

— Шаноўная пані, -заенчыў стары, — ну адкуль у мяне грошы? Ідзе вайна, усе збяднелі, ніхто нічога не купляе. Тыя пару рублёў, што мы з Рывай прыхавалі на хаўтуры, ляжаць у Балтыйскім банку. Вы можаце пайсці і ўзяць іх. А дома ў нас зусім пуста.

— Значыцца, не хочаце па-добраму, — раздумліва працягнула Ботвіч.

— А можа, і праўда, у іх нічога няма, — заступілася за палонных Крымава.

— Зараз пабачым, — адказала Марыя і стрэліла старому ў калена. Той узвыў ад болю.

— Што вы робіце?! — заверашчала яго жонка і тут жа атрымала кулю ў ступню. Калі крыкі параненых пачалі заціхаць, Марыя зноў запыталася:

— Дык дзе схованка? Ці мне прымацца за другую нагу?

— Д'ябліца, — скрозь боль і слёзы прамармытаў Самуіл. — Люк пад сталом у гасцёўні, ключ у мяне на шыі. І каб вам усім світанку не пабачыць.

Боцвіч усміхнулася, пакінула Смірнову вартаваць палонных, а з астатнімі пакрочыла шукаць тайнік. Уваход у піўніцу і праўда быў у гасцёўні, і, спустыўшыся ніжэй, дзяўчаты знайшлі досыць вялікую металічную скрыню, набітую царскімі чырвонцамі, залатымі ўпрыгожаньнямі, каштоўнымі камянямі. Было крыху і папяровых асігнацый. Усё гэта багацце яны пераклалі ў мяхі і падняліся наверх.

Старыя ўсё енчылі ад болю, хаця жаласлівая Лена паспела перавязаць ім раны.

— І што было адразу ж не сказаць? — запыталася Марыя і задаволена патрэсла перад гаспадарамі мехам. Тыя ў адказ толькі злосна зыркнулі вачыма.

— Што ж, нам час адыходзіць. Бывайце! — развіталася Боцвіч з Хадоркінымі і стрэліла ў кожнага па некалькі разоў. Тыя абмяклі ў крэслах. Дзяўчаты з жахам глядзелі на сваю сяброўку.

— Маша, ты звер, — прашаптала Мішына.

Боцвіч спакойна зірнула на яе, потым перавяла позірк на астатніх.

— А вы хацелі застацца з чысценькімі ручкамі? Каб грошыкі самі да вас у кішэнькі скочылі? Так не бывае. І яны бы з вамі не цырымоніліся. Гэта вайна! А на вайне лішнія сведкі не патрэбныя. Усё, падабралі смаркачы, Таня, вылі з лямпы газу і падпальвай. Больш тут рабіць няма чаго.

Гэтай жа ноччу дзяўчаты, даўшы добры куш правядніку паштовага вагона, уладкаваліся ў цягнік «Санкт-Пецярбург — Мінск» і пакінулі Паўночную сталіцу. У Мінску Марыя купіла невялічкі двухпавярховы дом з магазінам жаночага адзення на першым. Тут і размясцілася так званая банда Боцвіч пад выглядам служачых і прадаў-

цоў магазіна. На другім паверсе былі жыллёвыя пакоі. Марыя, як ураджэнка Мінска, хутка аднавіла сувязі са сваімі былымі сябрамі і знаёмымі, праз якіх у прыватных размовах і атрымлівала патрэбныя звесткі пра мясцовых багацеяў. За год група Боцвіч экспрапрыравала маёмасць у васьмі вядомых на ўвесь горад асоб. Старшыня Мінскага савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў Карл Ландэр асабіста кіраваў пошукамі няўлоўнай банды, але чэкісты так нікога і не знайшлі. 21 лютага ў Мінск увайшлі кайзераўскія салдаты. У гэты ж дзень уся банда сабралася ў гасціннай.

— Дзяўчаты, ёсць цудоўная магчымасць закончыць вайну з немцамі тут, у Мінску. Калі вы не супраць? — запыталася Боцвіч.

Адказам стала прыцішанае «ўра!». Банда перапрафіліравалася на рабаванне нямецкіх складоў і дыверсіі на вайсковых аб'ектах. Час ад часу перад вачамі нямецкіх часавых, вартаўнікоў пачалі з'яўляцца сімпатычныя паненкі з мілымі ўсмешкамі на тварах. Гэта расслабляла іх увагу, яны ахвотна ўключаліся ў любоўны флірт, пакуль не атрымлівалі ўдар нажа ў сэрца ці кулю ў скронь. А калі суботнім вечарам два нямецкія супрацоўнікі штаба палкоўнік Герц і палкоўнік Шліфен у суправаджэнні дзвюх гуллівых паненак выйшлі з рэстарана «Еўропа» і зніклі назаўсёды, бандай зацікавіўся сам камандуючы 10-й арміяй Э. Фалькенгайн. Па горадзе быў вывешаны яго загад: «У горадзе павінен быць парадак. За кожнага забітага ці параненага нямецкага салдата ці афіцэра будучь расстраляны першыя дзесяць жыхароў. Хто ўкажа на месцазнаходжанне жаночай банды, атрымае 5000 марак узнагароды». Але неўзабаве немцы былі вымушаны пакінуць горад, так і не раскрыўшы банду.

У сакавіку 1921 года Марыя Боцвіч зноў сабрала сваіх дзяўчат разам.

— Паненкі, ці не падаецца вам, што час мяняць нашу прафесію? Багатых практычна не засталася, а бедныя нас не цікавяць. Думаю, у кожнай ёсць грошы на першы час. Таму давайце падумаем, чым зоймемся.

Аказалася, што такая ж думка круцілася ў галаве многіх, але страшна было разыходзіцца ў розныя бакі пасля столькага разам перажытага. Ды што зробіш? Жыццё ёсць жыццё. Трое вырашылі з'ехаць у Амерыку, яшчэ дзве вярнуцца ў Петраград, на радзіму.

— Ну а ты, Маша? — запыталі яны свайго кіраўніка.

— А я застаюся ў Мінску, — усміхнулася Марыя. — Буду чакаць вас тут.

— Дык мы яшчэ сустрэнемся? — загаманілі сяброўкі.

— Абавязкова! — запэўніла Боцвіч. — Мы ж з вамі больш родныя, чым сёстры. Давайце, дзеўкі, дамовімся: раз на год дасылаеце мне на галоўпаштамт свае адрасы да запатрабавання на імя Арыны Пятрэнка. Гэта маё новае імя. І калі каму спатрэбіцца дапамога, усе ўсё кідаем і едзем дапамагаць. Клянёмся?

— Клянёмся! — прагучала ў адказ.

Праз два дні ў Мінскі гарадскі аддзел ЧК зайшла прывабная маладая жанчына і, адсядзеўшы невялікую чаргу каля дзвярэй з шылдачкай «Ольскі Ян Калікставіч, старшыня», пераступіла парог кабінета.

— Добры дзень, Ян Калікставіч! — прывіталася яна і па-мужчынску працягнула руку. Ольскі, збянтэжыўшыся ад нечаканасці, механічна паціснуў яе. Марыя села ў крэсла насупраць.

— Мяне завуць Арына Пятрэнка. У мінулым фельчар 2-а батальёна 17-а пяхотнага палка. У 1917 годзе разам з батальёнам самакатчыкаў штурмавала Зімовы палац у Петраградзе. Затым перабралася ў Мінск, працавала ў бальніцы. Зрэшты, вось мае паперы. Хацела бы зараз працаваць у вас.

Ольскі ўважліва разглядаў наведвальніцу. Штосьці ў ёй прыцягвала да сябе і ў той жа час адштурхоўвала. Але адчувалася вялікая ўнутраная сіла.

— А чаму ненавіта ў нас? — нарэшце запытаў Ян Калікставіч. — Вы ж медык...

— Ненавіджу буржуяў, ненавіджу мярзотнікаў, што рабуюць простых рабочых і гвалцяць безабаронных жанчын. Ненавіджу несправядлівасць! — знешне спакойна адказала Арына, а ў вачах палымнеў вар’яцкі агонь.

— Але ж у нас прыйдзеца і страляць і, магчыма, нават забіваць. Ды і Вас могуць забіць.

Пятрэнка крыва ўсміхнулася:

— За мяне не перажывайце: я столькі пабачыла, што на траіх хопіць. І ратавала, і забівала. Ну а калі мяне заб’юць, дык і шкадаваць няма каму. Адна я на свеце.

І прынялі Арыну Пятрэнка малодшым упаўнаважаным Мінскага ЧК. А ўжо праз паўгода па горадзе пра яе гаварылі не інакш, як д’ябал у спадніцы. Яна заўсёды была першай там, дзе стралялі, дзе была рызыка, і шчыра закісала над руціннымі справамі, якія патрабавалі развагі, логікі, роздуму. Яе ненавідзелі бандыты і пабойваліся калегі. Ды яна і сама трымала з усім дыстанцыю. Праца і смеласць Арыны не засталіся незаўважанымі, і ў 1929 годзе яна была пераведзена ў Маскву ў цэнтральны апарат НКУС. Цяпер Арына займалася выключна палітычнымі справамі, выбіваючы паказанні практычна з любога арыштаванага. Звалі яе «Ведзьма». Па загадзе І. В. Сталіна ў 1936 годзе быў створаны асобы аддзел № 9. У яго задачы ўваходзіла выкраданне ў краінах свету новых ваенных і прамысловых тэхналогій, а таксама іх аўтараў, членаў сямей. Даручылі аддзел Арыне Пятрэнка. «Ведзьма» і тут справілася на выдатна, не шкадуючы нічыіх жыццяў дзеля выканання задання. Кроў лілася ракой з абодвух бакоў, але гэта нават імпанавала Сталіну, які неўзабаве ўзнагародзіў Арыну ордэнам Чырвонага Сцяга. Яна была ўлюбiмiцай Вялікага кормчага. Ёй прадказвалі вялікае будучае...

Раніцай 6 кастрычніка 1937 года ў кабiнет начальніка дзявятага аддзела НКУС Арыны Іванаўны Пятрэнка ўвайшла прыбiральшчыца і скамянела каля ўвахода. За сталом сядзела, апусціўшы галаву з вялікай дзiркай у скронi, гаспадыня кабiнета. Прыбiральшчыца кiнулася з пакоя. Калi праз дваццаць хвiлiн сюды прыйшоў сам наркам Яжоў у акружэннi свiты, яны знайшлi на стале адкрытай асабiстую справу нейкай Сiдаровiч Таццяны Пiлiпаўны, у дзiвоцтве Мiшынай, арыштаванай два днi назад па падазрэннi ў шпiянажы на карысць панскай Польшчы. Праз усю старонку асабiстай справы рукою Пятрэнка было напiсана: «Бывай, Танька! Больш нiчым дапамагчы не магу». Выклiканы начальнiк Бутырскай турмы, увесь белы ад страху перад вялiкiм начальствам, далажыў, што ўчора пад час пяцiгадзiннага допыту арыштаванай Сiдаровiч, старшы маёр Пятрэнка застрэліла названую асобу, труп загадала адвесцi на могiлкi і пахаваць. Сама таксама прысутнiчала пры гэтым.

— Ведзьма! — працадзiў скрозь зубы Яжоў.

нарадзіўся 18 красавіка 1962 года ў Гродне. Скончыў філалагічны факультэт Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы (1985). Працуе ў Гродзенскім дзяржаўным медыцынскім універсітэце. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар 14 вучэбных і вучэбна-метадычных дапаможнікаў, шэрагу артыкулаў па пытаннях беларускай медыцынскай тэрміналогіі. Выдаў «Русско-белорусский медицинский словарь» (2005), «Руска-беларускі тлумачальны слоўнік медыцынскіх тэрмінаў» (2012), «Дыялектны слоўнік медыцынскіх тэрмінаў Беларусі», «Руска-беларускі слоўнік-даведнік лекавых раслін» (2018). Неаднаразова быў лаўрэатам літаратурных конкурсаў газеты «Звязда». Кіраўнік універсітэцкага літаб'яднання «Катарсіс», рэдактар трох літаратурных зборнікаў сяброў клуба. Аўтар зборніка паэзіі і прозы «Рамізік». Жыве ў Гродне.

УЛАДЗІМІР ВАСЬКО

Бляшанка

З лесу, які літарай «Г» абступае дачныя ўчасткі, з каляскай, загрузанай тонкімі галінамі-дровамі, якраз на заломе гэтай жывой літары высунуўся Іосіф Кашавэла. Ён глянуў налева і ўбачыў на лаўцы, усталяванай побач з «катэджам» знаёмага дачніка, ні імя, ні прозвішча якога ён не ведаў — так проста пры сустрэчы віталіся, мімаходзь перакідваліся асобнымі словамі, кшталту такіх, як і што расце на ўчастку.

Было гэта дваццатага красавіка 2021 года. Лес яшчэ не апануў зялёнай вопраткі, але ляшчына ўжо зазелянела. Дзьмуў халодны вецер — і Кашавэла падумаў: «От, прыцягну дровы і сагрэюся самаробным вінаградным віном». А тут падварнуўся пад руку гэты знаёмы дачнік — няблага. Кашавэла спыніўся і памахаў рукой — той адказаў узаемнасцю, падняўся і пакіраваў да веснічкаў. Кашавэла сцягнуў каляску з дарогі ўбок, да лесу, і пакрочыў яму насустрач. Паціснулі адзін аднаму рукі.

— Слухай, — прамовіў Іосіф. — У мяне ёсць самаробнае віно. Ты не супраць, калі я прынясу сюды бутэльку?

— Абсалютна не.

— Чакай.

Кашавэла зацягнуў дровы на ўчастак, скінуў у прымітыўную падпавець, там паставіў і каляску, а сам палез у падвал і з трохлітровага слоіка наліў у бутэльку халоднага віна. Калі вылез на паверхню, схамянуўся: «Чорт яго ведае — гэтага Малюгіна: ці ёсць у яго чаркі і закусон? На ўсякі выпадак захаплю і іх, каб пасля не вяртацца». Малюгіным Іосіф абзываў свайго знаёмага так пра сябе, з прычыны невысокага росту гэтага чалавека.

Малюгін сядзеў на лаўцы і чакаў.

— Тут будзем выпіваць, ці ў катэджы? — спытаў Кашавэла.

— Тут замерзнем. Палезем у сярэдзіну.

— Але я люблю любаватца лесам.

— Нічога. Палюбуешся ў наступны раз, — настаяў на сваім Малюгін.

Дзверы ў драўляную прыёмную-гасцінную былі адчынены, а з яе ў залу ўвогуле не было дзвярэй. Сама гасцінная нагадвала дашчаны туалет, распілаваны ўпоперак напалавіну. Нагнуўшыся, па чарзе ўпрыціск улезлі ў сярэдзіну. Малюгін падсунуў госцю напалавіну паламаную скрынку, прыдатную пад бульбу, і прапанаваў сесці. Кашавэла сеў — скрынка затрашчала.

— Зараз цвікоў наганю ў задніцу.

Тады Малюгін накінуў на скрынку нейкі стары заношаны лахман. Сядзець стала ямчэй.

Малюгін дастаў з залы нізкую, невялічкую табурэтку і паставіў пасярэдзіне гасцёўні, а сам сеў на перавернутае ўгору дном пластмасавае вядро так, што ногі былі ў гасцёўні, а тулава ў зале.

Кашавэла дастаў з пакета бутэльку віна, дзве палоскі хлеба і два ломцікі каўбасы. Адну чарку падсунуў бліжэй да Малюгіна, другую — да сябе. Разліў. Чокнуліся. Перакулілі.

— Слабое, — расчаравана працадзіў Малюгін.

— А што я зраблю? Якое ўдалося...

— З парэчкаў не спрабаваў гнаць?

— Не.

— Я адзін раз зрабіў. Паскудства. Думаў — атручуся. Усё выліў на зямлю.

— Можа, не ўмееш рабіць? — папракнуў Кашавэла гаспадара.

— Можа, і не ўмею. Але рабіў па рэцэпце, які выпісаў з кнігі. І за кнігу ў магазіне аддаў дваццаць рублёў. Толькі адны расходы. Ніякага толку.

— Рэцэпты бываюць фальшывыя. Не ганяйся за імі.

Кашавэла, не ўстаючы, агледзеў памяшканне. У зале было цемнавата, але сёе-тое ўдалося разгледзець: у кутку стаялі граблі, вілы, рыдлёўка, каля сцяны на двух цаглінах ляжала вузкая дошка.

— На чым ты адпачываеш, калі заморышся?

— На гэтай дошцы.

— З яе ж можна ўпасці, як будзеш варочацца.

— Я ляжу толькі на спіне і стараюся не круціцца.

— Дзе ты прыдбаў такі катэдж? — спытаў Кашавэла.

— Зяць аднекуль прыцягнуў.

— Я не разбяруся — гэта жалезны кузаў-буда ад якой машыны ці спецыяльна звараная скрыня для цябе, бляшанка?

— Я і сам не ведаю. Прыцягнуў зяць, кінуў на зямлю і сказаў: «Карыстайся».

— І падмурка няма.

— А ён і не патрэбны.

У бляшанцы на ўвесь рост таксама нельга было ўстаць, перамяшчацца ўдавалася толькі прыгнуўшыся.

— У мяне ўсяго толькі тры соткі, — працягнуў размову Малюгін. — Ва ўсіх па шэсць, а ў мяне — тры. Начальнік кааператыва Мікалай Борыс аднойчы кажа: «Калі хочаш, бяры гэтую рэшту — вуглавую палоску. Усе ад яе адмаўляюцца». Я і ўзяў. І ці варта тут будаваць які цагляны ці драўляны домік? Дастаткова і такой бляшанкі.

— Яно-то так... Празмерна турбавацца не варта... Вось мы чаркуемся, чалавек, з табой, а я нават не ведаю, як цябе зваць.

— Жора. Альбо заві проста — Жаржэта. Так мяне называе жонка.

— А прозвішча?

— Власаў.

— Власаў?! Здраднік Радзімы?

— Ніякі я не здраднік. Аднафамілец. Ведаеш, колькі Власавых у Расіі — больш, чым зорак на небе.

— Дык ты хто — расіянін?

— З Пензенскай вобласці. Служыў тут у Паўднёвым гарадку. Закахаўся ў мясцовую дзяўчыну, ажаніўся — і з маладых гадоў жыву ў Лідзе. А зараз мне восемдзесят.

— Мне таксама.

— А цябе-то як зваць? — запытаў Жаржэта.

— Мяне? Іосіф. Але жонка таксама называе па-іншаму — Юзуня. Зняважліва. Аднак я прывык ужо. У мяне, як бачыш, смуглявы твар. Дык калі як завядзёмся сварыцца — яна выкрыквае: «Кітаец ты!»

Мужчыны, каб крыху выпрастаць спіны, высунуліся на двор. Пры драцяным плоце ў пяску на суседнім участку капашыліся куры. Яны няспынна сакаталі, выводзілі нуднае «ко-ко-ко», а два пеўні, па чарзе ўзлятаючы на казлы для распілоўкі дроў, гучна кукарэкалі і перашкаджалі дачнікам размаўляць.

— Чаго яны так моцна гамоняць? — запытаў Юзуня.

— Гаспадыня іх корміць да адвалу, ну і прыход вясны адчулі.

— Турні ты іх.

Жаржэта стукнуў нагой аб сетку і выкрыкнуў:

— Акыш!

Куры і пеўні крыху адбегліся.

— Аддаў бы ты суседцы сваю бляшанку на куратнік, а сабе збіў бы з дошак новы домік.

— Позна ўжо. На мой век хопіць і гэтай бляшанкі...

Неўзабаве ў паветры пахарашэла, парахманела, пацяплела. На паўднёвы край неба насунулася цёмная хмара, недзе далёка загрукатаў гром. Юзуня занепакоіўся, але нічога не сказаў.

— Мяне іншы раз запрашае Фэлік, — прамовіў Жаржэта. — Нядаўна прыехаў з літравай папяровай банкай віна і таксама паклікаў. Толькі папярэдзіў: «Можа наляцець жонка, дык ты скажы, што гэта ты мяне частуеш». Я даў згоду. І праз якой паўгадзіны жонка Фэліка, сапраўды, наляцела: «Алкашы! Людзі працуюць, а яны вось чым займаюцца». Натуральна я, як і дамаўляліся, усю віну ўзяў на сябе: «Гэта я рашыў пачаставаць Фэліка. Хочам адзначыць пачатак дачнага сезона». — «Я вам зараз пакажу пачатак сезона, власаўцы вы недабітыя! Навошта ты, Власаў, спойваеш майго мужа?! Яй-богу зараз пабягу і калом памалачу ўсе вокны ў тваім катэдзжы!» — «Малаці», — адказаў я.

— Дык у тваёй бляшанцы ж няма вокнаў, — уставіў слова Юзуня.

— А што ты дурной бабе скажаш. Няхай бяжыць, няхай грукае калом па жалезе, нічога з ім не станеца.

Між тым хмара насоўвалася ўсё бліжэй і бліжэй. Маланка рэзка перакрэслівала неба і падала долу.

— Давай перайдзем у мой домік, — прапанавалі Юзуня. — Мой драўляны, там спакайней. А ў гэты можа бабахнуць.

— Я кожны раз ад навалніцы хаваюся сюды — і нічога, ні разу не стрэльнула.

— Усё-такі... Пры жаданні я яшчэ нацаджу бутэлец вінаграднага...

— Ну раз так настойваеш, то пайшлі.

Мужчыны зграблі з табурэткі рэшткі правіянту, узялі чаркі, бутэльку з недапітым віном і пакročылі па прылясной дарозе. Домік Юзуні мясціўся непадалёку — цераз сем дач ад Жаржэтавай. Жаржэту ўразіў ганак з пафарбаванымі ў блакітны колер перыламі, прыгожыя, узорчатыя вокны веранды. У самым доміку было не вельмі чыста і прыбрана. Сцены, праўда, абклеены здатнымі белымі шпалерамі. У адным кутку над ложкам красаваліся выразкі з нямецкага часопіса мод з выявамі прыгожых жанчын, у другім па абодва бакі — геаграфічныя карты: «Палітычная карта свету», «Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік», «Беларуская ССР». За канапай на вы-

сокіх ножках стаяў стары тэлевізар, які не працаваў, а проста знаходзіўся для аздаблення пакоя. На канапе валяліся старыя газеты, кнігі, цэлафанавыя мяшэчкі. Юзуня адсунуў усё ў кучы ўбок і прапанаваў Жаржэту сесці, а сам прыставіў да канапы невялічкі столік — звычайны ліст фанеры, прыбітай цвікамі да арэшывавых ножкаў. Мужчыны расклалі і расставілі прынесенае і пачалі працягваць палудзень. Юзуня разліў вінаграднае па чарках. Нешта Жаржэта крыху замарудзіў са сваёй дозай — і Юзуня прыспешыў яго:

— Давай, братове, а то зараз як бабахне — не паспееш і дапіць.

А над лесам, над дачамаі на ўсю моц разбушавалася навальніца. Гром лупіў то тут, то там, па вокнах гучна барабанілі буйныя кроплі дажджу.

— Гэта ж трэба — так рана загрымела... Ніколі, здаецца, такога яшчэ не было, — загаманіў Жаржэта. — Мусіць, не зусім добра — гром на голае голле?

— Чаму на голае? Ляшчына ўжо зазеленела.

— Ляшчына, а астатнія дрэвы?

— Нічога, затое ўсё будзе добра расці, — заспакоіў яго Юзуня.

— А што расці? Яшчэ ж нічога не пасаджана, акрамя зімовага часнаку.

— А трускалкі, а крапіва... Я люблю суп з маладой крапівы. Кажуць, у ёй ёсць усе элементы з табліцы Мендзялеева.

— Фу, — надзьмуў вусны Жаржэта, — ненавіджу гэтай пякучкі.

— Звараная не пячэцца.

Спакваля бутэлька апусцела.

— Можна дастаць з падвала яшчэ адну? — запытаў Юзуня.

— Будзе лішняй... Я і так захмялеў, як сабака. Ведаеш, стары... узрост... Ды і дахаты пара ехаць. Праз сорак мінут аўтобус на Ліду.

— Я таксама на гэтым паеду. Няма чаго мне тут рабіць.

Мужчыны паўставалі, вылезлі з-за століка. Юзуня схваў пустую бутэльку за кану. Выйшлі на ганак. На поўдні пачало падкасвацца, праясняцца неба. Вялізная цёмная хмара сплывала на поўнач. Апошнія кроплі дажджу яшчэ стукалі па даху, але ўжо не з такой сілай, як упачатку. Паступова ўсё сціхла.

Юзуня пазачыняў дзверы, навесіў замок на веснічкі.

Дарога, па якой яны шлі і паабпал якой яшчэ ярчэй зазеленела ранняя вясновая трава, прывітала іх прыемнай свежасцю.

— Люблю такую пару, — прызнаўся Жаржэта. — Першыя лісцікі на ляшчыне, першыя бутоны на бярозах — душа радуецца.

— А я люблю, калі ўжо ўсё наўкола пазелянее — у лесе, на дачах, у полі. Люблю суцэльную зелень.

— Каму што...

Неўзабаве яны параўняліся з участкам Власава.

— Ой, ліха! — ускрыкнуў Юзуня. — Няма катэджа!

— Ах, Божа! Што гэта зрабілася?! — усклікнуў Жаржэта.

У распачы яны стаялі і пазіралі ў той бок, дзе яшчэ зусім нядаўна ўзвышаўся на паўтара метра над долам жалезны «катэдж». Для дваіх стала зразумелым: гром размаў бляшанку Жаржэты па зямлі.

— А што я табе казаў, — заспакоіў разнерваванага Власава Кашавэла, — не пайшлі б мы тады ў мой домік, дваім тут нам была б хана...

25.04.2021

Злыдух

У Змітруках усе яго баяліся: пры малейшым канфлікце ён кідаўся біцца. І пускаў у ход не кулакі, а ўсё, што толькі траплялася пад руку. Сілаю Злыдух распалагаў не абы якой, нават, можна сказаць, слабой — вырuchалі прылады, прадметы.

Неяк пагодным летнім днём на падворку ў Язэпа моладзь наладзіла танцы. Хоць трохкі і пыліла пад нагамі, але хто на гэта звяртаў увагу: граў гармонік, у сасудах хлопцаў і дзяўчат гарэла маладая кроў, усё хадзіла хадунцом, цераз край біла энергія. Ніхто і не ведаў, куды гэта энергія можа выліцца, а вылілася яна ў бойку паміж хлопцамі. Самы высокі з іх Мішка Лапуць насадзіў Злыдуху сінякоў пад вачыма.

«Во, — загаманілі дзяўчаты, — хоць на аднаго нарваўся».

Злыдух не абмяк, не разгубіўся. Ён схапіў каля дрывотні тоўстую дубовую калоду (адкуль і сілы ўзяліся?), падбег да натоўпу і як грукнуў Мішку ў грудзі, дык той, як сноп, упаў на зямлю. Ледзьве ў раённай бальніцы за месяц адхваялі.

Злыдух глядзеў на людзей неяк з-пад ілба з прытоенай злосцю. Ён да каго нават і пальцам не даткнуўся, а чалавеку ад яго ядавітага позірку зялёна-шэрых вачэй здавалася, што ён яго ўжо стукнуў.

Свае вясковыя дзяўчаты не хацелі выходзіць за Злыдуха замуж: баяліся яго паскуднага характару, дык ён знайшоў прыгожую, рахманую дзяўчыну недзе аж за дваццаць кіламетраў, у Дагілянцы. На першых парах суджаная «не раскусіла» Злыдуха. І нават калі пайшлі дзеці (зусім яшчэ маленькія), Злыдух упарта трымаў сябе ў руках.

Аднак маладая Наталька прадчувала, што вось-вось нячыстая сіла выбухне з яе мужа. І не занадта доўга давялося чакаць такога моманту. Хутка над дзіцячымі галяўкамі засвістала канапляная пуга. Злыдух сек малых дзетак па сцёгнах, па плячах.

— За што ты іх б'еш?! — крычала ў распачы Наталька. — Што яны такое дрэннае зрабілі?!

— Маўчы! Бо і табе зараз перацягну. Не патурай дзецям. Чужую моркву парвалі. Што — сваёй мала?

— От, калі дзве морквачкі вырвалі — не збяднее сусед. Ададзім восенню ўдвая больш.

— Вучы, вучы, то зараз на комін залезуць.

А яшчэ Злыдух знайшоў другое, вельмі здатнае, лякарства для выхавання малых. За малейшую правіннасць ён напіхваў хлопчыкам ў порткі крапівы і не даваў іх скідаць. Тыя дзікім голасам пішчалі, крычалі, плакалі, падскоквалі ад болю, а цвёрдасардэчны бацька радаваўся такому пакаранню дзяцей. Зноў з хаты выскоквала Наталька і кідалася выратаўваць сваіх блізняткаў — тады і ёй перападала. Злыдух вырываў з-пад плоту крапіву і сек жонку па руках, па твары, па шыі.

— Хоць сам папяку рукі, але адвучу, як без дазволу выбіраць яйкі з курыных гнёз даў! — крычаў Злыдух.

— Малыя ж есці хочучь, — заступалася Наталька.

— Без бацькоўскага дазволу каб і аднаго кроку не ступілі.

У дзяцей чырванелі попкі, ножкі, целы пакрываліся вулдырамі, балелі. Маці прыкладвала розныя прымочки, лісты ад капусты, ад клёнаў. Гэтак лячыла...

...У той марозны дзень Злыдух падняўся раней звычайнага. Накарміў аўсом каня, агледзеў сані, набіў сечкай вялізную конскую торбу, каб было што паесці каню ў лесе, пакуль гаспадар будзе нарыхтоўваць дровы. Пасля прыйшоў у хату падсілкавацца перад дарогай, а сняданак не быў гатовы. Злыдух выхапіў з качаргешніку качаргу і давай дубасіць Натальку па рахманых плячах, па прыгожых нагах, прыгаворваючы:

— Вось табе сала, вось табе бліны! Вось табе ўрок на будучае.

У запеччы залямантавалі дзеці:

— Тата, не бі маму!

— Зараз і вам дастанецца!

Злыдух бразнуў дзвярыма і галодны паехаў у лес. А вярнуўшыся адтуль, яшчэ пахадзіў качаргою па збалелых плячах жонкі. З тае пары сінякі з яе спіны не злазілі. Наталька ўздыхала і плакала:

— Госпадзі, за што ты пакараў мяне такім мужам? Лепей я ў сваёй вёсцы выйшла б замуж за самага апошняга хлопца — і то ў маёй душы было б больш радасці.

Прадучы кудзелю, Наталька іншы раз скіроўвала асцярожныя позіркі на мужа, які латаў стары, парваны ў лесе кажух. У нервознасці ў Злыдуха штосьці не ладзілася, ён неразборліва мармытаў нешта сабе пад нос, апантаны, кідаў пад ногі шыла, іголку, крычаў:

— На! Можна ў цябе лепш атрымаецца?!

— З шылам больш мужчыны возяцца, — адказала Наталька.

Тады Злыдух зноў ухапіўся за качаргу. Але чамусьці перадумаў, абсеў, паставіў яе назад у качаргешнік.

Гледзячы на злосныя выхадкі Злыдуха, суседка Хведарча (мужа звалі Хведар), перажывала, непакоілася за лёс Наталькі і аднаго разу ў агародзе пад час праполкі морквы сказала:

— Наталька, бяры дзетак і ўцякай у сваю вёску, бо ён цябе тут закатае.

— Не, цётка, што будзе — тое будзе. Не пабягу я адсюль. У нас падумаюць, што муж прагнаў з дому. Цяжка даказаць вяскоўцам, хто правы, хто вінаваты.

— Ну, глядзі... Але ж і пабоі цярпець нялёгка.

— Што зробіш?.. Мусіць, мая такая доля...

...Да 1949 года ў Заходняй Беларусі яшчэ не было калгасаў. Людзі самі апрацоўвалі свае палоскі зямлі, спажывалі вырашчаны на ёй ураджай. Аднак дзяржава спаганяла аброк у выглядзе пэўнай колькасці пудоў збожжа (у залежнасці ад памераў палосак), і разлічвацца з дзяржавай было абавязковым правілам. У каго складалася так званая «нядоімка» — недаадпраўка зерня, на тое быў агент па нарыхтоўках, які хадзіў па хатах і трывожыў сялян.

Завітаў ён аднойчы і ў двор Злыдуха. Злыдух убачыў яго праз вакно і выскачыў з хаты на падворак.

— Чаму не разлічыўся з дзяржавай? — сустрэў яго пытаннем агент па нарыхтоўках Гарбель. — За табой лічыцца нядоімка — пяць пудоў.

— Я толькі пакінуў крыху жыта на насенне. Больш у мяне няма.

— Бяры ключы ад гумна. Пойдзем паглядзім, колькі ў цябе яшчэ не абмалочанага.

— Я згубіў ключы.

— Пайшли! Я адчыню і без ключоў.

Дваіх яны пакрочылі да гумна. Гарбель паварушыў вялізны замок — рукамі, канешне, яго не адамкнуць. Пачаў хадзіць па гумнішчы, шукаючы якой-небудзь металічнай прылады — пад плотам убачыў камень велічыней з два мужчынскія кулакі, вярнуўся да дзвярэй і пачаў стукаць ім па замку.

— Не бі, — упрошваў Злыдух. — У мяне няма за што купіць новы.

Гарбель не слухаў і яшчэ мацней застукаў каменем па замку.

Злыдух агледзеўся вакол сябе: каля сцяны гумна ляжалі дзве старыя аглоблі без атосаў. Злыдух схапіў адну з іх і, пакуль Гарбель стукаў каменем па замку, з усяго размаху апусціў аглоблю на галаву агенту па нарыхтоўках. Той адразу скурчыўся, асеў, упаў на зямлю. Злыдух стаяў, пазіраў і думаў: «Ці не замала ён атрымаў? Ці не дабавіць яшчэ?»

Пасля наблізіўся, узяў абяруч за плячо і перавярнуў агента на спіну — дабаўляць больш не было сэнсу: Гарбель быў мёртвы. І тут Злыдуха апанаваў страх: уяўны змрок турмы навіс над галавою. «Што рабіць? — разважаў ён. — Куды яго падзецц?» Злыдух яшчэ некалькі хвілін пастаяў у ваганні. Пасля ўзяў агента за ногі, зацягнуў за гумно і ўкінуў у крапіву, якая густа разраслася ў невялічкім садочку. Зверху накідаў на марнатку зеля. Сам вярнуўся ў хату.

— Ну што, адамкнуў агент замок? — пацікавілася Наталька.

— Не даў рады.

— Адай ты гэту нядоімку. Няхай не вяжуцца.

— Мусіць прыйдзецца аддаць, бо яны не адчэпяцца.

— Куды ён пайшоў?

— Недзе па загуменні на сярэдзіну вёскі.

Спакойны голас Наталькі крыху расслабіў Злыдуха, аднак трывога не пакідала яго ні ўдзень, ні вечарам. Патрэбна было штосьці прадпрымаць — не ляжаць жа доўга Гарбялю ў крапіве. Ноччу Злыдух падняўся, апануў парваную на лакцях марнатку, старыя заношаныя штаны і паціхеньку пашыбаваў за гумно. Там пастаяў, агледзеўся, прыслухаўся — ні выкрыку, ні гуку ніадкуль не даносілася. Ён зноў узяў Гарбяля за ногі і загуменнай дарогай пацягнуў на сярэдзіну вёскі. Параўняўшыся з гумном Мішкі Лапуця, паклаў агента пад плот, нічым не прыхаваў, а сам, азіраючыся, падбегаў паспяшыў дамоў.

Наталька ці не чула, як выходзіў і прыходзіў муж, ці прытваралася спячай — голасу не падавала, і Злыдух, раздзеўшыся, палез пад коўдру.

А назаўтра ўся вёска была ў шоку: нехта прыбіў агента. Наехала міліцыя. Цягалі і дапытвалі Мішку Лапуця, але ў таго ніякой нядоімкі за плячыма не было, і ўвогуле ніякага граху ў душы ён не адчуваў — і гэта адбівалася на ягоным чыстым твары. Апыт-

валі людзей, вылічвалі і нехта, нібы па сакрэту, сказаў, што чуў моцны крык і стук каменя аб жалеза на Злыдухавым гумнішчы. Павязалі Злыдуха і адвезлі ў райцэнтр.

Там следчы Імак доўга не думаў, не разважаў, як падступіцца здалёк, а адразу задаў прамое, каверзнае пытанне:

— За што ты стукнуў агента па нарыхтоўках?

— Няхай не біў бы каменем замок. Няхай пагаварыў бы па-добраму.

І вопытнаму следчаму без лішніх допытаў стала зразумела: агента пазбавіў жыцця Злыдух. Заставалася толькі выехаць на месца здарэння, паглядзець, чым біў, і даведацца, як біў. І два міліцыянеры са следчым прыехалі да гумнішча Злыдуха, агледзелі падзеўбаны каменем замок, кінулі позіркі на аглоблю, якая валялася каля дзвярэй гумна.

— Калом біў? — спытаў следчы.

— Не, аглобляй.

— Гэтай?

— Гэтай.

— Можна было б стукнуць кулаком ці адштурхнуць агента ад замка.

— Ага, адштурхнеш такога вярзілу. Я супраць яго, як кот супраць аўчаркі.

— Слабей ударыў бы хоць ...

— Не разлічыў сілы. Думаў толькі напалохаю, а атрымалася...

— Ну што, паедзем назад? — звярнуўся следчы да міліцыянераў.

— Аглоблі не будзем браць? — пацікавіўся старэйшы з іх капітан Мурзін. — Усё ж рэчавы доказ.

— А навошта? Чыстасардэчнае прызнанне — і гэтага хопіць.

Зноў усе разам са Злыдухом паехалі ў райцэнтр.

Суд асудзіў Злыдуха на дваццаць пяць гадоў турэмнага зняволення. Тэрмін пакарання адправілі адбываць на востраў Салаўкі, што ў Паўночным Ледавітым акіяне. Адтуль Злыдух дамоў не вярнуўся...

(Наталька на чацвёртым годзе зняволення Злыдуха пісала ліст на імя Лаўрэнція Берыі, каб што-колечы даведацца пра свайго мужа, аднак адказу не атрымала...)

18.05.2021

ВАЛЯНЦІН ДУБАТОЎКА

З НИЗКІ НЕПРЫДУМАНЫХ ГІСТОРЫЙ

«ПАЖАРКА – ПРЫТУЛАК ДЛЯ САМОТНАГА МУЗЫКІ...»

Надзеі маленькі аркестрык

Калі не ўзгадваць цяжкую і даволі небяспечную працу, што нудныя трэнінгі забіраюць да рэшты фізічныя ды маральныя сілы, то ўспаміны пра маю былую службу ў пажарнай ахове будуць скрозь пазітыўныя. Цікавыя, харызматычныя людзі, з якімі давялося служыць, карысны жыццёвы вопыт, здабыты за гэтыя дзесяць гадоў, і незабыўныя дні, месяцы, гады маладосці, якія назаўсёды застануцца ў маёй памяці і ў маім сэрцы. З майго боку было б несумленна ўсцяж узгадваць гумарыстычныя гісторыі маіх калег і нічога не сказаць пра сябе. Дык вось...

Усё пачалося з таго, калі да нас прызначылі новага намесніка камандзіра па палітычнай часці. Чарнявы, невысокі, празмерна актыўны капітан, накіраваны на пажарную службу райкамам, хоць і скончыў на трайбаны партыйную школу, але ад прыроды меў хіжы нораў і няўрымсліваю прагу зрабіць кар’еру. Дарэчы, гэты наменклатуршчык прыходзіўся нейкім далёкім сваяком легендарнай гарадзенскай падпольшчыцы Вользе Саломе (у камсамольска-біблейскім жыцці Вольга дапісала ў сваім прозвішчы расейскі канчаток і адразу стала Соламавай). Карацей, як толькі камісар з’явіўся ў пажарнай часці, наша спакойнае жыццё адышло ў нябыт. Няўрымслівы бальшавік неадкладна ўзяўся за справу. Ён адразу вывеў на чыстую ваду нашых глыбока заканспіраваных мастакоў-фасадчыкаў, што калымілі грошы, афармляючы павятовыя культурныя цэнтры кумачовымі шылдамі кшталту «Мір-Праца-Май», «Міру-Мір», «Мір-народам» і г. д. У сённяшняй нашай «чэснай дзяржаве» такая мазня называецца крэатыўна — «сацыяльны білборд». Дык вось, пасля таго, як наш палітрук-троечнік адправіў пажарных мастакоў і разваліўшых савецкую эканоміку шабашнікаў на перакоўку, вольныя музыкі нашай часці страшна перапалохаліся за свой далейшы лёс ды імгненна ўцямілі, што за нядоўгім часам і да іхняга гусінага горла дацягнецца мускулістая рука партыйнага каваля светлай будучыні. Каб пакорліва не чакаць непазбежнай экзекуцыі, мы вырашылі пайсці, так бы мовіць, насустрач надыходзячай навальніцы. Пасля чарговага дзяжурства я ды яшчэ пару такіх жа аматараў рок-музыкі пастукаліся ў кабінет да намесніка з прапановай стварыць у нашай часці музычны калектыў. Ініцыятыва, як кажуць, прайшла з ходу. Сапраўды, дзе вы такое бачылі — пажарны рок-гурт. Актыўны ленінец, як заўсёды, неадкладна ўзяўся за справу. Экспрапрыраваў на ахоўваным намі хімкамбінаце патрэбную гурту апаратуру, адвёў неабходнае для рэпетыцый памяшканне ў ленінскім пакоі, дамовіўся з непасрэднымі нашымі камандзірамі. Засталося толькі набраць калектыў і, як кажуць, з песнямі наперад. А ў сувязі з тым, што я быў самы вопытны па часці канцэртнай дзейнасці і самы малады па ўзросце, мясцовыя «дыназаўры» року даручылі гэтую справу мне. Я дзеля прыстойнасці крыху паўпіраўся, а потым усё ж такі ўзяўся

за працу. У свой вольны час праслухваў вакалістаў і размаўляў з музыкамі-адказнікамі, шукаў розныя электронныя прымошкі, узгадняў з партыйнымі органамі будучы рэпертуар. Па праўдзе кажучы, такую занудную мудыстыку, якую нам прапанавалі тагачасныя раённыя партыйныя лідары, трэба было неяк вытрымаць. Але падзецца не было куды. Пасля непрацяглых рэпетыцый калектыў прадставіў у райкам партыі напрацаваны матэрыял. Я, хоць і меў за плячыма толькі дваццатку, але ўжо даўно не быў адбітым рамантыкам і добра ведаў, што захоча пачуць па большасці імпатэнтная камісія з'ехаўшых з глузду старпёраў з аддзелу культуры райкама. Выканаўшы некалькі савецка-патрыятычных кампазіцый з рэпертуару Эдуарда Хілія і Льва Лешчанкі, мы, нарэшце, атрымалі дазвол прадставіць сваю праграму шырокаму слухачу. Хоць гадасць тую на людзях іграць не вельмі хацелася, але ж, паўтаруся, выйсця іншага не было. Нагрузіўшы напоўніцу просценькія песні савецкіх кампазітараў, рэжучымі вуха ўстаўкамі з рэпертуару «AC/DC» і «Led Zeppelin», мы рушылі пакараць прасторы блакітнавокай. Спачатку выконвалі песні для сваіх саслужыўцаў на рэгіянальных партыйных сходах ды службовых планёрках, а затым нас сталі вывозіць з выступамі ў падшэфныя калгасы і правінцыйныя школы, а з цягам часу наш пажарны рок-гурт пакрысе сталі запрашаць аж на агульнагарадскія святы. Камісар быў задаволены, а камандзір часці, ў сваю чаргу, нахвальваў руплівага парторга. Толькі пра нас, як вядзецца, ніхто і не ўзгадваў. А хлопцам таксама хацелася славы, усенароднай любові і асабліва матэрыяльных здабыткаў. І, як ні дзіва, сам не ведаючы таго, першы бізнес-праект падкінуў нашаму калектыву не хто іншы, як усюдыісны намеснік па палітычнай часці. А было гэта так.

Ранней восенню таго года па загаду нашага парторга мы мусілі адыграць вяселле ў нейкага павятовага партыйнага начальніка ў вёсцы Баяры, што на Шчучыншчыне. Дзе знаходзіўся ўзгаданы вышэй слынны населены пункт, мы не ведалі, але прадчуваючы неблагі «гешэфт», сябры калектыву не дазволілі доўга сябе ўгаворваць. Мы хуценька адрэпеціравалі сучасны рэпертуар, падрыхтавалі неабходную дзеля такой нагоды апаратуру і ва ўзгаданы час «пажарны рок-гурт» быў гатовы зрабіць крок на сустрач усенароднай славе. Але на душы ў мяне было чамусьці неспакойна. Справа была ў тым, што калектыў наш хоць і складаўся з добрых, адукаваных музыкаў, усё ж практыкі працы на вясковых вяселлях ён не меў зусім. А застольныя песні гарлаціць цэлую ноч — гэта табе не ў «Бары на Замкавай». І мая трывога спраўдзілася хутка. Як толькі наша службовая «Кубань» з немудрагелістым надпісам «Пры пажары тэлефанаваць 01» на кабіне выруліла з тэрыторыі пажарнай часці, калектыў, не зацягваючы справу, вырашыў адзначыць першую, так бы мовіць, «аладку». Хутка аднекуль узялася пляшка гарэлкі, потым наступная, а потым яшчэ адна. Карацей, праз дзве гадзіны дабраліся мы да вышэй узгаданага гераічнага населенага пункта ўжо на добрым падпітку. З аўтобуса, акрамя мяне, больш на вуліцу выходзіць ніхто не хацеў. Новаспечаныя Полы Макартні і Андрэі Макарэвічы ў адзін голас сталі цвердзіць вясельнікам і вяскоўцам, што такім знакамітым музыкам, як яны ў гэтым глухім засценку не месца. Але грозны позірк таго самага шчучынскага бонзы падзейнічаў на вядучыя творчыя сілы нашага ансамбля выцверазальна. А поўнасьцю гарадскія гарэзы зразумелі, што шчучынскія баяры — гэта табе не хухры-мухры на вячэрнім канцэрце. Але той выпадак заслгоўвае больш падрабязнага апаведу.

Як вядома, на клубныя танцы, што адбываліся ў нашых мнагалюдных тады яшчэ вёсках, як заўсёды, збіралася моладзь з усяе ваколіцы. А тут яшчэ прыезд музыкаў з Гародні! Ну, і як заўсёды бывала ў такіх сітуацыях, неяк выпадкова здарыўся канфлікт мясцовых хлопцаў з такімі ж аболтусамі з вёскі Гурнофель, што знаходзілася за тры кіламетры ад месца нашых гастроляў. Дарэчы, з узгаданай вышэй вёскі паходзіў слынный беларускі род Іваноўскіх. І вось, калі ўжо баярскія майстры кунг-фу пад разгалістаю грушаю пачалі святкаваць заслужаную, як ім здавалася, перамогу, на нашу імправізаную танцпляцоўку нечакана заехаў здаравенны «КА-700» з прычэпам. Тым, хто не ведае, тлумачу, што гэта найвялікшы трактар, які кольвек выпускала савецкая прамысловасць з часоў Сталіна. На стаптаны вясельнікамі і хатняй жывёлай мурог, як гетайры Аляксандра Македонскага, пачалі саскокваць гурнофельскія фалангісты, да зубоў узброеныя штыкецінамі і рознага кшталту кіямі. Апошнім на шматпакутную баярскую зямлю з кабіны «Кіраўца» няспешна вылез завадатар, які і прывёз узброеных мсціўцаў. Высокі і дужы, як Ахілес, хлапец у закасаных кірзавых ботах няспешна выцягнуў з прычэпа сваёй баявой калясніцы вялізную сарысу (доўгае македонскае кап'ё часоў Аляксандра Македонскага). Я прыгледзеўся, аказалася, антычны гурнофельскі атлет трымае ў руках пажарны багор. У святле трактарных фар пабліскаў металічны наканечнік зброі і чырвонага колеру чаранок. Госці і прысутныя на падворку мінакі напружыліся. Завадатар нешта шапянуў сваім «героям Элады», і дысцыплінаваны атрад фалангістаў, патрасаючы прывезенай зброяй, не марудзячы, стаў метадычна акружаць перапалоханых ушчэнт вясельнікаў. Крыкі, шум, лаянка. Выхаваўчая гутарка з ужываннем мастоўдрэваўскіх «ксіфасаў» (грэчаскі меч) цягнулася толькі некалькі хвілін. Мясцовыя майстры кунг-фу не сталі доўга чакаць, калі прыехаўшыя на трактары гурнофельскія «гапліты» (цяжка ўзброеныя грэчаскія воіны) возьмуць рэванш, адразу рэціраваліся па адзінаму вольнаму маршруту праз нядаўна складзеную навозную горбу каля хлява. На ёй праз нядоўгі час выразна можна было разгледзець дзве добра пратаптаныя сцежкі. Астатнія вясельнікі, стаўшы сведкамі паразы свайго баявога ар'ергарда, адразу рванулі ўрассыпную па бліжэйшых свіннічых і аборах. Толькі мы, на жаль, збегчы з поля бою аніяк не маглі, бо пад пагрозай аказалася б казённая апаратура, што нам выдалі пад роспіс. Нічога не заставалася, як здацца на міласць пераможцам. Цэлую ноч, аж пакуль на досвітку вяскоўцы не выгналі на пашу сваю жывёлу, нам прыйшлося бесперапынна спяваць гурнофельскім меламанам. І толькі калі Ахілес у закасаных кірзачах зноў ператварыўся ў звычайнага трактарыста калгаса «Зара камунізму», мы з задавальненнем скончылі наш канцэрт, які зацягнуўся.

У мяне часта пытаюцца мае калегі-пісьменнікі, чаму прафесійныя музыкі не любяць папсу. На гэта нескладанае пытанне вычарпальны адказ маглі б даць музыкі «пажарнага гурта» пасля той начной бясконцай дыскатэкі на свежым паветры.

Шмат потым было розных імпрэзаў, канцэртаў, вяселляў, але той незабыўны вечар у шчучынскіх Баярах, я думаю, мае сябры, што былі тады са мной побач, не забудуцца ніколі.

Спартоўцам, мытнікам і спекулянтам прысвячаецца

Пажарна-прыкладны спорт! Мне падаецца, што большасць маіх чытачоў нават і не чулі, што ёсць такі від спартыўных спаборніцтваў. І сапраўды, няма ж чэмпіянатаў свету прыбіральных альбо сантэхнікаў. Уяўляецца, як магло б крэатыўна гучаць. На чэмпіянаце Еўропы сярод сялян спартовец з Беларусі кінуў гафлі (вілы для загрузкі бульбы) на трыццаць метраў і пабіў рэкорд кантынента. Зноў жа, спартовец з Расіі на чэмпіянаце свету абнавіў рэкорд сваёй вялікай краіны ў завязванні хамутаў. Абсурд і толькі. Але мы жылі ў часы развітога сацыялізму. А як вядома, калі развіццё дасягае свайго апагею, за ім абавязкова пачынаецца абсурд. А абсурд, калі ён толькі не прыводзіць да трагічных вынікаў, у людзей са здравым успрыняццем свету выклікае толькі смех.

Ва ўсіх часцях нашага пажарнага гарнізона (дзіўна гучыць «пажарны гарнізон») з развіццём пажарна-прыкладнага спорту нібыта было ўсё добра. А ў нас, як на грэх, з прафесійнымі дужаннямі ўжо не першы год нічога не ладзілася. Ну і каб тое пайшло належным чынам, наша «мудрае» кіраўніцтва вырашыла дзеля падвышэння спартыўных вынікаў запрасіць у нашу каманду мацёрага трэнера-легіянера. А ў сувязі з тым, што ні грошай, ні мажлівасці набыць вагняборца Маўрыніе за мяжой не выпадала, трэнера запрасілі з суседняй часці. Уладзя Зубовіч у маладосці быў, дарэчы, даволі паспяховым спартоўцам. Скончыў Гарадзенскі тэхнікум фізкультуры і аднойчы на рэспубліканскіх спаборніцтвах выканаў майстарскі нарматыў па таму ж пажарна-прыкладнаму спорту. Невялічкага расточку, крываногі і вельмі актыўны маладзён з месца стаў біць у хамут. Перад падпісаннем кантракту ён высунуў нашаму кіраўніцтву свае прапановы на шасці аркушах, дзе прапісвалася неадкладна набраць на працу прафесійных спартоўцаў, пажадана лёгкаатлетаў, забяспечыць усіх зборнікаў адпаведнай формай, павялічыць харчаванне атлетам, забяспечыць іх вольным часам для трэнінгаў і гэтак далей. Але нашы старэйшыя афіцэры ўсцяж былі людзьмі старой брэжнеўскай фармацыі і свежага паветра пераменаў не любілі гэтак жа, як і не любілі камсамольцаў-«застрэльшчыкаў». І галоўнае, каб пазбавіць ілюзіі маладога «коўча-легіянера», хутка давялі таму свой план. Праз некаторы час старанна распрацаваная Зубовічам навуковая «метадычка», як у шараговай пажарнай часці паставіць на паток падрыхтоўку чэмпіёнаў-пажарнікаў, спакойна сканала на дне сметніцы ў кабінце камандзіра часці. Але выйсця не было, і няшчасны старлей пачаў працаваць з тым чалавечым матэрыялам, які меўся ў наяўнасці. З усяе часці сабралі маладзёнаў, каму было бліжэй дваццаці і хто меў хоць пачатковую спартовую падрыхтоўку. У гэтую кагорту «абраных», што павінны былі прынесці «усясветную» славу роднай часці, трапіў і аўтар гэтай кнігі. Не скажу, што я выбіваўся з шэрагу такіх жа прымушаных сваімі звышнардынарнымі спартыўнымі здольнасцямі, і, відаць, у абойму будучых чэмпіёнаў мяне адкамандаміралі толькі з-за майго адносна маладога ўзросту. Ну і тое, праўда, не старога ж Пашкевіча, якому напрудвесні мусіла стукнуць шэсцьдзесят, адпраўляць на спаборніцтвы. І праз некаторы час інтэнсіўных трэнінгаў я ўжо сам стаў заўважаць відавочны прагрэс у маіх спартыўных паказчыках. А галоўнае, што я атрымаў яшчэ больш часу для рэпетыцый і вольных выхадных для канцэртаў і выступаў свайго гурта. І вось цёплым вясновым днём на стадыёне

«Нёман» распачаліся абласныя дужанні па пажарна-прыкладному спорту. У адрозненне ад іншых маіх сяброў, я абсалютна не хваляваўся, бо ні на што, скажу шчыра, і не разлічваў. І аказалася, што спакой і ўпэўненасць у гэтым відзе спартыўных дужаняў з'яўляецца вызначальнымі. А спаборніцтвы скончыліся так паспяхова, што мяне адразу ўключылі ў пашыраны склад зборнай. Усё, што тварылася на стадыёне, скажу па шчырасці, мяне цікавіла мала. Але прываблівала мажлівасць паехаць за кошт пажаркі ў Польшчу, дзе разам з усім іншым можна было набыць новую музычную апаратуру і крышку апрануцца. Таму я не прымусіў доўга сябе ўгаворваць, адразу даў згоду быць у ліку абраных. Праз некаторы час мае спадзяванні спраўдзіліся і з нас сталі фармаваць абласную зборную, якая мусіла паехаць праз пару тыдняў на гульні «Братэрства-88», якія павіны былі праходзіць тым годам у памежным Беластоку. Героі той паездкі і ўвесь вакольна антураж заслгоўваюць, каб пра ўзгаданую вышэй паездку распавесці больш падрабязна. І пачаць варта найперш з падрыхтоўкі. Пра намаганні адміністрацыі нічога не скажу, затое як рыхтаваліся мы, памятаю дакладна, хоць з той пары мінула даволі багата часу. Усе гарадзенцы тады, у сярэдзіне васьмідзясятых, добра ведалі, чаго варта паездка да нашых заходніх суседзяў. Пра знакаміты Беластоцкі рынак, на якім можна было набыць «японскія» электронныя гадзіннікі, двухкасетныя магнітафоны і, галоўнае — «джынсы-бананы» — ведалі ўсе савецкія грамадзяне той пары. Але, каб набыць узгаданыя дасягненні загінаючага капіталізму, мусіла быць валюта. Пра даляры і фунты гаворку весці не будзем, мы, на той час пераважна вясковыя хлопцы, па шчырасці сказаць, нават польскіх злотых у вочы яшчэ не бачылі. З дадзенай нагоды наспела канкрэтная патрэба атрымаць прафесійную кансультацыю ў «бывалага» чалавека. І аказалася, што адпаведны адмысловец жыве са мной па-суседству, паверхам ніжэй. Яго ў нашым доме, называлі «лысы». Лысы меў добрае аўто «Жыгулі» сёмай мадэлі, насіў фірмовыя «левайсы», скураную «касху» і паліў цыгарэты «Кэмэл». Я пасля трэніроўкі, на якой атрымаў ад сваіх калегаў неабходныя інструкцыі, рушыў да спрактыкаванага суседа. Падняўся на восьмы паверх, націснуў на званок патрэбнай кватэры, і праз некаторы час дзверы павольна адчыніў худы, заспаны хлапец гадоў трыццаці. На яго кволыя плечы неахайна быў накінуты лёгкі, расквечаны чаплямі і балотнымі ліліямі японскі халат, на нагах паблісквалі пазалотай фірмовыя скураныя пантофлі, тонкую гусіную шыю ацяжарваў залаты, таўшчынёй з указальны палец, ланцуг з масіўным мальтыйскім крыжом, нешта падобнае я бачыў ў кінафільмах пра рыцараў-тампліераў. У руцэ гаспадар кватэры трымаў чорны шклянны кубак з каваю, якая вельмі экзатычна пахла, перабіваючы смурод, што цягнуўся з агульнага смеццезборніка насупраць. Прыадчыніўшы дзверы, ён, прыжмурывшыся, акінуў мяне поглядам:

— А-а, сусед, заходзь...

І толькі цяпер я зразумеў, чаму яго называюць «лысым». Сусед-спекулянт не проста не насіў валасы, яны на яго галаве наогул не раслі. Падумалася, што няшчасны патрапіў у нейкую тэхналагічную аномалію. Хутчэй за ўсё ў войску. Гэта толькі потым я даведаўся ад іншага нашага суседа, няштатнага супрацоўніка міліцыі, што «лысы» ніколі ў войску не служыў, а папросту мыў галаву нейкім кантрабандным таварам, так што валасыны пакроў ніяк не мог пусціць карані на яго яйкападобнай галаве.

— Зачыні, сусед, дзверы, — кінуў праз плячо ўладар масонскага крыжа і павольна накіраваўся ў пакой. Лысы паводзіў сябе, як сапраўдны гаспадар жыцця. Я хуценька выканаў яго наказ і асцярожна, быццам наведваю музей ці карцінную галерэю Кастуся Качана, прайшоў за экскурсаводам. Па-панску разваліўшыся ў мяккім скураным крэсле, гаспадар кватэры глытнуў кавы і запаліў цыгарэту. Прыемны дым дарагіх цыгарэт хутка запоўніў пакой. Я агледзеўся: імпартная мэбля, прыгожы бліскучы шклянны столік, на якім абыякава былі раскіданы дарагія заходнія часопісы, каля сцяны стаяў каляровы тэлевізар «Самсунг» памерам з акно. Лысы, пэўна, каб яшчэ больш мяне ўразіць, націснуў на кнопку пульта, тэлевізар загадкава пстрыкнуў, я глытнуў сліну і распачаў:

— Ведаеш, сусед, я на выходныя еду на спаборніцтвы ў Польшчу. Патрэбна прафесійная кансультацыя, што там зараз ідзе з нашага тавару? — упэўнена адрэзаў я завучаную па дарозе фразу. Мая ўзгадка пра замежжа не засталася незаўважанай кемлівым гаспадаром кватэры. Ён, як лекар на перадвайскавай камісіі, у наступны раз уважліва акінуў мяне поглядам, пасля чаго аддаў зацягнуўся. Няўзброеным вокам было відаць, што ён узважае, як са мной сябе паводзіць. Маўчанне зацягвалася. Я вырашыў праявіць ініцыятыву.

— Калі ты заняты, то я пайду?

Я развярнуўся і рушыў да дзвярэй.

— У такіх справах, сусед, спяшыць няма куды, праходзь, сядай.

«Так бы адразу. Манернічаеш, як беззямельны дэпутат на павятовым сойме», — падумаў я, варочаючыся ў пакой.

— Каву будзеш? — ціхім канспіратыўным голасам прашаптаў ён.

— Н-не-е, дзякую. Дык як усё ж такі наконт маёй просьбы, — настойваў я.

Лысы адставіў у бок кубак і, паправіўшыся ў крэсле, распачаў інструктаж.

— Золата, брулікі... — пасля апошніх слоў, сусед усміхнуўся. — Ёсць што-небудзь з каштоўнага?

— Ды адкуль у мяне. Вось толькі, — я з усмешкаю паказаў палец, на якім цяляпаўся вузкі шлюбны пярсцёнак.

— Думаю, што ён не спатрэбіцца, — сусед затушыў недапалак. І, як на споведзі, павучальна-ываваўча працягнуў:

— Значыць, у Польшчу едзеш? Зараз, дарэчы, як і заўсёды, там ідзе ўсё натуральнае: золата, брыльянты, футра.

— Ды не-е, мне што-небудзь з тавару, — пераймаючы суразмоўцу, прамовіў я. Той зноў усміхнуўся.

Мне падалося, што ён падумаў: «Лох, самы што ні на ёсць лох».

Мне захацелася раптам пайсці, але маіх парадаў чакала ажно цэлая каманда такіх жа лохаў.

— Сусед, я пытаюся, што трэба браць з тавару.

— Я ж кажу, каб не ўваліцца на баксы, трэба браць хадавыя рэчы.

— Напрыклад?

— Арэнбургскія пуховыя хусткі. Нашыя гадзіннікі.

— У іх жа электронныя ёсць? — наіўна выпаліў я.

На твары майго суразмоўцы ізноў з'явілася ўсё тая ж грэблівая ўсмешка.

— Я меў на ўвазе пазало-очаныя гадзіннікі. Жалеза туды цягнуць не варта. Шапкі з натуральнай футры ў Беластоку добра ідуць. Складныя вудачкі, спінінгі.

— Слухай, сусед, а як весці праз мяжу? Могуць жа і адабраць?

— Вопратку, шапкі на сябе. Маўляў, холадна і ўсё...

Але раптам зазваніў яго перанасны кватэрны тэлефон. Лысы зірнуў на свой фірменны электронны гадзіннік з калькулятарам і захваляваўся. Я адчуў, што наспеў час адыходзіць. Хуценька, развітаўшыся, я пакінуў кватэру. Лысы ветліва дачакаўся, пакуль за мной зачыняцца дзверы, клацнуў замком. Я апынуўся ізноў каля таго самага смярдзючага смеццезборніка.

«Та-ак, канец экскурсіі».

Ідучы па лесвіцы дадому, я дастаў пачак савецкіх цыгарэт і запаліў.

Жывуць жа людзі. Электронны гадзіннік з калькулятарам, халат з чаплямі, салодкі дымок «Кэмэла». Я зацягнуўся.

А тут?..

Спачуваючы самому сабе, я пакасіўся на танны пачак гарадзенскай «Астры».

Забягаючы наперад, скажу. Пасля вяртання з-за мяжы я прыйшоў да Лысага распавесці яму як усё прайшло, ды, на жаль, кватэра таго была зачыненая. Але тут мне ўсё аператыўна давёў той самы сусед-няштатнік з кватэры насупраць. Ён, нібыта выпадкова, выйшаў на лесвічную пляцоўку выкінуць смецце. Аказалася, на мінулых выхадных «гаспадара жыцця» забралі нейкія людзі ў аднолькавых шэрых касцюмах і лысы, па словах пільнага суседа, наступныя гадоў пяць будзе даваць парады па вядзенні бізнесу іншым людзям, але ўжо на вуліцы Кірава, 1 (Гарадзенская турма). Але гэта ўсё будзе потым.

Раніцай, пасля той размовы з бывалым суседам, я, як дасведчаны ў кантрабандных справах чалавек, ужо тлумачыў сваім калегам, што мы мусім браць у Польшчу для абмену. Дэталі былі хутка ўзгоднены і ўся каманда, уключаючы нашага коўча і кіроўцу, не чакаючы, калі скончыцца трэніроўка, кінулася даставаць пералічаныя лысым дэфіцыты. Былі запатрабаваныя ўсе знаёмыя, сваякі, былыя і цяперашнія каханкі, аднакласніцы і суседзі. Галоўнае, каб яны мелі хоць якое дачыненне да савецкага гандлю. І вось перад выходнымі, цёплым летнім ранкам, перапоўнены «алімпійскімі надзеямі» пажарны аўтобус «Кубань» ужо імчаў на крэйсерскай хуткасці да мяжы шэрай савецкай рэчаіснасці з загадкавым захадам. Вы можаце ўявіць выраз твару мытніка, які ў лёгкай з кароткімі рукавамі кашулі зайшоў у наш перапоўнены таварам аўтобус. Насцярожаныя людзі ў футравых шапках са складнымі вудамі ў руках сядзелі шчыльна, як перадавы атрад татары перад Грунвальдам. Асабліва экзатычна выглядаў наш кіроўца. Уявіце сабе, што думалі праязджаючыя побач з нашым аўтобусам, калі бачылі за кіраўніцаю «Кубані» пажылога мужчыну ў каракулевай палкоўнічай папасе.

— Гэта што, каманда аленяводаў едзе ў Польшчу па абмену вопытам? — адрэзаў, ледзь стрымліваючы рогат, зайшоўшы ў аўтобус, мытнік.

Але нам было не да смеху. Сонца ўздымалася хутка, а з ім падымалася і тэмпература ў перагружаным аўтобусе. Калі б мытнік аказаўся больш упартым службістам, то прагнучая перамога каманда «інуітаў-рыбаловаў» вельмі хутка пачала б губляць ад спёкі сваіх калегаў. Але мытнік не стаў зацягваць справу і перапоўненая

«Кубань» праз нядоўгі час, нібыта разгелзаная казацкая кабыла, рванула насустрач непрадказальнаму эмігранцкаму лёсу. Мы на кароткі час, супакоіліся... Але сапраўдная палёгка наступіла толькі тады, калі наш аўтобус нарэшце перасёк і польскі памежны пераход. Шэсць абсалютна розных па характары, выхаванні, тэмпераменце людзей працяглы час былі вымушаны знаходзіцца ў вельмі абмежаванай прасторы. Гэта, скажу вам, сапраўднае выпрабаванне. Але была ў нас агульная мара, якая сагрывала душу і дапамагала трывала пераносіць нам пасланыя савецкай рэчаіснасцю цяжкасці. Як і ўсе маладыя людзі, мы прагнулі пабачыць, як жывуць іншыя, што там ёсць такога, чаго няма ў Саюзе, як палякі ставяцца да нас, беларусаў. Не скажу, што мы былі не патрыётамі сваёй вялікай краіны. Усе служылі калісьці ў савецкім войску. А два нашых зборніка нават ваявалі ў Афганістане. Але пах пераменаў ужо адчуваўся. А мы, маладыя, чакалі гэтага болей, чымся ўсе астатнія.

Аказаўшыся па тым баку мяжы, начальнік каманды маёр Міхал Абрамавіч Залімбовіч, не марудзячы, распачаў інструктаж:

— Гарэлку з палякамі не піць! Паасобку па горадзе не швэндацца. Да беластоцкіх паненак не заляцацца...

Па-шчырасці сказаць, інструктаж маёра ніхто сур'ёзна і не ўспрымаў. Мы дакладна і так ведалі, што па прыездзе ў Польшчу мусім рабіць. І ў планы нашы п'янства і балдзёж з мясцовымі прыгажунямі не ўваходзіў. Тут жа, па рэкамендацыі ўсё таго ж Міхала Абрамавіча, зборная выбрала капітана каманды. Ім аднагалосна стаў паважаны ўсімі Янак Якімовіч. Мастоўскі хлапец, які служыў у Лідзе начальнікам варты пажарнай часці, дужы, харызматычны маладзён, якога ў нас паважалі ўсе без выключэння. У выпадку якой-небудзь надзвычайнай сітуацыі Янак мог і слова моцнае закінуць, і фізічна паўздзейнічаць. Але асабліва наш новаабраны капітан не мог пераносіць, калі побач здзяйснялася несправядлівасць. А калі яна датычыла ўласна яго альбо, крый бог, яго маёмасці, тады Янак наогул губляў над сабой кантроль. Старэйшыя калегі распавядалі, як аднаго разу Янак застаў, як нейкія лідскія п'янтосы выпадкова зачাপілі яго чэхаславацкі матацыкл «Ява-350» і той, упаўшы на асфальт, нязначна пашкодзіў люстэрка. Праз пару хвілін справядлівасць была адноўлена цалкам. І тры мясцовыя маладзёны з расквашанымі насамі ўжо аддана рамантавалі шматпакутнага Янкавага двухколага сябра. Але, як і ўсе асілкі, ён да сваіх сяброў ставіўся па-добраму і выключна прыстойна.

Праехаўшы ад мяжы некалькі кіламетраў, мы прыпыніліся каля аўто з чырвонымі палосамі і польскім рэгістрацыйным нумарам, які менавіта нас тут і чакаў. З «Паланэза» вылез прыстойны афіцэр «straży ogniowej» сярэдніх гадоў. Насустрач яму рушыў Залімбовіч. Шчыmlівая сустрэча калегаў цягнулася нядоўга. І ўжо праз хвіліну маёр тлумачыў нам, што праз некалькі кіламетраў будзе прыпынак і палудзень. Ён яшчэ раз дакучліва папярэдзіў усіх наконт гарэлкі. Ды і мы самыя не збіраліся адразу напівацца, вырашылі па сто грамаў дзеля апетыту і ўсё. Але «думаеш адно, а яно перавернецца на дно». Карацей, праз тры гадзіны Залімбовіч ледзьве выцягнуў нас з той прыдарожнай кавярні. Палова каманды гарланіла на ўсю ваколіцу гаспадару «Sto lat». Хтосьці збіраўся ўжо наўпрост каля шынкі распачаць гандаль пухавымі казмяроўкамі. Але ж, дзякаваць богу, усё неяк само сабой усталявалася і многапакутная «Кубань» урэшце кранулася далей. Наперадзе нас чакалі новыя сустрэчы, за-

планаваныя імпрэзы і, канешне, гульні «Братэрства-88». Магу з адказнасцю сцвярджаць: наша зборная на працягу ўсіх спаборніцтваў змагалася з гонарам (інцыдэнт пад час прыезду ўзгадваць не будзем). У фінале каманда Гарадзеншчыны апырэдзіла і рэспубліканскую каманду Літвы, і зборную Брэсцкай вобласці, прагуляўшы толькі срэбнаму прызёру мінулага чэмпіянату свету — зборнай Польшчы. Таму, мой паважаны чытач не павінен характарызаваць нас толькі, як бязвыпраўных прапойцаў. Але жыццё ёсць жыццё. Ды і слоў з песні не выкінеш.

Ні для кога не сакрэт, як вядучыя акторы Марыінкі і Вялікага тэатра рыхтавалі сабе суп у электрачайніках, будучы на гастролях на Захадзе ў часы развітога сацыялізму. А савецкія хакеісты на матчах СССР — Канада харчаваліся па гасцінічных нумарах прывезеным з дому салам. Рабілася гэта толькі дзеля таго, каб сэканоміць той мізер валюты, якую ім выдзялялі чыноўнікі ад спорту. Ну, а мы, на жаль, не былі славытымі хакеістамі, ды і на вытанчаных майстроў балетнай трупы Елізар’ева зусім не былі падобныя, таму казначэйскіх білетаў іншых краін нам наогул ніхто й не выдаваў. Затое мы былі сапраўднымі сынамі свайго кемлівага народу і мелі арэнбургскія пуховыя хусткі, андатравыя зімовыя шапкі і поўныя кішэні пазалочаных гадзіннікаў айчыннай маркі «Прамень».

З раніцы вольнага ад спаборніцтваў дня мы з імпэтам узяліся за справу. З пазалочанымі «zegarkami» і складнымі вудамі праблем не было, і яны пайшлі, як кажучь, «на раз-два». А вось з змінім асартыментам здарыўся канфуз. На вуліцы было лета і надвор’е стаяла спякотнае. Нашыя саматужныя арэнбургскія хусткі нікому не былі патрэбныя і задарма. Ні ў гэты дзень, ні ў наступныя прадаць іх не ўдавалася. Але мы ўсцяж пасля спаборніцтваў валакліся на кірмаш з надзеяй збыць нарэшце шапкі-вушанкі і ангорскія хусткі, будзь яны тры разы праклятыя. І кожны раз, варочаючыся ў матэль з поўнымі сумкамі, хлопцы вайцялі мяне, а разам і Лысага, апошнімі словамі. Напрыканцы паездкі, страціўшы ўсялякае цярпенне, мы абмянялі заляжалы тавар на пучок электронных гадзіннікаў у пластмасавых абкладах у нейкага, як ён сябе называў, «праваслаўнага паляка» з-пад Гайнаўкі. Нарэшце, пазбавіўшыся ад неліквідаў, каманда ўсім складам, уключаючы Залімбовіча, узялася за самае прыёмнае і адказнае — набыццё так пажаданага ўсімі савецкімі грамадзянамі імпарту. Патрапіць на Кальварыйскі кірмаш Беластока той пары — гэта незабыўныя ўражання. Бясконца мітусня, брэх валацужных сабак, смурод ад перасмажанага на вогнішчы мяса, зацятыя лаянкі прадаўцоў і кліентаў. Куды не павернешся — скрозь вядомыя фірменныя наклейкі, прыгожая цэлафанавая ўпакоўка і нясцерпная прага: усё, што прадаецца навокал, набыць. А на варце тваіх дзіцячых летуценняў і няспраўджаных мараў, стаіць агромністая, як каменны Ленін на Савецкай плошчы ў Гародні, і нахабная, як суседскі Алабай, гандлярка ў баваўняных ласінах з ментолаваю цыгарэтаю ў зубах. І над усёй гэтай касмічнай нерэальнасцю сочыцца едкі пах звараных непадалёк цялячых флячак. Карацей, сапраўдны капіталістычны рай і ўсё тут. Калегі ўзгаданай вышэй гандляркі былі скрозь людзьмі спрактыкаванымі і вопытнымі. І ў адрозненне ад нас, выдатна ведалі, што ім варта рабіць з абалдзелымі ад капіталістычнага раю пакупнікамі. А мы, маладыя і наўныя хлопцы, не тое што набыць нейкую патрэбную рэч — у грашах польскіх разбіраліся з цяжкасцю. І тут у мясцовых гандляроў, як кажучь, карта пайшла. Яны насоўвалі нам усё, што толькі маглі і хацелі.

А мы, як няшчасныя паваенныя дзеці, пакавалі ў вялізарныя паласатыя турэцкія сумкі рознае барахло. Ды ўсё ж, як і любая казка, нашы спаборніцтвы хутка скончыліся, а яшчэ раней скончыліся грошы ад прададзеных спінінгаў і андатравых шапак. І вось у перадапошні вечар мясцовае кіраўніцтва запрасіла нас на развітальную вячэру ў нейкую прыватную кавярню на ўскрайку горада. Усё пачыналася файна, зычылі адзін аднаму добрага, радаваліся поспехам і сваім, і чужым. Казалі шмат прыемнага пра братэрства трох народаў — летувіскага, польскага, беларускага. Карацей, поўны і аднадушны інтэрнацыянал. І тут падвыпіўшы летувіс раптам заспяваў народную жамойцкую песню. Іх перанялі палякі, зацягнуўшы песню пра ўланаў. Ну і нашыя не хацелі саступаць і амаль аднадушна загарланілі «Кацюшу». Тут падняўся абураны кіраўнік літоўскай дэлегацыі:

— Мы паважаем нашых старэйшых братоў, але ж рускіх за сталом няма. Спявайце, калі ласка, сваё.

Сярод беларускай дэлегацыі запанавала разгубленасць, ніхто з дзвюх каманд Берасцейскай і Гарадзенскай абласцей не мог успомніць хаця б просценькую беларускую прыпеўку. Маім сябрам было брыдка і агідна. Яны сарамліва пераглядаліся і ўпотаікі зыркалі на кіраўнікоў сваіх каманд.

«Вось яна, тая шчыmlівая хвіліна славы. Прыйшоў мой “зорны час”», — падумаў я.

Аднекуль узялася гітара і я, перакуліўшы наступны келіх «Выбаровай», зацягнуў «Купалінку». Спачатку я выконваў народны шлягер абсалютна адзін, потым да мяне далучыўся нейкі хлапец з Берасця, яшчэ праз хвіліну нас было ўжо трое, потым чатырох і вось, нарэшце, грывнуў многагалосы хор. У нашай камандзе было багата тых, хто сябе лічылі палякамі і рускімі. А ў берасцейцаў было шмат украінцаў. Але, дзельбог кажу вам, настолькі патрыятычнага хору беларусаў мне чуць больш не даводзілася ніколі. Мы доўга збіраліся, затое потым не маглі ніяк скончыць сваё выкананне, быцам даказваючы нашым суседзям яшчэ раз, што мы не горшыя за іх, што мы таксама ведаем сваё. Той самы Міхал Абрамавіч, добра падпіўшы, галёкнў у мікрафон:

— Беларусаў вельмі складана загнаць у лесну, але калі гэта каму ўдасца, то нас адтуль не выгнаць...

Усе, хто знаходзіўся тады ў кавярні, зразумелі, што ён мае на ўвазе менавіта беларусаў. Я ў той вечар па-просту тануў у промнях славы. Хуценька прайшоўшыся па рэпертуары «Песняроў», я выканаў пару ўласных песень, потым зноў вярнуўся да вечна жывых народных трэкаў. Ды, на жаль, скончылася маё выступленне «не зусім». Скажу па-шчырасці, выпрабаванне меднымі трубамаі я тым разам не прайшоў. Раніцай прачнуўся я ў нейкім чужым гасцінічным нумары. Навокал ні душы. Выглянуў у акно — незнаёмае месца.

Та-ак, вось дык наспяваўся... Я хуценька пачаў апрацаца, але тут з-за сцяны пачуўся працяжны гук. Я прыслухаўся, з суседняга пакоя даносіўся адмысловы храп незнаёмца. Я асцярожна прыадчыніў дзверы і ціхутка зазірнуў у суседні пакой. На драўляным ложку, раскінуўшы рукі ў бакі, не распрануўшыся, спаў нейкі чарнявы мужчына. Я зноў жа асцярожна зачыніў дзверы і вярнуўся ў свой цяпер ужо пакой. Прысеўшы на ўскрайку ложка, я стаў думаць, куды гэта мяне занесла. Адзінае, за што я абсалютна не перажываў, гэта за грошы, бо іх у мяне проста не было ўжо ад

учарашняга палудня. Галава трашчала, як сухі цэбар на сонцы. Моцна хацелася піць. І тут, на маё шчасце, я заўважыў у куце за ложкам маленечкую лядоўню. Я нахіліўся і зазірнуў туды. На верхняй паліцы ляжала дзве спацелых бутэльні мінеральнай вады. Падумалася: «Вось гэта сэрвіс!».

Я працягнуў руку, і мяне абдало прыемным халадком. Хуценька схапіўшы бутэльку я, як спрактыкаваны ілюзіяніст, адкруціў корак і пачаў глытаць жывіцельную вільгаць. І амаль у тую ж хвіліну маё кволае цела пачало ажываць. Адразу стала добра, нешта забурчала ў жываце, сэрца забілася раўней і ў памяці, нібыта ў нямым кіно, пачалі паўставаць невядомыя раней падзеі з учарашняга вечара.

Мы спявалі песні ў аўтобусе, потым танчылі пад гітару каля матэля. А пасля падышоў нейкі незнаёмы, не зусім цвярозы мужчына, і пачаў разам з намі гарланіць песні. На маё пытанне, хто такі, ён назваўся сербам.

А-а, значыць гэты мужчына, што храпе за сцяной, балканец. Фу ты, а я ж тут дуваю...

І тут я ўспомніў, што мы сёння раницай мусім ад'язджаць у Гародню.

Залімбавіч будзе паталыскаць з апошняга. Я кінуўся абувацца. Але дзе другі чаравік? Я пачаў аглядаць калідор. Няма. Пачуўшы вэрхал за сцяной, прачнуўся серб. Ён, як толькі выйшаў з пакоя, не звяртаючы ўвагі на маю занепакоенасць, пачаў мяне нахваляваць за беларускія песні і анекдоты.

«Што, я яму яшчэ і анекдоты расказваў? Во як набраўся», — поўзаючы па падлозе, падумаў я. Але правага чаравіка нідзе не было.

— Ты не бачыў майго чаравіка? — звярнуўся я да майго новага прыяцеля. І тут ён мяне агаломшыў, аказваецца, што сюды я прыйшоў ужо абуты толькі на адну нагу.

Будзе скандал, наперадзе ўзнагароджанне. Засмяюць...

Я абхапіў рукамі галаву. Зычлівы гаспадар нумара ўсё зразумеў. Ён папрасіў мяне хвіліну пачакаць і ветрам шмыгануў у свой пакой, скуль праз хвіліну вярнуўся, трымаючы ў руках вельмі модныя летнія чаравікі югаслаўскай вытворчасці. Я яму паспрабаваў растлумачыць, што прыняць іх не магу, бо ў мяне няма грошай абсалютна. На што ён папросту зарагатаў. Аказалася, што гэты серб з'яўляўся дылерам вядомай бялградскай абутковай фірмы і для яго гонар быў падараваць такому «выбітнаму» выканаўцу народных песень дадзеныя чаравікі. Адгаворваць я яго надалей не стаў і, сардэчна развітаўшыся, паспяшаўся на выхад. Потым, едучы назад, я ўвесь час распавядаў сваім сябрам, як зарабіў свой маднычкі абутак. Надалей усё пайшло больш-менш спрагназавана. І пад вечар мы былі ўжо дома. На развітанне хачу параіць вам, мае дарагія чытачы: вучыце беларускія песні. Прыйдзе такі час, калі веданне сваёй спадчыны надасць вам павагі, аўтарытэту і нават абуе.

Усім, хто любіць песню, прысвячаецца

За тых часы, калі я служыў у пажарцы, змяніліся аж чатыры генеральныя сакратары ЦК КПСС. І эра праўлення наступнага кіраўніка краіны пакідала ў маёй памяці свой асаблівы незабыўны след. Брэжнеўскае кіраванне запомнілася пустымі паліцамі ў харчовых крамах і здаравеннай бочкай за палявым станам у маім родным Дзярэчыне, з якога шараговы вясковец мог уззяць на «халяву» неабходную колькасць

паліва, жажліва пакроеныя на фабрыцы «Чырвоны партызан» касцюмы з дарагой поўсці і выдатна зробленыя «леваісы» з таннай парусіны ў знаёмага спекулянта. Перыяд жорсткага і загадкавага Андропова ў маёй памяці асацыяваўся з гестапаўскімі налётамі «людзей у чорным» на паўпустыя кінатэатры сярод дня. Патаемнай верай, што нарэшце прыйшоў справядлівы цар і ўся свалата атрымае па заслугах. Партрэтам Сталіна на задняй шыбе паржавелага ўшчэнт аўто, таннай гарэлкай у зялёнай, як купарвас, бутэльцы, і шчырым жаданнем падзяліцца сваімі спадзяваннямі з перапалоханым кадэбэшнікам-сабутэльнікам, п'ючы «андропаўку» ўпотаітку сярод пустых скрынак на пустэчы. А ледзь жывы Чарненка запомніўся мне тымі ж пустымі паліцамі харчовых крамаў, фільмам Данеліі «Кін-дза-дза!» і ўстойлівым адчуваннем, што цяпер і сапраўды ўжо нічога не зменіцца. Але вось прыйшоў да ўлады былы камбайнер Міша Гарбачоў, і напачатку яго кіравання ўсім падалося, што цяжкая непаваротлівая савецкая адміністрацыйная машына нібыта кранулася з месца. І калі жыццё вялікай краіны суадносіць з выступамі генсека і газетнымі перадавіцамі партыйнага друку, то атрымлівалася, што ўзгаданая вышэй аграмадная імперская махіна з кожным днём набірае хаду. І галоўнае, для грамадзян, што да гэтага павольна крочылі паабапал жыццёвай дарогі, стала неабходнасць на гэтую машыну заскочыць. І хто тады думаў, што савецкі калгас разам з людзьмі, што паверылі правадыру, на крэйсерскай хуткасці ляціць у бездань. Каму пашчасціла ацалець пасля непазбежнай аварыі, раз і назаўсёды зрабілі выснову — на чужым аўто, хоць бы і на аграмадным, у рай не заедзеш.

Але для мяне прыход да ўлады апошняга генсека і першага прэзідэнта паміраючага саюза асацыіруецца яшчэ з выключна бязглуздымі інавацыямі яго старой бальшавіцкай каманды.

Аднаго дня, калі мы пад вечар вярнуліся ў дэпо з камбіната, нашага камандзіра выклікаў да сябе намеснік па палітчастцы. Памятаю, як ён, вяртаючыся назад, праклінаў невыноснага намесніка часці, Гарбачова і ўвесь свет, калі чытаў тэлефанаграму: «Усяму наяўнаму саставу пажарных часцей да свята Кастрычніцкай рэвалюцыі належыць падрыхтаваць не менш двух самадзейных нумароў (песні, танцы, фокусы) для агульнагарнізоннага конкурсу».

Калегі спадзяваліся, што асноўны клопат з дадзенай нагоды вазьму на сябе я і мой гурт. Але спадзяванні калектыву не спраўдзіліся, начальнік упраўлення якраз у гэтыя дні з групай самых заслужаных партыйцаў адпраўляўся на п'янку ў падшэфны калгас, і мы павінны быць разам з ім у якасці святочнага падарунка ўдзячным хлебаробам ад мужных супрацоўнікаў пажарнай аховы. Соднікаў быў у адчаі. Але выйсця не было, і каравул пасля наступнага дзяжурства сабраўся на першую рэпетыцыю. Камандзір па-вайсковаму адразу прапанаваў стварыць на базе каравула мабільную канцэртную брыгаду ды хутка абраць яе кіраўніка. І тут жа папярэдзіў, каб Алеся Новіка ў лідары не вылучалі. Бо ў начальства яшчэ быў на слыху той незабыўны суботнік. Пасля непрацяглых дэбатаў нашу пажарную канцэртную трупку было даручана ўзначаліць Васілю Міхальчуку, былому поразаўскаму вясельнаму музыканту, а зараз вольнаму творцу і шматдзетнаму бацьку. У Васіля былі дзве прыгожыя дзяўчынкі-блізняткі і маленечкі хлопчык. Наш паважаны чытач зараз неабачліва падумае, што Міхальчук уяўляў сабой адданага і клапатлівага гаспадара вялікага сямейства,

а ў рэальнасці было якраз усё наадварот. Васіль сльў невыпраўным Донжуанам, гультаям і апойкам. А яго дружная сям'я трымалася выключна на плячах худзенькай, але надзвычай працавітай і зычлівай жонкі. Ну, выбар у калектыву быў небагаты, таму прапанаваную камандзірам кандыдатуру доўга не абмяркоўвалі. У першую чаргу новаствораны творчы калектыв мусіў падабраць належны рэпертуар. Каравул без спрэчак даверыў самую ганаровую справу новаму імпрэсарыё Васілю Міхальчуку. Сам жа ўладар адзінага музычнага інструмента ў каравуле — затрапананага ўшчэнт баяна «Акорд», як аказаўся, толькі на словах быў музыкам, а ў сваёй канцэртнай дзейнасці больш схіляўся да размоўнага жанру, што злавала астатніх нашых аматараў савецкай эстраднай песні, якія тут жа паставілі пытанне перад творчым калектывам пра неабходнасці скінуць самазванца з ганаровай пасады. Але, пасля наступнага ўмяшання ў творчы працэс Соднікава, калектыв зжаліўся над Васілём і, узгадаўшы яго дзетак і няшчасную жонку, дазволіў таму і надалей кіраваць народным калектывам. Па праўдзе кажучы, ды і замяніць Міхальчука асабліва не было кім. Дарэмна не марнуючы час, нарэшце, распачалі цяжкі штодзённы перыяд рэпетыцый. Гаворачы на чысціню, хлопцам было ад душы напляваць на рэпетыцыю, яны штодня збіраліся разам толькі каб употайку ад сямейнікаў папіць піва і віна. Потым нават жонка Васіля скардзілася Соднікаву, што пасля таго, як пачаліся рэпетыцыі, яе муж стаў вяртацца да дому толькі пад раніцу і пры тым чамусьці пахнучы жаночымі духамі. Камандзір прасіў яе пацярпець да канцэрта, абгрунтоўваючы затрымкамкі яе Васіля цяжкай індывідуальнай працай над харавымі партытурамі. Што азначае слова партытура на музычным слэнгу, не ведаў ні Соднікаў, ні, канешне, аматар «віртуозных» выкрунтасаў на вышэй узгаданым «Акордзе» Васіль Міхальчук. Шчыра кажучы, камандзір запамятаў незвычайна прыгожае слова, калі глядзеў па тэлевізары «Музычны кіёск» з Элеанорай Бяляевай. Але Васіля пасля размовы з жонкай усё ж паўшчуваў, каб той больш не цягаўся пасля рэпетыцый да замужніх апаратчыц у сямейны інтэрнат. І вось прыйшоў дзень даўгачаканага калектывнага трыумфу. Наш каравул з дадзенай нагоды падрыхтаваў аж тры песні. Пад першым нумарам значылася антыкаланіяльная песня з рэпертуару незаконна рэпрэсаванай Сталіным полькі Ганны Герман «Один раз в год сады цветут». Другая песня спявалася па-беларуску і мела выразна патрыятычны сэнс «...а я лягу-прылягу...». І заканчвалі праграму нашы канкурсанты польскім шлягерам у выкананні вядомага для мясцовых міліцыянтаў саліста Гожскага касцельнага хору Генрыха Дзяржаноўскага «Мяла матка сына, сына едынэго». І вось, 6 лістапада, пасля святочнага сходу, у зале ўправы, дзе не было куды ўпасці яблыку, стаяла напружанае чаканне. За кулісамі афіцэры з палітуправы рыхтавалі артыстаў да выступу, нашаму каравулу выпала шчасце выступаць дванаццацатымі і апошнімі. І ўсё было добра, але нешта затрымліваўся творчы кіраўнік праекта Васіль Міхальчук. Канцэртная трупа, ведаючы сумную статыстыку, звязаную са сваім акампаніятарам, адразу ж паскардзілася Соднікаву, каб той тэрмінова прыняў меры па яго вышуку. Камандзір імгненна шмыгануў за дзверы шукаць свайго пратэжэ, адчуваючы, як заўсёды, праблемы на сваю галаву, адкуль вярнуўся яшчэ праз пару хвілін і не чакаючы, калі яго заваляць пытаннямі падначаленыя, распачаў:

— Патэлефанаваў да яго на кватэру.

— Ну і што? — амаль у адзін голас перапыталі ўзбуджаныя, прадчуваючы фіяска, артысты.

— Ды жонка кажа, што ён яшчэ з вечара ўзяў баян і пайшоў у часць. Маўляў, каб падрыхтаваць рэпертуар у адзіноце і завучыць ноты.

Хтосьці насцярожана прамовіў:

— Ну ўсё-ё, няўжо да курваў падаўся. Цяпер хрэна лысага яго адтуль выкурыш. Але Новік усіх супакоіў. Прынамсі, Алесь так думаў.

— Ён у Зінкі, апаратчыцы з «трэцяга аміяка», залёг. Так што будзе абавязкова.

Нехта вельмі слушна спытаў:

— Чаму?

— Таму што яе муж, зваршчык Косця Каваль, а восьмай вяртаецца з начной.

Хтосьці прашаптаў:

— Хоць бы Кастусь не прыпазніўся.

І тут раптам адкінулася бакавая куліса і з-за яе выскачыў, як апараны кундаль, пабіты і гразнюткі творчы кіраўнік. Артыстаў не займала, дзе ён балэндаўся цэлую раніцу, калектыў цікавіла пытанне, дзе ён змайданіў баян. На што, слаба разумеючы, як сябе паводзіць, Васіль толькі разводзіў у бакі рукі.

— Яму, пэўна, Каваль зусім галаву адбіў, — прашаптаў стары Шостак.

Ну, але выйсця не было і пажарны ансамбль, які застаўся з параю мексіканскіх маракасаў і нясцерпнай прагай да перамогі, вырашыў усё ж такі змагацца за галоўны прыз да апошняга. Калі казаць па шчырасці, і астатнія самадзейныя канкурсанты з іншых падраздзяленняў не вылучаліся звышартыстычнымі талентамі. І на конкурс «Алё, мы шукаем таленты» на першым астанкінскім тэлеканале наўрад ці падыходзілі. Усе, чым маглі як маглі, са ўсяе моцы толькі гарланілі патрыятычныя песні кшталту «И как один умрём в борьбе за это...» альбо «Три танкиста, три весёлых друга». Трэба толькі паспрабаваць уявіць, як цікава было пачуць слухачам у зале песню пра гераічна ваюючых танкістаў на Халхін-Голе ў выкананні ўзводнага хору гарадзенскай УЖ-15 (турмы). Альбо песню пра слаўных савецкіх лётчыкаў з вуснаў саліста і па сумяшчальніцтву выхавацеля навагрудскага лячэбна-працоўнага прафілакторыя (ЛПП). Таму наш творчы калектыў небеспадстаўна разлічваў на разуменне публікі і вырашыў браць наіўнага слухача сучасным рэпертуарам. І не бяда, што ў нашых энтузіястаў з інструментаў засталіся толькі шалестуны і маракасы. Ансамбль быў унутрана гатовы штурмаваць творчы Алімп.

І вось прыйшоў зорны час калектыву. Адхінулі баціставы занавес і перад стомленым дарэшты пераможнымі рэляцыямі сходам, паўстала экзатычная каманда выканаўцаў з немаладой дыспетчаркай Марыяй у авангардзе і са старым Шостакам, які трымаў, як баявыя лімонкі, усё тыя ж лацінаамерыканскія маракасы. Перабіваючы авацый залы, ансамбль, адчуўшы падтрымку глядачоў, узяўся са ўсяе моцы галасіць бессмяротны хіт нябожчыцы Анюты Герман пра сады, што квітнеюць толькі адзін раз на год. Шчырасць і самаадданасць выканаўцаў захапілі залу, і апошні слупок шлягеру слухачы выконвалі ўжо разам з артыстамі. Наступны выступ па агульным рашэнні і пасля рэкамендацыі тамтэйшага канферансье давялося скараціць. Бо на інтэлігентную прапанову Васіля выканаць яшчэ дзве кампазіцыі Н. Гілевіча і Э. Ханка

«Вы шуміце, бярозы» і папулярную польскую песню «Мяла матка сына», той адказаў катэгарычна:

— Пайшлі вы да д’ябла са сваім імпартам. Бачыце, народ у зале ледзьве жывы. Давайце «...лягу-прылягу...» і на гэтым — капут.

Наш маленькі творчы калектыў не стаў увязвацца з вядучым праграмы ў інтэлектуальную дыскусію па нацыянальным пытанні, бо і сам з апошніх сіл чакаў заканчэння канцэрту. На радасцях, што, дзякаваць Богу, пакуты хутка скончацца, выканаўшы, нібыта апошні раз, любімую мясцовымі міліцыянтамі «песню беларускага гультая», пад шматлікія авацыі глядачоў, абрадаваных тым, што нарэшце здзекі з іх скончыліся, пажарная вакальная група пакінула вялікую сцэну УУС. «Прафесійнае» журы, у склад якога ўваходзілі пераважна парторгі раённых аддзелаў і пажарных частак горада, зацягваць уручэнне прэміі не сталі і ўзнагароджанне правялі на месцы. Нашаму каравулу дасталося ганаровае другое месца. Памятаю, як пры кожным наступным застоллі, стары Шостак лаяў Міхальчука, абвінавачваючы таго, што ён падвёў калектыў, які мог заняць на конкурсе першае месца і замест ста рублёў атрымаў бы аж сто пяцьдзясят. Новік адразу падлічыў, што Васіль павінен каравулу шэсць поўных бутэлек гарэлкі і адну двухсотграмовую «чакушку»...

нарадзіўся 20 ліпеня 1963 года ў в. Александрыя Зэльвенскага р-на Гродзенскай вобл. Як мецэнат фундаваў кнігі: факсімільнае выданне Ларысы Геніюш «Ад родных ніў», Міхася Скоблы «Розгі ў розніцу», Юркі Голуба «Багра» ды інш. Выступаў як аўтар тэкстаў песень для гродзенскіх музычных калектываў. Проза і вершы публікаваліся ў «Гродзенскай праўдзе», «Дзельавой газеце», у часопісах «Роднае слова», «Дзеяслоў». Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Выдаў кнігу даследаванняў і вершаў «Архіпелаг Сапегаў», кнігі прозы «Чорная Воля» (2013), «Чужы» (2017), «Сімвал веры» (2018), «Пажарка — прытулак для самотнага музыкі» (2019). Жыве ў Гродне.

МІХАСЬ ЗІЗЮК

Браты

Скупое, нібыта соннае, лістападаўскае сонца вяла праглядвала праз паўабляцелае лісце высокай старой бярозы. Добры, пагодлівы і бязветраны, дзень даўно перайшоў сваю палову. Надзея Іванаўна — хударлявая, невысокая, яшчэ даволі вабная жанчына — зірнула ў вакно і застыла на імгненне. Яна любіла такія дні з дзяцінства. Памятаецца зялёная балоцістая лагчына ў густым старым ельніку, дзе з татам збірала тугія крамяныя чарнагалавікі, — так называлі ў вёсцы баравікі з цёмнымі шапкамі — пасля поле з яшчэ нявыбранай бульбай, і вось такое лагоднае ціхмянае сонца. Зсталася ў памяці на ўсё жыццё. Ды толькі калі яно было ўсё тое: і грыбы, і сонца, і тата. Здаецца, нядаўна, а жыццё прабегла, як заяц праз поле — хутка і амаль незаўважна.

Жанчына схамянулася. Што ж яна стаіць, трэба стол ладзіць, хутка сыны аб'являцца — яе гонар, яе надзея, яе любоў. Гэта ж разам не прыезджалі з вясны, а вось сёння, на яе дзень нараджэння, меліся сабрацца. Старэйшы, Арцём, служыць у Мінску, у АМАПе, малодшы, Арсень, сёлета перайшоў на апошні курс у інстытуце, што ў Брэсце. Харошыя ў яе сыны, не забываюць маці, нічога не скажа. Мо і правільна яна зрабіла, што не пайшла другі раз замуж, хоць і клікалі, калі трагічна загінуў яе Аляксей — у лесе прыціснула дзеравінаю. Хто ведае, як аднесліся б дзеці да другога мужчыны, як склаліся б адносіны. А так — выгадала, вывела ў людзі. Старэйшаму тады ўсяго дзесяць было, а сёлета вось ужо сямнаццаць год, як няма мужа. Яна ўздыхнула і ўзялася за справу.

Арцём прыехаў на сваёй серабрыстай «Аўдзі». Выйшаў з машыны, нетаропка выцягнуў сумку, агледзеў машыну, двор і толькі пасля рушыў на надворак. Яна выскачыла з хаты, выціраючы на хаду рукі.

— Сыночак!

— Прывітанне, мама, — сын цмокнуў яе ў шчаку. — З днём нараджэння цябе! І ад мяне невялікі падарунак.

Ён аддаў ёй у рукі нешта загорнутае ў паперу.

— Дзякуй, Арцёмка. Ой, навошта было траціцца, не юбілей жа які. Што гэта?

— А ты разгарні.

Радасная, яна з хваляваннем раскруціла пакунак.

— Боты?! Ды такія модныя! Дзе ж я ў іх хадзіць буду? — усклікнула яна са здзіўленнем.

— Ды хоць куды — не ўсё ж у хаце сядзець, — сын заўсміхаўся, задаволены тым уражаннем, які пакінуў яго падарунак. — Знаёмая дзяўчына сказала, што гэта вельмі добрыя боты, цяпер самы шык. І не танняя да таго ж.

— Лепей бы ты тую дзяўчыну прывёз. Мо ажэнішся ўжо?

— Рана, мама, мне, дык няма калі — служба.

Ён падхапіў сумку, порстка пакрочыў у хату. Надзея Іванаўна паглядзела яму ўслед, а сэрца злёгка кальнула — выліты Аляксей, і кроплі пабраў: такая ж павольная

хада ўроскід, плечы такія ж шырокія, такім жа рухам свае кароткія валасы спрабуе назад адкінуць.

Забавіўшыся каля пліты, яна і не заўважыла, як у хату ўвайшоў малодшы, толькі адчула яго крокі. Сын трымаў у руках кветкі — буйныя агністыя ружы.

— Віншую, мама!

Ён, танклявы, як маці, з вялікімі сінімі вачыма, у якіх свяцілася радасць, абняў яе, прытуліўся да шчакі і затрымаўся на нейкі час. Цяпло разлілося па яе целу ад гэтай сыноўняй пяшчоты.

— Дзякуй, сыноч, дзякуй. Як даехаў?

— Добра, маршруткі ходзяць без праблем. Але гэта не ўсё, вось табе новы шаль і рукавіцы такога ж колеру — не будзеш мерзнуць узімку.

Сын працягнуў ёй пакунак.

— Сыночак, дзякуй. Што ж ты траціўся, самому, пэўне, як пражыць.

— Мама, я ж падпрацоўваю ў піцэрыі, хапае грошай.

— Добра, распранайся ды за стол — будзем вячэраць. Арцём ужо з гадзіну тут, і ў мяне ўсё гатова.

Старэйшы выйшаў з пакою:

— Ну, здарова, братуха.

Браты павіталіся. Яна ж, шчаслівая і, злёгка захмялелая ад усяго — гэтага чаканага прыезду, сыноўняй увагі і падарункаў і ўвогуле, што ўсё сёння так добра і хораша — пабегла да пліты.

Пасля чацвёртай чаркі сыны разгаварыліся і, падсілкаваўшыся крыху, выбіралі на сталае што смачнейшае. Яна ж падсоўвала ім розныя талеркі:

— Вось бульбачка, а вось грыбочкі, бярыце. Арсенька, ты збіраў іх. Памятаеш?

— Добра, мама, пасядзі, мы самі ўсё возьмем. Давайце яшчэ па грамульцы за маму, — захмялелы Арцём пацягнуўся да бутэлькі.

— Эх, збіраюся прадаваць сваю ластаўку, куплю навейшую. Ёсць у мяне ўжо апарат на прыкмеце. Так што хутка, мама, прыеду на новай машыне, — ён перакуліў чарку.

— А грошы, сыноч?

— Нам цяпер, пасля жніўня, добра падкідваюць, не крыўдзяць, грошы я амаль сабраў, — задаволена ўсміхнуўся сын.

— Не крыўдзяць, кажаш? — азваўся Арсень. — І колькі ты зарабіў на паламаных рэбрах і перабітых нагах?

— Малы, ты з глузду з'ехаў? Што ты гоніш? Дзе ты наслухаўся гэтых бэчэбэшнікаў?

— Не, ты мне адкажы: колькі табе даюць за кожнага збітага чалавека?

Арцём пачырванеў і сярдзіта засоп. Маці, адчуўшы нядобрае, спахапілася:

— Арсень, Арцёмка! Што гэта за размовы ў вас? Лепш пра дзяўчат пагаварылі б. А то мне ўжо і ўнукаў паняньчыць хочацца.

— Ды я што, — буркнуў Арцём, перажоўваючы кавалак курыцы. — Гэта ж ён пачаў. Кожны працуе там, дзе можа — адзін на заводзе гайкі круціць, а другі парадак ахоўвае.

— Парадак? — з горыччу прамовіў Арсень. — За якія такія парадак далі па рэбрах мне і маім сябрам?

— Сыноч, што ты кажаш? — Надзея Іванаўна войкнула. — Цябе збілі? Што ж ты нічога не казаў? У цябе ўсё цэлае?

— Мама, не хвалюйся, гэта было даўнавата ўжо, ды і ніхто асабліва мяне не біў. Калі далі некалькі разоў дубінаю, то гэта можна перажыць, але тое, што я бачыў, што там рабілі з людзьмі...

— Сыноч, не хадзі ты на тыя акцыі, прашу цябе. Не трэба, а то не дадуць давучыцца, толькі не нікуды не хадзі.

— Мам, не хвалюйся, калі ласка, я нікуды не хаджу. Праўда.

Арцём выпіў кілішак і выдыхнуў:

— Як гэта было? Калі? Чаму мне не сказаў?

— Проста. Мы ішлі па ходніках, нікога не чапалі. На нас наляцелі амапаўцы, пачалі малаціць дубінамі, кінулі ў аўтазак. Мабыць, недзе паблізу штосьці было, акцыя якая, ці што, не ведаю. Адвезлі ў міліцыю. Добра, што Дамінік паспеў патэлефанаваць тату — той працуе ў раённай адміністрацыі. Нас пратрымалі мо з гадзіну ўсяго. Прышоў нейкі начальнік, спытаў, дзе нас затрымалі, загадаў усіх адпусціць. Вось усё, што было.

— Ну, адбылася памылка, ўсялякае бывае, — палагоднеў Арцём, — для чаго ўвесь гэты кіпеж?

— Добра, нас пабілі — я прамаўчу. Але, прабач, мама, тое, што я паспеў убачыць там, у міліцыі — не забуду ніколі.

— Што ж там такога было? — ціха прамовіла маці.

— Табе лепш не ведаць. Калі захочаш даведацца, можаш у Арцёма спытацца. Мяркую, ён не толькі ведае ўсё, але і сам удзельнічае.

— Што ты пачынаеш? — скрывіўся Арцём. Ён узняўся, раздражнёна захадзіў па пакоі.

— Вось чаму ты мне не патэлефанаваў, я б таксама ўсё залагодзіў.

— Табе? Ды ты ведаеш, што я баюся гаварыць сябрам, што ў мяне ёсць брат, які служыць у АМАПе? Калі яны даведаюцца, то са мною ніхто і вітацца не будзе. Як табе гэта?

— Ды лухта ўсё гэта! — раптам узарваўся Арцём. — Абарзелі вы ўсе, вось што я скажу! Усё ж добра, нармальна жывём: зарплаты ёсць, кругом ціха і спакойна, машыну ледзь не кожны мае, вунь самалёты штодзень лётаюць у Егіпет. Што яшчэ трэба? Дык не, гэтыя бэчэбэшнікі, змагары праплачаныя, муцяць вадуду, швэндаюцца па вуліцах. З-за такіх і нам спакою няма, ні выхадных, ні прахадных. І правільна робяць, што малоцяць іх, душаць. Правільна.

Арсень падняўся. Ён падышоў да брата, сціснуўшы кулакі.

— Выходзіць, і я праплачаны, і сябры мае, сябры маіх сяброў, іх знаёмыя — бо ўсе мы супраць гэтай сістэмы. Я шмат каго ведаю, хто выходзіў і выходзіць. Але ніводнага не ведаю, хто гэта рабіў бы за грошы. А такія, як ты, не закон і парадак ахоўваюць. Наадварот, яны яго парушаюць.

— Што ты ведаеш пра законы? — скрывіўся ўчырванелы ад раздражнення Арцём. — Смаркач ты яшчэ, ты жыцця не бачыў.

— Хай я смаркач, а вы ўсе там каты!

— Што ты сказаў?

Браты схапіліся за грудкі.

— Арцём! Арсенька! Што ж вы робіце! — адчайна закрычала маці і кінулася да сыноў. — Перастаньце! Як вам не сорамна, браты, называецца!

Арцём апусціў руку, Арсень хутка адышоў ад яго на некалькі крокаў.

— Прабач, мама, але я не магу знаходзіцца пад адным дахам з чалавекам, які падтрымлівае ўвесь гэты гвалт!

Надзея Іванаўна не паспела нічога сказаць, як Арсень пайшоў на вуліцу. Бразнулі ўваходныя дзверы. У пакоі павісла напружаная цішыня. Маці села:

— Ну, вось, адсвяткавалі.

Яна ціха заплакала. Арцём памуляўся, падышоў да маці, асцярожна паклаў руку на плячо:

— Мам, не трэба, што ты. Нічога ж не зрабілася. Ну пасварыліся — з кім не бывае. Ён астыне і супакоіцца. Не плач, усё будзе добра..

Надзея Іванаўна пакрысе супакоілася, выцерла слёзы. Крыху памаўчашы, яна ціха спыталася:

— Сыноч, а гэта праўда, што казаў Арсень? Ты таксама біў людзей?

Арцём нервова затупаў па пакоі.

— Мама, і ты туды ж — біў, не біў. Я ж на службе, разумееш? Я ахоўваю грамадскі парадак, патрабую выканання законаў. Гэта мае службовыя абавязкі. Мне аддаюць загады, а я іх выконваю. Калі я не буду гэтага рабіць, то мяне звольняць. Гэта служба, разумееш?

— Так, сыне, я разумю.

Яна паднялася, апранула куртку.

— Мам, ты куды?

— Пайду пашукаю Арсеня — на вуліцы ж холадна, прастудзіцца яшчэ.

— Куды ён падзенецца. Вось паастыгне — сам прыйдзе. На холадзе дурныя думкі хутка праходзяць.

Маці, нічога не адказаўшы, выйшла на вуліцу. Арцём, патупаўшы па пакоі, сеў за стол, плюхнуў сабе гарэлкі і са злосцю кульнуў чарку. Пасля ён падышоў да вакна, нейкі час углядаўся ў цемру. Нешта падумаў, зноў вярнуўся да стала, сеў, і, падпёршы рукою галаву, сказаў сам сабе:

— Блін, чаму ўсё так складана? Эх, як жа яно ўсё да-стала.

Было ціха, потым побач голасна забрахаў суседскі сабака. Брахаў ён доўга, але неяк ляніва, без злосці. Цёмнае, без зорак, неба вісела над вёскаю і ваколіцамі.

нарадзіўся 30 чэрвеня 1967 года ў вёсцы Лучыцы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобл. Скончыў Новасібірскае вышэйшае ваенна-палітычнае вучылішча, Акадэмію МУС Рэспублікі Беларусь. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар кнігі прозы «Пропавшая судьба» (2007), «Храм яго душы» (2011), «Зелянее руны» (2011), «Оракулы Междуречья» (2013), «Планктон» (2017), кнігі для дзяцей «Янка, Шмурдзік, Бухматка ды іншыя» і «Таямніца гары Міндоўга» (2019). Жыве ў Наваградку.

ПАВЕЛ КАСПЯРОВІЧ

Metal Heart*

Кожны па-рознаму праводзіць свой працоўны адпачынак. І добра, калі ён выпадае не на зіму. А то як было ў іх на заводзе — чаргаваліся з брыгадай штогод, каму браць свой тэрмін у ліпені, а каму ў красавіку ці ў лістападзе.

У свой час Юрка вучыцца моцна не хацеў, хаця мог, і пайшоў у тэхнікум на электрыка-тэхнолага, а як апынуўся на вытворчасці, адразу паступіў завочна на гістфак (у сярэдніх класах вабіў яго гэты прадмет) і праз шэсць год няспынных сесій і рэфератаў стаў настаўнікам.

У школе і жонку сустрэў, Таню, якая біялогію выкладала. Таму адпачынкi ім выпадалі выключна ўлетку.

Заробкі ў маладых спецыялістаў былі маленькімі — на замежныя курорты грошай не заставалася. Пасля дзеці нарадзіліся, крэдыт на жыллё ўзялі, кватэру пабудаваў, мэблю набылі. На лета выбіраліся ўсёй сям'ёй да жончыных бацькоў на Палессе.

Стараліся ў першы дзень адпачынку адразу і з'ехаць, каб пазбегнуць рознага школьнага форс-мажору: раптоўных выклікаў на працу і спушчаных з вышэйшых інстанцый папер. Бо, шчыра кажучы, атруціла бюракратыя прафесію настаўніка. Прасілі падвезці каго з сяброў ці наймалі мікрабус з вялікім багажнікам, каб улезлі ўсе торбы, каляскі, самакаты і ровары.

Таня паходзіла не тое каб з сяла якога на некалькі хат, а з гарадскога пасёлка. Але за апошнія дзесяцігоддзі там мала чаго засталася гарадскога, таму пасёлак больш нагадваў неперспектыўную вёску.

Палессе — край прыгожы і своеасаблівы. Калі прыязджаеш сюды ўпершыню, нібы трапляеш у іншую краіну ў параўнанні з астатняй Беларуссю. Векавыя пушчы з непразназнымі багнамі топкіх балот і блакітныя люстэркі празрыстых азёр. Гавораць, што нават гітлераўцы з Саветамі дабраліся ў дальнія куткі гэтых мясцін не адразу. І доўга панавала там мірнае безуладдзе пад пранізлівы пошвіст зімовых завей.

Паабапал шашы цябе сустракаюць абвязаныя ручнікамі крыжы на раздарожжы і мільгаюць незагойныя раны жахлівай меліярацыі — зарослыя трыснягом каналы з кволымі артэрыямі высахлых рачулак у хмызняку. І паўсюль чароды буслоў — на электрычных слупах, хатніх стрэхах і лапіках калгасных палеткаў.

Народ тут жыве цягавіты і самастойны — палешукі. Некаторыя гісторыкі сцвярджаюць, нібыта сам маршал Ракасоўскі меў тутэйшае паходжанне. Здольныя палешукі працаваць ад рання і да світання, галоўнае, каб было дзе і грошы плацілі. З чым на Палессі ў апошні час сталася праблема.

І людзі выжывалі па-рознаму. Хто прыстасаваўся харчавацца з агарода і працаваць за грашы, нехта збіраў ягады з грыбамі і за сезон зарабляў на цэлы год, а хтосьці даволі няблага вырошчваў клубніцы ці агуркі. Мужыкі цэлымі брыгадамі з'язджалі

* Металёвае сэрца (англ.).

нелегаламі на будоўлю ў Расію, а моладзь цэліла ў Мінск ці Польшчу. Некаторыя ж нікуды не імкнуліся і проста пілі «горкую», апраўдваючы сябе безвыходнасцю.

У пасёлку працавала стратная дрэваапрацоўчая фабрыка, сельпо, дом бытавога абслугоўвання, механічны цэх, некалькі крамаў, «заготларок» і сельсавет. Упрыгожвалі гэта ўсё бібліятэка, школа, драўляная царква, абеліск загінулым воінам і зруйнаваны касцёл.

Юркавы цесць меру ў чарцы ведаў і за гаспадаркай дбаў. Дом паставіў цагляны, а некалькі год таму падвёў газ, электрабойлер падключыў і цёплы клазет прыбудаваў.

Чым не курорт?

Хочаш — ідзі з дзецьмі на рэчку, не — дык можна паехаць на роварах на возера. Ці гуляць па непакошаным калгасным стадыёне сярод водару дзікіх траў.

Да ўсяго цешча яшчэ бялізну прасавала і завіхалася на кухні.

Сапраўдны дом адпачынку!

Але, канешне, пакуль залевы не пачыналіся.

Тады прыходзіў смутак і сядзелі яны ў хаце, як за кратамі.

Юрка быў хлопцам чыста гарадскім, але за столькі гадоў асвойтаўся і стаў адчуваць ажно родную сувязь з гэтым кутком. Пазнаёміўся з многімі пасялкоўцамі і з аповедаў Тані даведаўся пра шмат чалавечых лёсаў.

Пра хлопца таго, Сіўчыка, жонка даўно расказвала. Быў ён старэйшы за яе на некалькі год. Быццам ягоны бацька прыехаў з пасялення ў Варкутлагу. Ажаніўся. Імя народжанаму хлопчыку далі дзіўнае — Арцём. Арцёмка падрас, вучыўся ў школе надрэнна. У перапынках паміж заняткамі і дапамогай бацькам цягаў на падворку самаробную штангу з гантэлямі.

З Польшчы прыходзіў часопіс «Dziennik Ludowy», з якога савецкая моладзь Заходняй Беларусі даведвалася пра апошнія навіны еўрапейскай музыкі: disco, new wave, heavy metal, які і стаў галоўнай Арцёмавай жарсцю разам з «качалкай».

На заробленыя зборам ягад грошы ён купіў бабінны магнітафон і вінілавы прайгравальнік. Сістэму калонак і лямпавы ўзмацняльнік змайстраваў сам, бо наведваў раней радыёкружок. У хлапечым пакойчыку за печку шчыльна стаялі на паліцах «пласты» і скрыначкі з плёнкамі, па сценах віселі плакаты.

І да ўсяго ён уладкаваўся круціць музыку на танцах.

— Хадзіў Арцём з доўгімі белымі валасамі, увесь такі «накачаны», — і Таня згінала рукі, паказваючы біцэпсы, — з грудкаком наперад, — яна выгнала спіну, — у джынсоўках. Самы галоўны металіст, як мы казалі. А як ён пад гітару спяваў!

— І было ў яго каханне з адной красуняй, Светкай, — працягвала Таня, — калі ішлі яны разам, усе глядзелі ўслед — такая пара прыгожая. А пасля ён паступіў у Брэст на гістфак, яна ў Мінск. Яшчэ сустракаліся нейкі час і разбегліся. Казалі, што Светка здрадзіла, а ён не здолеў дараваць ёй.

— Далей я ўжо дакладна не ведаю, — распавядала Таня, — быццам Арцём кінуў інстытут і пайшоў службыць. Патрапіў ва ўнутраныя войскі. І ледзьве не забілі яго — вярнуўся з жалезным пратэзам у руцэ і інваліднасцю.

Гэта было праўдай, раненне Сіўчык атрымаў на Каўказе падчас захопу незаконнымі фарміраваннямі складаў са зброяй. У шпіталь яго прывезлі яшчэ пры Савецкім Саюзе, а камісавалі ўжо пры новай Расіі і незалежнай Беларусі.

Гісторыя тая была пакрытая грыфам сакрэтнасці, таму дакладна ніхто нічога не ведаў.

— Вярнуўся Сіўчык у пасёлак героем, — завяршала свой аповед Таня, — хадзіў у форме пятністай, нават Светка думала да яго вярнуцца. Але нешта адразу ў іх не заладзілася. На працу яго з інваліднасцю нікуды не бралі, ён пачаў піць, з цёмнымі кампаніямі сябраваць і спіўся ўшчэнт.

Пасля смерці бацькоў жыў Сіўчык адзін. Музычная тэхніка зламалася і нават «загнаць» яе не знаходзілася каму. Збіраў чарніцы з лісчэчкамі. З першым снегам знікаў кудысьці, каб не памерці з галадухі ў прамерзлым доме. Казалі, што зімуе ён на вакзалах у гарадах. Увесну Сіўчык вяртаўся і зноў пачынаў бадзяцца.

— І быццам расейскую пенсію яму плацілі спачатку, — дадавала Таня, — але ён дакументы наоў не аформіў і ўвогуле пашпарта не меў.

Юрка амаль у кожны прыезд бачыў гэтага дзіўнага дзядзьку з доўгімі валасамі і заўважаў яго няўмольную дэградацыю.

— Можна паразмаўляць з ім, каб ён не піў, — прасіла жонка, — ты ж сам былы тусоўшчык, умееш знаходзіць мову з такімі людзьмі.

Як і многія, чыя маладосць прыйшла на мяжу 80-90-х, Юрка любіў «цяжкі рок», як з пафасам называлі гэты музычны стыль у тагачаснай прэсе, і пранёс сваё захапленне праз гады, толькі ўжо без максімалізму.

— Ага, — аднекваўся Юрка, — так ён і пераменіцца адразу. Каб усё было так проста!

І Таня сумна змаўкала.

Лета на Палессі пераменлівае. Некалькі дзён можна стаяць спёка. А потым на дзень далёкага лесу выпаўзае агромністая чорная хмара на паўнеба. Вецер узмацняецца. Віхарамі ўздымаецца пыл. І дробная шрапнель дажджу зрываецца з нябёсаў.

Калі тая хмарына навісла над пасёлкам, Юрка яшчэ думаў паспець дамоў да навальніцы, але пачало ліць з такой сілай, што ён мусіў схвацца пад шатамі высозных таполяў, што абрамлялі статую правадыра сусветнага пралетарыяту ў скверы.

І апынуўся там не адзін. Акрамя таварыша Ульянава пад навіслым голлем з бідонам чарніцаў дрыжаў прамоклы Сіўчык.

«Які нечаканы выпадак!», — падумаў Юрка і павітаўся:

— Добры дзень.

Сіўчык абыякава кіўнуў.

Дождж узмацніўся, і яны падаліся на два крокі назад.

— Гэта надоўга, — прысвіснуў Юрка і паглядзеў на Сіўчыка.

— Даруйце, даўно хацеў з Вамі пазнаёміцца, — прадойжыў Юрка, але раптоўна сумеўся. — Вы на гістфаку вучыліся? Я таксама гісторык, у школе выкладаю. Да цешчы на лета прыехаў.

Па зморшчаным твары Сіўчыка прабегла здзіўленне, бо так з ім ніхто даўно не размаўляў. Адзінае, што ён чуў у апошні час — мацюкі сабутэльнікаў.

— Не давучыўся я, — прасіпеў Сіўчык, — забраў дакументы.

— А-а-а...

Ніці размовы губляліся. Пад падэшвамі расцякалася лужына. Яны памаўчалі некалькі хвілін.

- Дзесьці міліцыянер нарадзіўся, — здасціпнічаў Юрка.
- Да халера яго бяры, — раздражнёна вылаяўся Сіўчык, — мянта гэтага!
- Я чуў, Вы рок-музыку любіце? — Юрка ніяк не хацеў страціць суразмоўцу.
- Няма на чым слухаць! — адмахнуўся ад яго Сіўчык.

І тут здагадка прасвятліла Юркаў твар. Ён ўспомніў словы жонкі і дастаў з кішэні смартфон. Правёў пальцам па экране і выйшаў у Ютуб:

— Metallica, новы альбом, — і працягнуў тэлефон Сіўчыку.

Той збянтэжана ўтаропіўся ў экран. Ён ніводнага разу не трымаў мабільнага тэлефона.

Пад шатамі моцна загучалі металічныя рыфы:

— Metallica?! Яны яшчэ існуюць?

— Канешне! — запэўніў Юрка, — Паглядзіце, кліп-прывсячэнне спачыламу Лэмі з Motörhead.

— Лэмі памёр? — занепакоіўся Сіўчык (як доўга ён не чуў гэтых імён). — А хто яшчэ памёр?

— Дзіа.

— Дзіа памёр... — і Сіўчык раптоўна перахрысціўся.

— А Озі!?

— Озі жывы.

— Ну слава Богу! А Manowar? Judas Priest?

— Жывыя, не хвалюйцеся, гастралююць.

Сіўчык утрапёна ўзіраўся ў экран.

...У верасні 1991 года іх падраздзяленне раптоўна кінулі на ахову таго легендарнага канцэрта ў Тушына, калі выступалі Pantera, Metallica і AC/DC. Усю ноч на тушынскім полі палалі вогнішчы, і сцягваліся металісты з усяго СССР, што з'язджаліся ў Маскву цэлымі цягнікамі, як паломнікі на хадж.

Перад высознай сцэнай хвалямі рухалася чалавечае мора. Спачатку на разгрэве гралі некалькі маладых каманд. А пасля выйшлі Metallica. І мільённы натоўп звар'яцеў:

— А-а-а...Металіка-а-а-а...

І грывнулі акорды песень, пад якія яны матлялі патлатымі галовамі на танцах і слухалі тайком на касетніку ў казармах.

Пачаліся крывавыя сутычкі. І падраздзяленні ўнутраных войскаў разам з міліцыяй, цэлую пloidму якой прыгналі туды, сталі ўціхамірваць раз'юшаную моладзь, і гэта засталася для Сіўчыка ганебным успамінам, бо не мүсіць салдат збіваць свой народ. Ладна яшчэ мянты, калашмаціць п'яных у пастарунках — іх заўсёдная справа.

Але гэта было яшчэ не ўсё ў той незабыўны дзень.

Апошнімі на сцэне з'явіліся AC/DC...

Праўда, ён так і не прыняў Брайана Джонсана як вакаліста і больш любіў «Эйсі» з Бонам Скотам, які задыхнуўся ванітамі ў 1980-м. Калі на танцах музыка сціхала ў перапынку паміж песнямі, і дзяўчаты чакалі якую-небудзь наступную кампазіцыю кшталту Sandra ці C.C.Catch, раптоўна раздаваўся драйв першых рыфаў і ўступаў хрыплы голас нябожчыка Бона:

— Touch Too Much...

І хлопцы як па камандзе выскаквалі ў круг, а Арцём хапаў у рукі швабру і нібы «піліў» па струнах...

Сіўчык плакаў.

Залева прайшла, і над пасёлкам радасна раскінулася вясёлка.

Яны прыселі на кукішкі і доўга глядзелі розныя кліпы.

Дома Юрка натхнёна расказаў жонцы пра сустрэчу.

— Ой, як добра... — расчулілася тая.

Сіўчык нерухома ляжаў на рыпучым ложку. За шыбамі сотнямі конікаў свірчэў цёплы ліпеньскі надвечорак. Вакол хаты стаяла непакошаная трава, і толькі вытаптаныя ў бадыллі сцяжыны паказвалі галоўныя напрамкі яго існавання: лес, «заготларок», крама. Дзесьці прагудзеў аўтамабіль, пачулася дзіцячае шчабятанне — мабыць, дзятва вярталася з возера, перапоўненая шчасцем і весялосцю. Замычала на рагу вуліцы карова — і нехта закрычаў: «Зорка, Зорка!», клічучы яе. У пасёлку даўно перасталі трымаць жывёлу і ад вялікага статка засталася ўсяго некалькі рагуль.

Але ўсе гэтыя гукі навакольнага жыцця не краналі яго.

Якая жудасць у пустой хаце. Павуцінне і бруд. Даўно не заходзіла сюды ніводная жанчына.

Сіўчык цяжка ўздыхнуў.

З пажаўцелага фотаздымка сумна ўзіраліся маці. Знікнуць бы куды: павесіцца ці патануць. І шукаць яго ніхто не будзе. Жыў Сіўчык — і няма. Толькі ад сябе не збяжыш. У доўгія ночы жahlівай самоты, калі ты не ведаеш, што з табой — смерць альбо белая гарачка, ён востра адчуў неўміручасць душы. Вось памрэ ён вась прама цяпер, а застанецца пульс несупынной думкі. І ўвесь гэты згустак болю яго неўтайманай асобы пяройдзе ў іншае вымярэнне — вечнае жыццё. А значыць трэба жыць, але жыць неяк інакш!

Пачутая сёння музыка ўсё гучала ў яго пачарсцвелаі душы.

Сіўчык падняўся, адхінуў брудную дзяругу, пакорпаўся ў запечку і выбраў нейкую апранаху са старога рыззя, пасля намацаў на паліцы дробны абмылак, іржавую брытву і выйшаў на ганак.

Распрануўся і стаў абліваць сябе вадой са студні вядро за вядром. Слізкі абмылак выскокваў з пальцаў і не хацеў мыліцца.

Але Сіўчык усё ж здолеў пашкрэбаць шчокі тупым лязом і пагаліцца.

...У клубе працавала мноства дзіцячых студый. Арцём займаўся ў музычнай па класе гітары, а Светка малявала. Яны бачыліся і ў школе, але менавіта ўвечары на творчых занятках сустракаліся часцей і разам вярталіся ў свой бок пасёлка. Ён расказваў ёй пра hard rock і браў пачытаць з яе хатняй бібліятэкі Сцівенсана, Вальтэра Скота і Купера — рэдкія на той час кнігі, якія прадаваліся толькі па талонах за здадзены макулатуру.

— Жаніх і нявеста! Жаніх і нявеста! — крычалі ім услед. Яна сарамліва чырванела, а ён вяртаўся і біўся з жартаўнікамі.

І аднойчы на развітанне Арцём сунуў нешта Светцы ў далонь.

— Што гэта? — здзівілася яна кавалачку скуры з намаляваным чэрапам.

— Чорная метка! — загадкава прашаптаў ён, — пасля прачытаеш!
Яна хутка пабегла дамоў і, зачыніўшы дзверы ў пакой, расціснула пальцы:
«Я цябе кахаю».

Светка не прыходзіла ў студыю некалькі дзён і ў школе яго не заўважала. Арцём не ведаў, што і думаць. Няўжо гэта канец іх сустрэчам?

А потым яна падышла і моўчкі перадала папяровы скрутак.

І цяпер ужо ён стрымгалоў нёсся да хаты і разразаў нажніцамі вузельчыкі.

У скрутку ляжала цішотка з намаляванай дзявочай рукой эмблемай гурта Iron Maiden — чэрапам Эдзі...

Цяпер праз столькі гадоў фарбы выцвілі, але мярцвяк па-ранейшаму жажліва ўсміхаўся. Сіўчык нацягнуў цішотку на зморшчанае цела і рушыў у цемру надыходзячай ночы.

Звычайна поймы тутэйшых рачулак — гэта балоцістыя пожны і зарослыя чаротам старыя рэчышчы з астраўкамі алешыны. Нават не ўсе мясцовыя жыхары ведаюць патаемныя сцяжыны па купінах у гушчары вербалозу. Менавіта пра гэтыя мясціны пісаў Янка Маўр у сваёй славутай аповесці пра рабінзонаў.

Яшчэ ўдзень тут можна сустрэць рыбака ці ягадніка. А ноччу што рабіць на балоце чалавеку? Калі ён толькі не следапыт які.

Іскры ад вогнішча ўзляталі амаль да самых вяршалінаў дрэў і знікалі ў густым змроку. Полымя адлюстроўвалася ў ціхай вадзе і было бачным здалёк, але хто мог угледзець яго ў гэты час?

Вакол вогнішча, нібы стары шаман, хадзіў басанож чалавек з гітарай на рамяні і нешта спяваў прыгожым дрыготкім голасам. Пасмы сівых валос звісалі на твар, праз іх тонка дымела цыгарэта як у Слэша з Guns' N' Roses.

Так, гэта быў Сіўчык.

Чэрап Эдзі з цішоткі пазіраў ужо даволі жудасна, нібы ваяўнічы ўзор воіна перад выхадам на шлях вайны. Адно што не ставала тамагаўка.

Але якая магла быць у яго вайна? Толькі з самім сабой. І тую ён даўно прайграў.

Ужо добрае дзесяцігоддзе не трымаў ён у руках інструмента. Але пальцы ўспомнілі лады грыфа амаль адразу.

І хіты яго маладосці несліся ў неба і заставаліся вечнымі пасланьнямі недасяжным зорам.

Наўрад ці якую з тых песняў чакае лёс незабыўнай «Іліяды» Гамэра і ніхто не заспявае іх праз сто год. І толькі гукавыя вібрацыі касмічнай прасторы перададуць гэтыя шчырыя ноты высока-высока.

...Аднойчы ў класе сёмым ці восьмым матэматычка пакінула ўсю іх групуюку «хуліганаў», як яна іх называла, пасля заняткаў і сказала, што не адпусціць, пакуль яны не выканаюць заданне.

А яны селі ў куце і загарланілі зламанымі падлеткавымі галасамі «Чёрный Кофе»:
— «Деревянные церкви Руси, перекошены древние стены...»

І спявалі перад раз'юшанай настаўніцай да прыходу пераляканых бацькоў...

...Гэта суправаджалася заўсёднымі спрэчкамі, як правільна вымаўляць (Акцэпт, Экцапт ці Акцапт) назву нямецкага гурта «Асепт». Але калі раздаваўся рыпучы вакал Уда Дзіркшнайдэра — хлопцы проста заходзіліся ад экстазу:

- Princess of the Dawn!..
- Balls to the Wall!..
- Metal Heart! Metal Heart!..

Менавіта так — металічныя сэрцы біліся ў іх грудзях, думалі яны тады...

...Здаралася, што яны лавілі ў калідоры якога актывіста і зацягвалі яму піянерскі гальштук за канцы так, што развязаць яго ўжо не маглі, толькі разразалі. І калі іх выклікалі на Савет дружыны, яны станавіліся плячо ў плячо і галасілі «Арию»:

- Воля и разум! Воля и разум!..

...І раптоўна чорную вестку прынесла «галубіная пошта» — загінуў басіст Metallica Кліф Бёртан. Яны навязалі чорныя павязкі на рукавы і хадзілі так па школе. І ніяк не хацелі іх здымаць, і сумна спявалі легендарны хіт з альбома «Ride the Lightning»:

- For Whom The Bell Tolls («Па кім б'е звон»)...

...І цяпер амаль нікога не засталася з іх кампаніі. Каго зарэзалі ў п'янай бойцы, хто атруціўся тэхнічным спіртам, нехта патрапіў у калонію і памёр ад сухотаў, а хтосьці разбіўся на матацыкле.

І зноў улюбёны Джэймс Хэтфілд:

- The Unforgiven (Той, хто не пакаяўся)...

«Панк», «Ліс», «Заляха», «Ёпа», «Кабан», «Губа», «Танчык», «Сліва», «Шакал», «Муха», «Сідар», «Зютак», «Карапа»...

Вечная памяць спачылым сябрам!

Сіўчык скакаў вакол полымя, прысядаў на кукішкі, то гойдаўся на месцы — апошні прадстаўнік некалі слаўнага племені паляшукіх металістаў.

І з наэлектрызаванага прыцемку таёмна гучаў стройны акампанемент музычнага ансамблю: сола, бас, бубны...

Неба святлела. Пачынаўся золак.

Зранку Таня выйшла ў краму і прынесла дзіўную для пасёлка навіну. Нехта ўначы пранікнуў у клуб і абрабаваў музычную студию. Такое здарылася ўпершыню за ўвесь час існавання ўстанова. Прычым кожны з пераказчыкаў дадаваў сваю версію крадзяжу, што, маўляў, вынеслі і піяніна. Стораж з пералаяку не стала шукаць участкавага і адразу патэлефанавала ў «102». Дзяжурны ў раёне таксама не пачакаў перазменкі і накіраваў на месца здарэння найбліжэйшы аўтамабіль службы аховы з кінолагам і сабакам у экіпажы. Тыя знайшлі кусок нейкай штаніны на цвіку і без следча-пошукавай групы самі пайшлі па следзе, мяркуючы, што злодзей сядзіць у хаце паблізу.

Над ракой стаяў звычайны ранішні туман. Ужо даўно працнুলіся птушкі і выводзілі свае трэлі. Сонца паціху выглядвала з-за вяршалінаў дрэў. Сіўчык мірна спаў каля патухлага вогнішча, увесь пасыпаны попелам. Каля ног ляжала гітара са скрываўленымі струнамі.

...Калісьці Светка цалавала яго на расстанне «крыжыкам» — у лоб, вусны і вочы, каб зберагчы ад бяды і сурокаў. А аднаго разу падарыла маленькае шчання з ласкавым імем Эдзі. І цяўкаў той сабачка так міла:

- Цяў, цяў...

Сіўчык ляжаў і вусны яго ўсміхаліся, як ад пацалункаў, а закрытыя павекі варушыліся, нібы бачачы нешта:

— Цяў, цяў...

І вось гэтае цяўканне становілася ўжо громкім брэхам і гучала зусім непадалёку над усёй палоскай берага:

— Гаў, гаў!!!

Ачмурэлы ад начнога трывання Сіўчык цяжка прадзёр вочы і ўбачыў вялізнага сабаку, які імчаўся на яго з двума міліцыянерамі ззаду.

Музыка ўсхапіўся і сігануў да ракі.

Сівы, босы, мурзаты, схуднелы, як шкілет, з эмблемай смерці на грудзях.

— Стой, дурань! — закрычаў адзін з міліцыянераў, трымаючы злога сабаку на павадку.

Але Сіўчык з разбегу даў нырца і знік у вадзе. Толькі кругі з бурбалкамі паказвалі некалькі імгненняў яго рух.

— Хто гэта быў такі?! — здзіўлена запытаўся запыханы міліцыянер з адвіслым жыватом з-пад расшпіленай кашулі.

— Ды Чынгачгук нейкі мясцовы! — раздражнёна вылаяўся расчырванелы напарнік, — столькі беглі за ім, падлюга!

Яны яшчэ пахадзілі па топкім беразе і ў вадзі не палезлі.

Больш Сіўчыка ніхто не бачыў. Прыязджалі вадалазы, корпаліся на глеістым дне, моцна брыдкасловілі, цела не знайшлі. І аб’явілі Сіўчыка ў пошук.

Таня моцна гаравала і гаварыла Юрку, калі яны праходзілі каля нахіленай Сіўчыкавай хаты з забітымі вокнамі:

— Са светлым нутром быў чалавекам Арцём, без чырвяточыны, хоць і алкаш...

Але многія з пасялкоўцаў не верылі, што патануў Сіўчык, мусіў выплыць — паляшук усё-такі, з дзяцінства на рацэ. І кажуць, што быццам бачылі яго ў Мінску з бамжамі ў пераходзе метро.

Божа, дай яму з таварышамі цёплыя зімы, штодзённы сняданак і добрых людзей!

нарадзіўся 27 кастрычніка 1975 года ў г. Смела (Чаркаская вобласць, Украіна). Паэт, прэзаік, праваслаўны святар, клірык Свята-Пакроўскага сабора г. Гродна. Скончыў Гродзенскі хіміка-тэхналагічны тэхнікум (1995), Маскоўскі дзяржаўны адкрыты ўніверсітэт (2003), працаваў рабочым на гродзенскіх прадпрыемствах. У 2011 годзе скончыў Мінскую духоўную семінарыю. Творы друкаваліся ў газетах «Літаратура і мастацтва», «Літаратурная Беларусь», часопісах «Дзеяслоў», «Тэрмапілы» і «Новы Замак». Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар зборніка паэзіі на рускай мове «На земле, где погиб каждый пятый» (1999 г.), тэкстаў песень для рок-гуртоў «Стерва» і «Иго», зборніка прозы «Чорная рэчка» (2021).

ЯНКА ТРАЦЯК

Калапс, альбо Спекулятыўныя нататкі гуманоіда, які хацеў стаць чалавекам

Раздзелы з рамана

Замест прадмовы

«Звышсветлавы касмалёт “Interstellar 03” у долі секунды набіраў хуткасць і гул адроннага рэактара паступова пераходзіў у суцэльны шум. Нябачная сіла прыплюшчыла нас да спінкі катапульты-крэслаў з такой моцай, што, здавалася, калі б не скафандры, дык мы сталі б звычайным аркушам замызганага, мокрага пергаменту. За ілюмінатарам выскаквалі з касмічнай цемры насустрач суцэльным патокам зоркі: яркія, светлыя, цёмныя, чырвоныя, зялёныя, сінія. Зоркі хаатычна мільгалі перад вачыма і тут жа рэзка знікалі і на змену ім прыляталі суцэльныя чорныя тунэлі, якія, з прагнасцю глыталі наш лятаючы аб’ект, а пасля яшчэ з большай сілай выплёўвалі яго як вішнёвую костачку, і апарат трапляў у бясконцую белую размазаную пляму з рознакаляровымі зігзамі квазараў і блазараў, якія з трэскам стралялі стрэламі ў розныя бакі і нечым нагадвалі сотні бліскавіц і перуноў разам узятых. А пасля насустрач ізноў суцэльным патокам сыпаліся каляровыя зоркі, боліды, астэроіды, каметы...

Так за бартом нашай лятаючай «талеркі» праляталі сузор’і, зорныя сістэмы, касмічныя дзюры, пульсары і галактыкі.

Калі касмалёт разагнаўся да хуткасці, якую не змаглі б зафіксаваць апошнія, найбольш мадыфікаваныя міжпланетныя касмарадары, прыборы на панэлі касмалёта трывожна і дружна закрычалі, што мы трапілі ў зону турбулентнасці і сігулярнай тэмпаральнасці – гэта, што называецца, «прыехалі».

А пасля касмалёт дрыгануўся і раптоўна стаў знікаць у бясконцай прасторы.

Далей наш маршрут праходзіў зусім у іншым вымярэнні...

Такім было наша першае падарожжа на адну з эксапланетаў геліяцэнтрычнай сістэмы космасу...»*.

Я адарваўся ад клавіятуры, яшчэ раз прачытаў напісанае і адзначыў, што такі пачатак прыгожага пісьменства – без прэтэнзіі на арыгінальнасць – можа быць пачаткам сціплых нататак пра тое, што мне ўдалося ўбачыць у адной прасторы і часе і нават па-за прасторай і часам... Такі пачатак, магчыма, здолее абудзіць цікавасць у некага, – і гэта ўжо было б нядрэнна. Іншае пытанне ў тым, каб пасля не прышлося апраўдвацца, што ты пісаў для сябе і не вінаваты, што некаму раптам захацелася пачытаць трохі болей, чым пачатак... І што ты хацеў стаць «манам», але не «графам...».

...А далей аўтары (пісьменнікі і не пісьменнікі) звычайна ў падобных прадмовах любяць пару слоў напісаць пра сябе, альбо пра тое, чым хацелася б пахваліцца. І тады кожны такі хвалько гоніць сваю хвалю.

* Геліяцэнтрычная сістэма космасу – сістэма планет, якія аб’яднаныя вакол гелія як аднаго віда паліва. Іншае (не наша) тлумачэнне – планеты сонечнай (gelio) сістэмы.

Варта было б парушыць такую традыцыю «паруслоў», што вельмі хацелася б прадэманстраваць, але – іншым разам. Хай гэта не сціпла, але буду хваліцца і я: хваліцца аб'ектыўна, дасведчана і змястоўна.

Дык вось, можа, некаму далей будзе цікава ведаць, што аўтар гэтых нататак – не апошні (так хацелася б думаць) спецыяліст у галіне міжпланетнай трансфармацыйнай космадынамікі. Імя маё і прозвішча – Стан Модус, – вядомае шмат на якіх планетах і ў галактыках сярод спецыялістаў-планетолагаў. І ў гэтым няцяжка пераканацца ў міжсусветнай інтэрпаўціне.

Дарэчы, наконт імя.

Мой добры сябра і калега Этымон Даведнік тлумачыў імя Стан ад караня ста («стаяць») з наступнымі значэннямі: 1) месца стаянкі астрамігаў, касмалётаў, планетамотаў і планетаходаў; 2) дыслакацыя і места пражывання цывілізацый; 3) назва тэрыторыі, мясцовасці.

Але было б вялікай абмылкай прыпісваць мяне да нейкіх стаянак, дыслакацый і лакальных тэрыторый – ніякіх адносінаў да такіх станаў я не маю. Таксама, недарэчна было б блытаць маё імя з такімі словамі як *станцыя*, *станіца*, *станок*, ці жаночы *стан*, нягледзячы на іх адну вытворную аснову. А яшчэ: я не люблю, калі мяне называць ласкава Станік – каб ведаць, што гэта такое, адна істота зняла і паказала мне той станік... Я не сказаў бы, што быў у вялікім захапленні...

Этымон яшчэ гаварыў, што я, хутчэй за ўсё, – «аскерак сусветнага *Субстанту*, які не патрабуе акцыдэнцыі, каб існаваць, а сам з'яўляецца асновай для іншых акцыдэнцый». І з такой яго дыстынкцыяй (не блытаць з дэфініцыяй) я быў канвенінтальны цалкам... (*Пасля такога тлумачэння я атрымаў вельмі шмат лайкаў з просьбамі не злоўжываць рознымі слоўцамі, што, дарэчы, сёння стала надта модным, і просьбамі пісаць больш прасцей, каб быць бліжэй да тых, хто яшчэ ўмее разбіраць літары*).

Дарэчы, акцыдэнцыя – гэта выпадковая, неістотная і зменлівая ўласцівасць чаго-небудзь (у адрозненні ад субстанту ці субстанцыі).

Што да «аскерка», дык тут нічога няма звышдзіўнага, бо такімі аскеркамі можа быць усё, што існуе ў прасторы. А на аскерак Абсалютнай *Субстанцыі* я не прэтэндую (але здаць аналіз на ДНК не мяшала б...).

Існуе яшчэ адна версія імя Стан, кшталту, «народжаны ў нейкім стане», але яна не вытрымлівае нават мізэрнай крытыкі.

Хай нікога не бянтэжыць і не раздражняе мая надакучлівасць сваім імем. Справа ў тым, што, калі пайшла мода вызначаць (і прызначаць!) для кожнага місію, Этымон Даведнік праз імя падказаў маё пажыццёвае пакліканне, а менавіта: Стан, як аскерак сусветнай *Субстанцыі* (велічыні істотнай, сутнай і пастаяннай), павінен бачыць наскрозь акцыдэнтаў: выпадковых, неістотных, штучных, прытворных, зайздросных, нікчэмных і паразітуючых, якія, як слізнякі, прысмоктваюцца да існасці і выдаюць сябе за сутнасць, за ісціну, за аўтарытэтаў і геніяў у розных сферах суіснавання. Этымон пры гэтым папярэдзваў: «Ты ж толькі, калі жыць хочаш у прасторы, маўчы і поўні: язык твой цябе да добра не давядзе...».

Праўда, такі феноменальны дар я доўга не мог праявіць у цяперашнім часе, а толькі ў мінулым. Так, паводле маіх падлікаў, патрэба фармавання ў космапрасторы абарончай лініі ВКЛ (Вялікай Крывой Лініі), дзе сутыкнуліся ў поўнай меры і перап-

ляліся між сабою добрае і злое, праўдзівае і хлуслівае, была абумоўлена барацьбой супраць дамінацыі такіх жа акцыдэнтаў...

А пасля... пасля я помніў парады Этымона...

Што да прозвішча Модус, дык тут шмат варыянтаў і ўсе яны могуць мець адносіны і да маёй сутнасці (але на гэтым няма сэнсу спыняцца падрабязна).

...Дык вось, пару слоў пра тое, чым кожнаму хочацца пахваліцца...

У свой час я праявіў сябе як добры выканаўца заданняў і дасціпны навуковец у бачанні нябачнага і ў пазнанні непазнанага, а яшчэ шмат зрабіў у імавернасці таго, што было неймаверным. Так, Міжпланетная арбітальная касмічная станцыя – аўтамытычная ўстаноўка 2 (МАРКС-АУ 2) пад маім кіраўніцтвам абагаціла базы дадзеных нашых лабараторый няспыннай працай на некалькі гадоў наперад. Пасля мы з поспехам распрацавалі і рэалізавалі праект у даследаванні розных касмічных экса- і борзапланетаў. А яшчэ мне належыць аўтарства каля тысячы публікацый і чатырох манаграфій з астрафізікі, космадынамізму і двух калапсаў двайнога пульсару. Так я заслужыў пэўны аўтарытэт і павагу сваіх калегаў і нават свайго кіраўніцтва.

Але тады я яшчэ не думаў мяняць сваю міжпланетную субстанцыю на антропаморфную зямную сутнасць і маўчаў.

Дарэчы, з гэтых экса- і борзапланетаў усё і пачалося. Пачалося тое, пра што захацелася напісаць, бо аднойчы зразумеў нешта нашмат большае, чым МАРКС-АУ 2. Так, на адной эксапланеце я адчуў, што быць акуратным і паслядоўным – гэта адно, а быць сляпым выканаўцам чужой волі – гэта зусім іншае... І тады да мяне дайшло, што быць такім, якім быў да таго як – больш не змагу. Як індывід я стаў ўяўляць сабой менавіта тое, кім ёсць – аскерак *Субстанцыі* (і тут мяне не пераробіш), а з іншага боку, я зрабіўся адбіткам канкрэтнай сітуацыі, стаў тым, якім мяне нехта бачыць. Калі бачыць толькі добрае – пастараюся апраўдаць яго спадзяванні. Калі нехта чакае ад мяне толькі кепскае, – дык добрага ад мяне не дачакаецца, нягледзячы на тое, хочацца мне быць такім ці не. Калі нехта мне верыць, я апраўдаю яго веру, а калі сумняваецца, дык ён мае рацыю – яго сумненні хутчэй апраўдаюцца, чым мне захочацца стаць лепшым у яго вачах. Калі нехта глядзіць на мяне злымі вачыма – мае вочы робяцца такім ж. І я не падстаўлю другую шчаку – не дам ударыць у першую.

З цягам часу я пачаў разбірацца ў навакольным хаўсе і мітусні нашмат больш таго, што патрабавалі ўстарэлыя праграмы: на мяне стала нешта находзіць і я стаў рабіцца філосафам, а паралельна даследаваць і пісаць не маніпуляцыйныя артыкулы дзеля касмічнага рэйтыngu і справаздачы, а тэксты, якія былі б ва ўсе часы запатрабаваныя эпохай і натуральным ходам падзей...

Пазней стала зразумела, што не можа быць больш высакароднай ідэі, як гаварыць праўду сусвету пра розны свет... Вось толькі каб не адна істотная заміна: такая гаворка не заўсёды гарантавала шчаслівае і спакойнае суіснаванне, хутчэй наадварот, – чым больш нехта пазнаваў праўду, тым больш спрыяльнымі для яго ствараліся такія ўмовы, пры якіх ён сваю праўду не змог бы давесці да іншых. І такая атрымлівалася рызыкаўная экзыхістэнцыя: апынуцца па-за раем, як першыя антрапаморфныя, страціць усё, як Ной біблейскі, ці трапіць надоўга за мury абмежаванай казённай пляцоўкі... Ва ўсякім разе, слабае апраўданне ў суцэсненні тым, што імя ваша трапіць у сусветную гісторыю, а куды трапіце вы, – дык гэта ўжо і не так важна...

Але, нягледзячы нават на такія «перспектыўныя» недарэчнасці, я шкадую, што не стаў фіксаваць паралельныя асацыяцыі і эмоцыі ад першага дня сваёй тэлепартацыі ў іншасвет і не ўсё гаварыў, што думаў і хацеў сказаць.

Вось і ўсё, што трэба ведаць пра аўтара. Астатняе – у нататках...

Тут лагічна было б паставіць кропку і перайсці да наступнага раздзела, каб і расказаць, з чаго ўсё пачалося, але якраз у гэтым месцы выскачыла адно пытанне нейкага папараці з адной борзапланеты не геліяцэнтрычнай сістэмы космасу, а менавіта: «Для каго вы пішаце свае нататкі?..».

Ах, як хочацца на такое дзяжурнае пытанне пералічыць імёны тых, каго ведаеш і хто ведае цябе, але іх вельмі шмат... Можна адказаць і з такім надуманым пафасам: «У першую чаргу я пішу для тых, каго хачу зрабіць шчаслівымі...». (Для поўнага шчасця ім трэба проста пайсці і купіць першае кананічнае выданне кнігі). Альбо скажаць так: «Пішу для тых, хто знаходзіцца ў няпростых пошуках ісціны і шляхоў Вечнага Промыслу і для тых, хто верыць і радуецца светламу, чыстаму, святасці і вечнасці...» (Ім трэба купіць другое кананічнае выданне кнігі)... Можна было б так сказаць, але я адказваю проста: пішу для ўсіх, хто цікавіцца космасам (сваім і чужым, сяброўскім і варожым, і дзе і што ў гэтым космасе ляжыць так, ці нятак), – і такі чытач можа быць (а можа і не быць) задаволены. А яшчэ пішу для тых, хто знаходзіцца ў няпростых пошуках ісціны і шляхоў Вечнага Промыслу і для тых, хто верыць і радуецца святасці і вечнасці... А таксама пішу для тых, каго ведаю і хто ведае мяне, і для ўсіх астатніх, хто яшчэ не развучыўся разбіраць літары (і такім бы я параіў набыць адно з кананічных выданняў кнігі). А галоўнае, што мяне прымусіла ўзяцца за пяро – гэта дылема розных супрацьваганьняў, поглядаў, меркаванняў вакол вечных праблемаў суіснавання, што адбываюцца перманентна ў космасе і застаўляюць інакш глядзець на нашу прысутнасць і інакш адносіцца да ўсяго, што і дзе эвалюцыянуе і развіваецца, напраўляецца і кіруецца, удасканалваецца і дэградуе.

...Я разумею: няма прарока на сваёй Планаце, і не кожная свядомасць, якая ўсвядомілася ў звыклых сацыяльна-шаблонных межах сваёй сістэмы можа быць здольнай да ўяўлення і асэнсавання таго, пра што тут будзе ісці гаворка. А мне іх неразуменне абсалютна не патрэбнае. Мне іх трохі шкода, толькі мне ўсё роўна. І тут – нічога асабістага.

Зразумела, што знойдуцца такія прыдзірлівыя, якім трэба абавязкова ведаць, якой метадалогіяй карыстаўся аўтар? Які досвед стаў фундаментальнай асновай дадзеных тэкстаў? У якім кантэксце трэба разглядаць аўтарскія заявы, меркаванні, высновы: сацыяльным, палітычным, філасофскім, рэлігійным, містычным, касмічным, сатырычным?.. Ці можа ў якім-небудзь іншым? Ці, можа ва ўсіх кантэкстах разам узятых?

Я асабіста прытрымліваюся той думкі: хто як хоча, хай так і разглядае...

А нехта засумняваецца і пацікавіцца: а наколькі можна верыць аўтарскім канцэпцыям?.. Можа, гэта нейкія няправільныя і няўзгодненыя з кампетэнтнымі асобамі вымыслы і фантазіі, нечуваныя гарэзіі?.. І увогуле, можа гэтыя нататкі – звычайнае (незвычайнае) трызненне аўтара, што вельмі падобна на гэта?..

Але, калі я сказаў (ці напісаў) так, а не інакш, дык так некаму трэба было пачуць і зразумець. Магчыма, я аптыміст і летуценнік – бо спадзяюся, што нехта прачытае спекулятыўныя нататкі. Але я не баюся таго, што мяне асудзяць, прызнаюць ненармальным, альбо адлучаць ад Неба.

У гэтай бязмежнай прасторы мала маіх аднадумцаў і братоў па розуме, сустрэцца з якімі мне ніяк не ўдаецца ў хаўсе падзей часу і па-за часам.

Праўда, прычытае ўважліва той, каму гэта будзе трэба...

І не варта ламаць галаву над такімі пытаннямі, як «хто і колькі плаціць аўтару?», і «на каго ён працуе?», і «якая ў яго адукацыя?», і «хто ён такі?».

Даўно ўжо аўтары жывуць спадзяваннямі на тое, што Бог заплаціць, і тут ужо няважна на каго яны працуюць: на Бога, ці на касмічны розум, ці на нешта непазнанае і некага непазнанага, ці на сябе... І адукацыя істотнага значэння не мае, бо ў нас зусім іншая сістэма адукацыі, а на шматзначнае пытанне «Хто ён такі?..» адказ ужо прагучаў, і ўвогуле, каб атрымаць падрабязны адказ на такія і іншыя пытанні, трэба чытаць і чытаць. І чытаць трэба нашмат больш, чым гаварыць, глядзець і слухаць...

...А пачалося ўсё з суладу.

Што сказаў Нэрык?

Гэта я хацеў, каб усё пачалося з суладу, але не заўсёды бывае так, як ты хочаш.

Сулад – гэта вельмі рэдкая з’ява. Нават у космасе, дзе ўсё, здавалася, ўзаемазвязана і ўпарадкавана, адшукаць, зразумець ці наладзіць гэты сулад вельмі складана. І не заўсёды парадак, сувязі і сулад бываюць сінонімамі. Звычайна там, дзе парушаецца сулад, парушаюцца сувязі і парадак. І для мяне гэта вельмі важна як для спецыяліста-кантакцёра між планетамі і між галактыкамі...

А пачалося ўсё з ЦАРУ (не блытаць з ЦРУ!).

У панядзелак (не люблю такіх шаблонаў, калі ўсё пачынаецца пасля нядзелі, але тады быў панядзелак), у гэты цяжкі для сапраўднага інтэлектуала дзень, роўна ў 9.00 паводле Грынвічу мяне тэрмінова выклікалі ў ЦАР. ЦАР – гэта Цэнтр абстрактнага рацыяналізму – менавіта так было прынята зразумець тры першыя загадкавыя літары нашай галоўнай, кіруючай навукова-даследчай міжгалактычнай установы, дзе я працаваў вядучым навуковым супрацоўнікам у навукова-эксперыментальным адзеле. Гэтае «ЦАР» мы між сабою трактавалі як Цэнтр абстрактнага рацыёну – так, здавалася, нам было бліжэй да сутнасці. Наш ЦАР (*далей будзем пісаць проста – Цэнтр...*) знаходзіўся на невядомай для ўсіх імперэксапланеце, якая загубілася не дзе ў сузор’ях Птушынага Стану і доўгі час лічыцца як *planeta incognita*. Больш дакладную інфармацыю лакалізацыі сістэмы кардынат я не маю права выдаваць, бо даваў клятву, падпіску і вымушанае слова. Планета мела назой – Царат, хутчэй за ўсё ад абрэвіатуры ЦАР, – Цэнтру абстрактнага рацыяналізму (а можа і ад Цэнтру абстрактнага рацыёну).

Дык вось, у панядзелак мяне тэрмінова выклікалі ў Цэнтр.

Начальнік Цэнтру – у яго была нейкая мянушка і нікому невядомае нягучнае імя, і ён стараўся пазбягаць яго, а называць сябе дазваляў толькі так, як у скароце мы называлі Цэнтр абстрактнага рацыяналізму – цар. Праўда, казалі, што ён надта хацеў назвацца Царатам, і так, можа, было б больш лагічна, але ён не ведаў, што азначала другая частка такога гучнага імя – Цар-**атам**, і ніхто не мог яму растлумачыць, бо тады пра гэта яшчэ ніхто не ведаў.

Недзе каля двух дзясяткаў светлавых гадоў таму кіраўнік Цэнтру падпарадкаваў сабе прыўладныя структуры Царату і стаў адным вярхоўным кіраўніком. Ад таго часу

ўсе праблемы што Цэнтру, што Царату залежалі ад адной асобы – кіраўніка ЦАРА (Цэнтру...), які называў сябе царом і хацеў быў назвацца царатам.

У гэтага цара было некалькі дзесяткаў рэзідэнцый: 4 – паводле часу сутак (ранішняя, дзённая, вячэрняя, начная); 4 – паводле пары года (летняя...); 7 – паводле дзён тыдня (панядзельная...); 7 – паводле колераў вясёлкі (чырвоная...); астатнія былі пад нумарамі: № 1, № 2, № 3, № 4... і пад якім нумарам была апошняя – ніхто не ведаў, нават сам цар.

Мне было прызначана з’явіцца ў працоўную рэзідэнцыю, якая знаходзілася непасрэдна ў Цэнтры. Прайшоўшы дзесяткі кантрольна-праверачных пунктаў з каванымі залатымі дзвярыма і святло-шумавымі сігналацыямі, я ўрэшце апынуўся ў царскай палаце. Палата, як не ўсякая бальнічная палата ў Цараце, ўяўляла сабой даволі высокае памяшканне з размаляванай паводле касмічных сюжэтаў фіялетавай фарбай столлю і чатырма вялікімі на ўсе сцены дысплеямі. Перад тронам стаяў доўгі стол, накрыты чырвоным абрусам, а на сталі загадкава, як дзве жаночыя палавінкі, выдзяляліся два ладныя глобусы Паўночнай і Паўднёвай галактык.

Цар, як і трэба ўсякаму цару, сядзеў на высокім троне ў блакітна-чырвоных уборах, жоўтых сандалях, з каронай на галаве і з царскім сярэ-скіперам у руках. На маё прывітальнае «па-де-баск» са скокамі з адной нагі на другую, паклонам і рыўком уперад, што ў мяне заўсёды атрымлівалася вельмі кепска (бо я не быў танцорам дыска), цар толькі паморшчыўся, а пасля глянуў у дысплей справа і заявіў прыўладным голасам:

– А ці ведаеш ты дзеясловы загаднага ладу?

«Відаць, цар надумаў рэфармаваць мову і дайшоў да раздзелу «Дзеясловы»... Трэба, відаць, чакаць забароны нейкіх дзеясловаў, – падумаў я і кіўнуў галавой.

– Тады слухай: раз – прыдумай, два – абгрунтуй, тры – зрабі... Запомніў: раз, два, тры!..

– А пра што хоць гутарка? – спытаўся я.

– Дык я ж сказаў: «раз»... Што тут незразумелага? – здзівіўся цар.

– Так, сапраўды, – пагадзіўся я. – Можна ісці думаць?..

– Што думаць? – раптам пацікавіўся цар. – Я, як Цар, павінен ведаць...

– Раз, два, тры, – адказаў я.

– Правільна! – адзначыў цар. – А на чатыры – далажыць мне заўтра. Ідзі!

Я пайшоў. Услед мне ляцела вясёлае царскае: «Раз, два, тры, чатыры... Раз, два, тры, чатыры...».

І я сам сабе падумаў: «Як лёгка кіраваць цэнтрамі і Царатамі... Раз, два, тры, чатыры...».

Такі дыялог можа здацца каму здзіўным, але нічога здзіўнага тут не было – мы ж яшчэ абменьваліся думкамі без слоў – тэлепатычна. І нягледзячы на тое, што з таго боку сігнал быў слабы і малазразумелы, здагадацца, пра што ішла гутарка, было няцяжка – гутарка ішла пра новую міжпланетную, а можа нават і пра міжгалактычную стацыянарную лабараторыю, альбо КЛС – касмічная лабараторная станцыя (з нейкай іншай нагоды цар мяне ніколі не выклікаў). А на гэтыя «раз-два-тры-чатыры» я мала звяртаў увагі – прывык. Мяне насцярожыла іншае, а менавіта: колькі ўжо было гэтых лабараторый за ўсю гісторыю – цяжка сказаць. І калі яны ствараліся, дык абавязкова ствараліся пад некага. Гэтым некім мог бы быць не ўсякі блізкі і набліжаны, а толькі той, хто быў найбліжэй да таго, хто сядзеў найвышэй і быў найдалей ад тых, хто

сядзеў ніжэй. Я не быў набліжаным да некага настолькі, каб мяне ставілі нейкім начальнікам (загадчыкам, брыгадзірам, камандзірам, дырэктарам, прэзідэнтам) лабараторыі, але, відаць, некаму спатрэбіўся мой досвед у арганізацыі падобных устаноў.

Каля самых дзвярэй раптоўна прагучала яшчэ адна царская каманда:

– Стой! Раз-два...

Я стаў.

– Нічога спытацца не хочаш? – пацікавіўся цар.

– А што за лабараторыя? – без асаблівай цікавасці спытаўся я.

– Сакрэтная, – заінтрыгаваў цар. – Адно толькі магу сказаць, што новая лабараторыя ствараецца пры БАРа і будзе займацца ВАДам...

– Во як! – усклікнуў я.

Наколькі мне не здраджвае памяць, усе лабараторыі ў Цараце былі сакрэтнымі. І заўсёды сакрэтамі гаварыў гэты цар, заўсёды з нейкімі намёкамі і інтрыгамі, заўсёды нейкімі абрэвіятурамі і абракадабрамі, а калі адрываўся ад дысплею (гэта тое самае, што ад манускрыпту ці паперкі) мог панесці такое, што не заўсёды яго можна было зразумець так, як трэба было зразумець. І тады шмат пра што трэба было дагадацца самому. Так было і на гэты раз.

БАР – гэта зусім не тое, што нехта можа адразу падумаць з асалодай пра куфаль піва на зорцы Венеры, якая ўзышла над зямлёю...

Тут БАР – гэта Бюро аналітычнага розуму, дзе я падпрацоўваў на палову стаўкі аналітыкам-эксперыментатарам. Паршывая была праца эксперыментавачь тое, чаго ў Бюро заўсёды бракавала, але некаму і гэта трэба было рабіць...

Калі з БАРАм ніякіх складанасцей не было, дык пра ВАД, як і пра сакрэтную лабараторыю, я пачуў ад цара ўпершыню.

Дык вось, зараз я павінен быў імгненна прааналізаваць інфармацыю, вылічыць, што можа хавацца пад гэтымі трыма загадкавымі літарамі «ВАД» і выказаць сваю гіпотэзу з нагоды. Тут адразу нешта нядобрае забыталася ў маёй памяці ад старажытнагрэцкай мовы «въ адъ», але я гнаў гэтыя страшныя думкі далёка ад сябе. У сувязі з такой нестандартнай сітуацыяй, я павіс сваім аналітычным мазгавым працэсарам у інтэрпаўціне ў пошуках адпаведных праграмаў, падлікаў і варыянтаў адказу, напружыўся да максімуму і паралельна ўсім гарызанталям выдаў у голас:

– СУЛАД!

Я сказаў слова, якое мне заўсёды не давала супакою як спецыялісту ў міжпланетных сувязях. Хутчэй за ўсё тут спрацавала мая інтэлектуальна-інтуіцыйная кемлівасць (іншы раз бывае такое). Але такая метода вельмі небяспечная – тут, калі ў час не падключацца аўтаматычна іншыя праграмы (логіка, рацыяналізм, веды), дык можна трапіць у непрыемную сітуацыю...

Але ў цара нават ні адзін нервовы індыкатар не крануўся на яго бліскучым ад змазкі абліччы.

– СУЛАД! – смела паўтарыў я, калі адчуў, што ўсе патрэбныя праграмы падключыліся ў час.

– Ча-му? – спытаўся абыякава цар і ўтаропіў свае зыркаватыя прыборы на пусты экран.

– Чаму?.. Калі лабараторыя будзе займацца ВАДам, як вы казалі...

– Та-а-ак, та-а-ак, як я сказаў... Але мала што я мог сказаць, а трэба больш дакладна! – цар зашавяліўся і павярнуўся да мяне.

Я зразумеў, што цар правярае мяне на кемлівасць. Кемлівасць у нашай справе некалі была галоўным патрабаваннем і крытэрыем высокага прафесіяналізму, а цяпер паводле новых патрабаванняў міністэрства адукацыі кемлівасць стала ўспрымацца як загана і перашкода пры спецыяльна запраграмаванай працы працэсару...

– Дык пачую я сённа што-коледчы пра ВАД ці не? – не цярпелася цару.

У мяне склалася ўражанне, што цар сам не ведае што такое ВАД, альбо забыўся, альбо на хаду прыдумаў, каб збіць мяне з панталыку. (Гэта ж быў такі час, калі гаварыць абы што было вельмі модным. А яшчэ было вельмі модным раптам спытацца: «А ты ў інэце не чытаў, што сказаў Нэрык?». І калі ты нават з таго інтэрнэту і не вылазіш, дык ты не мог прачытаць пра таго Нэрыка, бо там яго і блізка не было).

– Сакрэтная лабараторыя будзе займацца ВАДам – Важнымі Арыгінальнымі Даследаваннямі! – выдаў нарэшце я.

– Та-а-ак... А назва?

– А назва будзе «СУ ЛАД».

– А чаму «СУ ЛАД»? – тут было відаць, як у Цара злёгка таргануўся індыкатар пад левым вокам.

– З-першага, хацелася б назваць лабараторыю ў гонар вядомага творцы-дэміурга Лада...

– А чаму СУ? – зноў перапытаў цар і тут ужо індыкатары спрацавалі пад абодвума вачыма. – Чаму ні Ку, ні Лу, ні Пу, ні Фу?..

– А таму што – Сакрэтная ўстанова «Лабараторыя Арыгінальных Даследаванняў»... Скарот – СУ «ЛАД».

Цар расплюшчыў свае тоўстыя губы і падбародак яго апусціўся на пяць сантыметраў ніжэй, і я не зразумеў: ці гэта было ад здзіўлення, ці ад таго, што ён проста хацеў пазяхнуць.

Тым не менш, ён крыва пазяхнуў і млява прагаварыў:

– Хто такі Лад, я трохі ведаю. Толькі трэба ўдакладніць, якім ён быў творцам... Бо быў тут адзін творца... каб не распнулі, дык чорт ведае што натварыў бы... Але гэтага не дастаткова для важнай і сур'ёзнай назвы сакрэтнай установы... Хацелася б яшчэ трохі больш падрабязнай інфармацыі, аргументацыі, стандартызацыі, спецыялізацыі, класіфікацыі, субардынацыі...

Тут нешта ў царскім працэсары заела і цар аднатонна працягваў пералічваць «... ацыі»:

– Аптымізацыі, мабілізацыі, калектывізацыі, індустрыялізацыі, электрафікацыі, ва-кцынацыі...

Тут цар прыпыніўся і прызадумаўся:

– Каналізацыі... – нясмела падказаў я першае, што прыйшло на язык.

– Гэта такі твой жарт... Ну, ну, – цар з дакорам паківаў галавой.

Я маўчаў.

– У цябе – усё?.. Ці ты хацеў яшчэ нешта сказаць дурное? – пацікавіўся цар і дазволіў. – Гавары... Пакуль я добры...

Тут цар меў рацыю – пакуль ён добры, трэба было гаварыць, але гаварыць трэба было так, каб патрапіць таму, што ён хоча пачуць. А калі не патрапіш, дык цябе тады

могуць уратаваць толькі ногі. Дарэчы, пра ногі: увесь гэты час я роўненька стаяў на нагах – цар не прапанаваў мне нават прысесці.

– Слова лад вельмі цікавае слова, – загаварыў я ўпэўнена і з запалам і не думаю, што загаварыў дурное. – Факт таго, што яно найбольш захавалася ў мове ў розных варыянтах гаворыць шмат пра што, а ў першую чаргу пра вельмі багатае вобразна-асацыятыўнае мысленне...

– Стоп! – раптам абьякава перапыніў мяне цар, пры тым, нават ніколько не здзівіўся майму рэактыўнаму розуму (чым я, дарэчы, і хацеў яго здзівіць).

– Разумнічаеш... Вобразна-асацыятыўнае мысленне... Я табе колькі разоў казаў, навошта табе розум!? Твой розум мяшае табе зліцца ў гармоніі з сусветам і са мной, які кіруе гэтым сусветам...

– Дык, і я пра тое ж: сулад – гэта і ёсць гармонія... А як тут без розуму? – здзівіўся я. – Нам жа розум Богам дадзены для пошуку гармоніі...

– Херунда! – перабіў мяне цар на нейкай незразумелай царскай мове. – Зараз не розум патрэбны, а добры нюх... Гэта я табе кажу...

Цар гаварыў вельмі сур'ёзна і гутарка яго не была падобнай на нейкі жарт ці смешную і забаўляльную падкавырку.

Я не ведаў, што рабіць у такой сітуацыі, і лепшым для мяне было б нічога не рабіць, і я стаяў і маўчаў.

– Пішы абгрунтаванне назвы лабараторыі, а там паглядзім, – сказаў цар.

– На што паглядзім: на розум, ці на нюх? – спытаўся я, але цар зрабіў выгляд, што не пачуў майго недарэчнага пытання. Ён павольна злез са свайго мяккага крэслатрона і паплёўся ў свае палаты...

Тут ўжо здзівіўся я і, як паважаючы сябе інтэлектуал, нясмела заявіў яму ўслед:

– Гэта не мой абавязак пісаць абгрунтаванні! Я не спецыялісты з галіны намінацый, для гэтага ёсць недзе спецыяльна запраграмаваныя славісты і красамоўцы, якія заўсёды ведаюць штодзекаму трэба сказаць...

Тут цар рэзка развярнуўся і загучаў:

– Ты што, несмяротны? – па бацькоўскаму спытаўся ён. – Калі ў цябе няма нюху і, відаць, ужо не будзе, дык розум тым больш табе не патрэбны, але ж не настолькі, каб так страціць страх і пярэчыць мне – цару...

– А яшчэ ёсць недзе добрыя вольныя словатворцы і паэты, – тут я, відаць, не толькі страх страціў, але і інстынкт самазахавання. – Да прыкладу...

Але цар не стаў слухаць маіх прыкладаў:

– Я не люблю вольных словатворцаў і паэтаў! – закрычаў цар і стаў біць нагамі ў падлогу. – Ад іх усё пачынаецца!...

Я маўчаў.

– Ты ўяві сабе, што было б, калі Хрыста не распнулі? – крычаў цар.

Я стаў уяўляць, што было б калі не распнулі Хрыста... Некуды знік цар і на яго месцы з'явіўся ладны крылаты Анёл, які свяціўся залаціста-белым колерам і ад яго веяла дабрынёй і вялікай любоўю...

«Загадвай тры жаданні», – тэлепатычна пачуліся добрыя і светлыя намеры Анёла...

«Ці не Лад гэта?», – пранеслася светлая згадка, але загадаць тры жаданні я не паспеў – раптам прагучалі рыпучыя царскія трызненні:

– ... І я люблю конкурсы прыгажосці...

І Анёл вокаімгненна знік са сваімі добрымі намерамі.

– Там ёсць на што паглядзець, – цар гаварыў на гэты раз трохі супакоіўшыся, гаварыў прыжмурыўшы вочы. Таксама, відаць, нешта ўяўляў сваё, на што можна было паглядзець.

Такі рэзкі царскі паварот збіў мяне трохі з панталыку, але я не разгубіўся:

– Галоўнае – пошукі гармоніі... прыйсці да ладу, – сказаў я тое, што заўсёды стараўся рабіць прафесійна, а сам, чамусьці, задумаўся над тым, чым жа яму не ўгадзіў жывы Хрыстос...

– Гармонія... гармонікі... гармоны, – раздражнёна заспяваў цар. – Гармоны – гэта яшчэ зразумела, а ўсё твае гармонікі, як і арганікі – нікудышныя забавы...

– Дык можна багіню вясны і прыгажосці пашукаць, да прыкладу, Ладу, – як апошні аргумент нагадаў я, каб хоць трохі ўлагодзіць непатрэбны дысананс.

– Багіня – гэта добра... Была ў мяне адна такая... І не адна... Я тады быў яшчэ малядым царком...

Тут цар закаціў вочы і стаў трызніць пра тое, колькі ў яго было багін.

Я спалохаўся. Трызненне магло зацягнуцца на некалькі светлавых гадзін, што на іншых планетах галактыкі абарочвалася дзесяткамі і сотнямі гадоў.

– Ваша найвышэйшае суперзорнасць, – нясмела заікнуўся я і паказаў на светлавы гадзіннік, які вісеў над царскімі дзвярыма і загадкава «цікаў» цару і «такаў» мне.

– Паспееш, – незадаволена прагаварыў цар і дадаў:

– А з тваімі Ладамі яшчэ трэба разабрацца...

Быццам усё, пра што тут я хацеў сказаць, гаварыў сам сабе і мне ўжо нічога не заставалася як толькі нясмела заікнуўся яшчэ раз:

– Нас вучылі, што светам кіруе Лад і Любоў...

– Светам кіруе не Лад, а тое, што ёсць у Лада! А ў Лада ёсць што? – Улада, а ўся ўлада ў каго? – У мяне!

Тут цар указальным пальцам важна указаў сабе на лоб:

– А ўсякая ўлада ад каго? – Ад Бога. Значыць, хто кіруе светам ад Бога?..

Для мяне такое рытарычнае пытанне было поўнай нечаканасцю і адказваць на яго, зразумела, я не збіраўся.

– Дык хто кіруе светам ад Бога? – настойліва паўтарыў цар.

– Выходзіць, што вы...

– Правільна выходзіць! Пара бы ўжо ведаць! – дакорліва прагаварыў цар. – А ўсякая любоў на тое і любоў, каб любіць уладу, гэта значыць, мяне... Хто любіць уладу, той будзе ўладай сцешаны... І так у вялікіх кнігах напісана...

Цар на хвілінку прызадумаўся, нешта згадаў прыемнае і страпануўся:

– А я люблю конкурсы прыгажосці... Там ёсць што ўзяць...

«А чаго табе яшчэ не хапае!? – хацелася крыкнуць мне. – У цябе ж усё ёсць!». Але тут нейкі ўнутраны голас стаў мне гаварыць пра тое, што ёсць нешта такое на свеце, чаго няма нават у цара, і гэтага «нешта такое» яму пастаянна не хапае. Цікава, чаго яму яшчэ не хапае?

– Нехта сказаў, што падобная агідная філасофія ёсць звычайным жывёльным прымітывізмам, – асцярожна выказаўся я і тут жа паспешліва дадаў. – Толькі вы не падумайце, што гэта я так сказаў...

– Таму нехта трэба вырваць язык, каб так не гаварыў! – абурыўся цар. – А цябе варта было б адправіць на прамадэрацыю, каб не паўтараў глупствы...

– Я магу абгрунтаваць! – нечаканна для сябе смела прапанаваў я.

– А ты, што, у інэце не чуў, што сказаў Нэрык? – здзівіўся раптам цар.

Я не думаў, што так хутка і прымітыўна Цар захоча мяне паставіць у няёмкую сітуацыю, каб «астудзіць маю пыху» канчаткова.

– А што, Нэрык ужо навучыўся гаварыць? – спытаўся я ў сваю чаргу, бо ведаў толькі аднаго Нэрыка – так звалі лахматага злога сабаку.

– Ты што!?. – здзівіўся не на жарты цар. – Ты не чытаў Нэрыка!?.

– А што, ён яшчэ і пісаць умее? – быццам здзівіўся і я ў сваю чаргу.

Цар на мяне паглядзеў нейкім пустым поглядам і павярнуўся да экрана.

У мяне склалася ўражанне, што калі я не чытаў таго Нэрыка, дык са мной і гаварыць больш няварта.

– А яшчэ, табе не мяшала б пачысціць кэш-файлы, сасуды і плагіны, – незадаволена прабураў цар, глядзячы ў экран.

Я маўчаў.

– І пацікавіцца на ўсякі выпадак, што сказаў Нэрык, – дадаў ён.

– А хто ён такі гэты Нэрык? – з запалам кіннуўся я ў дыскусію, але цар заместа дыскусіі спакойна прагаварыў:

– Хацелася б думаць, што вось гэтыя твае выбрыкі да спрэчкі без гамульцаў – добра прымета таго, што ты і сапраўды пачынаеш траціць розум, які табе не патрэбны... Але паглядзім... Чакаю цябе з дакладам пра СУ «ЛАД». А зараз можаш ісці... Пакуль я добры...

Я бываў у розных станах (на тое я і Стан): у стане недамагання, у стане эйфарыі і ў стане няважкасці, але ў такім стане няважнасці я адчуваў сябе бадай што ці не ў першыню.

– Чаго стаіш? – звярнуў увагу цар. – Давай, ідзі, круці педалі... Ды не абы куды ідзі, а ідзі ты на... мацярык...

Тут і сапраўды з царскіх вуснаў прагучаў нейкі нядобры мацярык мне ўслед і згадка пра страх. Я зразумеў, што цар паслаў мяне зноў некуды далёка-далёка на нейкі мацярык шукаць тое месца, дзе я страціў страх.

Мне нічога не заставалася як толькі пайсці – усё ж такі цар... Але тут раптам з-пад пазалочанай маёлікавай падлогі выскачылі два рослыя царскія касманаўты ў бліскучых скафандрах, хапілі мяне пад рукі і павалаклі некуды доўгім і цёмным калідорам, а пасля гэтак жа бесцырымонна кінулі некуды ў прадонне і я паляцеў...

Апамятаўся я ў касмалеце і зразумеў, што іду туды, куды паслаў мяне цар.

Мацярык

Калі чапляцца за словы, дык я на самай справе не пайшоў на той мацярык, а паляцеў. Але мы ўсе гаварылі *пайшоў* і так ужо было заведзена міжакіянскай практыкай: караблі ў акіянах, у тым ліку і ў Пятым акіяне не плавалі і не ляталі, а хадзілі. Праўда, талеркі, як непазнаныя ў небе (НЛА) так і пазнаныя (на кухні), не хадзілі, а ляталі. Мы ж толькі з царскага кабінета “хадзілі”, ці выходзілі на той мацярык, а на самай справе мы альбо тэлепартаваліся самі, альбо нас упакаванымі дэпартавалі астрамігамі ці касмалётамі туды куды трэба. Астрамігі і касмалёты – гэта такія касмі-

чныя машыны кшталту аўтазакаў. Розніца між імі была толькі ў тым, што ў астраміг цябе упакуюць мігам, а ў касмалёт – трэба будзе яшчэ палётаць царскім касманаўтам за табой, каб цябе злавіць і запхнуць туды.

А яшчэ, справа ў тым, што ў цара была такая любімая звычка – пасылаць усіх на мацярык. Шмат хто з маіх калегаў крыўдзіўся за гэта на цара і ўспрымаў такія пасылы як абразу. Але пасля мы звыкліся з гэтым. Куды ён толькі нас не пасылаў. На тое ён і цар. Гаварылі, што такую традыцыю цар пераняў з таго ж самага мацерыка, куды ўсіх пасылаў (ад гэтага моманту Мацярык будзем пісаць з вялікай літары, бо гэта, як аказалася, можа быць яшчэ і нейкай назвай сушы, тэрыторыі і нават планеты). Трохі пазней я даведаўся, што на Мацерыку тым заўсёды некага некуды пасылалі: альбо ў лазню, альбо ў вір, альбо на нейкі хутар лавіць нешта, альбо пасылалі на хронас і, як варыянт, на крэнас... Былі пасылы і больш сур'ёзныя, і з нейкімі незразумелымі для нас намёкамі на анатомію, але туды мы ніяк не маглі знайсці дарогу...

Помню, калі я першы раз ішоў на той Мацярык.

Мяне, маладога астранаўта, выпускніка КАШМаРкі (Касмічнай астра школы маладога рэзерву пры адміністрацыі цара Царата), выклікалі ў ЦАР (Цэнтр абстрактнага рацыяналізму). Я думаў, што толькі аднаго мяне выклікалі, а на самай справе было там нас каля сотні.

Перад намі меў гучную прамову Галі-Галі (Галоўны Інструктар і Галоўны Ідыёлух ЦАРАТУ). Ён шмат гаварыў пра тое, што нам гаварылі кожны дзень у КАШМаРцы – пра нейкі няшчасны Мацярык, які трэба нам ратаваць, бо калі яго ўратуюць іншыя, дык нам гэта нявыгодна... І мы добра ведалі напамяць, што (цытата з прамовы Галі-Галі): “Усё, што там лётае, плавае, поўзае і ходзіць ёсць уласцівасць жывой матэрыі, якая наскрозь працята смяротным вірусам. Бацылы віруса раскінутыя ва ўсім, што там расце, цвіце і пахне; яны перадаюцца генетычна, а таксама праз ежу, вадзі і паветра. Смяротны вірус заражае жывыя арганізмы і яны хутка выпрацоўваюць свой тэрмін эксплуатацыі, занемагаюць і робяцца няздатнымі, урэшце старэюць, адміраюць і становяцца непатрэбнымі астанкамі і пылам – і ўсё гэта адбываецца пры страшнай актывізацыі размнажэння смяротнага віруса. Нехта такія працэсы называе дыялектыкай прыроды, нехта – трансфармацыяй форм існавання, нехта пераходам энергіі з аднаго стану ў другі, нехта законам існавання біяматэрыі і г. д... Найбольш страшнымі і небяспечнымі для вас з’яўляюцца чалавекападобныя асобы (асабі) жаночага полу – яны западаюць унутр як вірус, знішчаюць усе нашыя ўстаноўкі і ўсталяваюць там свае смяротныя, вымагальніцкія мацерыныя праграмы. Бойцеся іх і ні ў якім разе не ідзіце на збліжэнне – інакш загініце!.. А лепш за ўсё – зрабіць супраць іх вакцынацыю ці выдаліць рэпрадуктыўныя органы і механізмы... І помніце, што для вас такі вірус – непазбежнае спыненне працэсу жыццядзейнасці – гэта смерць. Ад такой смерці вас ратуе выкананне інструкцыі тэхнікі бяспекі, правільнае выкарыстанне скафандраў, масак, дыхальных балонаў і газавых балончыкаў, а таксама абавязкі, нормы і правілы паводзінаў на Мацерыку і кантактаў з навакольным асяродкам... і абавязковая вакцынацыя і кастрацыя”.

Пасля выступаў цар і казаў пра тое, што ад нас залежыць мір, спакой, лад і ўсё тае ва ўсім свеце (на нашай і суседніх галактыках), чаму ўсе мы не былі супраць. То-

лькі мы яшчэ павінны былі быць аддадзеныя ЦАРУ (Цэнтру...) да апошняга электро-ну, нейтрону, пратону, нейрону, патрону і трону. А пасля цар махнуў рукой і сказаў:

– Надаелі!.. Ды пайшлі б вы ўсе на Мацярык...

І мы пайшлі...

...На гэты раз я не траціў у дарозе дарма касмічнага часу: прачысціў сасуды і плагіны (як казаў цар) добрай вадкасцю армянскага разліву, правёў дадатковую аптымізацыю сістэмы і даў большую напругу ў аналітычны цэнтр для актывізацыі мазгавога штурму. Такія аперацыі патрэбныя былі для таго, каб зайсці ў адкрытае воблака Інфармацыйнай прасторы стратасферы, дзе можна было даведацца нашмат больш таго, што напісана ў падручніках і кнігах... І недзе там, у воблаках, фарамаваліся першыя водгукі і пункты плану лабараторыі СУ “ЛАД”.

.....

ЦАР (Цэнтр абсалютнага розуму)

...Праз нейкі час мяне ў чарговы раз тэрмінова выклікалі ў ЦАР (Цэнтр абстрактнага рацыяналізму). Калі цябе выклікае ўстанова, дзе ты працуеш, гэта не гаворыць пра тое, што цябе выклікае сам цар, і ты адразу трапіш да яго на аўдыенцыю. Можа цябе тэрмінова выклікалі таму, што цябе даўно не бачылі, ці для таго, каб праверыць, што ты робіш у дадзены момант, ці каб паставіць нейкую загагуліну ў квартальнай справаздачы... Ці проста, каб лішні раз цябе паставіць у такое становішча, пры якім няёмка стаяць... Хадзілі такія чуткі, што цар быў вялікім аматарам нахілу.

Калі прызнацца, мне не хацелася больш сустракацца з царом. Я не бачыў сэнсу ў такіх сустрэчах. Праўда, Рыгор Рэгер (мой калега) гаварыў, што я не варты яшчэ таго, каб бачыць царскі сэнс, маўляў, такое не кожнаму даецца. Я з падазронасцю ўспрыняў словы Рэгера і заўважыў, што разумець сэнс там, дзе яго няма – гэта нейкая хваравітасць...

І толькі справа і абавязак штурхалі мяне ў царскія палаты...

Адкуль браліся гэтыя «цары»? – цяжка было сказаць. Гісторыю іх пісалі прыдворныя пісакі (зразумела, што акцыдэнты) пад дыктоўку і за вялікія ўзнагароды. І чытаць такія «жыцці» было немагчыма. Мяне ўражвала тая акалічнасць, што ні адзін цар не быў скінуты з Неба, пасланы Богам, альбо абраны бальшынёй, як даводзілі нам са школьнай парты і ў КАШМаРцы (Касмічная астра школе...) – усе яны ўзыходзілі на царскі трон пры падтрымцы ўплывовай і сумнеўнай сілы ў сусвеце.

Пра цяперашняга цара... (тут варта было б зрабіць удакладненне, што паводле царскага ўказу за № 934 ЗПР/ 753 АКМ і ППіМ слова *Цар* трэба пісаць з вялікай літары, і мы мусім пакуль прытрымлівацца ўказу). ...Дык вось, пра Цара, не мяркуючы, нічога не хочацца гаварыць, а толькі памаўчаць. Можа таму, што ў мяне з царамі не складаліся даверлівыя адносіны?.. А можа і таму, што каля гэтых царскіх ложкаў заўсёды круцілася нешта такое, з чым не хацелася б звязвацца... Мае прадудзятыя меркаванні і адносіны да цэзараў, відаць, былі вынікам маёй сутнасці як аскерка субстанцыі і антыпода ўсякай акцыдэнцыі. І таму высокія былі ў мяне патрабаванні да такіх асобаў...

Былі такія выпадкі, калі Цар нічога сабой не ўяўляў як Цар, альбо, калі Царом быў кароль, альбо калі Царом была асоба жаночага полу (тут мне, як інтэлектуалу, не да твару гаварыць: «нейкая баба», але што было, тое было), а былі яшчэ і полу ніякага. А

пасля яны сталі прыдумваць сабе такія ўборы: апранацца ў манціі і на галовы чапляць розныя каптуры і кароны, пры якіх нават і не разбярэш, хто там пад гэтымі каптурамі і манціямі: ён, ці яна, ці яно. Але, нягледзячы на тыя ўборы, усе добра разумелі, што і пад уборами цар той ці кароль, ці каралева ўсё роўна заставаўся голымі... Ніхто не чытаў іх фундаментальных прац, не бачыў іх ноў хаў у працэсе і не чуў, каб яны што колечы гаварылі разумнае, добрае і вечнае, апрача агучвання вывучаных ідэалагічных тэкстаў і неабдуманых патрабаванняў свайго міністэрства.

Некалькі месяцаў таму Цар тэрмінова сабраў Думу, Вялікі Савет з дзвюма палатамі, Міністэрствы, працарат і дэлегатаў ад працоўных калектываў. На парадак дня Цар паставіў некалькі пытанняў. Так, першае пытанне было выклікана тым, што «...у космасе адбываюцца розныя інавацыі і змены, глабалізацыі і гравітацыі, адыходзіць старое і заместа яго прыходзіць нехта і нешта новае. У сувязі з такой сітуацыяй узнікае вострая патрэба ў карэкціроўцы назвы Цэнтру. Цэнтр больш не можа заставацца як Цэнтр абстрактнага рацыяналізму – гэта ўжо не нова і не модна. Абстракцыянізм сёння нікому не патрэбны... Сёння ў сусвеце запатрабаваны рацыяналізм, якому варта надаць больш сучасны прагматычна-практычны характар. У сувязі з такой пастаноўкай пытання, ёсць прапанова, якая зыходзіць ад волі кожнага прыцаратніка і прыкарытніка, Вялікага Савету і Думы, а менавіта: ў назву ЦАР укласці новы аксіялагічны змест – успрымаць і разумець ЦАР не як Цэнтр абстрактнага рацыяналізму, а як Цэнтр абсалютнага розуму. З тым, што Цэнтр (ЦАР) заслужыў такога зместу і такой высокай назвы, ніхто не будзе спрачацца – гэта ж відавочна...».

Ніхто і не спрачаўся.

Другое пытанне мела непасрэдня адносіны да асобы Цара: «...ён як Цар можа і далей заставацца Царом, але доўга быць Царом – праца нялёгкая, тым больш, што ў сувязі з новым зместам назвы, павінны быць і новыя законы і новыя выбары ў Цараце і Цэнтры абсалютнага розуму. Такая сітуацыя вымагае і змены назвы вышэйшай пасады. І калі ён больш не можа заставацца Царом, дык ён можа стаць першым Царатам адпаведна назве сваім касмічным уладанням пад назваю ЦАРАТ... Праўда, ён ужо наеўся гэтага царства, але калі кожны прыцаратнік і прыкарытнік хоча, каб ён і далей еў гэтае царства, дык ён не можа аслухацца іх...».

Вось так з’явіўся Цэнтр абсалютнага розуму разам з новым старым лідэрам Царатам Першым, у скароце – ЦараП (за вочы здзекліва называлі Цап-Царап), але шмат хто звяртаўся да яго як і раней як да Цара і так было трохі лепш, чым як да ЦараПа ці Цап-Царапа.

...Ва ўсе часы трапіць да Цара (Царата Першага, ЦараПа, Цап-Царапа) было не вельмі лёгка. А калі раптам табе быў патрэбны ЦараП, а не ты яму, трапіць да яго было немагчыма: ЦараП тады рабіўся недаступным, трапляў па-за межы прыёму і доступу, хаваўся ў сваіх рэзідэнцыях і на іншых планетах. І тады адсылалі цябе да таго ці іншага працарата, які ніколі і нічога не вырашаў, а толькі важна дзьмуў шчокі і казаў: «Прыйдзіце на наступным тыдні», а калі ты прыходзіў на наступным тыдні, дык гэты працарат быў альбо ў адпачынку, альбо ў камандзіроўцы, альбо хварэў на невядомыя хваробы. Трапіць да першага працарата было гэтак жа нялёгка як і да Царата Першага. Звычайна першы працарат адсылаў цябе да Царата Першага, а Царат Першы – да першага працарата, і такім лінейным маршрутам ты мог хадзіць ад калядаў і да калядаў. І калі табе ў такім разе ўдавалася дайсці да Цара, ён цябе сустракаў у цёмным і

тоўстым скафандры, праз які не даходзілі да яго ні просьбы твае, ні прапановы. Болей таго, ты пачынаў сумнявацца ў тым, а ці сапраўдны гэты Цар, ці ЦараП.

І наведвальнік іншы раз не заўсёды ў час паспяваў данесці патрэбныя атрыманыя формулы і сігналы з іншых планет і галактык, бо калі прыходзіў да Цара, формулы тыя былі ўжо ўстарэлымі, сігналы не актуальнымі, ідэі зацёртымі.

...На гэты раз я ішоў у Цэнтр з надзеяй на тое, што мяне сустрэне Царат Першы належным чынам, бо справа мая была не асабістай, а агульнацарацкай. На руках у мяне было абгрунтаванне назвы навукова-даследчай лабараторыі СУ «ЛАД», а ў галаве круцілася некалькі слушных інавацыйных праектаў пра тое, як можна на базе арыгінальных даследаванняў уратаваць свет і зрабіць ўсіх шчаслівымі.

У царскіх варотах да мяне, як да добра знаёмага, кінуўся абдымацца ахоўнік. Ахоўнікі гэтыя з'явіліся нядаўна, пасля таго як нехта распаўсюдзіў чуткі пра тое, што Царата Першага пасля інагурацыі хочучь перакуліць з крэсла-трона галавой уніз. Ахоўнік быў падобны на лапавухага Нэрыка – аднаго сабаку невядома якой пароды на Мацерыку, які заўсёды на мяне брахаў асіплым голасам. Пра ахоўніка я яшчэ чуў, што завуць яго таварыш Браўзер і любіць ён прымітыўныя жарты. Пасля таго, як пад яго пільным наглядом быў пройдзены кантроль на фэйс, логін, пароль і адбіткі пальцаў, таварыш Браўзер папрасіў мяне падаць голас. Я ўжо ведаў пра тое, што апошнім часам ўвялі і галасавую ідэнтыфікацыю.

Калегі расказвалі, што на пытанне «што сказаць?» раней ён дазваляў гаварыць што хочаш, і сталі яму гаварыць такое, што ў яго павялі вушы і стаў ён падобным на Нэрыка (у гэтым, можа, была нейкая заканамернасць). А пасля сталі яго пасылаць куды хочаш, у тым ліку і на мацярык. Але такія жарты яму не спадабаліся і ён прыдумаў сваю метад. Ён прапаноўваў сказаць які-небудзь ваяўнічы лозунг, альбо спытацца: «...а да якога полу ты належыш?..» і пераканацца ў гэтым.

Я не стаў чакаць яго прапаноў:

– Таварыш Браўзер, а на пук яшчэ не ўвялі ідэнтыфікацыю? – спытаўся нечаканна я.

– Што-о? – не зразумеў ахоўнік.

– Я чуў у ЦЭБАРы ўжо ўводзяць... Такія сірэны стаяць навокал...

ЦЭБАР – гэта Цэнтральнае эксперыментальнае бюро аналітычнага розуму. Звычайна там апрабуюць усё новае.

– Што-о? – зноў не зразумеў таварыш Браўзер, але я ўжо не стаў тлумачыць далей і радасны выйшаў на калідор.

Праўда, радасць мая была нядоўгай, на калідоры мяне падхапілі два дужыя касманаўты ў чорных скафандрах і павалаклі на КПП (кантрольна-прапускны пункт). Там мне прыйшлося прайсці рэгент, тапаграфію, дыскалатапію, ДНК, здаць усе аналізы і мазкі. І толькі, калі былі гатовыя вынікі праверкі, мяне тыя ж касманаўты вывалаклі ў калідор і штурхнулі да чарговага блок-паста.

Наступным блок-пастом былі дзверы, на якіх гатычным шрыфтам вялікімі літарамі было напісана «Прыемная». (Відаць, так было напісана таму, што за гэтымі дзвярыма сядзела ўся такая размалёваная і расфуфыраная цётка, якую я ўмоўна называў Царыцай і яна ва ўсіх адносінах была прыемнай). Калі я ўвайшоў у «прыемную», яшчэ раз пераканаўся ў тым, чаму яна так называецца – прыемная на выгляд Царыца абыякава выслухала мой даклад пра мэты візіту, націснула нейкую кнопку і абы як прамурлыкала колькі слоў пра мяне.

Я глядзеў на Царыцу і думаў пра тое, чаму яна такая ўся не выспаўшыся, і бачыў у гэтым нейкі дэлагізм: Цар быў для яе вельмі старым, каб яна не высыпалася, відаць, не з Царом яна спіць...

Але сваёй дагадкай я не паспеў з ёй падзяліцца – на яе маніторы раптам нешта загукала, нешта забрахала і Царыца гэтак жа абьякава падала голас:

– Лязгінку...

– Што, лязгінку? – не зразумеў я.

– Лязгінку танцуйце! – загадала Царыца.

І толькі тут я ўспомніў, што паводле яшчэ аднаго апошняга ўказу Царата Першага з Вялікай Літары за № 935 ЗПР/ 753 АКМ і ПК кожны наведвальнік заместа «па-де-баск» павінен адскакаць перад Царом прывітальную лязгінку, падыгрываючы сабе языком. Дарэчы, лязгінка – гэта куды яшчэ не ішло. А то былі прапановы «папяцьсот» метраў прапаўзці на жываце, альбо біць ілбом (чалом) «папяцьсот» раз аб царскі парог, ці да першай крыві.

Я скакаў лязгінку абы як. Царыца моршчылася, крыўлялася, а пасля запатрабавала паўтарыць танец. Калі лязгінка не задаволіла б яе, яна адправіла б мяне вучыць танец і мой візіт так і не адбыўся б. Але паўтор «лязгінкі» атрымаўся трохі лепшым. Царыца фыркнула і дала мне слухную парадку:

– А не адрэзаць бы вам тое, што вам мяшае танцаваць?..

– Я падумаю, – шматзначна сказаў я.

– Падумайце і праходзьце ў канферэнц-залу, – прапанавала Царыца. – Там вас чакаюць...

Але не паспеў я зрабіць і кроку, як мяне зноў падхапілі дужыя рукі касманаўтаў і праз імгненне кінулі ў нейкія дзверы. Перад мной расчынілася вялікая прасторная зала, запоўненая Думаі, Вучоным Саветам і працаратам – усе такія паважныя, у сталым веку. Падумалася: «Цікава, а як яны танчылі лязгінку?.. Відаць, даўно ўжо паадрозалі сабе тое, што мяшае танцору, каб трапіць да Цара...».

Цар сустрэў мяне ў тойстым залатым скафандры і я зразумеў, што вынікі майго візіту могуць быць мізэрнымі і кепскімі для мяне. Я адскакаў як умеў лязгінку перад Царом (абавязковы атрыбут) і ён кіўнуў мне вачыма на вольнае месца з краю ў другім шэрагу крэслаў, а пры гэтым абвясціў:

– З нагоды праекту заснавання і адкрыцця новай лабараторыі пад умоўнай назваю СУ «ЛАД», даю слова для аргументацыі нашаму мадэратару праекту і супрацоўніку, – і Цар зноў кіўнуў галавой у мой бок.

Я трохі быў здзіўлены такой пастаноўкай пытання: ніхто мне пра такую справаздачу не гаварыў. Але калі Цар вырашыў публічна абмеркаваць праект лабараторыі, тады ўсё зразумела: нешта з маімі прапановамі будзе не так. Перш-наперш мне прыйшлося зачытаць аргументацыю назвы новай лабараторыі. Высокі навукова-даследчы ўзровень аргументацыі – змест ўяўляў сабой кананічны тэкст сінтэзу філасофска-пазітывісцкай метадалогіі і лінгвістычнай герменеўтыкі – вымушае мяне працытаваць колькі агучаных аргументаў. Такім чынам:

– Само слова **лад** вельмі цікавае. Факт таго, што яно найбольш захавалася ў тутэйшай мове гаворыць шмат пра што, а ў першую чаргу пра вельмі багатае вобразна-асацыятыўнае мышленне далёкіх прашчुरаў. якія вельмі прыгожа гаварылі: «Усё будзе добра, калі будзе ЛАД!..», а СУЛАД – гэта гарант дабрабыту...

Тут я зрабіў невялічкую паўзу, каб перадыхнуць і прадоўжыў:

– Вашай увазе прапануецца невялічкі ракурс у гісторыю слова, пры тым не будзем кранаць функцыянальны аналіз і характарыстыку полісемантычнасці слова – абмяжувем толькі знакавымі этымалагічнымі аспектамі і наратыўнымі, сэнсавымі дыскурсамі. Нас у першую чаргу цікавіць Лад як міф, як бовства, як сімвал і як вобраз. Кожнае значэнне такой міфалагемы можна раскрыць падрабязна, што з’яўляецца добра вядомым і пацвярджае функцыянальную сутнасць Ладу, як сімвалу, як своеасаблівага дэміурга, які стаў звязом між Небам і Зямлёй, Богам, космасам і чалавекам, душой і прыродай... Цытата: «...пад яго апекай усё ішло парадкам, ладам, кругам: пасля дня наступала ноч, пасля зімы – лета, і ўсё ў сваім парадку, усё ў ладзе...». Лад ладзіў, наладжваў, уладкоўваў, супрацьстаяў разладу, наводзіў здаровы лад жыцця, даводзіў да дакладнасці і ладу (адпаведнасці і дасканаласці)... Адсюль шматзначнасць слова: лад – гэта згода, мір, гармонія, уклад жыцця, добрыя манеры, узор, стыль – усё што можа быць метадалагічнай асновай тэматыкі і зместу даследаванняў новай лабараторыі «ЛАД» – Лабараторыі арыгінальных даследаванняў ...

– Да статкова! – спыніў мяне ЦараП. – Можа ў каго ёсць пытанні?

Але пытанняў не было.

Цар некалькі хвілін памаўчаў (і гэтак жа пакутліва маўчала зала), а пасля раптам запытаўся:

– А цябе не насцярожвае гэтае - **ад** у слове **лад**?

Тут уся зала зашавялілася і зарыпелі насаткі на паперы – усе сталі запісваць царскае пытанне.

– Не! – упэўнена адказаў я. – Лад наладжваў (ладзіў) добрыя адносіны між розумам (рацыя) і душой (анема). Лад распыляў сябе ў сэрцы кожнага. І там, дзе ён быў прыняты, пасялялася гармонія розуму, душы і цела і на ўсе лады гучала зладжаная сімфонія Святла, Дабрыні, Любаві і Праўды...

Я яшчэ хацеў сказаць колькі слоў пра Сумленне, але Цар мяне перабіў:

– Таварыш генерал-маёр, ты нешта хацеў сказаць! – раптам звярнуўся ЦараП у залу, хаця ў зале не было відаць, каб нехта хацеў нешта сказаць.

Тым не менш, у першым радзе падняўся вайсковец у генеральскім мундзіры, падышоў да мікрафона, дастаў аркуш паперы і стаў чытаць:

«ЛАД – эксперыментальны ручной пулемёт, сконструированный под патрон 7,62x25 мм в 1942 году группой конструкторов Научно-исследовательского полигона стрелкового и миномётного вооружения ГАУ Красной Армии под руководством капитана В. Ф. Лютого. Название оружия возникло как аббревиатура фамилий его создателей: Лютого, Афанасьева и Дейкина. Хотя сами авторы отнесли это оружие к классу лёгкого ручного пулемёта, по сути оно является пистолетом-пулемётом с установленными сошками и ленточным питанием. Источник: Википедия. Доклад окончен...»*.

* “ЛАД” – эксперыментальны ручны кулямёт, сконструяваны пад патрон 7,62x25 мм у 1942 годзе групай канструктараў Навукова-даследчага палігона стралковага і мінамётнага ўзбраення ГАУ Чырвонай Арміі пад кіраўніцтвам капітана В. Ф. Лютага. Назва зброі ўзнікла як абрэвіатура прозвішч яго стваральнікаў: Лютага, Афанасьева і Дзейкіна. Хаця самі аўтары аднеслі гэтую зброю да класу лёгкага ручнога кулямёта, па сутнасці яна з’яўляецца пісталетам-кулямётам з устаноўленымі сошкамі і лентачным зарадам. Крыніца: Вікіпедыя. Доклад скончаны”.

Цар памалу стаў пляскаць у далоні і пляскаць ў канферэнц-зале рабіўся усё большым і большым і скончыўся гучнай авацыяй. Можа яны і далей пляскалі б, калі б Цар не падняў руку ўверх і не загаварыў у залу:

– Я думаю, што вашыя гучныя авацыі з’яўляюцца пераканаўчым довадам таго, якую аргументацыю мы выбіраем у якасці сімвалічнай асновы назвы нашай новай лабараторыі...

Тут у зале зноў нехта стаў гучна пляскаць, нехта кінуўся запісваць, а нехта скакаць лязгінку...

– Дазвольце? А пры чым тут кулямёты? – зрабіў я спробу заявіць пра сваю нязгоду з кулямётамі.

– А ты чуў, што сказаў Нэрык? – раптоўна Цар перавёў гутарку на іншую тэму і я не адразу зразумеў, што пытанне было адрасавана мне.

Мая квалоая надзея на тое, што Цар, магчыма, забудзецца пра гэтага Нэрыка, пра якога я так ні разу і не згадаў, правалілася з грукатам.

– Дык, што сказаў Нэрэк? – больш настойліва паўтарыў пытанне Цар, глядзячы на мяне быццам бы праз прыцэл.

У зале чамусьці пранеслася працяглае: «О-о-о-о!.. Гэты Нэ-э-эры-ык...» і некалькі хвілін было чуваць толькі шморганне пяра. Хаця апошняя цытата Цара пра Нэрыка была невялікай, але, відаць, запісвалі яе некалькі разоў запар таму, што кожны баяўся першым падняць галаву. Толькі я сядзеў з паднятай галавой і мала зразумеў з таго, што адбываецца навокал.

– Нэрык стаў гаварыць абы што, – раптам смела заявіў я і зала прыціхла.

– Што ты кажаш?! – здзіўлена ўсклікнуў Цар і прыцэл прапаў.

– Няма чаго слухаць, што ён гаворыць, – працягваў я больш настырна, бо чамусьці здавалася, што гэты Нэрык нічога путнага не скажа.

– А-яй-яй, што робіцца... Пэўна, нях страціў, – неяк здэкліва выказаў дагадку Цар.

– Можа і страціў, – пагадзіўся я, а для пераканаўчасці яшчэ дадаў:

– Прапаную тэму Нэрыка закрыць – у нас ёсць больш важныя тэмы, чым нейкі брэх... Нам варта абмеркаваць пытанне арганізацыі лабараторыі.

І Цар вымушаны быў паставіць на абмеркаванне пытанне арганізацыі новай лабараторыі.

Тут першым меў слова старшыня ВВС (Вялікага вучонага савету). Ён павіншаваў генерала з яго новай і толькі што прынятай трактоўкай назвы лабараторыі, пажадаў поспехаў у працы на нашу карысць і прапанаваў уключыць генерала ў склад ВВС і ў штат лабараторыі на пасаду галоўнага навуковага супрацоўніка. Далей старшыня прапанаваў яшчэ адну кандыдатуру ў склад ВВС і ў склад супрацоўнікаў лабараторыі – нейкага чалавека ў цывільнай вопратцы ад прадстаўніцтва КГБ (Канцэпцыі грамадскай бяспекі)...

Пасля нешта доўгае і незапамінальнае гаварыў Царат Першы, але я яго не слухаў. І толькі, калі ён асабіста звярнуўся да мяне і загадаў аформіць планы работы (квартальныя і гадавыя) навукова-даследчай лабараторыі СУ «ЛАД» з перспекывай на пяць гадоў, я, абурыўся і сказаў наступнае:

– Першае: у сувязі з тым, што выйшла незразумелая накладка з маім праектам, я адмаўляюся працаваць пад «ЛАДам» як пад кулямётам. У такім СУ «ЛАДзе» хай

лепш працуе генерал-маёр... Другое: што да планаў – хай імі займаюцца спецыялісты-планавікі, якіх для гэтага спецыяльна праграмавалі ў ЦАРЫ (Цэнтры...) і спецыялісты ад прадстаўніцтва КГБ (Канцэпцыі...)...

Але мае довады для Цара былі пераканаўчымі.

– Ты стаў забывацца, – зноў нагадаў мне Цар як і той раз. – Шмат смецця ў цябе ў галаве... Ці не падхапіў ты вірус?.. Хваробу душы?.. Ці не запаў на каго?.. Табе не мяшала б тэрмінова пачысціць і прамыць плагіны ў правайдарскім мазгавым працэнтры... Прайсці вакцынацыю і кастрацыю...

Ледзь паспяваў я матаць галавой у адказ, кшталту «не», што ўсё гэта да мяне не мае аніякага дачынення, але мяне, здавалася, ніхто не слухаў...

...Апошнім часам нельга было не заўважыць за сабою адну цікавую акалічнасць: там, дзе трэба было не проста сказаць рэзкае слова, а крыкнуць і стукнуць кулаком, у мяне раптам стаў прападаць голас, і я нешта такое хрыпеў і сам не чуў свайго гола-су; а занесены над галавой кулак траціў сілу і не даходзіў нават да паверхні стала... І тады мне нічога не заставалася, як толькі прахрыпець пра тое, што я ў іншым месцы крыкну і стукну кулаком. Але, дзе было тое іншае месца, на якой планеце, ці на якой тэра ікогніта, я не ведаў...

Нешта падобнае здарылася і ў гэты раз. Калі яшчэ да мікрафона я выйшаў цвёрдай паходкай і з такімі ж намерамі выказаць набалелае, дык перад самым мікрафонам мае праблемы здаліся мне раптам нікчэмнымі настолькі, што імі не варта было б турбаваць старога Цара... Ну што ад гэтага зменіцца: ці ты будзеш мець на ўвазе сулад, ці кулямёт?..

І я толькі сказаў, што праблема ёсць і яе трэба калегіяльна развязаць...

А пасля я ніяк не мог зразумець, што гэта такое: празмерная інтэлігентнасць і выхаванасць, адсутнасць волі і прынцыповасці, ці звычайны страх і інстынкт самазахавання, ці нешта іншае? Ці нешта такое, дзе ўсе нябачныя нітачкі, шнурочки і іншыя падвязкі цягнуцца да нейкай невядомай субстанцыі, якая як толькі хоча, так і маніпулюе?.. Няўжо і мы, якія праграмуем гэтых двухногіх істотаў тут, такія ж праграмаваныя біяробаты там?.. Няўжо і мы – вынік мэтанакіраванай актыўнасці высокаразвітай цывілізацыі, далёкай ад нас у часе і прасторы?.. І, можа сапраўды, не варта крычаць там. дзе твой крык не будзе пачуты, а калі будзе пачуты, дык застанецца не зразумелым, а калі і зразумее нехта, дык зразумее няправільна, а калі зразумее правільна, дык стане такой жа ахвярай як і ты пасля свайго крыку... А калі ты змаўчыш, ён змаўчыць, яны змаўчаць?.. Тады што?.. Тады, проста, настане такі час, калі твой крык і стук кулаком аб стол будзе марным лямантам у пустэльні...

– Узначаліш філію лабараторыі СУ «ЛАД»! – крычаў Цар і я не адразу зразумеў, што крык адносіцца да мяне. – І хай толькі не апраўдаеш высокі давер – загадаю паставіць на лічыльнік і пасадзіць на «аварыйку»*.

А пасля ўсё адбылося вельмі хутка: Цар зноў паслаў мяне на той Мацярык.

Я не помню, як выскачыў з канферэнц-залы і пайшоў у кірунку свайго звычайнага касмічнага маршруту. Апамятаўся толькі тады, калі мяне зноў падхапілі нейкія ду-

* Пасадзіць на «аварыйку» – умовы, пры якіх «падпіткі» (энергіі) хапае толькі на тое, каб разлічыцца з рознымі выплатамі (падаткі, страхоўкі, штрафы) і толькі адчуваць, што ты яшчэ функцыянуеш як ляжачы паліцэйскі, і не больш. І магчымасці твае, як у таго ляжачага паліцэйскага, – толькі гадзіць на дарогах...

жыя рукі, правалаклі некалькі дзесяткаў метраў і шпурнулі на цэментную падлогу... і я паляцеў...

І толькі ўслед мне нёсся крык Царыцы, пра тое, што Царат Першы запатрабаваў праз тры дні пакласці яму на стол праектную дакументацыю ў справе арганізацыі працы навукова-даследчай лабараторыі СУ «ЛАД».

...Нам, планетолагам, добра вядома, што, як вялікае можна ўбачыць толькі з далёкай адлегласці, так і малое робіцца вялікім на адлегласці. І паняткі вялікага і малога, нават пры вымярэнні найбольш дакладнымі прыборамі, з'яўляюцца адноснымі і для кожнага могуць быць розныя...

Нешта падобнае можна назіраць у святле (і не святле) розных ідэй, канцэпцый, меркаванняў і ведаў. Кепска, калі ёсць вельмі шмат непатрэбных гаворак, прапапоў і ацэнак, бо сярод іх вельмі цяжка выбраць адзіны светлы і сапраўдны варыянт. Тут павінна быць унутранае бачанне і разуменне вялікага і малога, і яно не павінна быць пераменным, разналікім і дваякім. Яно павінна быць адзіным, адзіным таму, што сутнасць і ісціна, як абсалютная субстанцыя, існуе толькі ў адзіночным ліку і ў адным асобніку (каму ўжо гэта добра ведаць як не мне – аскерку субстанцыі). Але ж, добра вядома, што не бывае дзвюх праўдаў: а калі ўзнікае такая дылема, дык з іх адна праўда з'яўляецца надуманай, несапраўднай праўдай. І такая несапраўдная праўда іншы раз упрыгожваецца і шыфруецца настолькі пераканаўча рознымі артыстычнымі падмосткамі, фарбамі, абяцанкамі і добрымі намерамі, што ёй пачынаюць верыць... Так нараджаюцца схфальшаваныя высновы і штучныя ўстаноўкі, псеўданавуковыя канцэпцыі і неадпавядаючыя сутнасці ідэалогіі, фальшывыя прарокі і лідары-акцыдэнты, якія трымаюцца акалелымі пальцамі за сваю спакусу... Так пачынаецца шлях у прадонне... Нават калі гэтае прадонне для некага і залатое дно, але ўсё роўна – гэта пекла, авадон, гэта – канец...

Тое, што можа быць нешта не так у нашым космасе, намякаў аднойчы Фраер Ман (яшчэ мой адзін добры калега і сябра), але і ён баяўся быць да канца шчырым. Ён неяк не то жартоваў, не то гаварыў сур'ёзна, што зараз паўсюдна пайшла такая мода на цароў, якія без цара ў галаве....

Тады мы абодва прыйшлі да высновы, што падобныя тэндэнцыі трэба вызначаць загадзя, да таго, пакуль яны не сталі дамінаваць у прасторах... Тады і нарадзілася ідэя распрацоўкі і запуску новага арыгінальнага, практычнага навукова-даследчага праекту, а менавіта: канструкцыі вымяральнага прыбора, які на адлегласці з лёгкасцю вызначаў бы не толькі ўзровень інтэлекту, але і ўзровень дурноты адпаведна іх патэнцыяльным здольнасцям да рэалізацыі аднаго і другога. У галаве ўжо круціліся крытэрыі, схемы, матрыцы, праграмы...

...Праектную дакументацыю з нагоды арганізацыі і дзейнасці лабараторыі СУ «ЛАД» я аформіў і перадаў у Цэнтр у вызначаныя тэрміны. Узамен атрымаў камандзіроўку, спіс на некалькі лістоў з ЦКУІ ЯНННЧ (царскія каштоўныя ўказы і інструкцыі, якія ніхто ніколі не чытае) і адпаведныя расходы для адпраўкі ў непазнаныя прасторы космасу. На маё нетактоўнае пытанне: «А дзе астатняе фінансаванне камандзіроўкі (сутачныя, дадатковыя расходы)?», міністра фінансаў Царату адказаў, што «ўсё гэта будзе выплачана пасля вяртання, калі толькі нехта вернецца...».

Калапс дваінога пульсару

...На гэты раз нашу навуковую экспедыцыю Цэнтр надумаў паслаць у якасці спецыяльнай эксперыментальнай экспедыцыі некуды ў terra incognita .

З аднаго боку, лагічным было б працягнуць даследаванні таго, што яшчэ ўсё з’яўляецца incognita. Ці не для такіх мэтай і ствараецца новая лабараторыя. Але, з другога боку – для нас гэтая «тэра» была што нейкай ямай, дзюрой, чорнай, рыжай і невядома яшчэ якой. І мы напачатку былі моцна здзіўленыя – так далёка нас яшчэ ніхто не пасылаў, але Рыгор Рэгер (наш супрацоўнік) патлумачыў, што ўсякі раз, калі навукоўцаў пасылаюць у першакрыніцы, дык для іх усякая далёкая кропка на картах сусвету з’яўляецца невядомай і, зразумела, інкогніта.

Амаль што перад самай адпраўкай з настойлівай просьбы зацікаўленых асобаў слова “экспедыцыя” было заменена на слова “місія”. Місія гучала больш важна і загадкава, і фінансаванне пад місію было ў некалькі разоў большым. Былі спробы назваць экспедыцыю не місія, а месія (тут фінансаванне зашкалівала), але Фраер Ман прывёў шматлікія прыклады таго, як усякі раз пасланыя месіі з месіянерамі не дзе там, дзе невядома дзе, альбо тапілі ў вадзе, альбо палілі на вогнішчы, альбо распіналі жывымі на крыжы. “Вы што? – звярнуўся ён да нас як да сваіх будучых калегаў. – Хочаце боўтацца на крыжы з прабітым бокам?”. Ніхто боўтацца на крыжы не хацеў і ў калегаў тут жа прапаў усякі інтарэс да месіі.

Перад адлётам, мы павінны былі вывучыць кожны сваю місію, якая была распрацавана для кожнага ў Цэнтры. З тымі, хто не змог адказаць, альбо блытаўся на пытанні камісіі: «У чым ваша місія?» не працягвалі кантракт. Так, у склад місіі не трапілі браты Андройды – Андрэй Першы і Андрэй Другі.

Пад вялікім пытальнікам у Цэнтры была і мая кандыдатура. Нагодай для сумніву быў наш сумесны з Этымонам выступ на міжпланетным навуковым сімпозіуме футурыстаў-уфологаў па эсхаталогіі на тэму: «Планета Алатар у цемнаце неабвержных фактаў», у якім мы папулярна растлумачылі ў выніку чаго і як залатая планета з высокаразвітай цывілізацыяй трансфармавалася ў шэрую магнівую масу з попелам, з пылам і з іншым касмічным брудам і атрымала назой Адалатар – ад слова **ады** – небяспека, бяда, няшчасце (з мовай свету). Прасачылі мы ў дакладзе і лёс каштоўнага металу з Алатару – золата і яго першых штучных антропаморфных старацеляў, створаных алатарцамі. Шмат каму не даспадобы былі нашыя высновы – параўнальны аналіз Алатару з Царатам, і мы з Этымонам трапілі ў няміласць. *(З тэкстам дакладу можна азнаёміцца ў воблаку і ў поўнай версіі нататак).*

Дык вось, у склад місіі ўвайшлі лепшыя спецыялісты:

Этымон Даведнік: кодавы пароль – Тлумач. Тлумач усяго таго, што можна было пачуць вушамі, убачыць вачыма і пашчупаць рукамі. У яго галаве былі змешчаны тысячы розных энцыклапедычных і слоўнікавых праграм... А яшчэ ў Этымона быў вельмі добра развіты аналітычны блок (зараз такіх не ставяць).

Юннат Жывун (Флёрка) і Эмацыян Дотык (Эмпірык) – ім не было кошту як дасведчаным даследчыкам, тэарэтыкам і эксперыментатарам. Яны звычайна працавалі ў пары і заўсёды з сабою насілі мікраскоп, лупу, нейкую падазроную трубу і іншыя прыцымбалы для розных эмпірычных даследаў (відэльцы, кантэйнеры, кілішкі, шклянкі, ножыкі, ліхтарыкі і розныя адмычкі).

Хайтак Дзеяч (Тэх) – ведаў усе схемы і мікрасхемы, інтэгралы, алгарытмы, парадыгмы, і ўсё, што было звязана з механізмамі, токамі і электронікай. Тэх адказваў за матэрыялізацыю. Яму належыць вынаходніцтва касмічнага ліфта (не на гарбу ж сваім цягаць у космас торбы), які закідваў ў космас (невядома куды) грузы вагою ў дзясяткі тысяч тонаў, але назад не вяртаў.

Стакрат – геніяльны мысляр і філосаф. І гэта ўсё, што мы пра яго ведалі. Стакрат глядзеў і нам здавалася, што сваім стакратным праніклівым біноклем ён бачыць нас наскрозь... Усё, што гаварыў Стакрат, – а гаварыў ён вельмі мала, – альбо адбылося, альбо адбывалася, альбо яшчэ адбудзецца.

Фраер Ман (Фармасон) – таксама філосаф, але не такі геніяльны як Стакрат. Фраер Ман быў больш вольнадумцам, чым філосафам. Наш ЦАР (Цэнтр...) ён абзываў тупым Цэнтралам, а царацкую ідэалогію і палітыку – туфтой. Ён неяк хваліўся, што доўга сядзеў на фармазоне і даводзіў, што родам з Фармозу. Ад яго хацелі пазбавіцца ў Цараце і ўсякі раз дэпартавалі ў розныя экспедыцыі і місіі далёка за межы з надзеяй на тое, што ён адтуль не вернецца, бо адтуль не заўсёды вярталіся, але Фармасон усякі раз вяртаўся з яшчэ больш небяспечнымі прамовамі, абвінавачваннямі і ідэямі;

Від Хейтэр (Хіт) – быў тым нядобразычлівым навукоўцам, з якім я ніколі не пайшоў бы ў разведку і тым больш у экспедыцыю, і яшчэ больш – у такую місію, але групу місіянераў фармаваў не я. Хейтар заўсёды быў незадаволены ўсім, што трапляла ў аб'екты яго зроку і слыху, а ў місіі такая незадаволенасць стварала напружанасць, падазронасць да ўсяго і нэрвовасць.

Рыгор Рэгер (Эгрэгер) – як ён трапіў у місіянерскую экспедыцыю было невядома. Пра яго я ведаў няшмат: гаварылі, што ён быў спецыялістам у напісаных навучаннях больш важных прадметаў і з'яваў, абмеркаванні якіх было не да месца, а выкладаць пісьмова – немэтазгодна;

І я – Стан Модус (кодавы пароль – Логан: падкрэсліваю, што тут **g** у сярэдзіне слова з'яўляецца фрыкатыўным, выбухным і не аглушаецца пры вымаўленні да [ха]).

Хоць кожны з нас меў сваю спецыялізацыю, але ў большасці мы ўяўлялі сабой універсум, кангламерат ведаў з астралогіі і касмалогіі, астрафізікі і касмафізікі, ядзернай фізікі і мотафізікі, галактазнаўства, агульнага галаведства і галаваломства і іншае.

У сувязі з тым, што ўсе ўдзельнікі місіі былі з'яднаныя вакол «Лабараторыі арыгінальных даследаванняў», было пастаноўлена называць іх не місіянерамі, а арыгіналамі. А яшчэ вельмі важным было пазбегнуць блытаніны з месіянерамі, бо пасля на крыжы з прабітым бокам каму ты што давядзеш.

Такім чынам, 9 арыгіналаў з рознымі фенаменальнымі здольнасцямі, з фантастычнымі магчымасцямі і вымярэннямі, з тайнымі ведамі і навыкамі былі адпраўлены ў сусвет з адпаведнымі мэтамі і задачамі. Пры тым кожны з нас быў надзелены звышсакрэтнымі індывідуальнымі заданнямі (місіямі), пра якія ніхто іншы не павінен быў ведаць, і якія мы павінны былі выконваць за кошт другой паловы дня (г. зн. – задарма).

Мадэратарам і старшым місіі прызначылі мяне. Старшым хацелі зрабіць Рыгора Рэгера, але ён адмовіўся, сказаў, што не хацеў бы быць лоханам, але пагадзіўся быць старшым таварышам, кансультантам і заўсёды трэцім.

У мае абавязкі як мадэратара і старшага групы ўваходзілі наступныя фармальнасці: перад самай ходкай правесці пераклічку і інструктаж (не хадзіць у салоне касмалёта, не адкрываць ілюмінатары на хаду і не плявацца праз іх у космапрасторы, бо мала якому богу можаш патрапіць у партрэт, праверыць багаж і літраж на кожнага (не больш аднаго літра на адну гарлавіну), пракантраляваць выкананне камандаў «Зашпіліцца!», «Зашнуравацца!» і, калі спатрэбіцца: «Застрэліцца!» і іншыя малаістотныя дробязі. У працэсе палёту падтрымліваць парадак, настрой і высокі навукова-даследніцкі і місійны дух...

І вось за бартом нашай лятаючай «талеркі» пад лёгкі шумок адроннага рэактара неўзабаве сталі пралятаць зоркі, сузор'і, сістэмы, касмічныя дзюры і плямы... Я не паспяваў іх фіксаваць сваёй зрокавай памяццю.

Арыгіналы паводзілі сябе спакойна і прыстойна – у кожнага за плячыма былі дзесяткі вылетаў у неведомасць. Першыństwo па колькасці ходак заставалася за Рыгорам Рэгерам і Фраер Манам, і яны, як гэта часта бывае ў такіх выпадках, сталі расказваць розныя дарожныя гісторыі, сэнс якіх зводзіўся да адных і тых жа эпізодаў: як яны недзе не туды прыйшлі і нешта там такое хацелі ўзяць, але ім не давалі, альбо, як аднекуль уцякалі і за імі нехта гнаўся, альбо, як з некім біліся і падбілі чатыры танкі, альбо, як трукілі іх нейкай гадасцю, але атрута не брала... і што ў кожнага з іх на кожнай планеце ёсць па дзве-тры німфы, феі, сірэны і дэвы, якія іх не могуць дачакацца...

А пасля нехта занурыўся ў планшэт, нехта ў мабілу, нехта задрамаў, а Фраер Ман з Рыгорам Рэгерам сталі гуляць у карты.

...І быў такі час, калі я глядзеў праз ілюмінатар у сусвет і нічога не бачыў, відаць, надышла ноч. Касмалёт жа ішоў паводле зададзенага маршруту і хвалявацца за маршрут не было патрэбы. Праўда, быў адзін небяспечны момант – праход над Кардонам. Пры перасячэнні межаў з адной галактыкі ў другую, тут заўсёды маглі ўзнікнуць недарэчнасці, як да прыкладу, сустрэча з памежнікамі і мытнікамі, якія любілі пакапацца ў прыборах, у чужых чамаданах і торбах. Яны чапляліся да ўсяго, што ім здавалася падазронным, і што ім хацелася мець самім. Маглі іншы раз загнаць касмалёт на «яму» і прашчупаць яго на прадмет паліва-змазачных і гаручых матэрыялаў, альбо металаканструкцый. І калі там нешта было не так, дык і завярнуць маглі... А так не хацелася іншы раз вяртацца назад, прайшоўшы некалькі дзесяткаў трыльярдаў кіламетраў.

Контрабандыстыя, якія праз Кардон хадзілі вельмі часта, ведалі, што найбольш спрыяльным для пераходу бывае час, калі ў космапрасторы назіраюцца ваганні калапсу двайнога пульсару – тады звычайна памежныя службы асабліва не рызыкавалі, і Кардон можна было спакойна прайсці без затрымак і ператрусаў. Але для такіх хітрых і рызыкаўных тут была адна небяспека: трапіць у калапс і апынуцца абы дзе, або там, дзе ніхто не ведае дзе: і куды нават святло не даходзіць, альбо не даходзіць цемра... І вярнуцца адтуль шанцаў не было... альбо былі надта мізэрныя...

Справа ў тым, што празмернае электрамагнітнае поле стварае вакол сябе нейтронную планету-двайнік з велізарнай пульсуючай атамнай энэргіяй, і такім чынам утвараецца сітуацыя, пры якой гіганцкія планеты выбухаюць. Выбух выклікае гравітацыйную ўдарную хвалю, якая скрыўляе і блытае часавую храналогію і дэпалярызуе космапрасторы на мільёны мільярдаў кіламетраў. Нават да сама далёкіх планет

далятаюць праз сотні мільёнаў гадоў так званыя магнітныя буры... і тады можа ба-
лець галава.

Вось чаму, калі ты трапіш у гэты калапс дарогаю на Бяргалішкі, дык апынуцца мо-
жаш пра дзесяткі, а то і сотні гадоў на іншай планеце, ў якой-небудзь закінутай вёсцы
і невядома ў які час. А можаш і нідзе не апынуцца, а стаць звычайным касмічным
пылам...

Я быў спакойным, бо ведаў, што Цэнтр адправіў нас паводле графіку, пры якім
улічваліся нават мізэрныя электрамагнітныя буры... Таму і за бартом касмалёта рабі-
лася ўсё цішэй і цішэй, пакуль шум урэшце не прапаў недзе ў цёмна-фіялетавай ка-
смільнай цішы...

...Раптам рэзкі прамень святла асляпіў усе нашы аптычныя прыборы і касмалёт
пачало з грохатам хістаць у бакі, як стары трамвай на крутых паваротах гісторыі...
Мы захваляваліся. А пасля, я яшчэ паспеў крыкнуць «Калапс!», як прагучаў выбух і
касмалёт са страшнай сілай кінула ўбок, і ён загрузаў, як трамвай па брукаванцы... А
пасля прапала святло і толькі нейкі тонкі ўльтрафіялетава свіст стаяў наўкола...

Я зразумеў, што нас некуды нясе гэтая страшная сіла і невядома куды прынясе і
невядома дзе выкіне... калі яшчэ недзе выкіне.

Мае калегі былі хто ў стане непрытомнасці, хто ў стане анабіёзу, а хто, проста, у
нягодным стане. Пасля нейкая шалёная сіла ўварвалася ў касмалёт і закруціла нас у
віхуры, быццам у нейкіх дзікіх скоках. А ў Рыгора Рэгера ад такога шаленства стала
круціцца галава, як глобус які на восі. Я крыкнуў яму, каб трымаў галаву, бо разьбу
сарве, але было позна, – галава адкруцілася і пакацілася падлогай некуды ўбок...

А свіст паступова набіраў абароты вібрацыі і пераходзіў у сучэльны свісцячы гул.
Да свядомасці эпізодамі даходзіла разуменне таго, што гэта, магчыма, ёсць нейкі
пераход у іншае вымярэнне, але такім вымярэннем мог бы быць і пераходам у ка-
смільны пыл... Гул біў у перапонкі і свідраваў мозг. Колькі так працягвалася – цяжка
сказаць, але, калі перад вачыма раптам паплылі белыя размазаныя плямы з розна-
каляровымі зігзамі квазараў, я ўздыхнуў з палёгкай: вось-вось, як заўсёды, насустрач
павінны пасыпацца сучэльным патокам зоркі...

Але зоркі не сыпаліся, а белая пляма рабілася ўсё большай і большай...

І я, відаць, страціў прытомнасць...

Па-за маёй свядомасцю касмалёт разагнаўся да хуткасці, якую не фіксуюць рада-
ры і касмічныя прыборы, стаў распыляцца і знікаць разам з намі...

Далей наш маршрут праходзіў зусім у іншым вымярэнні...

...На пачатку да мяне данёсся глухаваты аддаляючы шум, які нагадваў гул нека-
лькі прапелераў. Пасля ў вочы кінулася шэрае неба з цёмна-бурымі, парахавымі і
свінцовымі хмарамі, а пасля мяне ўразіў гладкі і шэры, як неба, бясконцы бетонны
пляц, які цягнуўся ад небасхілу да небасхілу... І навокал ні травінкі, ні дрэўца, ні расі-
нкі... І ў цэнтры пляца ляжаў я і адчуваў адно: як ціснуць на мяне хмары, як перакры-
ваюць дыхалку парахавыя воблакі, як б'е па свядомасці манатонны гул прапелераў...
і нічога не мог зрабіць...

А пасля я ўбачыў іх...

Спярша паказаўся нехта адзін: у белым хітоне. За ім сталі паказвацца астатнія: у
белых плашчоўках, штурмоўках, куртках, сукенках, швэдрах, чырвоных кашулях... І ў

кожнага быў знак, падобны на белы вымпел з чырвонай паласой пасярэдзіне... І іх рабілася ўсё больш і больш і яны ўжо сталі займаць увесь небасхіл і палову неба...

Я стаў паспешліва гартаць патрэбныя старонкі ў базе сваіх ведаў і шукаць адказу. Ва ўсе часы белы колер сімвалізаваў тую нябесную сілу, якая несла духоўную чысціню і святасць, беззаганнасць і надзею на ўваскрэшэнне... А чырвоная паласа – бязгрэшнасць і нявіннасць пралітай крыві... Усё гэта было некалькі загадкава, сакраментальна і незразумела... Але пры чым тут гэтыя?..

А яны, здавалася, не ішлі, а плылі нейкай нябачнай траекторыяй, паволі падымаліся над зямлёй і гэтак жа паволі плылі ў вечнае неба і там недзе зніклі.

Ад натоўпу раптам аддзялілася нейкая постаць-няпостаць, здань-няздань, асоба-неасоба і паволі паплыла ў мой бок. Яе белая вопратка нагадвала доўгую шлюбную сукенку з чырвоным пасам на сярэдзіне. Сукенка гойдалася на лёгкім ветрыку, як сцяг невядомай і незалежнай планеты, якая шукае той жа святасці, чысціні і справядлівасці. Постаць неўзабаве апынулася каля мяне і абліла мяне чыстай і празрыстай сінню сваіх вачэй, быццам святой і жывой вадою... І я адчуў гэты дотык... А Яна, менавіта Яна (з націскам на апошнім складзе) павольна павярнулася і моўчкі пайшла ўслед за сваімі...

І тут я яскрава зразумеў, чаго не хапае ў нашым Цараце...

...А пасля патроху сталі падцягвацца мае калегі – іх таксама параскідвала тут, у гэтым бятонным бясконцым гуляй-полі. І яны, як і я нейкі час правалаліся пад гэтым свінцовым небам без прытомнасці.

Першымі прыйшлі Юннат Жывун (Флёрка) і Эмацыян Дотык (Эмпірык). Яны заўсёды з сабою насілі мікраскоп, лупу, відэльцы, ножыкі і розныя адмычкі... На гэты раз яны прыйшлі без нічога, нават без кілішка і адмычак.

Юннат Жывун агледзеўся і нясмела агучыў сваю думу:

– Ці не туды мы трапілі?..

Тое, што мы трапілі не туды было відавочным, пытанне стаяла ў тым, куды мы трапілі? Нам трэба было напачатку даведацца, на якім Свеце мы апынуліся: на Гэтым Свеце, на Тым Свеце, у Паралельным Свеце, ці ў нейкім іншым?.. Эмацыян Дотык слухна прапанаваў спачатку вызначыць якасці свету: Рай гэта ці Пекла, што давала магчымасці выпрацаваць хоць нейкую метадалогію суіснавання ў такой прасторы. «Які рай? – здзівіўся я. – У раі нас сустрэлі б райскім пошчакам птушкі, празрыстае сіння неба над галавой і анёлы, а тут...».

Пасля падышоў Хайтак Дзезяч (наш Тэх) і паабяцаў прыдумаць нешта такое, кшталту навігатора, што дапаможа нам больш-менш вызначыць месца нашага знаходжання і якасці менавіта гэтага Свету.

Від Хейтар яшчэ здалёку на падыходзе накінуўся на мяне, абвінавачваючы мяне як мадэратара ў тым, што з намі здарылася. Але я сваёй віны тут не адчуваў. Касмалёт ішоў паводле раней запраграмаванага маршруту і ўсякая карэкцыя палёту была для нас недаступнай.

Пасля падышлі Стакрат, Этымон Даведнік і Фраер Ман. Апошні прапанаваў шукаць вароты, альбо з Апосталам пры іх, альбо з Чортам Лысым, бо так проста ні ў Рай, ні ў Пекла не патрапіш.

Не было толькі Рэгора Рэгера. І мы ўсе пайшлі шукаць Рэгера.

Між іншым, я спытаўся ў калегаў, ці не бачылі яны тут белыя колеры з чырвонымі палосамі, і яны толькі са здзіўленнем паглядзелі на мяне. І я ім раскажаў пра дзіўнае здарэнне... Калегі моўчкі выслухалі мой аповед, і не сказаць, каб абрадаваліся. Пасля паўзы першым загаварыў Фраер Ман:

– Трэба думаць, што гэта твой Псіхапóмп – праваднік пасля смерці...

Нехта нават засмяяўся, але смешна не было.

Я з надзеяй паглядаў на Стакрата – цікава, што можа сказаць філасофія з такой нагоды, і Стакрат, вытрымаўшы паўзу, абвясціў:

– Хацелася б падобныя з’явы і сімвалы растлумачыць толькі паняткам Вышэйшай Справядлівасці... А што да чаго – час пакажа...

Пярэчыць Стакрату ў нечым не было сэнсу, і мы моўчкі пагадзіліся, толькі я тут жа задумаўся над тым: «А хто тады растлумачыць, што да чаго?...».

Але цяпер нам зацыклівацца над такімі пытаннямі не было часу і мы вярнуліся да сваіх сітуацыйных праблемаў.

...Рыгора Рэгера мы знайшлі без галавы і пайшлі шукаць галаву. Яна павінна была быць тут недзе непадалёку. Але не зусім разумна было б усім хадзіць за адной галавой і Тэх праявіў яшчэ адну ініцыятыву: ён адзін знойдзе галаву і прыкруціць яе на месца. Але перш ён прыдумае навігатар, бо галава Рэгера некуды не дзенецца, маўляў, каму яна тут патрэбная...

Такая прапанова Тэха дала магчымасці астатнім: Дотыку, Жывуну, Ману, Стакрату і Хейтару адправіцца ў разведку. Што нам даць магла такая разведка? Хутчэй нічога, але нам трэба было ўсё роўна скарыстаць усемагчымыя варыянты ў пошуках выхаду.

Але ж праблема была яшчэ і ў тым, як адгэтуль выбрацца? Наш касмалёт, як і ўсе нашы прыборы, застаўся ў нейкім іншым вымярэнні і невядома ў якім. У нас у кожнага на руках былі «разумныя гадзіннікі», з дапамогай якіх мы ў падобных сітуацыях звязваліся з Цэнтрам, але яны, як згаварыўшыся, адключыліся і не рэагавалі на нашы загады і коды. Тут, трэба прызнацца, у выніку празмернага тэхнічнага і гравітацыйна-магнітнага збою парушалася ўся наша сістэма. Мы не былі падрыхтаваныя да такіх нестандартных сітуацый.

З сумнымі вынікамі сутыкнуліся і нашы калегі-разведчыкі: навокал суцэльны палігон і ніякіх слядоў прысутнасці якой-небудзь культурнай цывілізацыі. Нават Хайтак (наш Тэх) разводзіў рукамі ў бакі, бо апрача рук ён нічога не знайшоў такога навокал, што можна было б развесці, і марнай засталася ўсякая надзея на навігатар. І толькі Стакрат убачыў недзе далёка-далёка на небасхіле нешта падобнае на лакатары. Але ён і сам быў не ўпэўнены ў тым, лакатары гэта, ці міраж...

Агульная карціна складвалася прыкладна такая: мы апынуліся на нейкай перыферынай транзітнай касмічнай цвярдзіне сусвету, дзе не пралятаюць касмалёты і не ходзяць маршруткі.

Від Хейтар ізноў з нейкай злосцю накінуўся на мяне, абвінавачваючы ў ва ўсіх грахах свету, а пасля стаў даводзіць, што кожны ў падобных выпадках ратуецца ў адзіночку...

Але, што можна было зрабіць аднаму, калі індывідуальныя інфармацыйныя каналы і парталы былі недаступнымі. І тады я прапанаваў засяродзіцца і аб’яднаць інтэлектуальны патэнцыял кожнага ў адзіным парыве пошуку выхаду, маўляў, магчымасці калектыўнага розуму непрадбачаныя і маладаследаваныя...

Так, неўзабаве, мы сталі выходзіць (тэарэтычна) на аэрадынамічны касмічны партал і наш настрой трошкі прыўзняўся. Але, нягледзячы на калектыўную мэтавую медытацыю, партал заставаўся нябачным суцэльным мурам для нас. Успрымаць, як нейкі прысуд, праўду пра тое, што нам не хапае нашых магчымасцей, энергіі, канцэнтрацыі і разлікаў, мы не хацелі. І толькі праз нейкі час кожнаму дайшло да свядомасці, што, каб выйсці на той партал, нам не хапае нейкай канкрэтнай ідэі, і мы павярнулі свае скафандры ў бок Стакрата. Стакрат вытрымаў паўзу і сказаў:

– Мы звычайна з’яўляемся там, дзе дылема існасці і сутнасцей ўзрастае сваім кантрастам да памераў выбуху...

– Та-а-ак... – праспявалі мы хорам у голас, хаця так нічога і не зразумелі з таго, што пачулі.

– Нам напачатку трэба вылічыць і адшукаць кропкі вяртання, альбо кропкі невяртання – у залежнасці ад таго, куды мы трапілі, – завяршыў сваю думку Стакрат.

Ідэю кропкі вяртання тут жа падхапіў Фраер Ман як адзіную і магчымую ў дадзенай сітуацыі:

– Мы знойдзем такую кропку і перакулім сусвет! – урачыста закрычаў ён.

У Хейтара на гэты конт было сваё меркаванне, а менавіта:

– Мы трапілі ў зону «дурной бясконцасці», адкуль няма вяртання. Але, нават калі і ўявіць наша вяртанне, – даводзіў Хейтар, – мы не вернемся назад нармальнымі, такімі як былі да таго...

Тэма пошукаў кропак вяртання ў Цараце была закрытай і забароненай тэмай. Маўляў, ніякага вяртання быць не можа. І ніколі не трэба вяртацца туды, дзе вам некалі было добра... і два разы ў адну і тую ж рэчку не ступіш... і вяртацца – нядобра прыкмета... І шмат яшчэ якімі падобнымі класічнымі выразамі і афарызмамі былі размаляваныя сцены адміністрацыйных будынкаў у Цараце. Праўда, некаму магло б здацца, што такая ідэалогія ўвогуле прычыць канцэпцыі вечнага вяртання. Ні ў якім разе: у Цараце ставілі пад сумненні і недавер усякія новыя і адноўленыя вяртанні, але віталіся вяртанні «таго самага». Такая акалічнасць трохі хвалявала нас, бо невядома якімі вернемся мы, калі яшчэ толькі вернемся, і як нашае вяртанне будзе трактавацца ў Цараце.

Але Стакрат задаў тон пошукаў кропкі вяртання і нам трэба было прайсці праз такія кропкі. Актыўна за гэтыя кропкі ўхапіўся Фраер Ман. Аказалася, што ён даўно цікавіўся імі. Ён суцяшаў нас тым, што, калі адштурхоўвацца ад ідэі вечнага вяртання, дык мы абавязкова вернемся, бо колькасць элементаў і камбінацый у сусвеце абмежаваныя і яны рана ці позна пачнуць паўтарацца,.. Далей Фраер Ман цытаваў Эклезіяста так, быццам з ім цэлую ноч перад гэтым піў амброзію з чыстай жытнёўкі. Маўляў, усё вяртаецца на «кругі свая» і сонца заходзіць і ўсходзіць, і рэчкі вяртаюцца да вытокаў...

– І касмалёты вяртаюцца на касмадрымы, адкуль узляталі! – іранізаваў такія суцяшэнні Хейтар, але ад гэта смешна не рабілася.

Аптымізм і суцяшэнні Фармасона выклікалі пэўныя сумненні. Нават калі і ўлічыць факт паўтарэння колькасці элементаў і камбінацый у сусвеце, дык гэтае паўтарэнне адбудзецца ў іншым часе, і калі ад нас нешта і паўторыцца, дык хіба што толькі вонкавая падабізна... Незразумелым было і тое, дзе мы будзем адседжвацца (у якім ізалятары часовага ўтрымання) і чакаць свайго паўтору?.. Ды і ці захочацца вяртацца

ца назад іншымі і ненармальнымі?.. А яшчэ трэба мець на ўвазе, што ідэя вечнага вяртаньня была набыткам прасторы, абмежаванай у трох вымярэннях. А калі гутарка можа ісці пра пяць, сем і больш вымярэнняў – шанцы на вяртанне скарачаюцца паводле колькасці вымярэнняў...

Заставалася адно: шукаць кропкі, стукаць у партал і спадзявацца на тое, што калі ты стукаеш, дык табе і адчыняць.

Але партал не працаваў; мы стукаліся ў зачыненыя наглуха касмічныя дзверы і не разумелі, чаму яны не адчыняюцца.

Між тым Хайтак Дзеея (Тэх) адшукаў у кустах закінутую галаву Рэгера і прыкруціў яе на месца, і галава, якая доўга не гаварыла, тут жа выказала сваю версію:

– Можа, у іх свята якое, дажынкi, да прыкладу?..

Але і ад такой версіі лягчэй не рабілася.

А тут раптам аднекуль пачуўся нарастаючы гул, які нам нічога добрага не абяцаў і мы зноў сталі пазіраць на маўклівага Стакрата. І, урэшце, ён загаварыў:

– Кропка вяртаньня была нам падказана, але мы яе ці не зразумелі, ці не ўспрынялі, ці забыліся... Так часта бывае...

І тут я ўспомніў белыя вопраткі, постаць-няпостаць, здань-няздань і той кірунак, куды выходзілі белыя прывіды з чырвонымі палосамі, і куды пайшла Яна (Яна – з націскам на апошнім складзе)...

Туды, куды пайшла Яна і месца парталу, куды мы настойліва стукаліся, не супадалі ў азімуце градусаў на 40. І я прапанаваў узяць і прапусціць па 40 градусаў правей і зноў пастукацца.

Мы ўзялі, пастукаліся і неўзабаве стала прападаць некуды шэрае неба і зноў нешта зашумела і засвістала ў вушах і мы праваліся ў доўгі і шэры тунэль, у канцы якога не было відаць святла...

Свята замігцела нашмат пазней, калі мы ўжо былі страцілі ўсякія спадзяванні на яго.

.....

Terra incognita

– Эй, начальнік, пабудка! – данеслася да мяне як з таго свету.– Прыйшлі!..

– Куды прыйшлі? – не зразумеў адразу я і расплюшчыў вочы.

Мяне здзівіў ледзь чутны гул рэактара, быццам мы ляцелі не на рэактыўным апарце, а на паветраным шары з электрарухавіком ад пральнай машыны.

– А вось зараз і даведаемся куды прыйшлі, – гучаў усё той жа вясёлы і бадзёры голас Рыгора Рэгера.

Пасля гэтага Рэгер натрэніраванымі кулакамі стаў адчыняць футурал між-планетнага навігатора.

Я выцер кулаком вочы і стаў з нейкім недаразуменнем глядзець на Рэгера.

– А ў цябе з галавой усё ў парадку? – урэшце запытаўся я.

– У мяне? – здзівіўся Рэгер. – Здаецца, усё... Праўда, шыя нешта трашчыць... А што такое?

– Ды, нічога... А калапс мы як прайшлі?..

– Які калапс? – Рэгер зноў здзіўлена глянуў на мяне. – Усе калапсы наперадзе...

– Ага... ну-ну, наперадзе, – пагадзіўся я і спытаўся:

– А дзе наш Тэх?

Тэх (Хайтак Дзееч) сядзеў за маёй спіной у дальнім куце і адным вокам кантраляваў паяльнік з мікрасхемай, а другім вокам глядзеў нейкі тэхнатрылер і страшна абураўся, калі бачыў, як у печку касмічнага карабля марсіяне закідвалі яловыя дровы.

– Адкуль там ёлкі-палкі, калі там ёлкі не растуць!?. – крычаў ён няведама каму ў космас.

Я падышоў да Тэха і пацікавіўся на ўсякі выпадак:

– Ты яму галаву нармальна прыкруціў?

– Якую галаву? – не зразумеў Тэх.

– Вось гэтую, – і ўказаў пальцам у бок Рэгера. – Якая яшчэ ў кустах валялася...

– Гэта што за інтэнцыі, Станік? Што за наезды? – пакрыўдзіўся на мяне Рэгер і адначасова пакрыўдзіў мяне Станікам.

І тут да мяне стала даходзіць: місія, касмалёт, terra incognita... А далей што – сон?.. Аўтаматычная чыстка блока памяці?.. А галава?.. Ці была галава?..

– Усё нармальна, Рыгор, ніякіх інтэнцый! – супакоіў я Рэгера. – Але ж ты ведаеш, што я не люблю, калі мяне так называюць...

– Будзем лічыць, што квіты, – прапанаваў Рэгер міравую і мы зрабілі выгляд, што забыліся пра інцыдэнт.

І ўжо ў наступную хвіліну мы засяродзіліся на прыборах.

На пярэдняй панэлі нашай лятучай «талеркі» раз-пораз сталі высвечвацца, выскакваць, крыўляцца і сігналізаваць нам патрэбную і непатрэбную інфармацыю і рэкламу розных датчыкі, індыкатары і прыборы. А калі пачуліся гучныя каманды: «Vige!», «Maјne!», я зразумеў, што наш разумны апарат шукае месца для пасадкі.

Мы актывізаваліся. Пасля выгрузкі, нас павінен быў падабраць Агента 001, завезці і пасяліць на зімнія кватэры. Чаму на зімнія, а не на летнія – невядома. Прыехаў ён неўзабаве на невялікай самаходнай устаноўцы, кшталту матаблока з двухколавым прычэпам, пагрузіў нас і нашы рэчы на прычэп і павёз на нейкі далёкі і адзінокі хутар. На наша пытанне, «што мы будзем там рабіць?», агент адказаў, што мы павінны там нешта лавіць. Тады мы зноў вельмі здзівіліся – так далёка нас яшчэ ніхто не пасылаў, каб нешта там лавіць...

«Лапатунчык» – так называў свой транспарт Агента 001 выкідваў у атмасферу во-блакі ядавітага газу, ад якога ў нас разбалеліся галовы, і палячыць іх у нас не было чым. Агента 001 сказаў, што «лапатунчык», хутар і нашы хворыя галовы – гэта часовая і вымушаная з’ява, толькі для канспірацыі, адаптацыі, асваення і ўваходу ў курс. А дзе той уваход у курс, ён пакажа пазней.

Калі мы размясціліся на тым хутары, Эмацыян Дотык і Юннат Жывун хуценька аблёталі завуголлі, нешта панюхалі, нешта пашчупалі, нешта злавілі і пакаштавалі на смак, глянулі раз у мікраскоп, глянулі два ў падазронную трубу, некалькі разоў сплюнулі, пацёрлі рукі і вечарам, на агульнай тайнай вячэры нечакана агучылі свае эмпірычныя доследы:

– Terra incognita ёсць няўдалая спроба нашага Цэнтру шыфроўкі лакалізацыі таго ж самага Мацерыка з невялікім, хіба што, ухілам ад мерыдыяну! – урачыста заявіў Эмацыян Дотык.

Вось гэта была навіна.

Нехта абрадаваўся, нехта засумаваў, а Хейтар сказаў, што толькі нам гэтага яшчэ і не хапала.

«Відаць, не хапала», – падумаў я і ўдакладніў наколькі можна верыць інфармацыі Дотыка.

– На ўсе дзвесце адсоткаў! – упэўнена зарэкамендаваў Юннат Жывун.

Ды і астатнія арыгіналы, якія добра ведалі, што такое Мацярык, таксама былі цалкам згодныя з Дотыкам і Флёркам.

А мне толькі адно заставалася незразумелым: чаму Цэнтр не папярэдзіў нас пра такую сітуацыю?..

Я, на ўсякі выпадак, тут жа зазірнуў у ЦКУІ ЯННЧ (царскія каштоўныя ўказы і інструкцыі...) і нічога там не знайшоў новага. На раніцы, на агульнай планёрцы, я нагадаў сваім калегам пра ЦКУІ і паставіў пад сумнеў шчырасць Цэнтру да нашай місіі. Але, каб не траціць веры ў святы Цэнтр, я прапанаваў такія адносіны Цэнтру не ўспрымаць строга інструкцыйна, маўляў, Цэнтр разлічваў на нашыя магчымасці, дасведчанасць і кемлівасць, і мы, дзякуючы нашым калегам Юннату і Эмацыяну, цудоўна развязаўлі праблемны вузел.

Такім чынам, у нашай планетарна-абсервацыйнай дзейнасці было пастаноўлена: навізны не ўводзіць, старыны не рухаць і карыстацца тымі ж метадамі і падыходамі, якія былі апрабаваныя раней пры даследаванні Мацерыка. Тым больш, што пад нагамі мы адчувалі такую ж трохі абкультураную цвярдую, а пазней убачылі і такіх жа самых зацюканых двухногіх істотаў...

Праўда, у ЦКУІ ЯННЧ, у спасылках пад дакументам была адна заўвага, якая праз мелкі шрыфт не адразу кідалася ў вочы. У заўвазе гаварылася, што ў сувязі з мадэрнізацыяй новага эластычнага скафандра, былі перагледжаны некаторыя пункты ў інструкцыі і прынцыпы працы. Нам дазвалялася ўваходзіць у кантакт з мясцовымі антропаморфнымі двухногімі істотамі ў форме гутаркі, пераймаць іхнія звычкі і прыкідвацца перад імі такім ж зацюканымі і недаразвітымі. Звязана гэта было з сакрэтнымі задачамі і мэтамі нашай місіі.

Апошняя заўвага наконт кантакту знайшла больш прыхільнікаў сярод калектыву. Вельмі абрадаваўся Рыгор Рэгер. Ён нават стаў падскакваць, маўляў, калі ён апошні раз быў на Мацерыку, дык амаль што знайшоў панацэю, але для таго, каб упэўніцца ў гэтым, трэба было правесці эксперыменты, але такія эксперыменты супярэчылі інструкцыі царскага табу, бо патрэбен быў кантакт з абарыгенамі...

Від Хейтар толькі ўдакладніў, маўляў, з абарыгенамі кантакт, ці з абарыгенткамі?

«Відаць, калегі нечага не зразумелі, альбо зразумелі не так», – падумаў я і паўтарыў:

– Дазваляецца кантакт толькі ў форме гутаркі, пры гэтым – нельга раскрываць сябе, скідваць скафандр і заўсёды трэба трымаць дыстанцыю...

– І правільна! – падтрымаў інструкцыю і дыстанцыю Фармасон. – Адзін раз было ўжо такое – дазволілі кантакты і нарабілі такіх страшыдлаў, што прыйшлося ляднік запусаць, каб знішчыць...

– Ну, гэта як у каго атрымліваецца, – паспрабаваў Рэгер прадоўжыць дыскусію, але дыскусію ніхто не падтрымаў, толькі Стакрат кінуў незразумелую рэпліку:

– Прыйдзецца, відаць, арганізоўваць другое прышэсце лядніка...

Хацелася мне перапытаць Стакрата наконт ледніка, але тут на «лапатунчыку» пад'ехаў Агент 001. Неўзабаве ён увёў нас праз нейкі ўваход у курс, і мы былі ўжо гатовыя даследаваць terra incognita і далей як Мацярык, толькі з улікам рэгіянальных адметнасцей.

Праўда, у сувязі з тым, што рэгіянальныя адметнасці на хутары ўлавіць было складана, мы сталі памалу перабірацца бліжэй да двухногіх істотаў: хто ў мястэчка, а хто і ў горад. Такім чынам мы сутыкнуліся з жыллёвай праблемай, што нас моцна ўразіла – такой праблемы ў нас, у космасе ўвогуле не існавала: выбірай якую хочаш зорку і жыві. Нехта з нас стаў афармляць патрэбныя паперы, каб стаць у чаргу на квадратныя метры, нехта вымушаны быў прыняць статут БАМЖа (без адзначанага месца жыхарства), нехта прыпыніўся на нейкі час у гасцініцы, ці на прыватнай кватэры. Мне патрэбны былі такі пляц, з якога можна было б выйсці ў партал. Але такі пляц знайсці было складана. І нават, калі Агент 001 і прапаноўваў нешта падыходзячае для выхаду, дык кошт квадратных метраў быў на роўні метраў на Альтаіры, а Цэнтр адмаўляўся плаціць за жыллё паводле касмічных цэнаў. Урэшце, Агент 001 знайшоў у нейкім закінутым «царскім сяле» невялікую забудову з шырокай тэрасай і яна мне спадабалася. З тэрасы можна было не толькі сузіраць наваколле, так званае жыццё зацуканых двухногіх і зорнае неба над галавой, але і адкрыць свой партал і ўвайсці ў астрал, што ў нашай працы, нялёгкай і небяспечнай, заняткам было патрэбным і карысным...

нарадзіўся 17 сакавіка 1956 года ў вёсцы Труханова, Смаргонскага раёна. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (1985) і аспірантуру (1997), кандыдат культуралогіі, дацэнт. Аўтар 3 навучальных дапаможнікаў і манаграфій «Беларускае каталіцкае духавенства ля вытокаў сацыякультурнай ідэнтыфікацыі» (2013), «Беларускае каталіцкае духавенства ў сацыякультурным працэсе першай паловы XX ст. Ч. 1» (2019), кніг «Партрэты ў інтэр'еры Гародні: пародыі, эпіграмы» (2013), «Саветы» (2015). Рэдактар-укладальнік альманаху «Новы Замак». У красавіку 2021 г. быў абраны старшынём Гродзенскага абласнога аддзялення ГА СБП. Жыве ў Гродне.

УЛАДЗІМІР ХІЛЬМАНОВІЧ

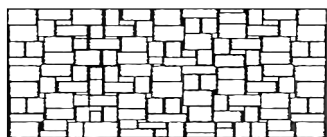
Адным радком

Афарызмы

- Пры маскавым рэжыме значна пабольшала колькасць загадкавых жанчын.
- Які парадокс апошняга году: у час суцэльных масак усе маскі скінутыя і абліччы раскрытыя.
- Людзі сталі насіць напыснікі і яшчэ больш азварэлі.
- Хваробы — не жанчыны: новыя прыходзяць, а старыя застаюцца з намі.
- Блытаць, напэўна, не варта праўду і пэўныя жарты.
- Бес спрэчак бяспрэчна аддаляе нас ад ісціны.
- Найдаражэй абыходзіцца ўбранне голага караля.
- Няпросты шлях ад «неверагоднасці» да Веры і сапраўднай годнасці.
- Добрыя дарогі не змяншаюць колькасць дурняў на дарогах.
- Калі доўга глядзець у адну кропку, можа ўзнікнуць ілюзія ўласнага пункту гледжання.
- З усіх тыпаў самазабойцаў найцяжэй зразумець рыбакоў на лёдзе.
- Вада ў палонцы не адваджвае ад палону грахоў.
- У канцы доўгага тунэля часта гарыць чырвонае святло.
- Дуэль з унутраным цэнзарам заўсёды сканчаецца пшыкам.
- Паміж дабром і злом ня варта заставацца бурыданавым аслom.
- Калі чалавек слухае і чытае толькі аднадумцаў, ён становіцца цвердалобым.
- Цёмны народ працягвае верыць у светлую будучыню.
- Выказваўся сцісла, а выглядала ўсё роўна нясціпла.
- Пішаш каротка, гаворыш сцісла, мысліш ашчадна, а лішнія словы застаюцца...
- Вядомасць, здабыткі, слава — як джала змяі...

нарадзіўся 6 красавіка 1967 года ў мястэчку Каменка Шчучынскага раёна. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (1991). Краязнавец, публіцыст, пісьменнік. Друкаваўся ў газетах «Пагоня», «Ніва», калектыўных зборніках. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар каляндарных даведнікаў і літаратурна-краязнаўчых нарысаў «Беларускае золата» (2014). Жыве ў Гродне.

ДРАМАТУРГІЯ

ВІКТАР ВАРАНЕЦ

Стэфан Баторый, альбо Кароткі шлях *Трагедыя ў адным акце, сямі карцінах*

Дзейныя асобы:

Стэфан Баторый — кароль польскі, вялікі князь літоўскі.

Каралева Ганна — жонка Стэфана Баторыя.

Альжбета — сялянка, каханка Баторыя.

Міхал — бацька Альжбеты.

Марыя Чартарыжская — фрэйліна каралевы Ганны.

Мікалай Бучэле — урач Баторыя.

Сімоніус — хатні ўрач Баторыя.

Фёдар Іаанавіч — цар усяе Русі і вялікі князь Маскоўскі.

Барыс Гадуноў — бліжні вялікі баярын, намеснік Казанскага і Астраханскага царстваў.

Манах Іова — беглы з Вялікага Княства Літоўскага.

Якуб — паляўнічы Баторыя.

Ігнат — целаахоўнік Баторыя.

Вішнявецкі, Кавальскі, Сапегі — шляхта Рэчы Паспалітай.

Шляхта, блазны, карлы, слугі.

Падзеі адбываюцца ў XVI стагоддзі.

Карціна першая

Маскоўскі Крэмль. Гранавітая палата. У крэсле сядзіць цар Фёдар Іаанавіч. Насупраць на нізенькім услончыку месціцца стары чалавек з блізнай праз увесь твар.

Манах. І круглы год там стаіць лета. А таму нікому з людзей не патрэбна адзенне. І ежа расце сама з зямлі. Вось, гасудар, ніхто з іх не і працуе. Толькі плятуць вянкi і скачуць праз вогнішча.

Фёдар Іаанавіч. Ці моляцца яны нашаму госпаду Богу?

Манах. Даруй, гасудар, але паганцы яны і моляцца каменным ды драўляным ідалам, лічачы іх за Бога.

Ф ё д а р І а а н а в і ч (*хрысціцца*). Ратуй, Божа, іх душы. А ці ёсць, дзядуля, у іх сем'і?

М а н а х. Жывуць яны ўсе разам, і мужыкі і бабы, у вялікіх хіжынах і ніхто не ведае, чыіх дзяцей тыя бабы нараджаюць.

Ф ё д а р І а а н а в і ч. Божухны, якое паскудства робіцца ў свеце. Дзякуй табе, Божа, што даў нам нарадзіцца на гэтай спакойнай зямлі.

Рыпнулі дзверы, і на парозе з'явіўся бліжэйшы дарадчык расійскага самадзержца Барыс Фёдаравіч Гадуноў. Манах тут жа ускочыў з маленькага ўслончыка, на якім сядзеў перад царом, нізка пакланіўся і вылізнуў з пакоя.

Г а д у н о ў. Вітаю цябе, гасудар. Ці добра адпачываў ты? Ці не сніўся адзінарог? Ці па душы была служба ў царкве?

Ф ё д а р І а а н а в і ч. Барыс, якая шкада, што ты так позна прыйшоў і не чуў манаха. Ён мне пра райскія землі расказваў. Вось куды б я злятаў, каб мог ператварацца ў птушку. А чаму ж чалавек не можа лятаць?

Г а д у н о ў. Так ужо Бог вырашыў: птушкі павінны лятаць, а чалавек хадзіць. А цар яшчэ і думы думаць за ўсіх.

Ф ё д а р І а а н а в і ч. Ах, а ўсё ж шкада, што мы не можам лятаць. А ці даведаўся ты, што сёння мне пададуць на абед?

Г а д у н о ў (*кланяючыся*). Гасудара чакае юшка, бацвінне, вусны лася ў заліўцы, смажаная дзічына, кулябьяка, каша, заедкі.

Ф ё д а р І а а н а в і ч. Ах, як добра. А царыцу не забылі паклікаць?

Г а д у н о ў. Царыца марыць убачыць свайго супруга (*падышоў бліжэй і амаль зашаптаў на вуха*). Гасудар, лазутчыкі данеслі, што на нас вайною збіраецца ісці гэты нягоднік польскі кароль Сцяпан Баторый.

Ф ё д а р І а а н а в і ч. Ах, адслужым абедню, Бог і не дапусціць сюды палякаў. Памятаеш, як наслаў на іх мароз пад Псковам. І гэтым разам што-небудзь нашле. Таму не бойся, баярын, пайшлі лепш абедаць.

Гадуноў доўга глядзіць услед цару, затым, як бы схамянуўшыся, выходзіць са святліцы.

Карціна другая

Невялічкі пакой. Пасярэдзіне пакоя стаяць стол і дзве лавы. Акенцы адсутнічаюць. На стала гарыць свечка. На лаве сядзіць той жа стары манах з блізнай на твары. Убачыўшы Гадунова, манах устаў. Баярын сеў насупраць і рукой паказаў, каб сядзеў і госць.

Г а д у н о ў. Ну што, Іова, як я і казаў, цару больш цікавы абед з царыцай, чым хуткая вайна з Польшчай. А ваяваць нам зараз ніяк нельга. Казна пустая, войска малое, Шуйскія толькі і чакаюць, каб я аступіўся. Якая ж тут вайна?

М а н а х. Вайны хоча Баторый. Не будзе Баторыя — не будзе і вайны. Лягчэй знішчыць важака, чым усю зграю. Як у ваўкоў.

Г а д у н о ў. І што ты прапануеш, Іова?

М а н а х. Калісьці, вельмі даўно, я вучыўся ў Падуді з адным цікавым хлопцам, які называў сябе Мікалаем Бучэле. Ён шмат чым абавязаны мне і, што самае галоўнае, прагна любіць грошы.

Г а д у н о ў. Чакай, а чым нам можа дапамагчы гэты Бучэле?

М а н а х (*ледзь прыкметна ўсміхнуўшыся*). Мікалай Бучэле — адзін з двух лекараў Баторыя.

Г а д у н о ў. І ты можаш яго купіць?

Манах моўчкі ківае галавой.

Г а д у н о ў. Цудоўна. Заўтра ж адпраўляйся ў Польшчу, адшукай свайго знаёмага і дай яму грошай.

Юва падняўся і зноў моўчкі кінуў.

Г а д у н о ў. Слухай, манах, даўно хацеў запытацца: а чаму ты, ліцвін, нам дапамагаеш? Грошы цябе, бачу, асабліва не цікавяць. Тады чаму?

М а н а х. Бо я сапраўды ліцвін, і я не прымаю здрадніцкую Люблінскую унію. Калі гэта што гаворыць табе, баярын.

Гадую абыякава паціснуў плячыма...

Карціна трэцяя

Зала каралеўскага палаца. Пасярэдзіне стаіць вялікі стол з рознымі напоямі і ежай. Чуюцца галасы. Уваходзіць група паляўнічых. Усе ажыўлена размаўляюць. Наперадзе Стэфан Баторый. Следам слугі прыносяць тушу вялізнага дзіка. Кладуць на падлогу. Насустрач выходзіць жанчына, жонка караля. Яна ўстрыможана. Бярэ руку караля, цалуе яе.

К а р а л е в а. Ваша высокасць, слугі сказалі мне, што Ваша жыццё было пад пагрозай.

Б а т о р ы й. Глупствы. Паляванне як паляванне.

Да іх падыходзіць адзін стары паляўнічы.

Я к у б. Калі вяльможная пані дазволіць, я раскажу пра гэта звычайнае паляванне.

Б а т о р ы й. Зноў ты, Якубе, будзеш палохаць каралеву сваімі байкамі.

К а р а л е в а. Я слухаю цябе, Якуб, і нічога не ўтойвай ад мяне.

Я к у б. Слухаюся, мая гаспадыня. Мы сядзелі на конях паўмесяцам, трымаючы ў руках доўгія дзіды. Брэх сабак у лесе паволі набліжаўся да вершнікаў. Праз якую хвіліну на паляне павінна была з'явіцца дзічына, якую выганялі загоншчыкі. І тут з хмызняку выйшаў велічэзны сякач. Памерамі дзік быў падобны на вялізны валун. Яго вочы гарэлі шалёным чырвоным полымем. Следам з гушчару выскачылі два загоншчыкі з трашчоткамі. Адзін з іх ледзьве не наскочыў на дзіка і ад нечаканасці замёр на месцы. У руцэ ўсё яшчэ круцілася непатрэбная трашчотка. Раз'юшаны дзік рэзка павярнуўся да загоншчыка, у момант хібам збіў таго на зямлю і вострымі кіламі ўпіўся ў небарак. Праз імгненне з хлопцам было скончана. А з боку лесу нарастаў

брэх сабак. І тады сякач з усяе моцы кінуўся наперад да бліжэйшага вершніка. Ім і быў наш пан. Але наш слаўны кароль не разгубіўся, замахнуўся дзідай і глыбока ўбіў яе ў карак кабана. Звер жа, быццам і не адчуваючы болю, увагнаў прагнаыя кілы ў круп каня. Конь захрыпеў і пачаў завальвацца на бок. Кароль спрытна саслізнуў са спіны каня, кульнуўшыся праз плячо, выхапіў доўгі паляўнічы нож і рубануў па горле дзіка. Сякач працягла захрыпеў і задрыжаў у канвульсіях, не ў стане ўжо выцягнуць свае кілы з крупа павержанага каня.

К а р а л е в а. Дзякуй табе, Божа, што захаваў жыццё майму каралю! Стэфан, абяцай мне, каханы мой муж, што ты будзеш больш асцярожным на гэтых паляваннях.

Б а т о р ы й (*усміхаючыся*). Абяцаю, мая каралева. Але ты толькі паглядзі, якога вепра я заваліў. Ці ж не цуд гэта?

К а р а л е в а. І глядзець баюся ў той бог. Існы жах!

Б а т о р ы й. Прашу яснавьяльможнае панства да стала. Аддзячым пану Богу за добрае паляванне кубкам такога ж добрага віна.

Усе сядаюць за стол. Устае граф Вішнявецкі.

В і ш н я в е ц к і. Ці дазволіць наш слаўны гаспадар сказаць слова?

Б а т о р ы й. Так, мой дружа, мы слухаем цябе.

В і ш н я в е ц к і. Шаноўная шляхта! Мы ўсе тут вольныя людзі вольнай зямлі, што носіць добрае імя Рэчы Паспалітай. Але як у кожнай сям'і ёсць бацька, які любіць сваіх дзяцей і дбае пра лёс, слова якога — закон для кожнага ў доме, так і сярод нас, роўных паміж сабою шляхцічаў, ёсць галоўны, які стаў для ўсіх нас сапраўдным бацькам. І я падымаю гэты кубак за бацьку нашага, за слаўнага караля Рэчы Паспалітай Стэфана Баторыя! Віват, панове!

Ш л я х т а. Віват! Віват!

Б а т о р ы й. Дзякуй за добрае слова, пане Рамане! Але час пакаштаваць нашых трафяў! Прашу, панове!

Усе частуюцца, гамоняць. Каралева звяртаецца да Баторыя.

К а р а л е в а. Пане мой, я чула, што ты збіраеш войска ісці на Масковію. Ці праўда гэта?

Б а т о р ы й. Праўда, мая каралева. Але чаму цябе цікавіць гэтая мужчынская справа?

К а р а л е в а. Ах, Стэфан, Маскоўскае царства — як вялікая бяздонная яма, упаўшы ў якую, ужо ніколі не дастанеш нагамі цвёрдай зямлі. Я вельмі хвалюся за цябе.

Б а т о р ы й (*абдымае жонку*). Усё гэта жаночыя глупствы. Масковія слабая, спустошаная і абабраная сваімі ж баярамі. І ўзяць яе сённа можа любы. Дык чаму гэта не буду я? І ўвогуле, мая каралева, гэтыя пытанні не для жаночага розуму. Я сам вырашу, калі і куды пойдзе маё войска.

К а р а л е в а. Даруй мне, мой пане, маю нястрыманасць. Проста я вельмі хвалюся за цябе. А тут яшчэ гэты вепр. Калі ты не супраць, я падымуся ў свае пакоі.

Б а т о р ы й. Так, пані, адпачывай. Калі трэба, я прышлю да цябе лекара.

К а р а л е в а. Не, мой кароль, усё і так пройдзе. Я буду чакаць майго пана, як і заўсёды... (*Адыходзіць.*)

Б а т о р ы й (*падымае кубак*). Яснавяльможная шляхта! Падымаю гэты кубак за вас, маіх адданных і верных сяброў! Мы шмат чаго зрабілі, але хутка нас чакаюць падзеі, якія назаўсёды пакінуць нашы імёны ў гісторыі! За вас!

Ш л я х т а. Дзякуй, пане! За волю! За Рэч Паспалітую!

К а в а л ь с к і. Ці дазволіць мой кароль задаць пытанне, якое цікавіць усіх прысутных?

Б а т о р ы й. Слухаю цябе, пане Адаме.

К а в а л ь с к і. Ці праўда, што слаўны Стэфан Баторый збіраецца перанесці сталіцу Рэчы Паспалітай з вольнага Кракава сюды, у Гародню?

Б а т о р ы й. Што я адкажу табе, граф. Не я прызначаў Кракаў сталіцай каралеўства, не мне гэта і адмяняць. Таму Кракаў быў, ёсць і будзе галоўным горадам Рэчы Паспалітай. Але каралі таксама людзі, і таксама маюць свае слабасці і ўпадабенні. І Гародня для мяне стала такім горадам, дзе вольна дыхаецца, шчасліва жывецца і дзе цябе заўсёды чакаюць. А якое тут багатае паляванне! І я вельмі хачу, каб і вы, сябры мае, палюбілі ўсёй душою гэты горад. Таму я і планую кожны трэці сойм праводзіць у Гародні. Вы са мной, панове?

Ш л я х т а. Так, пане! За Баторыя! За Гародню!

С а п е г а. А мы ўсе чакаем, калі наш кароль павядзе нас на Масковію.

Ш л я х т а. Так, смерць праклятым схізматыкам! За шляхецкія вольнасці!

Да караля падыходзіць яго целаахоўнік Ігнат.

І г н а т (*нахіліўшыся над галавой Баторыя*). Няхай мне даруе мой кароль, але Вашу міласць чакае ў кабінце пані Альжбета.

Кароль падымаецца і крочыць за Ігнатам.

Карціна чацвёртая

Па кабінце нервова праходжаецца маладая прыгожая жанчына. Імкліва ўваходзіць Баторый.

Б а т о р ы й (*абдымае жанчыну*). Аля, каханая мая! Як я сумаваў па табе!

А л ь ж б е т а. І я не магла дачакацца майго пана! Стэфане, каханы мой.

Б а т о р ы й (*садзіць Альжбету ў крэсла, сядзе насупраць, бярэ яе рукі ў свае далоні*). Як ты сябе адчуваеш? Як наша Агляя, любімая дачка?

А л ь ж б е т а. Усё добра, мой кароль. Аля ўжо пачала хадзіць і нават гаворыць «тата». Яна таксама сумуе па бацьку.

Б а т о р ы й. Мілая мая, як жа я хачу яе пабачыць. Чаму ты не прынесла маю дачку?

А л ь ж б е т а. Гэта небяспечна, Стэфан. Яна яшчэ маленькая, а дарога няблізкая. Ды і тут мог хтосьці заўважыць.

Б а т о р ы й. Я тут гаспадар! І ніхто без майго дазволу не вымавіць і слова.

А л ь ж б е т а. Так, мой дарагі, але мы з дачкой хацелі б пабачыць цябе ў нашым новым дамку, што ты загадаў пабудаваць у Свіслачы. Мы так цябе чакаем.

Б а т о р ы й (*бярэ жанчыну на калені*). Я абавязкова днямі прыеду да вас і заста-
нуся на ноч. Раскажы гэта маёй дачцэ. А зараз мне трэба вяртацца да дружыны. Да
сустрэчы, каханая.

Баторый цалуе Альжбету і выходзіць з пакоя. З'яўляецца Ігнат, бярэ за руку Альжбету і выводзіць яе з пакоя.
Адсоўваецца фіранка на акне. Выходзяць каралева і яе фрэйліна Чартарыжская.

Ч а р т а р ы ж с к а я. Вось і пацвердзіліся мае словы, што ў караля ёсць каханка.
К а р а л е в а (*задумліва*). Тое, што ў Стэфана ёсць каханка, я не сумнявалася.
Колькі пабывала іх тут, у Гародні, пакуль я жыла ў Кракаве. Ды і ў якога караля не
было каханкі? Яны з'яўляюцца і адыходзяць, а каралевы застаюцца назаўсёды. Але
вось тое, што ў іх ёсць дачка, значна абцяжарвае справу. Гэта ўжо кайданкі, пастка
на любога мужчыну. І яшчэ невядома, хто пераможа: сялянка з дзіцём ці бяздзетная
каралева. Не, з гэтым цягнуць нельга. Марыя!

Ч а р т а р ы ж с к а я. Я слухаю мая пані.

К а р а л е в а. Тэрмінова даведайся, адкуль узялася гэтая Альжбета, хто яна і з кім
жыве ў Свіслачы.

Ч а р т а р ы ж с к а я. Слухаюся, мая пані. Але дазволю сабе заўважыць, што ка-
роль сапраўды кахае гэтую сялянку. І таму трэба дзейнічаць вельмі асцярожна.

К а р а л е в а. Жонка даецца панам Богам, і ніхто іншы не мае права пасягаць на
яе законнага мужа. Я чакаю, Марыя, ад Вас падрабязнай інфармацыі.

Ч а р т а р ы ж с к а я. Так, мая пані.

К а р а л е в а. І перадайце вось гэтыя грошы Сімоніусу, каб лепей сачыў за нашым
гаспадаром і не забываўся інфармаваць пра ўсё мяне. А інакш замест грошай ён хут-
ка ўбачыць сваю галодную Італію.

Ч а р т а р ы ж с к а я. Сімоніус такі прыгажун, проста шкада яго крыўдзіць, ваша
вялікасць.

К а р а л е в а. Ну калі шкады, дык і ты, Марыя, з ім паедзеш у тую Італію, калі,
канешне, возьме цябе з сабой.

Ч а р т а р ы ж с к а я. Пані хоча пакрыўдзіць адданую ёй Марыю?

К а р а л е в а. Пані хоча захаваць сваю сям'ю, а дзеля гэтага пераступіць праз
любога.

Жанчыны адыходзяць. З'яўляецца Сімоніус.

С і м о н і у с. А кажучь, падслухоўваць непрыгожа. Столькі пачуў карыснага для
сябе. Значыць, пра каралеўскую каханку ведае ўжо і каралева. Ну, гэтага варта было
чакаць — усе слугі ўжо ведаюць. А вось наконт мяне каралева дарэмна прагавары-
лася. Толькі кароль мяне можа выратаваць. Вось з ім і пагаворым. У Італію яна
мяне сашле. Яшчэ пабачым, ці раней не адправіць цябе Баторый у Кракаў. (*Знікае
за дзвярыма.*)

Карціна пятая

Пакой сялянскай хаты. Стол, лавы, печ. На лаве сядзіць стары Міхал, бацька Альжбеты. Уваходзяць Баторый і Альжбета.

А л ь ж б е т а. Стамілася дачушка, на хаду і заснула. Ты адчуў, Стэфан, як яна была рада бачыць цябе? Няспынна паўтарала «Тата! Тата!».

Б а т о р ы й. Так, прыгожая дзяўчынка. Уся ў маці.

М і х а л (*падняўшыся*). Праходзьце да стала, ваша вялікасць. Аля, усадзі нашага вяльможнага госця.

А л ь ж б е т а. Які ён табе госць, бацька. Ён тут такі ж гаспадар, як і мы з табой.

Б а т о р ы й (*сядае на лаву*). Прысядзь, Аля, і ты каля мяне. Як жывеш, Міхал? Як лес, паляванне?

М і х а л. Дзякуй, пане, усё ў нас добра. Вашай ласкай і хату гэтую справілі, і гаспадаркай абзавяліся, і здаровыя ўсе. А лес чакае пана на паляванне, як бывала. Пад Гарнастаевічамі статак зуброў стаіць. Такія волаты, адзін да аднаго. Аж просяцца на дзіду.

Б а т о р ы й. Гэта добра. Абавязкова, Міхал, выберамся на тваіх зуброў. Але пакуль іншы звер мяне чакае, вось на яго і запалюем. Але бачу, аб чымсьці запытацца ты мяне хочаш. Ці так, мой стары папличнік?

М і х а л. Так, пане, вельмі хачу, але баюся, што ты раззлуешся.

А л ь ж б е т а. Дык і не пытайся тады. Чаго табе старому не стае? Хату маеш, худоба стаіць у хляве. Хлебам поўніцца гумно. Жыві і радуйся.

Б а т о р ы й. А ты пачакай, Аля, памаўчы, пакуль мужыкі размаўляюць. Не бойся, Міхал, смела гавары, што на сэрцы накіпела.

М і х а л. І скажу, пане. Бо не пра мяне гаворка, а пра жыццё і лёс маёй унучкі.

Б а т о р ы й. А што з ёй не так?

М і х а л. А ты, пане, сам паглядзі. Сёння— заўтра паедзеш ваяваць Масковію. Дай Бог табе жыцця і перамог над ворагам, але ўсе мы ходзім пад Госпадам. Тым больш на вайне. А калі заб'юць цябе?

Б а т о р ы й. На ўсё воля Боская. Заб'юць ды і заб'юць. Табе што з гэтага?

М і х а л. Мне, можа, і нічога, але што станецца з маёй унучкай? Без пана яна стане ўсім толькі замінаць, паколькі з'яўляецца байстручкай, але каралеўскай крыві. А выгадаваць, выхаваць, даць добры пасаг для ўдалага замужства... Хто гэта ёй дасць? Даруй, пане, за маю шчырасць.

А л ь ж б е т а. Бацька, нам нічога гэтага не трэба. Ёсць жа хлеб надзённы, і дзякуй Богу! Агляя вырасце прыгожай працавітай дзяўчынай і знойдзе сабе добрага хлопца. А Стэфан будзе на вайне асцярожным, праўда, каханы?

Б а т о р ы й (*падняўся, прайшоўся па пакой*). Стары праўду сказаў. Усе мы смяротны, і абавязаны пры жыцці падумаць пра ўсё. Адтуль не вернешся дарабіць нязробленае. Так, Аля, я не планую хутка памерці, але сапраўды ўсё ў руках Боскіх, і таму пра вас з дачкой паклапаціцца абавязаны зараз. Сваёй дачцэ я купіў праз давераных асоб маёнтак у Косаве. Да дасягнення Агляяй паўналецця кіраваць ім будзе аканом Бранявіцкі, чалавек мне адданы і надзейны. Грошай з прыбытку вам, думаю, хопіць.

А табе, любая мая Аля, я аддаю маёнтак у Новым Двары. І няхай за ім прыглядае твой бацька. Чуеш, Міхал?

М і х а л. Так, ваша светласць. Але які з мяне аканом? Я ж усё жыццё пражыў у лесе.

Б а т о р ы й. А я вам і купіў вялікі кавалак лесу з возерам і лугам. Вось і прыглядай за гэтым.

А л ь ж б е т а. Дзякуй, мой пане, за такія шчодрія падарункі. Але нам апроч цябе нічога і нікога не трэба.

Б а т о р ы й. Я ведаю, каханая, але і ты зразумей: кола жыцця не павярнуць назад і змяніць гісторыю немагчыма. Так, я буду кахаць цябе ўсё жыццё, але быць заўсёды разам мы не можам. І каралева не пальчатка, з рукі не скінеш. Ты разумееш мяне?

А л ь ж б е т а. Так, пане, я ўсё разумею. Даруй мне, дурной кабеце, што тлумлю табе галаву сваёй глупотаю. Але я так цябе кахаю!

Б а т о р ы й. Праводзь мяне, Аля, да стайні. Час рушыць у Гародню.

Выходзяць з хаты.

Карціна шостая

Пакоі замка. Сядзяць каля каміна Баторый і каралева.

К а р а л е в а. Стэфан, ты сябе не беражэш. Ледзь не загінуў на апошнім паляванні, і зноў паехаў у пушчу, дзе безліч небяспечнага дзікага звар'я ды яшчэ, кажучь, розныя злодзеі на людзей палююць. А ты яшчэ і без аховы, паляўнічых. Што за справы таямнічыя?

Б а т о р ы й. Я, Ганна, кароль, і мой абавязак думаць пра ўсё каралеўства. Мы рыхтуемца да вялікай вайны, і я павінен быць падрыхтаваны і ўпэўнены, што не будзе ніякіх перашкод. Таму і правяраю, ці дастаткова сабрана прыпасай, як узброена войска, ці хопіць коней. А што цябе раптам зацікавіла маё падарожжа? Раней, знаходзячыся ў Кракаве, ты ніколі не звяртала ўвагі на такія дробязі. Можна, ты засумавала па сталіцы і хацела б вярнуцца ў Кракаў?

К а р а л е в а. Але ж не, Стэфан, наадварот, я столькі цікавага тут убачыла, столькі новага даведлася. І ты для мяне тут, у Гродне, паўстаеш зусім іншым.

Б а т о р ы й (*насцярожана*). І што ты даведлася? І ў чым я іншы?

К а р а л е в а. Раней ты любіў вечарамі пасядзецца са мной, падзяліцца планами і трывогамі. Ты шмат расказваў пра свае паездкі. А зараз кудысьці знікаеш, часта пазбягаеш майго таварыства. Можна, ты закахайся, Стэфан? Такое здараецца з мужчынамі ў тваім веку.

Б а т о р ы й (*раздражнёна*). Ваша вялікасць, здаецца, пачынае пісаць раманы. Адкуль такія фантазіі: закахайся, знікаеш, у такім веку? Я кароль, і ў мяне хапае дзяржаўных пытанняў. Паўтараю: пачалася падрыхтоўка да вайны з Масковіяй, а гэта войска, харчаванне, зброя. Нельга ўпусціць ні адной дробязі. А тут Вы, Ганна, са сваімі глупствамі! Эхалі б ужо ў Кракаў прыглядаць за парадкам у Польшчы.

К а р а л е в а (*падыходзіць да Баторыя, прыціскаецца шчакой*). Даруй, Стэфан, калі чымсьці пакрыўдзіла цябе. Я, напэўна, раўнівая, як і ўсе закаханыя кабеты. Але я не хачу дакучаць табе, і калі ты лічыш, што мне лепш з'ехаць, няхай так яно і будзе. Праз два дні я адпраўлюся ў Кракаў. (*Выходзіць.*)

Баторый падыходзіць да стала, налівае кубак віна і вяртаецца ў крэсла. Уваходзіць хатні лекар Мікалай Бучэле.

Б у ч э л е. Вашамосьць зноў п'е віно? Вам жа катэгарычна нельга. Ці памятае кароль свой апошні прыступ «*incapitisaffectioem*»? Віно толькі пагаршае Ваш стан.

Б а т о р ы й. Дзіўна, але твой калега Сімоніус наадварот кажа, што віно мае гаючыя ўласцівасці. Вось я і лячуся. Дарэчы, дзе ён?

Б у ч э л е. Гэты блазан ад медыцыны, Ваша моц, дзесьці швэндаецца па мясцовых кабетах, замест таго, каб займацца справамі. Чаго Вы трымаеце яго пры сабе? Яго месца на стайні коней лячыць. (*Ставіць на стол сакважж. Дастае нейкія шклянкі, бутэлечкі. Налівае настой.*)

Б а т о р ы й. Зноў нейкую агіду творыш, Мікалай. Вось сам і пі яе!

Б у ч э л е. Тым не менш я настойліва прашу, мой кароль, выпіць гэты лячэбны напой, каб віно не справакавала новы прыступ.

Б а т о р ы й (*з хвіліну пільна глядзіць на лекара*). Ну раз настойліва просіш, тады добра, вып'ю. (*Выпівае. Бярэ са стала нейкую паперу, пачынае чытаць, але засынае.*)

Б у ч э л е, задаволена ўсміхаючыся, адыходзіць. На сцэну выходзяць па розных бакі Сімоніус і Бучэле.

С і м о н і у с. 6 снежня. Кароль з раніцы скардзіцца на цяжкасці ў грудзях, удушша і адчуванне, што яго кусае бляха.

Б у ч э л е. 7 снежня. Нягледзячы на нашу забарону, кароль на кані едзе ў царкву. З вечара адчувае гарачку ў галаве. У яго няма апетыту. Аднак выпівае дзве шклянкі моцнага віна. Не можа спаць. Гуляючы па палацы, губляе прытомнасць, разбівае калена.

С і м о н і у с. 8 снежня. У Баторыя моцны прыпадак.

Б у ч э л е. 9 снежня. Увечары ў караля адбываецца новы прыпадак у спалучэнні з удушшам і сутаргамі. Я дыягнастую падучку.

С і м о н і у с. 10 снежня. Караля наведваюць канцлеры. Каралю крыху лепш. Але ўначы здараюцца новыя прыпадкі. Верны венгр Веселы намагаецца прывесці караля да свядомасці, адкрываючы яму рот, каб палегчыць дыханне. Мы з Бучэле паспрачаліся пра карысць віна. Я упэўнены, што кароль пакутуе на дыхавіцу.

Б у ч э л е. 11 снежня. У караля спынілася мочаспусканне. П'е толькі ваду са спецыямі. Зноў быў прыступ.

С і м о н і у с. 12 снежня. Кароль вельмі слабы. У замак з'ехаліся сенатары. Кароль сказаў Бучэлу: «Аддаю сябе ў рукі боскія», — аднак апошнія таямствы адкладаюцца на заўтра. Пад час другога прыступу жыццё караля абрываецца. Мы страцілі Стэфана Баторыя, вялікага караля Рэчы Паспалітай!

Карціна сёмая

Палаты Крамля. Фёдар Іаанавіч займаецца сваёй любімай справай: гуляе з блазнамі і карлікамі. Ён весела раго-ча, калі аднавокі карлік ускочыў на спіну апранутай у чорта карліцы.

К а р л і к. Грэшніка чорт у пекла вязе!
Б л а з н ы. Гані грэшніка! Я чорт!

У дзвярах з'яўляецца Барыс Гадуноў. Карлікі імгненна схаваліся пад лаву. Фёдар Іаанавіч з той жа цікавасцю, што і на блазнаў, стаў глядзець на баярына.

Г а д у н о ў. З добрай весткай прыйшоў я, гасудар!
Ф ё д а р І а а н а в і ч. Прывезлі абяцанага вярблюда з Самарканда?
Г а д у н о ў. Яшчэ лепей, бацюшка! Польскі кароль Стэфан Баторый памёр ад не-
вядомай хваробы! Вайны не будзе...

Ф ё д а р І а а н а в і ч (*расчаравана*). Так сабе вестка... Я ж табе казаў: шчыра памолімся — і Бог адварне ад нас ворага. Так яно і сталася. Даведайся лепей, калі прывязуць таго вярблюда. Гэй, блазны, а ну вылазьце з-пад лавы!

Зноў пачалася царская пацеха.

Г а д у н о ў (*шэптам*) Кароль памёр. А блазан застаўся...

З а с л о н а.

СЯРГЕЙ ЧЫГРЫН

Банкамат для пенсіянераў

Сучасная камедыя-фантасмагорыя ў дзвюх дзеях

Дзеючыя асобы

Еўдакія Сцяпанаўна — пенсіянерка.
 Ульяна Кірылаўна — пенсіянерка.
 Васіліса Цімафееўна — пенсіянерка.
 Ксенія Янаўна — маладая пенсіянерка.
 Хілёк Эдуард Сільвестравіч — жвавы пенсіянер, 63 гады.
 Рыта — модная сучасная дзяўчына, гадоў 27–30.
 Ганна — пашталёнка, узрост неабмежаваны.

Ва ўсіх дзеючых асобаў ёсць мабільныя тэлефоны, а ў Васілісы Цімафееўны — ноўтбук.

Дзея першая

Ноч. Звычайная вясковая вуліца. Плот. Доўгая лаўка, дзе збіраюцца вясковыя кабеты пагутарыць, абмеркаваць апошнія навiны. Пад'язджае кран, гудзе. Выходзяць рабочыя і дапамагаюць устанавіць нешта вялікае, як шафа, і пакрытае чорным палатном. Ставяць. Рабочыя хутка выходзяць. Кран ад'язджае. Сцэна асвятляецца. На сцэне з'яўляецца Ксенія Янаўна. Вялікай шафы не бачаць.

К с е н і я Я н а ў н а (*сядае на лаўку, разважае*). Эх! Як добра быць пенсіянеркай. (*Да гледачоў*). Вы, дзяўчаты, нават і не ўяўляеце. На работу спяшацца не трэба, ляжы ў ложку колькі табе захочацца. Пацягвайся, пазяхай, паспі. А калі побач няма і мужыка — гэта проста кайф. Не трэба яму каву гатаваць, масла на хлеб намазваць, а вечарам спакойна на душы і сэрцы — ніхто табе мазгі не кампенсіруе, не бачыш гэтай п'янай морды, не нюхаеш смярдзючых шкарпэткаў, яго поту... Ох, шчаслівая і вольная я, як птушка! Жыць хочацца, жанчынкі! Памятаеце, зайцы ўвесь час скачуць і жывуць толькі 8 гадоў, сабакі ўвесь час бегаюць і жывуць 15 гадоў, а чарапахі ні фіга не робяць і жывуць больш за 150 гадоў. Усё, дзяўчаткі, адпачываем! Бо пенсія — гэта цуд, а не жыццё! Хачу пабыць чарапахай, чарапахай з пенсіяй.

Пачуўшы развагі Ксеніі Янаўны, выходзіць Васіліса Цімафееўна з ноўтбукам.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Ты радуешся, што без мужыка спіш?! Ты што, здурнела?! Хутка захочаш мужыка, ох, захочаш, дзе ты тады яго будзеш шукаць! Я ўжо два гады на ўсіх сайтах знаёмстваў зарэгістравалася. І шукаю, выбіраю. А іх, сапраўдных, і няма. І каханьня да гэтых мужчын няма. Нейкія яны, ну, разумееш, не мае. Разумееш, Янаўна!? А? Не мае. Не ў маім гусце і ўсё, нейкія цюлінці. Нейкія чужыя... абыякавыя... Ну... нават і не ведаю, як табе растлумачыць. А кахаць хочацца. Бо жыццё

без кахання — гэта як банкаўскі рахунак без грошай. Рахунак ёсць, а грошай няма. Так і з мужыкамі. Яны нібы ёсць — а іх няма!

К с е н і я Я н а ў н а. А хужэй за ўсё, калі яны ёсць, а ў іх ужо няма. (*Смяецца.*) І, наогул, каханне па Інтэрнэту, Цімафееўна, што абед па тэлефоне. Разумееш?

Выходзіць Эдуард Сільвестравіч Хілёк.

Х і л ё к. І зноў пра мужыкоў філасофію разводзіце... Вы ж без нас загінеце. В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Мы? Загінем? Хілёк, апамятайся. З табой добрая жанчына загіне, а без цябе — рамантыка.

Х і л ё к. Рамантыка рамантыкай, а добры мужчына, трэба каб быў побач.

К с е н і я Я н а ў н а. А дзе іх, добрых, узяць? Адзін ты застаўся на гэтым свеце.

Х і л ё к. Я не адзін.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Ого! А з кім? Ты, можа, сабе дваццаціпяцігадовую знайшоў?..

Х і л ё к. Знайсці можна кашалёк з грашыма, а я сустрэў.

К с е н і я Я н а ў н а. І каго ж гэта ты, стары хрыч, сустрэў? Можа, з нашых дзяўчат праз плот якую ўбачыў і закахайся да смерці?!

Х і л ё к. Які я стары хрыч? У мяне яшчэ ого-го-го!

К с е н і я Я н а ў н а. Паслухай, Цімафееўна, табе ўсё мужыкоў не хапае. Дык давайце вас пажэнім, вяселле згуляем на ўсё наваколле. Групу «Ляпіс Трубяцкі» паклічам. Для вас яны бясплатна трое сутак будуць іграць, спяваць і барабаніць. Ды і ў нас у вёсцы з'явіцца маладая сям'я. А потым, можа, і я каго надыбаю. (*Смяецца.*) А? Цімафееўна, Сільвестравіч?! Як вы на гэта глядзіце?

Х і л ё к. Ну, Васіліса Цімафееўна нічога такая жанчынка, але ж ужо ў радзільнае аддзяленне яна паехаць не зможа. А я б сына хацеў бы, каб хоць прозвішча не прапала.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Прозвішча? Якое ў цябе прозвішча — Хі-лё-ок! З такім прозвішчам я б не жыла, ей-Богу! Хі-лё-ок...

Х і л ё к. Прычым тут прозвішча? Яго ж можна і памяняць, напрыклад, зрабіць Хілякоўскі...

Жанчыны смяюцца.

К с е н і я Я н а ў н а. Ага, Хілякоўскі. Хілякоўскі Хілёк Хілёкавіч!

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Хілёк Хількін Хілякоўскі!..

Зноў смяюцца. Выходзіць Ульяна Кірылаўна.

Х і л ё к. А-а-а, што з вамі тут гутарыць. Хілёк адзін, а вас многа. Я пайшоў. (*Знікае.*)

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А вы ўсё фліртуеце, замуж хочаце, пра каханне нейкае згадваеце. Ужо на пенсіі, а каханне хочаце. Кахацца трэба было, калі споўнілася сямнаццаць. А цяпер любіць таго, хто не любіць вас — гэта тое самае, як чакаць карабель у аэрапорце.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. А ты каго-небудзь сёння любіш, кахаеш?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Ды не, я лянуюся, я гультайка на каханне.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Лянуешся?.. Гультайка?.. А я хачу кахаць! Да вар'яцтва хачу кахаць! Раней думала, што любіла, а аказалася, што любіла думаць.

Уваходзіць Еўдакія Сцяпанаўна.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Вы зноў пра сваё, пра адно і тое ж. І я нядаўна аддавалася рабоце. Раней думала, што за грошы. Гляджу на зарплату і бачу: не, па любві.

Усе засмяяліся. Уваходзіць паштальёнка.

П а ш т а л ь ё н к а. Добры дзень, жанчынкі! А вы ўсё пра сваё, пра любоў. Мая адна знаёмая дзяўчына чакала-чакала прынца, а прыйшоў паштальён і прынёс ёй пенсію. І я вам прынесла пенсію.

У с е р а з а м. Шчыра вітаем нашу ратавальніцу, нашу радасць і нашага фундатора. Вітаем цябе, Ганначка! Адна ты ў нас надзея і радасць, хоць і невялікая.

Абдымаюць яе, цалуюць.

П а ш т а л ь ё н к а. А дзе гэта ваш Эдуард Сільвестравіч? *(Пачынае жанчынам раздаваць пенсію, лічыць грошы, па чарзе жанчыны распісваюцца, дзякуюць ёй, абдымаюць).*

У с е р а з а м. Хі-лё-ок! Выходзь на спатканне!

Выходзіць Хілёк Эдуард Сільвестравіч у спартыўным касцюме, на хаду робіць фізкультуру.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Ты, Хілёк, шчаслівы чалавек. Ты жывеш па-японску: не спяшасся, не хвалявасся і ўсміхасся.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Так усё жыццё сваё усміхаўся, праспаўся і нават не ажаніўся. І хоць ты дажыў да пенсіі, Сільвестравіч, а жаночай ласкі, каханьня і смакаты так і не адчуў у жыцці. Стары халасцяк...

Х і л ё к. Вы ўсе разам не адчулі і не перажылі столькі выпрабаванняў у каханні, смакаты і пшчоты ў каханні, колькі я адзін. Ды што вам казаць, вы не кахалі — вам не зразумець.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. А ты кахаў?! О-ёй! Кахан-ненькі-родненькі наш... У мяне 1 % на тэлефоне больш трымаецца, чым тваё каханне на ўсё жыццё. Ксюху павіншуй лепш, сёння першую пенсію атрымала. Як кажуць, першы раз у першы клас.

Хілёк падыходзіць да Ксеніі Янаўны і пачынае абдымаць, віншаваць.

Х і л ё к *(абдымае, цалуе)*. Віншую цябе, паважаная Ксенія Янаўна. Віншую з пенсіяй. Шчыра віншую. Але памятай, што жыць на пенсіі добра, а жыць на пенсію дрэнна.

К с е н і я Я н а ў н а. Гэта я надоўга запомню.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А ведаеце, які дэвіз маюць пенсіённыя фонды?

Х і л ё к. Які?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Жыві хутка, памры маладым.

Х і л ё к. Мы ж толькі, дзяўчаты, пачалі жыць. І сілы ў нас сённа больш чым у 20 гадоў. Я вам зараз дакажу. (*Выбягае і хутка вяртаецца з акардэонам, ці з гармонікам. Пачынае граць вясёлую мелодыю і спявае прыпеўкі.*)

Я ад Ганкі атрымаў
Пенсію такую,
Ў краму пару раз злятаў —
Вось сяджу, кукую.

Каб да пенсіі дажыць,
З сэксам трэба нам дружыць,
Каб душа жыла і пела
І здаровым было цела.

Жыць на пенсіі нядрэнна,
Дзякуй вам усім ад нас.
Страўнік наш адпачывае,
А таксама — унітаз.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а (*падыходзіць да Сільвестравіча, з гумарам абдымае і крытыкуючы кажа*). Эх, Сільвестравіч! Мой муж пайшоў на пенсію. Цяпер у мяне ў тры разы стала менш мужа і ў чатыры разы менш грошай.

Спявае, Хілэк іграе.

Мужыкоў я паважаю,
Бо без іх я не магу.
Да сябе я запрашаю,
Накармлю і напаю.

А на вёсцы мужыкі
Пагублялі кашалькі,
Як віна цяпер купіць —
Будуць каву з намі піць.

З намі побач тут Хілэк,
Пазнаем яго здалёк,
Ён і гэтак, ён і так —
Не ажэніцца ніяк.

Усе смяюцца.

П а ш т а л ь ё н к а. Хопіць, жанчынкі, вам здзекавацца з чалавека. Ідзіце, Эдуард Сільвестравіч, распішыцеся і атрымайце сваю заслужаную пенсію, хоць і не вялікую, хоць і ў прыпеўцы вас скрытыкавалі. Але ж гэта пенсія ваша.

Хілэк ідзе, распісваецца, бярэ грошы і кладзе ў кішэню спартыўнага касцюма, у якім выйшаў апрануты, выносіць музычны інструмент і зноў вяртаецца.

Васіліса Цімафеёўна. Можаш толькі распісацца, а пенсію мы пералічым у інтэрнат для састарэлых жанчын. *(Сядзіць за ноўтбукам на лаўцы і слухае ўсіх.)*

Хілёк. Я ўвёсцы адзін жвавы мужык, які яшчэ ходзіць, зарадку робіць, жыве, кахае і ўсё такое... А вас тут шмат. Лепш вы свае пенсіі пералічыце ў які-небудзь інтэрнат для састарэлых, то большай карысці будзе, чым ад маіх рублёў. Ды і любіць дзяржаву, дзяўчаты, на адну пенсію проста немагчыма. А можаце і мне пералічваць. Я буду вашым падаткаабкладальнікам. Кожны раз з вашай пенсіі буду браць падатак.

Еўдакія Сцяпанавна. Гэта ўжо, Сільвестравіч, называецца рэкет. Глядзі, каб свае прыпеўкі за кратамі не спяваў...

Хілёк. Я жартую, дзяўчаты. Я жадаю вам самай вялікай пенсіі, каб хапала на харчаванне, прычоскі, танцуюлькі і на ўсё астатняе.

Ульяна Кірылаўна. Са школы памятаю. Праца стварыла чалавека з малпы. Зразумела сёння, што гэты закон дзейнічае толькі да пенсіі. А як пойдзеш на пенсію, дык адбываецца адваротны працэс.

Хілёк. Ведаеце, дзяўчаты, чаму жанчыны жывуць больш, а на пенсію ідуць раней за мужчын?

Ксенія Янаўна. І чаму гэта?

Хілёк. Дык вы таму і жывяце болей, што раней на пенсію ідзяце *(смяецца)*.

Еўдакія Сцяпанавна. Філософ знайшоўся. Пенсія, гаспадзін Хілёк, гэта лебядзіная песня зарплаты. Зразумеў? Ле-бя-дзі-на-я!

Хілёк. А што тут разумець. Мы павінны і так радавацца, што дажылі да пенсіі. Гэта не раней было, што жыццё пачыналася з выхадам на пенсію. Цяпер яшчэ да яе трэба дажыць.

Пашталёнка. Дзяўчаткі, хопіць. Не сварыцеся, не спрачайцеся, не сумуйце. Не крыўдзіце Эдуарда Сільвестравіча. Да пабачэння, мае прыгажуні! Сустрэнемся праз месяц. *(Выходзіць.)*

Хілёк. А са мной вы не жадаеце больш сустракацца?

Пашталёнка. І з вамі, Эдуард Сільвестравіч, абавязкова, і з вамі...

Ксенія Янаўна. А цяпер я вас усіх запрашаю да сябе дахаты. Будзем адзначаць маю першую пенсію. І вас, Эдуард Сільвестравіч, таксама запрашаю.

Хілёк. Дзякуй-дзякуй. Вы неяк там ужо без мяне. Пенсія — гэта ўсё ж адпачынак перад вечным спакоем. Таму я вас пакіну, прыгажуні! Пакуль, дзяўчаты! *(Хоча ісці)*.

Ульяна Кірылаўна. Ты пойдзеш паміраць ці спаць? Маладосць праспаў і старасць праспіш. Гультаіна.

Хілёк. У мяне ўсё яшчэ наперадзе, дзяўчаты! Маладосць по pasaran! *(Пачынае выходзіць і заўважае вялікую шафу, накрытую чорным пакрывам.)*

Усе здзіўленыя, глядзяць.

О! А гэта што? Дзяўчаткі, паглядзіце!..

Усе здзіўлена глядзяць на шафу, на Хілька, абыходзяць шафу, пачынаюць палохацца. Потым разам, як у атаку, асцярожна падыходзяць да яе і... адскокваюць назад, чытаючы.

Усе разам *(чытаюць)*. «Не падыходзіць! Не чапаць!»

Пачынаюць разам разважаць.

Васіліса Цімафеёўна. Што гэта?

Ксенія Янаўна. Можа гэта які ваенны стратэгічны аб'ект?

Ульяна Кірылаўна. Кітайскі, амерыканскі ці расійскі. Яны цяпер іх панараблялі і закідваюць усюды, як каларадскіх жукоў некалі.

Еўдакія Сцяпанаўна. А можа гэта іншапланецяне? А?

Васіліса Цімафеёўна. Магчыма. Дык пазнаёмімся і паляцім з імі на іншую планету. Хоць пажываем там па-чалавечы. Можа, лепшыя там мужыкі, чым на Зямлі.

Ксенія Янаўна. Каму што. А можа гэта феншуй?

Еўдакія Сцяпанаўна. Што?

Васіліса Цімафеёўна. Фен-шуй!

Ульяна Кірылаўна. Феншуй — гэта калі халадзільнік стаіць побач з камп'ютарам для зручнасці і прыгажосці.

Еўдакія Сцяпанаўна. Хопіць жартаваць. Магчыма, гэта нейкая відэакамера. Усё яна запісвае, што мы тут на лаўцы кажам. Во будзе нам, бабы! Пасадзяць нас. Ды і пенсіі пазабіраюць.

Ульяна Кірылаўна. Я ж вам кажу, каб менш мянцілі сваімі доўгімі языкамі.

Васіліса Цімафеёўна. Дык мы толькі пра мужыкоў.

Ксенія Янаўна. І то пра слабых мужыкоў ці памерлых. Якая можа быць ваенная тайна — кволя і слабыя мужыкі? А? Ды ніякая! Бо слабыя і кволя мужыкі — нуль.

Васіліса Цімафеёўна. Як гэта кволя?

Ульяна Кірылаўна. Ну слабыя, разумеш?

Ксенія Янаўна. Мой дык быў крэпкі мужчына: і араў, і дровы сек, і плот умеў загарадзіць і гной з хлява адзін выкідваў... Крэпкі быў...

Еўдакія Сцяпанаўна. А што ён яшчэ ўмеў?

Ксенія Янаўна. А мне больш і нічога не трэба было. Абы ў хаце і каля хаты быў парадак.

Васіліса Цімафеёўна. Во дурная баба! А! Жыццё пражыла, а мужыка сапраўднага не бачыла.

Еўдакія Сцяпанаўна. Хопіць, дзеўкі. Пра мужыкоў хопіць. Я разумею, што праблемы жанчын — гэта мужыкі! Але як вядома, мужыкоў нараджаюць самі жанчыны. Адсюль вынік: бабы заўсёды самі ствараюць сабе праблемы. Вось і ўсё.

Ульяна Кірылаўна. Ціхі мужчына — гэта думаючы мужчына, а ціхая жанчына — гэта жанчына, якая нешта ўжо прыдумала. Трэба думаць, бабы, што будзем рабіць з гэтай загадкавай стэлай.

Ксенія Янаўна. Я прыдумала...

Ульяна Кірылаўна. І што?

Ксенія Янаўна. Без Эдуарда Сільвестравіча нам не разабрацца. Так, Сільвестравіч.

Хілэк стаіць у баку спалохаўшыся, думае, што гэта.

Усе разам: Як вы думаеце, Эдуард Сільвестравіч, што гэта?

Х і л ё к. Вось думаю і я, што гэта? Можа, сапраўды патэлефанаваць у міліцыю ці ў Міністэрства па незвычайных сітуацыях, няхай прыедуць, разбяруцца. А раптам і праўда які замежны шпіёнскі аб'ект у нашай вёсцы паставілі, а ніхто ж не ведае.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Нікуды не трэба тэлефанаваць. Хто патэлефануе, той будзе за гэта і адказваць. Няхай стаіць, а мы будзем не заўважаць гэтай чорнай шафы.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Як не заўважаць? А раптам яна праз суткі-другія ўзарвецца. Можа гэта міні-атамная электрастанцыя. А можа, замініраваны чорны аб'ект? Сёння ў свеце ўсяго хапае загадкавага.

К с е н і я Я н а ў н а. І чаму яна менавіта тут з'явілася? Учора ж яе не было, і паўчора не было?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Можа, гэта спецыяльны пункт для мабільнай сувязі? А? Цяпер усюды нейкія слупы ставяць, каб сувязь мабільная была па ўсёй краіне.

Х і л ё к. Хопіць, дзяўчаты, філасофстваваць. Трэба сур'ёзна вырашаць праблему. Чаму ў нашай вёсцы паставілі гэту скрыню, чаму каля нашай лаўкі, няўжо падобныя скрыні паставілі і ў іншых вёсках. Трэба патэлефанаваць знаёмай у Навасёлкі, можа і там таксама паставілі.

Ж а н ч ы н ы (разам). Вядома ж трэба, Сільвестравіч, патэлефануй, калі ласка. Інакш мы спаць не будзем і днём, і ноччу, а думаць, што гэта.

Х і л ё к (дастае мабільнік, набірае нумар тэлефона). Іванаўна, добры дзень!

Г о л а с з м а б і л ь н і к а. О, Эдуард Сільвестравіч! Як я даўно не чула твоей голас. Ты, мабыць засумаваў па мне, па маіх ласках, дарагі. Таму і тэлефануеш?

Х і л ё к. Ды кінь ты свае ласкі. Тут сур'ёзная справа.

Г о л а с з м а б і л ь н і к а. Справа? Ну кажы, мой любы.

Усе жанчыны прыціхлі, сталі адна каля адной, як крэпасць, і слухаюць размову Эдуарда Сільвестравіча з голасам з мабільніка.

Х і л ё к. Скажы, калі ласка, можа і ў вашай вёсцы паставілі вялікую скрыню і накрылі яе пакрывалам чорным.

Г о л а с з м а б і л ь н і к а. Ты п'яны, Сільвестравіч?! Ці што? Якая скрыня, якое пакрывала? У нашай вёсцы хутка хат зусім не будзе, а ты нейкую ерунду вярзеш...

Сільвестравіч адключае мабільную сувязь.

Х і л ё к. Гэты аб'ект з'явіўся толькі ў нашай вёсцы. Больш, відаць, нідзе такога няма.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Цікава, а што знаходзіцца пад гэтым чорным пакрывалам?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Ціха ты! Тут нават блізка нельга падыходзіць.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. А можа, гэты аб'ект замініраваны.

У с е р а з а м. Ой! Ты што, Цімафееўна?!

Жанчына адышлі назад за лаўку.

К с е н і я Я н а ў н а. У мяне ўзнікла прапанова. Давайце нашага адзінага мужчыну пашлем у райцэнтр, няхай ён там даведаецца, што гэта за аб'ект? І прыедзе нам паведаміць.

Х і л ё к. А ў каго я пра гэты аб'ект буду пытацца?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. У каго хочаш. Можаш спытаць у міліцыі, КДБ, у банку, на пошце, у супрацоўнікаў МНС. Галоўнае, каб ты даведаўся, што гэта, каб мы тут спакойна жылі і атрымлівалі пенсію, і адпачывалі, і працавалі на агародзе.

Х і л ё к. Ну, што ж, калі трэба, дык трэба. Але я не гарантую, што прывязу вам разгадку.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Без разгадкі, Сільвестравіч, не вяртайся. Інакш будзеш гэты аб'ект штурмаваць ты адзін, а мы будзем сядзець у акопах.

Х і л ё к. Ох! (*спалохана ўздыхае*). Не хочацца мне гэтым займацца. Я б лепш пераехаў бы ў іншую вёску.

К с е н і я Я н а ў н а. Глядзіце, дзяўчаткі, ён ужо спалохаўся, ён нам ужо здраджае, нас пакідае, уцякае. Герой-пенсіянер, блін!...

Жанчыны падыходзяць бліжэй, акружаюць Хілька і патрабуюць ехаць у райцэнтр, каб даведацца. Яны бяруць Хілька за рукі і ногі і падымаюць ўверх, пагражаюць яму.

У с е р а з а м. Паедзеш ці не? Кажы...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Калі ты, Сільвестравіч, не паедзеш у горад і не даведаешся, што гэта за аб'ект, мы цябе кінем на гэту чорную скрыню.

У с е р а з а м. Ей-Богу кінем, бо толькі ад цябе, Сільвестравіч, залежыць наш лёс і лёс нашай вёскі. Мы баімся гэтага загадкавага аб'екту.

Х і л ё к. Добра-добра. Так і быць, паеду адразу да старшыні райвыканкама...

У с е р а з а м. Да каго хочаш едзь, але павінен нам абавязкова паведаміць, што там пад гэтай чорнай прасцінай.

Жанчыны адпускаюць Хілька. Ён спалоханы, адыходзіць назад.

Х і л ё к. Яшчэ гэтага мне не хапала на маю галаву. Трэба ж ехаць, бо хто ж на сябе возьме гэтую дзіўную разгадку, акрамя мяне. (*Выходзіць*.)

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Нават у Інтэрнэце не знайшла нічога падобнага. І што гэта можа быць?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Дзяўчаткі, а ў мяне ідэя з'явілася... план...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. І што гэта за план?

К с е н і я Я н а ў н а. Ну кажы, калі гэта нешта вартае.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Толькі ціха, дзяўчынкі, толькі ціха.

Усе падыходзяць да яе.

У с е р а з а м. Ну, што там?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А што, калі мы, дзяўчаты, возьмем доўгія тычкі, падызем бліжэй да гэтага аб'екту, і паспрабуем скінуць чорнае пакрывала, каб глянуць, што пад ім знаходзіцца... А?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. А калі гэты аб'ект узарвецца?

Усе разам. Ой, ты што, звар'яцела, Сцяпанаўна...

Ксенія Янаўна. Мы ж толькі да пенсіі дажылі, толькі жыць па-сапраўднаму шчасліва пачалі, а тут што нам — трэба загінуць?

Ульяна Кірылаўна. Чаго вы адразу ўскладнілі сітуацыю. Нічога тут не ўзавецца. Каб гэта быў небяспечны аб'ект, то была б ахова.

Васіліса Цімафеёўна. Ага, ахова! І афіцэрчык для вас малады тут стаяў бы і ахоўваў бы гэту скрыню... А вы прыбягалі б сюды і ім любаваліся б, як кветкаю... Дажылі да пенсіі, а такія вы, бабы, наіўныя... Ей-Богу!..

Ульяна Кірылаўна. Я вам прапанавала, а вы вырашайце супольна сваім бабскім саветам. Інакш нельга тут сядзеццэ, размаўляць, спрачацца, калі пад бокам гэта цёмная дамавіна...

Ксенія Янаўна. Ой, якія страшныя словы...

Еўдакія Сцяпанаўна. Ды хопіць вам спрачацца... Давайце вырашаць, што будзем рабіць. Бо Хілька мы можам сёння не дачакацца, а то і зусім знікне...

Ульяна Кірылаўна. А мы будзем тут жыць і... чакаць прыгод.

Васіліса Цімафеёўна. Хопіць, дзяўчаткі! Давайце, сапраўды, падтрымаем прапанову Кірылаўны і з тычкамі непрыкметна прыблізімся да аб'екту і... скінем гэтае чорнае страшнае пакрывала.

Ксенія Янаўна. А потым што?..

Еўдакія Сцяпанаўна. А потым убачым, што там і будзем вырашаць далей.

Ксенія Янаўна. А дзе тычкі доўгія браць?

Васіліса Цімафеёўна. Ты фасолю саджаеш у агародзе, тычкі ставіш, ці не?..

Еўдакія Сцяпанаўна. Якія яна тычкі ставіць, вы што, дзяўчаты... Хіба ёй тычкі...

Ульяна Кірылаўна. Хопіць вам... Гэта сур'ёзная справа. Тычкі ёсць у мяне. Добрыя, моцныя, ладныя, доўгія... Хопіць усім. Я зараз прынясу. (*Выходзіць.*)

Еўдакія Сцяпанаўна. Во... дажыліся на пенсіі. Займаемся не тым, чым трэба. Аб'ект нейкі з'явіўся, тычкі зараз прынясуць... Ці нам ўсё гэта трэба, дзяўчаткі?..

Усе разам. Не трэба. Навошта нам...

Васіліса Цімафеёўна. Але ж гэта цікава: аб'ект, загадка, прыгоды... Потым усё гэта я скіну ў Інтэрнэт. Праглядаў будзе мільёны... Потым мы станем самымі папулярнымі, кавалераў у нас будзе, як камароў у нашай вёсачцы...

Ксенія Янаўна. Глядзі, каб гэтыя камары ўсю нашу кроў не выпілі...

Еўдакія Сцяпанаўна. Ціха вам, аб'ект побач.

Вяртаецца Ульяна Кірылаўна з тычкамі. Усе застылі і глядзяць на яе.

Ульяна Кірылаўна. Разбірайце халодную зброю...

Усе разбіраюць тычкі. Сталі ў адну шарэнгу, як салдаты. Кожная ў правай руцэ трымае тычку.

Васіліса Цімафеёўна. І што, мы з гэтымі тычкамі будзем наступаць на аб'ект? А калі там камеры скрытыя, нас сфатаграфуюць, а потым аштрафуюць... Што будзе?

Ксенія Янаўна. Трэба нам закрыць кожнай твар, каб нас не пазналі...

Еўдакія Сцяпанаўна. Будзем, як нямецкія рыцары на Грунвальдскай бітве.

Васіліса Цімафеёўна. А там усе рыцары загінулі і здаліся ў палон. І што, нас лёс як рыцараў тых чакае?..

Ульяна Кірылаўна. Рыцаркі знайшліся. Ой! Рыцаркі з вёскі!..

Еўдакія Сцяпанаўна. Паколькі славяне пастаянна чакалі набегаў, то ў сваіх дамах яны ніколі не разбуваліся, а ў туалэце не здымалі штаноў...

Усе разам. Ты гэта пра нас, Сцяпанаўна?..

Еўдакія Сцяпанаўна. А пра каго?..

Ксенія Янаўна. Дык будзем закрываць твар?

Еўдакія Сцяпанаўна. Чым?

Васіліса Цімафеёўна. Я прыдумала.

Ульяна Кірылаўна. І што ты прыдумала?

Васіліса Цімафеёўна. Трэба нам узяць пластмасавыя вёдры, выразаць дзіркі для вачэй, носа і рота, адзець на галовы і... наступаць на гэты загадкавы аб'ект.

Ульяна Кірылаўна. Рыцаркі вяртаюцца на Беларусь! Ура!..

Еўдакія Сцяпанаўна. Добра што хоць не алюмініевыя вёдры...

Васіліса Цімафеёўна. Нас так ніхто не пазнае. І калі гэты аб'ект будзе нас фатаграфіаваць, пад вёдрамі ніхто не ўбачыць нашых твараў.

Ксенія Янаўна. А што, дзяўчаты, добрая ідэя. Давайце паспрабуем, рызыкнем. У мяне ёсць новыя чатыры вядры, якраз для нас. А Хільку вядро непатрэбнае, ён і так смелы і адкрыты рыцар. Зараз прынясу. *(Выходзіць.)*

Еўдакія Сцяпанаўна. Во дажыліся мы, бабы, што будзем вёдры на галовы насоўваць. Здурнелі зусім...

Уваходзіць Ксенія Янаўна з чырвонымі новымі вёдрамі і раздае кожнай. Усе бяруць, разглядаюць вёдры і спрабуюць насадзіць кожная на сваю галаву. У руках усе трымаюць тычкі.

Ульяна Кірылаўна. Дык трэба неяк дзіркі зрабіць для вачэй, носа і рота. Хто нам іх праб'е?..

Васіліса Цімафеёўна. Трэба дзіркі прабіць долатам... І хто іх, сапраўды, нам праб'е?

Ксенія Янаўна. Ужо ніхто не праб'е. Трэба самім спрабаваць.

Еўдакія Сцяпанаўна. Давайце сюды свае рыцарскія шлемы, пайду я паспрабую сама зрабіць, ёсць у мяне долата і малаток. *(Забірае вёдры і выходзіць.)*

Ульяна Кірылаўна. І калі той Сільвестравіч вернецца? Можа ён усю разгадку нам прывязе?

Васіліса Цімафеёўна. Можа вернецца, а можа і не.

Ксенія Янаўна. Як у кіно, ей-Богу. Пайшоў Сільвестравіч у разведку і не вярнуўся. Загінуў як герой...

Еўдакія Сцяпанаўна вяртаецца з вёдрамі, у якіх ужо прабіты дзіркі. Усе насоўваюць вёдры на свае галовы, бяруць у рукі тычкі і рыхтуюцца ў наступленне.

Еўдакія Сцяпанаўна. Трэба ўсё рабіць па камандзе. Без агульнай каманды мы прапалі, нас перамогуць. Таму спачатку бярем у рукі тычкі, адзенем рыцарскія шлемы і ціха наступаем на аб'ект. Калі прыблізімся блізка — скідваем пакрывала разам на зямлю, каб убачыць, што там.

Ксенія Янаўна. Хто будзе даваць каманду?

Васіліса Цімафеёўна. Няхай каманду дае Сцяпанаўна, яна самая смелая ў нас.

Ульяна Кірылаўна. І самая вопытная.

Еўдакія Сцяпанаўна. Я дык я. Падрыхтавацца да наступлення. У бой ідуць адны бабулі...

Ксенія Янаўна. А раптам мы ўсе загінем? Раптам аб'ект узарвецца, тады што?

Ульяна Кірылаўна. Загінем дык загінем...

Васіліса Цімафеёўна. Як загінем? Я яшчэ замуж хачу...

Ксенія Янаўна. І я б яшчэ пажыла б... На пенсіі добра, спакойна, ціха...

Еўдакія Сцяпанаўна. Хопіць ныць. У бой, бабы!...

Усе насунулі на галовы вёдры, узялі тычкі і ціха падрыхтаваліся да наступлення на аб'ект. Еўдакія Сцяпанаўна махае рукой ісці наперад. Усе ціха і баязліва наступаюць на аб'ект. Ульяна Кірылаўна ад хвалявання пачынае спяваць «Кацюшу»: «Расцветалі яблони и груши, / Поплыли туманы над рекой. / Выходила на берег Катюша, / На высокий берег на крутой...» Нечакана забягае Эдуард Сільвестравіч. Усе са страху падаюць на зямлю. Хіл'ёк ад здзіўлення не можа зразумець, што тут адбываецца.

Васіліса Цімафеёўна (*крычыць*). Лягай на зямлю, Сільвестравіч!

Хіл'ёк падае на зямлю, як падстрэлены, галаву закрывае рукамі.

Хіл'ёк. Што гэта? Вайна ці мір? Не разумею...

Ульяна Кірылаўна. Вайна, Сільвестравіч, вайна, мір скончыўся...

Хіл'ёк. Якая вайна, дзяўчаты?

Ксенія Янаўна. Трэцяя вясковая сусветная... вайна! Ура!..

Хіл'ёк. А навошта вёдры ў вас на галовах?..

Еўдакія Сцяпанаўна. Гэта не вёдры, Сільвестравіч, гэта галаўныя бронезы-леты. Каб мазгі цэлыя былі. Зразумеў?!

Хіл'ёк. Якія мазгі, вы што, падурнелі?!

Васіліса Цімафеёўна. Мы наступаем на гэты загадкавы аб'ект.

Хіл'ёк. А я думаў, тут канец свету. А вы мне пра гэта... вы мяне папярэдзілі пра гэта? Ну-ну... Дык пра гэта ўсе ведаюць у наваколлі...

Васіліса Цімафеёўна. Хто ўсе? Мы першы раз бачым гэта незразумелае і накрытае дзіва!

Ксенія Янаўна. Мы, Сільвестравіч, ведаем толькі адну тайну знікнення дына-заўраў — іх з'елі кітайцы. А вось гэту тайну мы разгадаць не можам, на жаль...

Усе разам. Калі ведаеш — хутчэй кажы...

Усе падымаюцца з зямлі, скідваюць з галоў вёдры.

Хіл'ёк. Сядайце, дзяўчаткі, на лаўку, а я вам прачытаю лекцыю.

Еўдакія Сцяпанаўна. Можна, ты нам яшчэ казкі пачнеш расказаць? А?

Ульяна Кірылаўна. Калі жанчына — гэта куфэрак з сакрэтам, то Сільвестравіч — гэта сундук з казкамі. Распавядай хутчэй...

Хіл'ёк. Ну я ж не артыст тут вам байкі і казкі распавядаць.

Усе разам. Кажы нам, што гэта...

Х і л ё к. І так, распавядаю. (*Стаў насупраць шафы і жанчын, якія сядзяць на лаўцы і вёдрах.*) У нашай вёсцы ўпершыню вырашылі апрабіраваць эксперымент.

К с е н і я Я н а ў н а. А чаму гэта менавіта ў нашай вёсцы, а не ў Залессі, Навасёлках ці ў Бычках?

Х і л ё к. Таму што ў нашай вёсцы найбольш пражывае маладых і прыгожых пенсіянерак, такіх як вы, дзяўчаткі.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Ты нам не пералівай з пустога ў парожняе. Канкрэтна кажы — што гэта?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Ой, дзяўчаткі. Я здагадалася, што там. Гэта ён сам сабе бюст заказаў. Паставіць тут каля нашай лаўкі і будзе глядзець на нас і днём, і вечарам, і любавацца намі, а мы ім — бронзавым Хільком...

Усе смяюцца.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Бываюць дні, калі ты — голуб, а бываюць дні, калі ты — помнік. Так-так!..

К с е н і я Я н а ў н а. Гэта ўжо, мусіць, наступае звышстарасць мужчыны — калі помнік ужо разваліўся, а той, каму яго паставілі, яшчэ жыве.

Х і л ё к. Хопіць-хопіць... Я хачу сёння сказаць вам вялікую сенсацыю, а вы мне перашкаджаеце сваім мянценнем языкамі. Вашы языкі трэба прыкусіць, праглынуць ці наогул іх прышчапіць.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Глядзі, каб мы табе што-небудзь не прышчапілі. Кажы хутчэй... сваю сенсацыю.

Х і л ё к. Я даведаўся ў райцэнтры. Эксперымент гэты заключаецца вось у чым. Зараз мы яго ўрачыста і адкрыем.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. То можа аркестр са сталіцы паклічам на ўрачыстае адкрыццё?

Х і л ё к. Не трэба ніякіх аркестраў. Толькі вашы апладысменты.

Гучыць паціху ўрачыстая музыка. Хілёк падыходзіць да шафы і здымае прасціну. Жанчыны ад цікаўнасці паўставалі з лаўкі і вёдраў, глядзяць. Пад прасцінай аказаўся звычайны банкамат. На ім напісана «Банкамат для пенсіянераў».

Ж а н ч ы н ы (*разам*). Што гэта?

Х і л ё к. Банкамат! Што, не бачыце і не ўмеете чытаць?..

К с е н і я Я н а ў н а. А мы тут пры чым?

Х і л ё к. Пры ўсім! Эксперымент гэты толькі для вас. Ну і... для мяне ў тым ліку.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Не, нам такія банкаматы не патрэбны.

Х і л ё к. Яны хутка будуць устаноўлены ва ўсіх вёсках нашай краіны. Наша вёска заслужыла быць першай, а вы — першымі, як Юрый Гагарын — першы чалавек, які падняўся ў космас. А вы першымі будзеце ў сістэме банкаматызацыі і робатанізацыі.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. І што нам трэба рабіць у гэтай бан-ка-МА-Ты-за-цыі?

Х і л ё к (*ходзіць па сцэне, рукі за плячыма, і распавядае*). Нічога асаблівага: жыць шчасліва далей. Але... Я быў у райцэнтры ў банку. Там для нас выдалі вось такія банкаматаўскія карткі. (*Паказвае.*) Я зараз раздам вам іх, і кожная з вас у любы зручны для вас час прыйдзе да банкамата і ўставіць картку ў дзірачку: альбо ў зялёную, аль-

бо ў жоўтую. У якую хто з вас захоча. Карткі трэба ўстаўляць толькі адзін раз у месяц. Калі больш хто паспрабуе — яе заблакіруюць.

Жанчыны разглядаюць карткі, прыціхлі.

Карткі гэтыя незвычайныя. Калі хто пажадае сваю картку ўставіць у зялёную дзірачку адзін раз у месяц — атрымае 500 амерыканскіх долараў, калі ўставіць у жоўтую — 30 гадоў нічым і ніколі не будзе хварэць. Адначасова ставіць картачку ў дзве дзірачкі катэгарычна забараняецца. Вам трэба выбіраць: альбо 500 у. е., альбо 30 гадоў яшчэ жыцця...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. А табе далі такую картку?

Х і л ё к. Вядома ж далі, вось яна. *(Дастае з кішэні, паказвае.)* Усім пенсіянерам будуць даваць.

К с е н і я Я н а ў н а. Тады нам паштальёнка Ганначка пенсіі ўжо прыносіць не будзе. Так?

Х і л ё к. Ну, ты, мусіць, захацела быць самай багатай: і пенсію каб Ганначка прыносіла, і 500 долараў, і 30 гадоў яшчэ жыць і не хварэць... Нешта трэба адно выбіраць...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Эх, Сільвестравіч. Ну скажы ты нам, чаму падчас крызісу найбольш дастаецца бедным?

Х і л ё к. Таму што да крызісу больш за ўсё дасталося багатым.

Усе смяюцца.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Эх, Сільвестравіч, можна быць і багатым сёння, і сумленным. Але трэба спачатку стаць багатым, а потым ужо сумленным.

Х і л ё к. А дзе вы бачылі багатых людзей сумленнымі?

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Эх, Сільвестравіч, успомні Робін Гуда, ён багатых паіў вадой, бедных паіў віскі, а сярэдняму класу — змешваў...

Х і л ё к. Нават Робін Гуд не быў сумленным...

К с е н і я Я н а ў н а. Эх, Сільвестравіч, я неяк па маладосці знайшла збанок з золатам, села на камень і плакала. А ўсе пыталіся, чаго ты плачаш, а я кажу: багатыя таксама плачуць... Не трэба табе, Сільвестравіч, імкнуцца сапсаваць мне жыццё, я заўсёды ўсё раблю сама...

Х і л ё к. Банкамат для пенсіянераў не дасць вам плакаць і псаваць жыццё. Ён нас зробіць шчаслівымі і багатымі... Вам усё зразумела?..

Ж а н ч ы н ы *(разам)*. Зразумела!..

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Дзяўчаткі, будзем аптымістамі. Давайце несці ў гэты свет радасць...

Х і л ё к. Тады пакуль, бабы! Я пайшоў! Няма часу тут з вамі балабоніць. Трэба ўсім нам хутка вызначацца: альбо тое, альбо гэта... *(Выходзіць.)*

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Ну і ўліплі мы, дзяўчаткі. Што будзе — нават і не ведаю. Чаму гэты банкаўскі эксперымент пачаўся менавіта з нашай вёскі, з нашага раёна? Нічога не разумею. *(Разглядае банкамат.)*

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Не хвалюйся, Сцяпанаўна, хутка наша пенсія дасягне такога ўзроўню, калі мы зможам паслаць любога начальніка на хутар...

Васіліса Цімафееўна. Глядзі, каб нас не паслалі і без начальніка.

Ксенія Янаўна. І што мы цяпер будзем рабіць з гэтым банкаматам і з гэтымі карткамі?

Васіліса Цімафееўна. Тыцкаць, разумееш, тыцкаць — кожная ў сваю дзірачку.

Ульяна Кірылаўна. Некаторыя людзі — як аблокі. Калі яны знікаюць, пачынаецца светлы дзень. Пайшоў Сільвестравіч, дык можа для нас і пачынаецца новае светлае жыццё. А?..

Ксенія Янаўна. Некалі Левінсон сказаў: пакуль не наступіць заўтра, ты не разумееш, як добра было сёння. Што нас чакае заўтра — я ж не ведаю.

Ёўдакія Сцяпанаўна. Хай галаву не дурыць нам твой жыд, які так кажа, а сёння ў нас, дзяўчаты, пакуль усё добра.

Ксенія Янаўна. Калі ў тваім жыцці нешта не клеіцца, кінь ты клей і пераходзь на цвікі. Забі на ўсё і жыві шчасліва.

Васіліса Цімафееўна. Таму не трэба падаць духам, родныя мае. Бо не бывае бязвыхадных сітуацый. Ёсць толькі сітуацыі, выхад з якіх цябе не задавальняе. А нас пакуль усё задавальняе. І можа гэты шаноўны банкамат для пенсіянераў (*падыходзіць і гладзіць яго*) зробіць нас багатымі доўгажыхарамі і шчаслівымі жанчынамі. (*Цалуе яго.*)

Ульяна Кірылаўна. Нешта ў мяне ўжо галава разбалелася ад гэтых эксперыментаў і адкрыццяў. Ці не пара нам, бабы, адпачываць. Ужо сцямнела.

Ксенія Янаўна. Так, пара. Раніцай можа ўсё будзе інакш...

Ёўдакія Сцяпанаўна. Пайшлі па хатах...

Разыходзяцца. Цямнее. Высвечваецца банкамат для пенсіянераў. Да яго падыходзіць непрыкметна Ксенія Янаўна з карткай у руцэ. Гладзіць на банкамат і, нібы з ім, размаўляе.

Ксенія Янаўна. Прывітанне, банкамат! Дзякуй, што ты з'явіўся. Мне ж так патрэбны долары. І хоць быў мой п'яніца, але ж ніколі мяне не біў, а толькі брахаў па-рознаму. Але ж гэта не балела. Прывыкла. Брэша — няхай брэша. Былі хвіліны, што так хацелася ад такога жыцця павесіцца... на чыю-небудзь магутную шыю... Ой, не хачу ўспамінаць... Два гады як няма, няхай яму зямелька будзе пухам. А помнічак на яго магілцы трэба паставіць, як ва ўсіх людзей і добры тэкст на ім напісаць. А які тэкст? Тэкст я не прыдумала яшчэ. Будуць грошы — будзе тэкст. (*Падыходзіць да банкамата, устаўляе картку, загарэецца зялёнае святло, банкамат выдае 500 долараў. Забірае з радасцю, дастае картку, лічыць долары, кланяецца банкамату і хутка знікае.*)

На сцэне з'яўляецца Васіліса Цімафееўна.

Васіліса Цімафееўна (*да глядачоў*). Вось я прыйшла сюды, жанчынкі, і думаю: навошта мне тое здароўе, я і так нармальна выглядаю, мне нічога не баліць. А вось долары мне патрэбны. Ды ўсе хочучь сёння гэтыя долары. А дзе іх узяць? А тут такі падарунак нам падрыхтаваў Сільвестравіч. Дай Божа яму сілы! А бывала, прыедзеш у горад, пойдзеш да банкамата, а ў ім амаль нічога няма. Праўду кажуць — карыстанне банкаматам, гэта як секс: адным хапае і пяці хвілінаў, а іншым

і паўгадзіны мала. Таму я прыйшла, шчыра прызнаюся, па долары. *(Падыходзіць да банкамата, устаўляе картачку, загараетца зялёнае святло, бярэ долары, дастае картачку, лічыць долары, цалуе банкамат і знікае.)*

Выходзіць Ульяна Кірылаўна.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Няўжо сёння мая мара збудзецца: я буду трымаць у руках ажно 500 долараў?.. Нікога так не любіла, як палюбіла цябе, мой даражэнькі банкаматцік. *(Спявае, прытанцоўвае, падыходзіць да банкамата.)* «Я знаю пароль, я бачу банкамат, я знаю, што ў мяне на картачцы клад...» *(Пад падобную музыку жанчына хутка здымае 500 долараў і знікае.)*

Выходзіць Еўдакія Сцяпанаўна.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Не ведаю, што рабіць. І здароўя няма, і долары патрэбныя. І ўнучка пастаянна тэлефануе. Во і зноў яна. *(Дастае мабільны тэлефон, гутарыць з унучкай.)* Чаго ты так позна тэлефанеш, унучанька, чаму не спіш?.. Куды? Адпачываць? З кім? З сябрам? Дапамагу, унучанька! Дапамагу! Заўтра раніцай вышлю табе 200 долараў. Добра-добра! Толькі паводзь сябе там прыстойна! Чуеш! Пры-стой-на! *(Адключае мабільнік.)* Няхай хоць унучка адпачне. Бо я за гэтыя гады так і не змагла ні разу злётаць на мора. Аднойчы *(у залу кажэ)* атрымала пенсію, выршыла паехаць адпачыць. Даехала да аэрапорта. І пытаюся: «Мужыкі, не ведаеце, дзе можна адпачыць у аэрапорце!». Мужыкі сталі рагатаць. Таму раз на тыдзень я сама сабе наладжвала заслужаны адпачынак, а астатнія шэсць разоў — незаслужаны! Ой, пайду да багатага банкаматціка. Трэба ж унучцы дапамагчы! *(Здымае 500 долараў, цалуе іх і знікае.)*

Выходзіць Эдуард Сільвестравіч.

Х і л ё к *(да банкамата, абдымае яго)*. Ну, здароў! Ты не паверыш! Я на днях пазнаёміўся з такой прыгажуняй: маладая, зграбная, акуратная, сексуальная... Замужам не была... Усё, што мне трэба... Пра такую марыў усё жыццё, аж да пенсіі... і нарэшце дачакаўся... А яшчэ яна мае ў горадзе сваю кватэру, машыну, заробак добры ў яе... ну што яшчэ трэба мужыку?.. Дзяўчына — гэта сонца, якое павінна свяціць усім, а грэць толькі аднаго. Мяне. Таму мне грошы не патрэбны. Мне трэба сіла, здароўе, сексуальнасць і больш анічога!.. *(Дастае картачку, устаўляе ў банкамат, загараетца жоўтае святло. Забірае картачку назад. Маладзее адразу. Прытанцоўвае, скача ад шчасця.)* Мужык сказаў — мужык зрабіў, жанчына сказала — мужык зрабіў. Жанчына зрабіла — ну што тут скажаш... Ха-ха-ха! Наперад, Эдуард Сільвестравіч!.. *(Выходзіць шчаслівы.)*

Дзея другая

Тая ж вясковая вуліца. Плот. Доўгая лаўка, дзе збіраюцца вясковыя кабеты пагутарыць, абмеркаваць апошнія навіны. Выходзіць Еўдакія Сцяпанаўна.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а (з рэцэптамі ў руках). А навывісвала гэта дакторка рэцэптаў, што проста жах. Амаль на 200 долараў. 200 выслала ўнучцы, на 200 набяру лекаў і мне застанецца нейкіх сто. Жах, людцы, проста жах! І смех, і грэх, як казаў класік, і на плач разбірае. А лекі трэба купляць, каб яны праваліліся! Бо хадзіць ужо не магу. (Сядае на лаўку, чытае рэцэпты.)

Выходзіць Ульяна Кірылаўна.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Вітаю, Сцяпанаўна! Што ты там чытаеш?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Рэцэпты, якія дакторка выпісала. Дарагія вельмі, але ж пайду ў аптэку, бо з кожным днём горш і горш!

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Так. Цяпер табе нельга ў рот браць ані кропелькі віна, ані грамулькі гарэлкі.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Чаму гэта нельга?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Таму што трэба эканоміць грошыкі, каб аплочваць сваё лячэнне, дарагая! А лепш за ўсё купі дзве таблеткі. Адну прымеш вечарам, перад сном, а другую раніцай, калі... прачнешся. Ха-ха-ха! (Смяецца.)

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Што ты вярзеш, Ульяна?! Я з лаўкі падняцца не магу: спіна баліць, ногі баляць, здаецца, што ўсё раптам хутка адваліцца...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А можа ў цябе палавое бясцілле?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Гэта што такое?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Гэта тое, калі не можаш адмовіць аніводнаму мужыку...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Цьфу на цябе! (Плюе.) Ты зусім здурнела, ці што?! Якое бясцілле, ледзьве дыхаю. Мне ж не 25!

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Але ж і не 85. Табе, мусіць, патрэбны поўны спакой, ніякіх хваляванняў, ніякай паспешліваасці... Раю табе зноў выйсці на працу...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Ты нейкая сённяя дзіўная, заклапочаная. Тваёй суседцы дрэнна, захварэла яна, а ты нейкую лухту кажаш. У мяне 100 долараў толькі засталася... Як буду месяц дажываць — не ведаю...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. На бульбе будзеш сядзецц, неяк дацягнеш...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Няўжо ты ніколі не хварэла?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Хварэла. Адночы прыйшла да доктара і пытаюся ў яго, а што гэта азначаюць літары ў маім дыягназе: ЧВ. А ён кажа: чорт яго ведае. Я больш і не хадзіла да гэтых дактароў...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Так, з дактарамі шмат праблемаў. Калі ў паліклініку, асабліва прыватную, заходзіш, дык давай насоўвай бахілы, а калі доктара дамоў выклікаеш, дык ён у брудных ботах ідзе па падлозе, па дыванах... Ой, дапамажы, мне, Ульяна, падняцца з гэтай лаўкі...

Ульяна дапамагае падняцца Еўдакіі з лаўкі. Яны выходзяць. Уваходзяць Васіліса Цімафееўна і Ксенія Янаўна.

К с е н і я Я н а ў н а. А што ў цябе здарылася, Цімафееўна?

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Паміраць хутка буду, прыйшла вас усіх паклікаць на пахаванне...

К с е н і я Я н а ў н а. Кінь ты паміраць. Цябе яшчэ калом не заб'еш. Мужык табе трэба добры...

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Мужык, які захоча зразумець жанчыну, рызыкуе патэнцыяй.

К с е н і я Я н а ў н а. А мне, Цімафееўна, спяваць хочацца, танцаваць. Эх!.. *(Пля прыпеўку.)*

Апусціла мужа ў люк

І стаю аўкаю...

Як убачу пальцы рук —

Моцна крышкай стукаю...

(Раптам змаўкае, становіцца дрэнна, апускаецца на зямлю.)

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Што з табой, Ксенія? Хуткую трэба, хутчэй! *(Дастае мабільны тэлефон, тэлефануе.)* Алё! Хуткая медыцынская дапамога. Прыязжайце хутчэй, маёй сяброўцы стала дрэнна. Прытомнасць страціла... Маладая сяброўка... зусім маладая.... Толькі на пенсію пайшла... Яшчэ жыць ды жыць...

Чуецца, як пад'язджае машына «хуткай дапамогі». Васіліса Цімафееўна прыводзяць у прытомнасць. Васіліса Цімафееўна прыносіць шклянчак вады, дае ёй. Ксенія Янаўна пачынае прыходзіць у сябе. Яе пад рукі выводзіць за кулісы Васіліса Цімафееўна. Потым вяртаецца.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Вось табе і на! Не хварэла. Прынца, мусіць, усё жыццё чакала... Усім дзяўчатам, якія чакаюць прынца на белым кані, паведамляю: конь здох, іду пяшком, таму затрымліваюся...

Уваходзіць Ульяна Кірылаўна.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Нешта нашы дзяўчаткі парываць, як старыя веснічкі, сталі. І не хварэлі ніколі асабліва.

Сядаюць на лаўку разам з Ульянай Кірылаўнай, гутараць.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А хвароба не глядзіць: ці ты малады, ці ты стары, ці багаты, ці бедны... Яна прыходзіць нечакана, як землятрус. Можна страсянуць так, што апамятацца не паспееш.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Звычайна хварэш на адну хваробу, а лечаш ад той, якую добра ведае доктар.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Без рынка хваробаў не было б і рынка лекаў. Гэта тая самая тайна Гіпакрата, якую клянучца не выдаваць дактары.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Мне здаецца, што хвароба — гэта калі не хочацца нават таго, што забараняе доктар. Таму лепш не хварэць. Хаця і мяне ў апошні час зрок падводзіць, баляць моцна вочы. Доктар казаў, што нейкая катаракта залезла. Трэба аперцыя.

Ульяна Кірылаўна. Дыкі ты хварэш?

Васіліса Цімафееўна. Даўно хварэю. Гэта ў мужчын можа быць толькі дзве хваробы...

Ульяна Кірылаўна. Якія?

Васіліса Цімафееўна. Атручванне харчовае і атручванне алкагольнае...

Ульяна Кірылаўна. А трыпер?

Васіліса Цімафееўна. А трыпер — гэта прызнанне заслуг, дарагая мая! Прызнанне заслуг...

Ульяна Кірылаўна. Эх, добра быць мужыком! Мужык ёсць мужык, а мы — бабы...

Васіліса Цімафееўна. Нядрэнна быць і жанчынай... Не эхай! Проста жыццё наша — электрычнасць: з напружаннем прачынаешся, з супраціўленнем ідзеш на працу, увесь дзень іскрыш, а на ноч — вырубашся...

Ульяна Кірылаўна. Дык мы ж — пенсіянеркі, на працу ўжо не ходзім, няхай іншыя працуюць, мы ўжо вольныя козачкі...

Васіліса Цімафееўна. Якія козачкі?! Старыя козы!

Ульяна Кірылаўна. Можа, і козы!.. Бо нешта галава і мне ў апошні час стала балець. Кожны дзень п'ю таблетку.

Васіліса Цімафееўна. Калі галава баліць, значыць, яна ёсць. Таму радуйся.

Ульяна Кірылаўна. Не хочацца хварэць. Хаця разумею, калі табе за пяць дзясят, і ты толькі што прачнуўся, і ў цябе нічога не баліць, значыць, ты ўжо памёр.

Васіліса Цімафееўна. Добрая хвароба склероз: нічога не баліць і кожны дзень навіны...

Ульяна Кірылаўна. Хопіць, Цімафееўна, пра гэтыя хваробы. Давай заўтра паедзем у паліклініку, а заадно даведаемся, што там з дзяўчатамі.

Васіліса Цімафееўна. Трэба-трэба. *(Устае з лаўкі цяжка.)* Ой! Трэба худзец. Хацела да лета скінуць пяць кілаграмаў, а засталася яшчэ сем.

Ульяна Кірылаўна. Трэба сядачь на дыету.

Васіліса Цімафееўна. На якую?

Ульяна Кірылаўна. Дыетаў вельмі шмат. Ну, напрыклад, у панядзелак бярэш адно яйка. У аўторак варыш яго. У сераду яйка чысціш. У чацвер ясі бялок. У пятніцу — смакуеш жаўток. А на выхадныя — разгрузачныя дні, няма чаго абжырацца.

Васіліса Цімафееўна. Па гэтай дыеце ты жыві сама. Я яйкі люблю і ем іх па два ў дзень. Іншая справа, што чалавек расце да 25 гадоў. А вось живот гэтага не ведае, і расце ён усё жыццё. Асабліва ў мужыкоў. Жывот расце, а кончык сохне. Ха-ха-ха!

Ульяна Кірылаўна. Ёсць і іншая дыета. Навары курынага булёну і еш яго кітайскімі палачкамі. *(Смяецца.)*

Васіліса Цімафееўна. Табе смешна, а мне не. Я шмат разоў спрабавала пахудзець. Не атрымлівалася. Адночы вырашыла — буду худзець. На працу пайшла пашком, зэканоміла грошы на праезд. З працы зноў вырашыла пайсці пешшу. Ногі баляць, гудуць. Амаль каля самага дома не вытрымала: за грошы, якія сэканоміла, купіла шакаладку і з'ела.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Не перажывай. Шакалад робяць з какавабабоў, бабы — гэта агародніна. Цукар — з цукровых буракоў. Буракі — агародніна. Атрымліваецца, што шакаладка таксама агародніна. А агародніна карысная для здароўя... Але лепш заўсёды трэба прытрымлівацца збалансаванай дыеты.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. А ты ведаеш, што такое збалансаваная дыета? Гэта калі ты трымаеш у дзвюх руках аднолькавыя кавалкі торта. Вось што такое збалансаваная дыета.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Пры пахудзенні патрэбна яшчэ і сіла волі.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Якая сіла волі?.. Я вырашыла не есці пасля 18:00. Точна не есці пасля 21:00. І ўжо зусім нічога не браць у рот пасля 23:00. І вынікаў аніякіх...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Нешта ў мяне зноў галава разбалелася. Хопіць на сёння. Мне трэба адпачыць, бо заўтра едзем у горад, рана ўставаць.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Так-так, Ульяна! Пайшлі адпачываць, хаця ў народзе так заўсёды кажуць: хто многа спіць — мала мае.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Затое мы рана заўтра прачнемся. А хто рана ўстае — таму Бог дае!.. Пайшлі!..

Хочуць пайсці, але ўбачыўшы маладую прыгожую дзяўчыну, спыняюцца.

Р ы т а. Добры вечар! Скажыце, а як мне знайсці Эдуарда Сільвестравіча?

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Каго-каго?

Р ы т а. Эдуарда Сільвестравіча, прыгожага мужчыну.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Хіба Хілька? Які ён прыгожы, стары пень.

Р ы т а. Гэта для вас можа стары, а для мяне малады, прыгожы і разумны мужчына.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Запомні, дзяўчына, што малады, прыгожы, разумны, багаты, вясёлы і не скупы — гэта шэсць розных мужыкоў.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. І яшчэ. Гэта жанчыны ніколі не старэюць, проста ў мужчын зрок псуецца...

Ульяна Цімафееўна і Васіліса Цімафееўна смяюцца.

Р ы т а. Мне не падабаецца гэта ваша калгасная філасофія. Гэта вы паміж сабой, бабулькамі, можаце разважаць...

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а і У л ь я н а К і р ы л а ў н а (*разам*). Хто тут бабулькі? А?.. Мы жанчыны ў самым саку. Але мы можам быць і нервовымі, таму і посуд у нас аднаразовы і танняя мабільнікі... Зразумела?

Р ы т а. А што тут разумець.... Пенсіянеркі... і гэта пра ўсё сказана....

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Я маладая, прыгожая, сексуальная, нікога не шукаю... нават у камп'ютары... я проста магу пахваліцца... Ад мужыкоў у мяне на сайтах адбою няма.

Р ы т а. Вас, мусіць, любіць і кахае часам толькі Гугл...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Хто-хто?..

Р ы т а. А... вам, калгаснікам, не зразумець.

Васіліса Цімафееўна. Што тут разумець, мілая. Як сказала адна мудрая бабулька: «Жанчына можа ўсё! Але не пад кожным!». Будзь пільная! Зразумела?..

З'яўляецца Эдуард Сільвестравіч.

Ульяна Кірылаўна. Вось і Хілёк. Да цябе прыйшла, лаві!
Хілёк. Рыта!.. Як ты мяне знайшла?
Рыта. Эдуард Сільвестравіч! Вітаю вас.

Абдымаюцца.

Ульяна Кірылаўна. Калі шчасце да сённяшніх дзён не прыйшло да цябе, значыць, яно дужа вялікае і ідзе да цябе маленькімі крокамі.

Васіліса Цімафееўна. І што ты, Хілёк, будзеш з ёю рабіць?
Хілёк. Не ваша справа, бабы. Каб жанчына расквітнела, яе трэба паліваць шампанскім і пацалункамі. Пайшлі, Рыта, адсюль...

Выходзяць. Ульяна Кірылаўна і Васіліса Цімафееўна сядваюць на лаўку. Незадаволеныя.

Васіліса Цімафееўна. Во дае Хілёк... Няўжо мы такія старыя? А?

Ульяна Кірылаўна. Ды і хварэць раптоўна ўсе пачалі. Нешта тут не тое.

Васіліса Цімафееўна. Як казалая мая бабуля, самае лепшае практыкаванне для рук — гэта лічыць грошы. Здымае боль, паляпшае зрок, апетыт, гардэроб, знешні выгляд і жыллёвыя ўмовы. З Хільком яна не прападзе.

Ульяна Кірылаўна. Вядома ж, не. Але ці з ім можна спакойна жыць? Вось у чым справа. Ён своеасаблівы чалавек. Нават дзіўны.

Васіліса Цімафееўна. Жанчыну трэба кахаць так, каб ёй і ў галаву не прыйшло, што нехта іншы зможа кахаць яе яшчэ мацней.

Ульяна Кірылаўна. Можа, і мне выйсці замуж... Дзе той няшчасны хаваецца... а? (Смяецца.)

Уваходзяць Еўдакія Сцяпанаўна і Ксенія Янаўна. Сядваюць на лаўку.

Еўдакія Сцяпанаўна. Як жа цяжка паказаць сябе з лепшага боку, калі ў цябе ўсе бакі... адзін аднаго лепшы.

Ксенія Янаўна. Учора тэлефанавала сваёй маме, ёй 86 гадоў. Яна мне кажа: «Тут з суседняй вёскай дзед нейкі замуж кліча». Я кажу ёй, дык выходзь. Адказ яе мяне проста здзівіў: «Ды ну іх, дачушка, хаваць іх потым...».

Усе смяюцца.

Ульяна Кірылаўна. Смех смехам, але нешта мы ўсе раптам захварэлі. Глядзіце, каб нас хутчэй, чым таго дзеда, не пахавалі.

Васіліса Цімафееўна. Нешта не тое, дзяўчаты. Раней мы адчувалі сябе лепш, нават кавалераў яшчэ шукалі. І раптам ва ўсіх штосьці забалела...

Еўдакія Сцяпанаўна. Але мы жанчыны моцныя, можам і смецце вынесці, а можам і мозг...

К с е н і я Я н а ў н а. Тут не да смеху і жартаў, калі шчыра казаць. І мне здаецца, што ўсё гэта нам падрабіў Сільвестравіч сваім банкаматам для пенсіянераў.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Сам дзяўчат маладых запрашае, а ў нас хваробы пачалі прарастваць. Што нават на гэта і 500 долараў не хапае.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Як будзем жыць? Ды і пенсіі ў нас кволенькія. Пенсію даюць, як кот наплакаў. А цэны ў крамах, як слон накакаў...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Дзяўчаткі, у мяне ёсць прапанова. Але пра яе я вам павінна сказаць вельмі ціха, каб ніхто не чуў.

У с е р а з а м. Кажы. *(Становяцца адна каля адной.)*

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а *(ціха кажэ)*. А давайце мы гэты банкамат для пенсіянераў адсюль выкінем і занясем за вёску і разаб'ем яго сякерамі і малаткамі.

К с е н і я Я н а ў н а. Дык ён нам больш ніколі не дасць долараў. Як мы будзем жыць?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. І паштальёнка Ганначка нам нічога не прынясе — мы ж з голаду памрэм.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Тут трэба падумаць, дзяўчаткі. Хаця з галавой не абавязкова дружыць. У мяне з ёй чыста дзелавыя адносіны. Я яе кармлю, а яна думае. Вось няхай і думае.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Хопіць казаць лухту. Трэба адна адну ратаваць, бо мы ў гэтай вёсцы прападзем без пенсіі.

К с е н і я Я н а ў н а. Хаця якія ў нас пенсіі?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Ай, жанчыну можа пакрыўдзіць усё. Нават нічога... І пенсіі малыя крыўдзяць. Але ж якія пенсіі ні былі, але ёсць...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Ну дык што, жанчынкі?! Пачынаем?

У с е р а з а м. Пачынаем!

Жанчыны падыходзяць да банкамата. Кладуць ціха яго на бок і валакуць за кулісы.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Трэба яго разбіць, каб нічога ў ім не засталася жывога. Нясіце, дзяўчаты, сякеру і молат.

Ксенія Янаўна і Ульяна Кірылаўна прыносяць сякеру і молат, Васіліса Цімафееўна нясе камень, а Еўдакія Сцяпанаўна — жэрдку. Яны ідуць у той бок, куды зацягнулі банкамат, і пачынаюць яго біць. Раздаецца вялікі стук і грукат. Хутка ўсе вяртаюцца, хто з сякерай, хто з молатам, хто з жэрдкай і каменем, і сядуць усё на лаўку. Усхваляваныя, але шчаслівыя.

К с е н і я Я н а ў н а. Аддубасілі гэты банкамат ад душы.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А ці не пасадзяць нас за гэта ў турму? Усё ж банкамат, як казаў Сільвестравіч, дзяржаўны. У нашай вёсцы ўпершыню яго выпрабоўвалі ў сістэме банкаматызацыі і робатанізацыі.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Будзь што будзе. Не хвалойцеся. Калі што — дык спішам усё на Хілька, гэта яго наватарства. Як казалі мая бабулька, старасці баяцца не трэба: будзеш рабіць усё, толькі марудна!. Вось мы і марудна ачысцілі нашу вёску ад банкаматызацыі. Навошта яна нам?.. Застаўся толькі робат — Сільвестравіч...

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Вось прыдумалі — альбо доллары, альбо здароўе. А мы хочам і здароўя, і многа долараў... Што, мы разам усё жыццё працавалі дзеля

таго, каб мець нешта адно? Так? Ды не — мы жадаем мець і здароўе, і фінансавае забеспячэнне.

К с е н і я Я н а ў н а. Ды і эрагенная зона ў нас толькі адна: гэта далоні. Кладзеш туды ў кожную па 500 долараў і адразу мы становімся такімі пяшчотнымі, узбуджанымі, ласкавымі...

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Самыя багатыя людзі — гэта курыльшчыкі, п'яніцы і аўтамабілісты. Колькі не павышай цэны, яны кураць, п'юць і ездзяць. А мы не курым, не ездзім, рэдка калі п'ём... Няўжо мы на пенсіі не можам па-людску жыць? А?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Неяк сумна мне ўсё гэта. Так захацелася з хлопцамі затусіць: гарбатка, кава, віно, віскі, патанцуем і сёе-тое... Але пасля ўспомніла, што я ўжо на пенсіі...

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Не сумуй. Жыццё працягваецца... Я старалася і стараюся не падаць у адчай. Губляла любімых людзей, уцякала ад мінулага, але заўсёды падымалася, ішла наперад. Не, не назло ворагам. Занадта многа будзе гонару для іх. Проста, калі сама не падніму сябе, то мяне ніхто не падыме...

К с е н і я Я н а ў н а. Жывем мы, дзяўчаты, па сістэме ЗД.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Гэта як?

К с е н і я Я н а ў н а. Даношваем, даядаем, дажываем.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Маладосць так прайшла хутка, што ледзьве паспела своечасова аформіць сабе пенсію...

Раптам на сцэну выходзяць Рыта і Хілёк. Шчаслівыя.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. О! Шчаслівыя галубкі прыляцелі з выраю.

Х і л ё к. Бабы, прашу без каментароў. Вы мне проста зайздросціце.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Табе?! Бог ты мой мілы! Даведаўшыся, што ноччу да Хілька прыйдзе яго смерць, пенсіянер Хілёк прыняў Віагру. Раніцай задаволеная смерць пайшла ад Хілька.

Усе смяюцца.

Р ы т а. Можа, хопіць вам здэкавацца з майго дарагога чалавека. Я, мусіць, пайдзі, Эдуард Сільвестравіч. Цяпер я асабіста вас чакаю ў госці...

К с е н і я Я н а ў н а. Ідзі-ідзі. А мы яшчэ з ім тут пагутарым пра жыццё-быццё...

Р ы т а. Бывайце!.. (Цалуе ў шчаку Эдуарда Сільвестравіча.)

У с е р а з а м. Да пабачэння.

Рыта знікае.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Ты ведаеш, Хілёк, што пенсіянеры — гэта самае дарагое, што ёсць у дзяржавы. А ты самае дарагое, што ёсць у нашай дзяржавы і ў нашай вёсцы, хацеў знішчыць.

Х і л ё к. Не разумею, пра што ты кажаш?

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А ці ведаеш ты, Хілёк, як называюцца людзі, якія не ядуць мяса? А?

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. А называюцца яны — ПЕНСІЯНЕРЫ.

К с е н і я Я н а ў н а. А ці ведаеш ты, Хілёк, што наша дзяржава выдаткоўвае апошнія грошы з бюджэту на павышэнне пенсій пенсіянерам... каб тыя ў сваю чаргу аддалі іх беспрацоўным унучкам? А?

Х і л ё к. Дык я тут пры чым?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. А пры тым, што ты хацеў пазбавіць нас здароўя, пенсій і ўсяго, што мы сёння маем. Гэта ты прыдумаў нейкі банкамат для пенсіянераў, які даў нам па 500 долараў, а пачаў забіраць наша здароўе.

Х і л ё к. Кожны выбіраў сваё. Таму крыўдзіцца на мяне не трэба.

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А мы хочам мець здароўе і добрую пенсію. Бо жыць на пенсіі добра, а жыць на пенсію — дрэнна. Ды і немагчыма любіць нашу дзяржаву на адну пенсію.

Х і л ё к. Вы шмат хочаце. Я стараўся, каб вы, мае аднавяскоўкі, былі багатымі і шчаслівымі. А вы не захацелі.

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Значыць, гэты банкамат ты сам прыдумаў? Значыць, гэта ніякая не банкаматызацыя і кампутарызацыя нашых вёсак. Значыць, ты здраднік нашага пакалення.

К с е н і я Я н а ў н а. Значыць, мы цябе сёння будзем судзіць судом нашай вёскі.

Х і л ё к (*спалохана*). Вы што, з глузду з'ехалі?

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Не, мы ўз'ехалі на глузд. За твой няшчасны банкамат для пенсіянераў мы цябе аддаем пад трыбунал. Ты нас, адзінокіх жанчын, абразіў, асмьяў, зняважыў...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. І памятай, што жанчына, як заварка. Ніколі не даведзешся яе моцы, пакуль жанчына не закіпіць. Мы ўжо закіпелі...

Хілёк хоча ўцячы. Яму перакрываюць дарогу, навалваюцца жанчыны на яго і кладуць на лаўку.

Х і л ё к. Што вы робіце, бабы! Гэта здзек з пенсіянера!

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Дзяўчаты, нясіце вяроўку, мы яго прывяжам да гэтай лаўкі.

Адна з жанчын прыносіць вяроўку. Пачынаюць Хілька прывязваць, ляжачага, да лаўкі. Прывязалі яго. Ён брыкаецца, не даецца.

Х і л ё к. Адвяжыце, інакш вам будзе дрэнна.

К с е н і я Я н а ў н а. Не адвяжам. Усё, ніякай пенсіі ты больш не атрымаеш.

Е ў д а к і я С ц я п а н а ў н а. Дзе гэта мае нажніцы? (*Бярэ з сумкі вялікія нажніцы.*)

Спачатку мы яму адрэжам валасы і зробім лысым...

К с е н і я Я н а ў н а. А потым яго доўгі язык...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. А потым адрэжам усё астатняе... Чык-чырык...

Х і л ё к (*пачынае крычаць немым голасам*). Ратуйце! Людзі, ратуйце. Мяне, маладога пенсіянера, хочучь зарэзаць... Ратуйце, людцы!..

У гэты момант нечакана з'яўляецца дзяўчына ў міліцэйскай форме. Не ўсе адразу пазнаюць Рыту.

Р ы т а. Паважаныя вяскоўцы! Што гэта тут у вас адбываецца? Што гэта за крыкі? Што нават вашы суседзі выклікалі міліцыю. А?

Е ў да к і я С ц я п а н а ў н а. Нічога не адбываецца. Мы вырашылі напалохаць гэтага Хілька, якія нашкодзіў сваім вяскоўцам.

За гэты час Хілёк развязаўся і сеў на лаўку. Раптам ён пазнаў Рыту.

Х і л ё к. Рыта, Рытачка, гэты ты?

Р ы т а. Нікая я не Рыта. А маёр міліцыі Маргарыта Ісакаўна Папрушка.

Ж а н ч ы н ы (*разам*). Ісакаўна?.. Папрушка?..

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Гэта добра, Маргарыта Ісакаўна. Дайце яму добрай папрушкі! Каб запамятаў на ўсё жыццё.

Р ы т а (*Хільку*). Збірайцеся, пойдзеце са мной. Будзем разбірацца ў раённым адзеле міліцыі. А вам (*паказвае на жанчын*) я прышлю кожнай асобныя позвы.

Рыта выводзіць Хілька з сабой. Жанчыны застылі ў непаразуменні і нечаканасці. Потым паціху некаторыя садзяцца на лаўку.

К с е н і я Я н а ў н а. Вось гэтага нам яшчэ не хапала. Цяпер кранты! Не дадуць нам ні пенсіі, ні долараў і нават пасадзяць у турму. Во дажыліся! Маладыя не былі такімі агрэсіўнымі, як сёння на пенсіі. Што ж гэта будзе?..

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. І ўсё пачалося з Хілька і з гэтага банкамата для пенсіянераў. Навошта мы пагаджаліся, навошта нам было ўсё гэта... Жылі б спакойна. Шукалі б у Інтэрнэце мужыкоў і радаваліся б жыццё светламу...

Е ў да к і я С ц я п а н а ў н а. Сапраўды так. Бо мужчына без жанчыны, як сабака без блох. Жыць можна, але сумна! А жанчына без мужчыны, як блыха без сабакі... жыць можна, але кусаць няма каго...

В а с і л і с а Ц і м а ф е е ў н а. Во наламаў дроў гэты Хілёк. І што будзе далей? Трэба ісці сухары сушыць.

К с е н і я Я н а ў н а. Але іх спачатку трэба купіць і насушыць. А за што ты булку купіш, калі няма ні банкамата, ні здароўя, ні пенсіі...

У л ь я н а К і р ы л а ў н а. Будзем есці тое, што пакуль у кожнага дома ёсць...

Е ў да к і я С ц я п а н а ў н а. Гэта, дзяўчаткі, называецца крызіс. Ён першы завітаў у нашу вёску, нашу мясцовасць. А крызіс — гэта ўсе роўна, як у вузкія джынсы засунуць тоўстую дзяўчыну, здаецца ўсё ў норме, але срака поўная... (*Паказвае.*)

У гэты час уваходзіць з сумкай паштальёнка Ганна. Ubачыўшы яе, усе моцна здзівіліся.

Г а н н а. Добры дзень, жанчынкі! Добры дзень, мілыя!

У с е р а з а м (*здзіўлена*). Добры дзень!

Г а н н а. А чаго вы такія спалоханыя? Ніколі вы такія не былі? Што здарылася?

У с е р а з а м. А ты што нам сёння скажаш, Ганначка?

Г а н н а. Як што? Я вам прынесла пенсію...

У с е р а з а м. Пенсію? Нам?..

Г а н н а. Вам, а каму ж яшчэ... Эдуард Сільвестравіч ужо атрымаў...

У с е р а з а м. Ура! Пенсія! Хоць якая, а свая!..

Жанчыны хапаюць Ганну і падкідаюць яе на ўра.

Г а н н а (*крычыць*). Хопіць, хопіць, вы што, здурнелі! Вы ж мяне можаце забіць! Хто вам пенсію будзе насіць?..

Ганну апускаюць на зямлю. Яна дастае дакументы і просіць усім паставіць свае аўтографы.

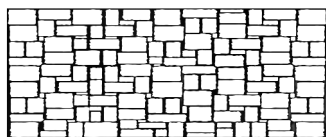
Распішыцеся кожная каля свайго прозвішча. Акуратненька. Нічога не пераблытайце.

Усе, шчаслівыя, распісваюцца. Ганна становіцца на лаўку, дастае з сумкі грошы і раскідвае іх навокал. Жанчынкі ловяць купюры і кожная ў сваёй позе застывае на месцы. Гучыць музыка.

З а с л о н а.

нарадзіўся 24 верасня 1958 года ў вёсцы Хадзявічы Слонімскага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1985). Аўтар зборнікаў паэзіі «Шчырая Шчара» (1993), «Горад без цябе» (1999), «Лірыка» (2007), «Камень Міндоўга» (2009); шматлікіх літаратурнаўчых артыкулаў і гісторыка-краязнаўчых кніг «Янка Купала і Слонімшчына» (1993), «Родам са Слонімшчыны» (2003), «Пакліканыя на родны парог» (2005), «Чамяры і чамяроўцы» (2006), «У пошуках слоніmsкіх скарбаў» (2007), «Тэатр у Слоніме» (2008), «Альбярцін», (2011), «Па слядах Купалы і Коласа» (2012), «Такі іх лёс» (2012), «Слоніmsкія падмуркі» (2012), «Сярод сваіх людзей» (2012), «Іншых шляхоў не было» (2013), «Легенды і паданні Слоніmsкія» (2013), «Літаратурная Слоніmsкія» (2019), «Слоніmsкія. Гістарычныя нататкі» (2019), «Гістарычная мазаіка Слоніmsкія» (2019), «Слоніmsкі і гармонік» (2021) і іншыя. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Жыве і працуе ў Слоніме.

ДАКУМЕНТАЛЬНАЯ ПРОЗА

ЛЕАНИД ЛАЎРЭШ

Страчаная цывілізацыя *Гістарычныя хронікі*

Маёнтак Ішчална*

Уладальнікі маёнтка

Давойны (1505–1547 гг.).

У 1506 г. велікакняжацкая маёмасць, якую ў той час умоўна можна назваць ішчалнянскай і шчучынскай пушчамі, разам з усім, што ў яе ўваходзіла, нададзена ва ўласнасць і дзедзічнае валоданне падкамораму ВКЛ Якубу Давойне, герба Зарэмба. Давойны — стары сенатарскі род, добра вядомы ў ВКЛ.

У 1515 г. Андрэй Давойна як быццам аддае Ішчалну і Шчучын у заставу сям’і Лімантаў. Вядома, што Ліманты паходзілі з Фларэнцыі і з’явіліся ў ВКЛ дзякуючы каралеве Боне. Яны ніколі не былі звязаныя з каралеўскай службай і якраз у гэты час імкнуліся любымі сродкамі павялічыць свае ўладанні. Каб авалодаць спадчынай Давойнаў, Ліманты стварылі фальшывы акт 1515 г., паводле якога Андрэй Давойна перадаў ім усе свае ўладанні.

У 1541 г. Жыгімонт Аўгуст дазваляе Станіславу Андрэевічу Давойну памяняць статус вёскі на мястэчка і ўстроіць у Ішчалне рынак. У 1547 г. брат і сястра Станіслаў і Ганна, дзеці Андрэя Давойнавіча, перадаюць Ішчалну Лімантам. Багаты род Давойнаў, які валодаў у Лідскім павеце Ішчалнай і Шчучынам, згас пасля 1576 г. і ў 1593 г. Ліманты актыўна судзіліся за «добры давойнаўскія».

Ліманты (1547–1644 гг.).

У 1547 г. уся ішчалнская і шчучынская маёмасць разам з падданымі, а таксама з усімі лясамі, зямлёй ворнай і няворнай, згодна з урачыстым актам, напісаным на старабеларускай мове, пераходзіць ва ўласнасць Лімантаў.

* У гістарычным нарысе скарыстаны ўспаміны пра 1920-30-я гады лідскіх абшарнікаў: Расвароўскі Андрэй. Мемуары // Ад Лідскіх муроў. 2015. № 8. С. 354–397; Брахоцкі Андрэй. На пераломе дзвюх эпох // Ад Лідскіх муроў № 9; Ліда, 2020. С. 355–404; Karol Laskowicz: (Kresowy dwór i jego sąsiedzi). Opracowanie na podstawie wspomnień // Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 15480/II. Успаміны Расвароўскага і Брахоцкага выдадзены па-беларуску (пераклад Л. Лаўрэша), а пераклад цікавага і важнага тэксту Караля Лясковіча яшчэ чакае свайго часу.

Можна меркаваць, што Станіслаў Давойна яшчэ пры сваім жыцці, ці як тады пісалі, «цёплай рукой», пасля атрымання на гэта дазволу вялікага князя, падараваў маёмасць дачцэ і зяцю Ліманту. Ліманты валодалі Шчучынам і Ішчалнай каля 100 гадоў і цалкам асіміляваліся ў Беларусі. Яны разам з шляхецкім народам цешыліся дабрабытам і культурай у ВКЛ, якая ў той час якраз перажывала свой залаты век.

У 1616 г. два браты Ліманты — Ян і Мікалай — дзеляць маёмасць на дзве роўныя часткі: Ішчалну і Шчучын. З акта падзелу вынікала, што старшы брат Ян атрымаў Ішчалну, а малодшы Шчучын. У выніку кожны з іх меў па 220 валок ворнай зямлі з падданымі, якіх таксама падзялілі па-роўнаму. Плошча лясоў, бароў, сенажацей і пашы дакладна не была вядома, і таму ў дамове мелася клаўзула, што пад залог ў 15 000 злотых браты абяцалі справядліва перадзяліць гэтыя тэрыторыі пасля будучых абмераў плошчы. Не вядома, ці перамерваліся калі-небудзь іх зямля.

Мястэчкі патроху развіваліся, але ж Шчучын урбанізаваўся ў значна большай ступені, чым Ішчална. Мястэчка Шчучын стала гандлёва-рамесным і школьным асяродкам, а мястэчка Ішчална і надалей захоўвала аграрны характар, тут жылі толькі некалькі рынковых гандляроў. Да таго ж, Ішчална мела толькі каталіцкую парафію, а ў Шчучыне была яшчэ і ўніяцкая парафія.

Пасля падзелу 1616 г. Ішчална не доўгі час заставалася ўласнасцю Лімантаў.

Вішнявецкія (1644–1662 гг.).

«Слоўнік геаграфічны» сцвярджае, што ў 1644 г. Ішчалну набыла княжна Вішнявецкая і наступны уладальнік Палупента, у свой чарод, купіў маёнтка у Вішнявецкіх. Князь Канстанцін Крыштаф Вішнявецкі, брацлаўскі ваявода, тагачасны ўладальнік Ішчалны, маючы пільную патрэбу ў грашах, аддаў яе ў 1662 г. у заклад мсціслаўскаму войскаму Пятру Яну Палупенце, а праз некалькі гадоў, калі пан войскі трохі фінансава ўзмацніўся, прадаў яму Ішчалну навечна.

Палупенты (Палупяты) — 1644–1669 гг.

Немалады ўжо войскі Ян Паўпята «як маладзён нежанаты» вёў у Ішчалне самотнае жыццё і праз некалькі гадоў клапатлівага панавання на знішчанай вайной маёмасці пасля кароткай хваробы 16 снежня 1670 г. памёр бяздзетным. Амаль што ўсю сваю маёмасць ён перапісаў кляштару Босых кармелітаў, а ішчалнянскі фальварак Талматоўшчыну (больш за 6 валок) навечна запісаў Марціну Квінце і яго жонцы Лукрэцыі з Ліндорфаў.

Тастамент сведчыць пра вялікую набожнасць ахвярадаўцы. Сын апошняга ўладальніка Ішчалны Караль Лясковіч, які шмат часу правёў у архівах свайго маёнтка, па памяці праз некалькі дзесяцігоддзяў запісаў гэты дакумент:

«У імя Айца і Сына і Святога Духа. Амін.

Я, нягодны слуга Божы і вялікі грэшнік, Ян Палупента, пан на Ішчалне, адчуваючы набліжэнне гадзіны маёй смерці і будучы ў прытомным розуме і духу, гэтым маім тастаментам пры ўдзеле яснавяльможных паноў сведак, чыню наступнае распараджэнне маёй волі:

...Маю грэшную душу ахвярую ласцы і міласэрдзю Пана Бога Усемагутнага і Тройцы Святой ...

На святую імшу за спакой маёй душы запісваю ... тынфаў касцёлам (ідзе пералік касцёлаў і сумы грошаў). Маё нягоднае цела завяшчаю пахаваць у прастай, нефар-

баванай сасновай труне пад парогам касцёла ў Ішчалне, так каб вернікі, ідучы да касцёла, тапталі мой гроб нагамі. Маю маёмасць (ідзе пералік усёй маёмасці — нерухомасці, інвентару жывога і нежывога, належных сум ад даўжнікоў і г. д.), як я не маю ні нашчадкаў родных майго прозвішча, якія маглі б яе успадкаваць, цалкам запісваю кляштару Босых Кармелітаў у Жалудку, апрача наступнай маёмасці для маіх слуг (ідзе пералік маёмасці). Узамен ад вялебных айцоў кармелітаў прашу, абы святая імша за супакой маёй душы адпраўлялася ў кляштарным касцёле штодзённа на вечныя часы...

...А калі хто парушыць гэтае мае астатняе распараджэнне, таго знайду на тым свеце і прызыву на Апошні і Страшны суд перад абліччам Пана Бога Усемагутнага і буду скардзіцца. Дапамажы мне Пан Бог. Амін.

У прысутнасці паважаных паноў сведак, Ян Палупента, сваёй рукою».

Пад подпісам Палупенты былі бачны подпісы і гербавыя пячаткі сведак.

Ян Палупента валодаў Ішчалнай падчас самых вялікіх бед і няшчасцяў Рэчы Паспалітай, у часы панавання чужых войскаў на ўсёй тэрыторыі дзяржавы, калі шмат жыхароў нашага краю страціла жыццё ці збегла з радзімы. Часы былі такія, што жывыя зайздросцілі памерлым. У двары пана падкаморага лідскага Казіміра Францкевіча-Радзімінскага ў той час жыло некалькі бежанцаў, выкінутых сюды ваеннай бурай — муж і жонка Ян Запольскі і Кацярына з Палупентаў, а таксама браты Павел і Мікалай Янавічы Палупенты, пляменнікі гаспадара Ішчалны. Не пабаяліся яны ні праклёнаў памерлага дзядзькі, ні Страшнага суду і распачалі судовы працэс з кармелітамі. Абвінавацілі іх у тым, што тастамент быў адрэдагаваны і аблудным чынам падсунуты паміраючаму, а сведкі падкупленыя.

Пачаўся гучны на той час працэс.

Дапытаны сведкі тастамента: пан Дуброўскі, чашнік і пісар гродскі віленскі, а таксама пан Данілевіч, падстолі ашмянскі. Яны пацвердзілі, што, едучы трактам цераз Ішчалну на сойм у Варшаву, былі запрошаны да хворага Палупенты і пакінулі свае подпісы на чыстых аркушах паперы, падпісаных толькі Палупентай. Прыціснуты прысягай Марцін Квінта прызнаў, што і тастамент і фондуш і іншыя дакументы былі на чыстых, толькі з подпісамі, аркушах. І толькі пасля смерці гаспадара Ішчалны кармеліты разам з Квінтай сфабрыкавалі дакументы. Пасля чатырох трыбунальскіх дэкрэтаў толькі ў 1678 г. спрэчка была канчаткова вырашана на карысць крэўных Палупенты: Ішчалну прызналі ўласнасцю Запольскіх і Палупентаў, а віленскія кармеліты былі прысуджаныя да выплаты тым спадкаемцам 3 000 зл. за вывезеную з Ішчалны рухомасць, а таксама да вяртання коштаў працэсу ў суме 4 315 зл.

Лепшы лідскі гісторык Міхал Шымялевіч, які асабіста працаваў з архівамі Ішчалны, лічыў, што суды з кармелітамі бедныя спадчыннікі Палупенты вялі і выйгравалі таму, што мелі за сваімі плячамі багатага пратэктара ў асобе Казіміра Францкевіча Радзімінскага, «той жа добра стараўся з таго інтарэсу, што меў ужо прыхаваны ў скрыні гатовы акт продажу на яго карысць і яго жонкі ад тых жа спадчыннікаў усіх правоў на Ішчалну, падпісаны з лістамі на прызнанне 30 чэрвеня 1676 г. А калі завяршылі апошні дэкрэт, пан падкаморы Казімір Францкевіч Радзімінскі зрабіў першы крок у бок кармелітаў, менавіта як католік, хочучы мець ад кармелітаў суфрагію душы сваёй... На тым, аднак, справа не спынілася. Відавочна, дзейнічалі нейкія закулісныя

сілы, бо той жа пан падкаморы Казімір Францкевіч Радзімінскі супольна з жонкай сваёй паняй Аляксандрай з Нарушэвічаў, задавальняючы ў пэўнай ступені памкненні духавенства, 7 снежня 1682 г. падпісаў акт, паводле якога, не ў Ішчалне, а ва ўласным сваім мястэчку Жалудку, заснаваў канвент кармелітаў даўняй традыцыі — абутых, абавязваючыся пабудаваць тут дом для манахаў і касцёл, а на ўтрыманне гэтага канвента запісаў свой жалудоцкі фальварак Стацалёўшчыну з некалькімі прыгоннымі, а таксама даць пэўную суму грошай», — пісаў Шымялевіч.

У справе пахавання памерлага ў 1667 г. Яна Палупенты пад парогам касцёла засталася загадка, якая можа будзіць розныя домьслы. Вусныя расказы да нашага часу не дайшлі, а ў касцельных хроніках гэты факт не ўзгадваецца. Так, апошняя воля была выканана, і Палупенту пахавалі пад дзвярыма невялікага, драўлянага касцёла. Аднак не вядома, ці ў XVIII ст. пры пабудове новага, мураванага і значна большага касцёла знайшлі гэтую магілу. Калі знайшлі, дык што з ёй зрабілі? Пакінулі на старым месцы ці перанеслі, а калі перанеслі, дык куды? У піўніцу, пабудаваную пад новым алтаром, ці згодна з яго воляй: «Каб вернікі, ідучы на набажэнства, маю магілу тапталі нагамі», — пахавалі пад новым парогам? Старыя хронікі касцёла загінулі, а новыя пра тое маўчаць.

Вядома, што Ян Палупента быў адным з лідскіх шышоў (партызанаў) падчас крывавай вайны сярэдзіны XVII ст. Партызанскай барацьбой на Лідчыне кіраваў дзяржаўца Беліцы Фердынанд Рор (Rohr), сардэчны сябар Яна Палупенты. Маскалі былі бязлітаснымі і трэба сказаць, што Рор плаціў той жа манетай. Захопленых маскалёў вешаў, садзіў на палю і, каб даведацца сакрэтаў, пытаў. Падобна, так жа караў і здраднікаў. Разам з Рорам быў яго верны сябра Ян Палупента, рукі якога таксама маглі быць у крыві ворагаў. Магчыма, пры канцы жыцця гэта і прывяло яго да хрысціянскага пакаяння і пакоры.

Вішнявецкія (1669–1676 гг.).

Паводле меркавання Караля Лясковіча, з 1669 г., у год элекцыі Міхала Вішнявецкага на пасаду караля, маёмасць Ішчална набыла каронная канюшына (жонка канюшага) княжна Яўгенія Карыбут-Вішнявецкая. Вішнявецкія гербу Карыбут свой род выводзілі ад Гедзіміна. Княжна Яўгенія ніколі ў Ішчалне не жыла і нават ні разу тут не была. Для Вішнявецкіх гэта быў толькі адзін з многіх маёнткаў, як і суседнія маёнткі Вялікае Мажэйкава і Дзітва, якія таксама ім належалі.

Францкевічы-Радзімінскія (1676–1694 гг.).

Пасля смерці караля Міхала (1676 г.), Ішчална пераходзіць да падскарбія ВКЛ Казіміра Францкевіча-Радзімінскага герба Бародзіч.

Скарбак-Важынскія (1694–1702 гг.)

Каля 1692 г. згасае мужчынская лінія Францкевічаў-Радзімінскіх і маёмасць пераходзіць дочкам. Адна з іх у 1694 г. выходзіць замуж за тыркшлеўскага старасту Гіераніма Скарбак-Важынскага гербу Абданк, род якога паходзіў з Жмудзі.

Маці Францкевічоўны-Важынскай была з роду Нарушэвічаў і ўнесла значны пасаг згаданаму вышэй падскарбію ВКЛ Казіміру Францкевічу-Радзімінскаму, таму магчымыя спадкаемцы з бакавых галін роду Нарушэвічаў распачалі судовы працэс супраць Гіераніма Скарбак-Важынскага за вяртанне маёмасці. Працэс быў вельмі складаным і, распачаўшыся ў XVIII ст. пасля смерці цёшчы Гіераніма Скарбак-Важын-

скага, цягнуўся некалькі дзясяткаў гадоў. Супраць нашчадкаў Гераніма Скарбак-Важынскага — Валяў — выступілі сем’і Нарушэвічаў і Мацкевічаў. Пасля працэсу ў ішчалнянскім архіве засталася мноства шматстаронкавых сшыткаў, позвы і рэплікі бакоў.

Геранім Скарбак-Важынскі — цікавая постаць у гісторыі маёнтка Ішчална. Ён любіў гісторыю і збіраў розныя артэфакты, купляў шмат кніг. На кожнай ягонай кніжцы мелася анатацыя, дзе ўказвалася, калі, дзе і за якія грошы ён набыў кнігу. Пасля вяселля Скарбак-Важынскі пасяліўся ў Ішчалне і сюды ж перавёз са Жмудзі свае зборы, архівы і бібліятэку, чым значна дапоўніў багаты архіў свайго цесця, які пачалі збіраць яшчэ папярэднія ўладальнікі маёнтка.

Менавіта Геранім Скарбак-Важынскі заклаў падваліны прыгожага збору скарбаў культуры ў Ішчалне. Ішчалнянскі музей, гэтак званы «скарбец», пра які я раскажу ніжэй, быў заснаваны пазней, ужо пасля таго як ў XIX ст. Караль Лясковіч пабудаваў новы жылы дом, які атрымаў назву як палац, хоць і быў у лепшым выпадку палацыкам.

Геранім Скарбак-Важынскі памёр у 1707 г. Пасля яго смерці Ішчална зноў па кудзелі пераходзіць у рукі іншага роду.

Валі (1702–1798 гг.)

Ян Быстронь у «Польскіх прозвішчах» на стр. 239 пісаў: «У часы Баторыя сярод польскіх яўрэяў вылучаецца сям’я Валь (Wahl) ці Кацэнеленбогены з Брэста над Бугам. Савул Валь, фінансавы дарадца караля, згодна з яўрэйскім паданнем, быў з іншых дарадцаў вылучаны каралём».

Ян Валь, жыхар Гданьска, у 1658 г. атрымаў грамадзянства Рэчы Паспалітай і герб Валь. Яго сын Юзаф жаніўся на панне Важынскай і каля 1707 г. атрымаў Ішчалну. Ад гэтага шлюбу каля 1743 г., нарадзіўся сын Ян, стараста фрэйдэнскі (у Інфлянтах). Менавіта Ян заканчвае пабудову мураванага барочнага жылога дома — пазнейшага скарбца.

Сын Яна Валя, чарговы Юзаф, жэніцца з суседкай з Голдава паннай Мар’янай Вянцковіч, маці каторай паходзіла са старога роду Трызнаў, фундатараў уніяцкай царквы ў Голдава. Сужэнцы Юзаф і Мар’яна Валі на месцы драўлянага касцёла будуць за ўласныя грошы прыгожы барочны мураваны парафіяльны касцёл. Гэты касцёл стаіць і сёння. У 1758 г., калі была скончана пабудова касцёла, Юзаф Валь, акрамя пасады старасты фрэйдэнскага, меў яшчэ пасаду гродзенскага харунжага.

Наколькі Юзаф Валь быў добрым гаспадаром, які пакінуў пасля сябе шмат следоў сваёй дзейнасці, настолькі яго сын, таксама Юзаф, быў чалавекам неразумным з вельмі слабым характарам. Прыціснуты моцнай індывідуальнасцю свайго бацькі, ён вырас няздольным да самастойных учынкаў. Ва ўзросце больш за 40 гадоў жаніўся з вялікага каханна са значна маладзейшай за яго і прыгожай паннай Агнешкай Шукевіч з маёнтка Крупава. Шукевічы не былі вельмі багатай сям’ёй, і таму на згоду бацькоў Агнешкі паўплывала тое, што Валь абяцаў запісаць увесь свой маёнтак маладой жонцы, калі яна згадзіцца выйсці за яго замуж — маёнтак Ішчална быў ласым кавалкам. Закаханы стрымаў свае слова. За дзень да шлюбу перапісаў сваёй будучай жонцы ўсё, што меў, і такім чынам стаў яе слугой і нявольнікам. Пра нейкія пачуцці з боку маладой жонцы не магло быць і размовы. Прыгожая кабета стала жорсткай жо-

нкай. Агнешка беспардонна выкарыстоўвала свае перавагі — узрост і прыгажосць, каб атрымаць уладу разам са сляпым каханнем мужа. Ніхто з завітаўшых да Валяў у госці не думаў, што гэты стары, які сядзіць на далёкім, не ганаровым канцы стала, і ёсць сапраўдны гаспадар і муж, і таму не звяртаў на яго ўвагі, а меў справу толькі з маладой гаспадыняй.

Малодшая сястра Агнешкі — лагодная і паслухмяная Элеанора — выйшла замуж за землеўладальніка з Гародні Караля Лясковіча гербу Кораб — высокага, стройнага мужчыну з расучым і дэспатычным характарам. Дзве непадобныя сям'і зблізіліся да такой ступені, што разам жылі ў Ішчалне.

Кароль Нарбут, крайчы і земскі пісар, дасціпны і вясёлы чалавек, ведаючы, як жывуць гэтыя дзве пары, дзеля жарту арганізаваў паміж жанатымі лідскімі землеўладальнікамі дзве «арміі»: Валяў і Лясковічаў. Усе мужы, якія падпарадкоўваліся сваім жонкам, атрымлівалі чыны ў арміі Валяў ажно да генерала, а тыя, якія трымалі сваіх жонак у руках, былі запісаны ў армію Лясковіча. Армія Валя мела нават сваіх капеланаў, гэта былі пробашчы, якімі кіравалі іх гаспадыні. Афіцэрам абодвух армій выдаваліся патэнты, падпісаныя іх камандуючым і начальнікам штаба з васковай пячаткай і апісаннем учынку, за які ён атрымаў намінацыю*.

У 1796–1798 гг. памёр Юзаф Валь, і адразу за ім памерла і яго бяздзетная жонка. Ішчалнянская маёмасць перайшла ў спадкі да сястры Элеаноры Лясковіч з Шукевічаў.

Пасля смерці Яна Валя — першага з гаспадароў Ішчалны — засталася таямніца. Падчас Паўночнай вайны, у 1706 г. гаспадар Ішчалны Валь належаў да чынных прыхільнікаў сандамірскай канфедэрацыі і караля Аўгуста II. Набліжэнне войскаў Карла XII і Ляшчынскага для яго нічога добрага не абяцала, і таму ён вырашыў прыхаваць самыя каштоўныя рэчы і ўцякаць. У поўнай таямніцы, пры дапамозе адзінага вернага гайдуга, адданага яму душой і целам, Валь запакаваў свае скарбы ў скрыню, ад карозіі абмазаў яе алеям з тлушчам, ноччу вывез у пушчу і закапаў у падрыхтаваным цяжкадасягальным месцы. Каб не страціць гэта месца, у суседнія дрэва былі забіты вялікія цвікі. Прадбачлівасць Валя дала вынікі. Пасля таго як рускія пайшлі з Гародні, Карл XII вырашыў зімаваць у ваколіцах Ішчалны. Шведскі кароль стаяў у Жалудку, у кляштары кармелітаў, а яго сатэліт польскі кароль Станіслаў Ляшчынскі ў лютым 1706 г. кватараваў у Васілішках. Войскі караля Аўгуста II падышлі да Ішчалны і напалі на шведскі аддзел, які там стаяў. Пачалася крывавая сутычка, у выніку якой з абодвух бакоў меліся забітыя. Католікаў пахавалі на мясцовых могілках, у некалькіх сотнях метраў ад касцёла, за вапельняй. Шведскіх жаўнераў, як пратэстантаў, а значыць «ерэтыкоў», пахавалі асобна, у полі на адлегласці 200 м на поўдзень ад каталіцкіх могілак. Пасля пабудовы тракту Ліда — Гродна, «шведскія могілкі» аказаліся на баку тракта, з паўднёвага яго боку.

Далейшы лёс закапанага скарбу невядомы. Відочна, што таямніца не магла цалкам захавацца: з дому зніклі каштоўныя рэчы, прычым папярэдне была зроблена акаваная жалезам скрыня і выкуты вялікія цвікі, пан кудысьці выязджаў ноччу і вяр-

* Гл: Мірон Браніслаў Нарбут. Лідскі павет у сярэдзіне XIX ст. Шлюбныя войскі / пераклад Галіны Лаўрэш, каментары Леаніда Лаўрэша // Асоба і Час. Беларускі біяграфічны альманах. Вып. 6. Мінск, 2015. С. 123—124.

нуўся на світанку, да таго ж ахмістрыня нарыхтавала вялікія тканіны, прамочаныя льяным аляям з тлушчам, а са свірна зніклі ялавая скуры. Людзі ведалі, што дзесьці ёсць закапаны скарб, але дзе? Няма ніякіх вестак пра тое, што скарб быў знойдзены і прывезены ў двор. Але пра магчымасць гэтага кажа рээстр рухомасці, напісаны Янам Валям (сынам Юзафа Валя) пры перасяленні ў новы дом, а таксама багатая калекцыя скарбаў, якая захоўвалася аж да 1918 г. і згадвалася ў тастаменце апошняй з Важынскіх.

Але гэтай версіі супярэчыць гісторыя, якая адбылася перад Першай сусветнай вайной.

Даўно скончылася шведская вайна, мінулі гады. Пазначанае цвікамі дрэва расло і праз некі час цвікі ўраслі ў дрэва і сталі не бачны. Неяк, у першае дзесяцігоддзе ХХ ст. парабак пажаліўся гаспадыні — адной з сясцёр Важынскіх, на тое, што сапсаваў сваю любімую сякеру аб цвікі ў дубе, прывезеным ў маёнтка на дровы. Дзіваваўся — адкуль у старым дубе ўзялося жалеза — і ў доказ паказаў панне старыя цвікі грубай кавальскай работы.

Сёстры жылі ў атмасферы старых гісторый і адразу зразумелі, адкуль маглі ўзяцца цвікі. Каб парабак змог набыць шмат падобных ці нават лепшых сякер, узнагародзілі яго грашыма, а на кухні ён атрымаў добры, пазачарговы абед з чаркай. Пасля чаго было загадана пачаць пільна шукаць месца, адкуль паходзіў той дуб. Аднак, нягледзячы на абяцаную ўзнагароду, месца гэтак і не знайшлі.

Лясковічы (1798–1822 гг.)

У 1798 г. Элеанора перапісала свае спадкі на мужа. Распачалося энергічнае кіраванне Караля Лясковіча. Праз некалькі гадоў у сужэнцаў нарадзілася дачка Францішка Лясковіч.

Караль меў вялікія планы. Вырасыў зрабіць з занядбанага маёнтка панскую рэзідэнцыю і для гэтага на пачатку ХІХ ст. пачаў збіраць будаўнічыя матэрыялы. Бурліліся драўляныя будынкі, а на іх месцы паўставалі мураваныя: сталярня, стэльмашарня з складам матэрыялаў на першым паверсе і з сушарняй на другім, кузня, стайні і вазоўні. Потым — хаты для служкаў і, нарэшце, апошнім пачаў будаваць новы жылы дом-палац па праекту здольнага архітэктара.

Будоўля новага дома разам з назапашваннем матэрыялаў цягнулася доўгія гады. За некалькі гадоў была абпалена цэгла. Лепшыя экзэмпляры цэгля выбралі для будаўніцтва дома, а горшыя пайшлі на афіцыну, гаспадарчыя будынкі і агароджу. Адначасова нарыхтоўвалі і гасілі ў ямах вапну. Нарыхтоўвалі і пілавалі лясныя матэрыялы: лепшыя лістоўніцы і сосны на бэлькі, кроквы і падлогі, а дуб на дзверы, вокны, панелі і паркет. Купляліся адмысловыя завесы, спружынныя замкі на дзверы, вялікія, стылёвыя клямкі, металічныя часткі для камінаў, кухонных, пакаёвых печак і пліт. З Навагрудка везлі кафлю, з фальварка Сліваўшчыны, які належаў Ішчалне, прывезлі лепшае дубовае дрэва, якое сушылася 8 гадоў. Будоўлю закончылі да 1810 г. У выніку атрымаўся не палац, а палачык ў стылі ампір. Да гэтага часу стары дом (будучы «скарбец») каля 70 гадоў выконваў ролю жылога дома.

Дом у Ішчалне быў пабудаваны вельмі грунтоўна. Вонкавыя сцены мелі таўшчыню ў 90 см, унутраныя — 70 см. Сцены знутры былі абшыты дубовымі панелямі, і іх агульная таўшчыня дазваляла цалкам схавацца адчыненым двухстворкавым дзвя-

рам. Дом ніколі не перабудоўваўся, а дзверы і вокны былі зроблены настолькі якасна, што і ў 1939 г. нідзе не мелі шчыліны.

Паводле звычайў таго часу жылы дом пафарбавалі ў белы колер. Бялізна дома адцянялася шэрым гонтавым дахам, і таму будынак выглядаў вельмі прыгожа як улетку, на фоне зеляніны, гэтак і залатой восенню і нават пры свеце Месяца на чорным тле неба. Аднатыпна з палацыкам былі пафарбаваны і пакрыты таксама суседнія скарбец і афіцына.

Жылы дом меў 14 пакояў, сені, калідор, два складскія памяшканні, веранду, два ганкі. Унутры дом меў дзве анфілады пакояў, якія ішлі праз увесь будынак і таму ён як быццам падзяляўся на дзве розныя часткі — прадстаўнічую і жылую.

У прадстаўнічай частцы меліся: перадпакой, салон, малы салон (круглае памяшканне з нішамі, у якія былі ўбудаваны невялікія канапы), васьмікутны гасцінны пакой, кабінет, буфетная, простакутны зал для більярда, пакой для карцін і круглая сталовая. Акрамя печы, былі яшчэ і каміны. Жылая частка была падзеленая калідорам, які вёў на другі ганак. Кожная палова жылой часткі складалася з трох пакояў.

Усю мэблю жылога дама разрабавалі і знішчылі ў час Першай сусветнай вайны, ацалелі толькі адзінкавыя рэчы, а менавіта: некамплектны салон Людовіка XV, вялікае венецыянскае люстра, адзін круглы мармуровы стол і адзін стол з арэхавага камплекту, раскамплектаваная спальня, два гадзіннікі XIX ст. (адзін стаячы, шафавы, другі камінны, бронзавы з эмаллю), дзве пашкоджаныя хрустальныя жырандолі, пашкоджаная арфа Францішкі Лясковіч і восем сямейных партрэтаў, сярод іх партреты Францішкі і яе мужа Антона Важынскага.

У 1922–39 гг., акрамя адзінкавай мэблі, як напрыклад: фартэпіяна, старога гданьскага буфета, бібліятэчнай шафы, атаманкі, ложка, стала, крэсла, былі набыты тры камплекты мэблі, а менавіта: спальня з чырвонага дрэва, дубовы сталовы набор, ясеневы кабінет і выкананы на замову масіўны кабінетны камплект з гербамі Лясковічаў. Уся мэбля знікла ў 1939 г.

А зараз пра скарбец. Першы паверх гэтага старога жылога дома (скарбца) быў аддадзены пад бібліятэку, архіў і збор помнікаў мінуўшчыны, тут жа зроблены гасцінны пакой, бо калі дачка Лясковічаў Францішка падрасла, гучныя паляванні і суседскія пасядзелкі ўступілі месца вытанчаным балам.

У канцы красавіка 1812 г. імператар Аляксандр I аб'язджаў войскі ўздоўж заходняй мяжы і наведаў Вільню. Ён быў сустрэты натоўпамі насельніцтва: нават самыя вялікія скептыкі на гэты раз паддаліся надзеям на рэформы і аўтаномію ў межах Расіі, пра якую ўсе марылі. Але рускі імператар маўчаў і абмяжоўваўся толькі міласцю да шляхты і незвычайнай ветлівасцю з арыстакратыяй.

У Лідзе ён зрабіў агляд 6-га корпуса генерала ад інфантэрыі Дохтурава. У Лідскім павеце ў раёне Эйшышак кватаравала руская армія ў 60 000 чалавек, корпуснымі камандзірамі ў ёй былі генералы Бахмецьевы 1-шы і 2-гі. На пачатку траўня імператар Аляксандр I, аглядаючы корпусы, суткі прабыў у Эйшышках. Потым імператар наведваў маёнтак Веранова (зараз — Воранова), які належаў 70-гадовай Клары Александровіч. Гаспадыня з няведання прыняла імператара за рускага паручніка. Непазнаны Аляксандр піў з ёй гарбату, і пані пажалілася яму на тое, што ў яе сілай забралі 6

коней для будучага праезду імператара. Аляксандр, не адкрыўшы сябе гаспадыні, загадаў вярнуць коней.

Каля Ішчалны рускі імператар інспектаваў 4-ы корпус генерал-ад'ютанта Шувалава (штаб у Васілішках), які складаўся з 11-й і 23-й пяхотных дывізіяў, аднаго гусарскага палка з 2-й кавалерыйскай дывізіі і дзвюх артылерыйскіх брыгад. Тады ж ён пешшу наведаў Ішчалну — маёнтак Караля Лясковіча, піў з Лясковічам гарбату, слухаў ігру дачкі гаспадара Ішчалны на арфе. Абед для цара сервіраваўся ў авальнай сталовай зале, а музыку слухалі ў салоне новага жылога дома. Трэба зразумець, што прымалі цара ў Ішчалне гэтак, як і ва ўсім краі: з найвялікшай пачціваасцю. Пасля абеду дачка гаспадара панна Францішка Лясковіч з дазволу высокага госця і ў яго гонар заіграла на арфе. Прыгожая ігра ў спалучэнні са спевам модных у той час рамантычных песенек выклікала прызнанне цара. Галантнасць імператара да дам была агульнавядомай, і таму не было нічога здзіўнага, што ў адказ ён падараваў Лясковічам дыяментавую брошку ў выглядзе стралы.

У Ішчалне з піетэтам захоўвалі гістарычную арфу і дыяментавую стралу. Пашкоджаная падчас Першай сусветнай вайны, арфа дажыла да 1939 г. — стаяла на ганаровым месцы ў нішы круглага салона. Стралу ўспадкавалі Раствароўскія з Скабеэк — спадкаемцы графа Грабоўскага з Вялікага Мажэйкава і захоўвалі яе да Другой сусветнай вайны. У час апошняй вайны арфа была цалкам знішчана.

У 1820 г. Францішка, дачка віцэ-маршалка лідскага павету (Караля Лясковіча), дзяўчына, якая прыгожа спявала і грала на арфе, ва ўзросце каля 30 гадоў, выйшла замуж за суседа з Голдава Антона Скарабак-Важынскага герба Абданк, пазнейшага маршалка лідскага павета.

Так злучыліся два маёнткі: Ішчална і Голдава.

Скарбак-Важынскія (1822–1918 гг.).

У 1822 г. памёр Караль Лясковіч, гаспадарамі Ішчалны сталі Важынскія.

Апрача вакальна-музычных здольнасцяў, сямейная памяць не захавала нічога пра асобу Францішкі Важынскай з Лясковічаў. На карцінах, якія былі ў Ішчалне да 1939 г., Францішка выглядала жанчынай звычайнай прыгажосці, чыя першая маладосць ужо прайшла, а яе муж Антон — высокім і прыстойным мужчынам у латах, якія, верагодна, дасталіся яму ад прашчурай. Ён меў тыпова славянскі твар — энергічны румяны бландзін з блакітнымі вачамі. Антон любіў ўцехі, якія давала жыццё землеўладальніка: браў чынны ўдзел у публічным жыцці і цешыўся сімпатыяй паважаных суседзяў, можа таму ён хутка стаў маршалкам Лідскага павета. Як павятовы маршалак шляхты, 30 мая 1831 г. у Лідзе ён пачаставаў сытым сняданкам шматтысячнае войска паўстанцаў.

З часоў Караля Лясковіча, апрача вінакурні і піўніцы, напоўненай тысячамі літраў старкі ў велічэзных бочках, якія засталіся пасля венгерскага віна, пры маёнтку меліся: водны млын, фолюш, цагельня, вапельня, смалакурня і рамесныя варштаты: кузня, сталярня, стэльмашарня, гарбарня, рымарня, слясарня, гантарня, у маёнтку працавалі пячнік, кравец і садоўнік. Зяць Караля Лясковіча, Антон Скарбак-Важынскі парадкаваў вёскі, ачышчаў палі ад каменя, палепшыў гадоўлю быдла і значна ўзняў як матэрыяльны стан, гэтак і культурныя набыткі сям'і.

Антон і Францішка (з Лясковічаў) Скарбак-Важынскія мелі аднаго сына Баляслава. Ён ажаніўся з суседкай з Вялікага Мажэйкава, графіняй Марыяй Грабоўскай. Шлюб Баляслава з графіняй Грабоўскай узняў павагу да сям'і.

Баляслаў і Марыя Скарбак-Важынская з Грабоўскіх мелі рана памёрлага сына Баляслава і 3 дачкі: Зоф'ю, Марыю і Ізабелу. Жылі шумна, з вялікімі выдаткамі і таму грошаў з 2 маёнткаў не хапала. Неўзабаве сям'я мела шмат даўгоў. Гучныя зборы шляхты з паляваннямі, моцнымі напоямі, картамі і вялікапанскімі ўчынкамі давялі маёнтак да банкруцтва. Няма такога багацця, якое б немагчыма было пусціць на вецер, і гаспадаранне Баляслава Важынскага скончылася трагічным сыходам абодвух сужэнцаў.

Вось як апісвае смерць гаспадароў Ішчалны сын апошняга ўладальніка гэтага маёнтка Караль Лясковіч: «З-за неўтаймаванай гульні ў карты і баляванняў казна маёнтка апусцела, у справу пайшлі бягучыя даходы ад зямлі, а потым і фінансавыя рэзервы. Быў прайграны пасаг жонкі з дома графаў Грабоўскіх, сумы выплат яе брата за частку маёнтка Вялікае Мажэйкава і, нарэшце, апошнія рэзервы — лясы. Паправіць справы мог адзін выйгрыш у карты! І зялёны столік стаўся апошняй надзеяй. Калі здарыўся чарговы вялікі пройгрыш у карты, Важынскі не меў ужо нават грошай, каб плаціць працэнты за пазыкі ліхвярам, і таму цалкам страціў магчымасць атрымаць крэдыт. Картачны супернік прыслаў у Ішчалну свайго сваяка з лістом. Усю ноч і раніцу дзедзіч маёнтка правёў у сваім кабінцеце. Калі ўся сям'я сядзела за ранішнім сталом у авальнай зале, лакей прынёс яму ліст з кароткім зместам: тэрмін выплаты прайшоў і грошы трэба выплаціць зараз жа. Адзіным ганаровым выйсцем было самагубства. Гэта забяспечвала дзяцей сродкамі, бо тады, паводле законаў імперыі, да паўналецця самай малодшай з дачок маёмасць не магла адысці да картачнага суперніка. Баляслаў, бледны як папера, устаў з-за стала і перайшоўшы ў суседні пакой, зачыніў за сабой дзверы. Хутка пачуўся стрэл. Усхваляваная жонка ўбегла ў пакой і, убачыўшы мужа з прастрэленай галавой ў лужыне крыві, тут жа памерла ад інфаркту. Засталося чацвёрта сіроткаў. На бюро ляжалі два лісты: Важанскага да швагра Станіслава Грабоўскага з Вялікага Мажэйкава з просьбай апекавацца пляменнікамі і фатальны ліст суперніка».

Апеку над дзецьмі прыняў родны брат маці, граф Станіслаў Грабоўскі — уладальнік Вялікага Мажэйкава. Станіслаў Грабоўскі быў добрым гаспадаром і таленавітым адміністратарам. Першай справай Грабоўскага быў зварот да крэдытораў — яны павінны былі прад'явіць свае прэтэнзіі. Даўгі аказаліся вялікімі, але не безнадзейнымі. Апякун падзяліў іх на дзве групы: у першую ўвайшлі галоўныя даўгі — падаткі, выплаты за зробленую працу і пазыкі; у другую — карцёжныя даўгі. Даўгі з першай групы граф сплаціў з уласных сродкаў, выплаты даўгоў з другой групы расклаў на шмат гадоў з мінімальнымі працэнтамі ці наогул ануляваў.

Наступным крокам стала існаванне маёнтка ў рэжыме эканоміі. У Ішчалне запанавала амаль што кляштарная ціша. З-за адмены паляванняў і з'ездаў шляхты, Грабоўскі цалкам разлічыўся з паляўнічымі і лоўчымі, ліквідаваў псярню з псярамі і г. д. Эканомія, аднак, не датычыла выхавання пляменнікаў. Адміністрацыю абодвух ключоў — ішчалнянскага і голдаўскага, граф даручыў свайму эканому і праз мажэйкаўскія грошы захаваў інвентар і ўсе фальваркі.

Праз нейкі час з-за сухотаў памёр адзіны сын Баляслава Важынскага. Не дапамагло яму нават лячэнне ў Швейцарыі. А дзяўчаты атрымалі стараннае дамашняе выхаванне і адукацыю, валодалі французскай, нямецкай і англійскай мовамі. Пасля здачы экзаменаў экстэрнам за курс гімназіі атрымалі вышэйшую адукацыю. Дзве з іх — Марыя і Зоф’я — мелі ступені дактароў: медыцыны і гуманітарных навук, трэцяя вывучала мастацтва. Да таго часу, калі апякунства дзядзькі стала непатрэбным, маёнтка ўжо цалкам не меў даўгоў.

Тры дачкі Баляслава валодалі Ішчалнай каля 60 гадоў. Марыя бясplatна лячыла хворых. Зоф’я з’яўлялася галоўным кустахам сямейнага музея — яна з сястрой Марыяй былі добрымі архівісткамі і дасведчанымі асобамі. Ізабэла прафесійна малявала. Да канца 1930-х гг. у Ішчалне захоўваліся ўрадавыя дакументы, пісьмы губернатараў і некалькі лістоў з Францыі з адрасам:

«A Mademoiselle
Mademoiselle la Comtesse
Sophe de Skarbek-Wazynski
Iszczolna».

Шляхцянкі па бацьку, мелі маці — графіню. Таму не маглі ўжываць графскага тытулу на радзіме і дадавалі яго сабе толькі за мяжой, бо, відочна з’яўляліся ганарлівымі снобамі. Сяброўскія стасункі падтрымлівалі толькі з сям’ёй князёў Друцкіх-Любецкіх і гэтакімі знакамітымі сем’ямі, як Ваньковічы, Валадковічы, Горваты, а таксама з сваімі сваякамі Аскеркамі.

Ніводная з сясцёр Важынскіх не выйшла замуж, усе памерлі паненкамі ў часы Першай сусветнай вайны: Зоф’я у 1917 г. у Хельсінкі, Ізабэла ў 1916 г. у Вільні, а самая малодшая Марыя развіталася з гэтым светам 20 лютага 1920-га года ў Варшаве. У памяці сялян засталіся тры шчабечучыя на замежных мовах паненкі, якія спявалі пад фартэпіяна і ігралі ў більярд. Вытанчаныя і незразумелыя сялянам гаспадыні маёнтка часцей размаўлялі на замежнай, чым роднай, мове і былі гарачымі прыхільніцамі коннай язды. Не засталася ніводнай мастацкай працы Ізабэлы, нават ніякага малюнка. Захаваліся толькі партреты продкаў, намалёваныя значана раней, у свой час іх не панеслі рабаўнікі. А Другая сусветная вайна змыла апошнюю памяць пра былых гаспадароў маёнтка.

Напачатку 1921-х гг. на падставе судовага выразу, Ішчална адышла Лясковічам, а Голдава — нашчадкам па пабочнай лініі Антона Скарабак-Важынскага. Але, думаю, што менавіта ў гэтым месцы майго аповеду трэба расказаць пра скарбец, які цесна злучаны з сёстрамі Скарабак-Важынскімі.

Барочны будынак гэтак званага «скарбца» ад пачатку планаваўся як жылы дом. Быў ён пабудаваны ў 1743 г. тагачасным уладальнікам Ішчалны Янам Валям, старастам фрэйдэнскім. Замена ранейшага драўлянага дома стылёвым і мураваным сведчыла пра важкасць і заможнасць роду. Ян Валь закончыў справу пабудовы ў канцы свайго жыцця. Пасля яго смерці заможнасць была яшчэ выразней падкрэслена яго сынам Юзафам, які разам з жонкай з Вянцковічаў пабудаваў барочны гмах парафіяльнага касцёла ў Ішчалне, пра які пойдзе гутарка трошкі ніжэй.

Скарбец складаўся з піўніц, першага паверха і фацыята (паддашка, мансарды). Уверсе, на мураваным шчыце мелася дата A.D. 1743. Пад надпісам, над уваходам

у дом, быў балкон з жалезнай агароджай і ініцыяламі «s.J.W.f.» (Ян Валь, стараста фрэйдэнскі), балкон мацаваўся на чыгунных бэльках. Выйсці на балкон можна было з фацыята.

Пасярэдзіне першага паверху знаходзіўся хол з уваходнай пляцоўкай і сталовая. Па баках хола былі жылыя пакоі, якія потым памянлі сваё прызначэнне. У фацыяце мелася 4 спальныя пакоі для гаспадароў і гасцей. Разам дом меў 10 пакояў, злучаных з холам. У піўніцах столь трымалі моцныя нервыюры з вялікапамернай цэгля на вапне. Муры сцен былі тоўстыя, у тры цэгля, г. з. каля 90 см., а унутраныя сцены мелі 75 см.

У піўніцу можна было ўвайсці праз двое моцных, дубовых дзвярэй. Адзін уваход у піўніцу быў з падворка — праз дзверы ў ганку, далей уніз вялі цагляныя сходы. Другі ўваход у піўніцу меўся з шчытавой сцяны будынка, адсюль можна было ўвайсці ў ніжнюю піўнічную залу, геаметрычна яна цалкам паўтарала верхнюю залу скарбца.

Галоўны ўваход на першы паверх замыкаўся аднастворкавымі дзвярыма з тоўстых дубовых дошак, збітых вялікімі цвікамі ручной кавальскай работы. Таксама ручной кавальскай работы былі і завесы, засаўкі і вялізны замок XVIII ст.

У часы Валяў у піўніцы месцілася кухня, адсюль на верх можна было падняцца па сходах. Верагодна, тут жа была і чалядная. Іншыя памяшканні ў піўніцах выкарыстоўваліся як склады. Аднак адна левая, тыльная піўніца з моцнымі дзвярыма служыла цяжкім і ўжывалася як камера для арыштантаў. У валяўскіх інвентарах гэты пакой называўся «пакоем для свавольных людзей».

На пачатку XIX ст., у часы Караля Лясковіча, які быў у канцы жыцця віцэ-маршалкам павета і жыва ўдзельнічаў у публічным жыцці, у Ішчалне адбываліся гучныя з'езды павятовай шляхты і стары дом бачыў шмат людзей. Пасля пабудовы новага, ранейшы дом стаў зброяняй і афіцынай. Зяць Лясковіча Антон Важынскі меў пасаду маршалка Лідскага павету і значна ўзбагаціў зборы рэчаў культуры. Менавіта пры ім збраёўня-афіцына стала скарбцам-музеем. А для служкаў насупраць скарбца і злева ад новага дома пабудавалі афіцыну. На другім паверсе гэтай афіцыны чатыры пакоі і кухню займаў адміністратар маёнтка, а на першым паверсе жылі эканом і пісар.

На першым паверсе скарбца, справа ад уваходу, ў адным з пакояў Антон Важынскі зрабіў бібліятэку і збор дакументаў, а ў астатніх пакоях першага паверха размясціў каштоўныя гістарычныя рэчы музейнага характару, у асноўным даўняю зброю і латы. Пры неабходнасці тут жа жылі госці: больш паважаныя на першым паверсе, а меней паважаныя ў мансардзе.

Кухня і чалядная ў піўніцы стала непатрэбнай, і тут пры неабходнасці сяліліся служкі гасцей. У неабгараваных піўніцах набіраліся моцы старкі і віно, падобна, што да адмены прыгону не пуставаў і пакой «для свавольных людзей».

Пакоі першага паверха выконвалі дзве функцыі — яны былі месцам захавання скарбаў культуры і жыллом для важных гасцей. У правым пярэднім пакоі паставілі адмыслова дапасаваныя да памераў кнігі стэлажы, тут жа стаяла бюро, мяккае крэсла і некалькі крэсел. На бюро стаяла лампа, ляжалі каталогі, меўся прыбор для пісьма (у тым ліку і з гусінымі пёрамі). У гэтым пакоі была бібліятэка, яе моцныя дзверы замыкаліся на ключ. У супрацьлеглым пакоі, улева ад хола, у куфрах захоў-

валіся лісты, інвентары і шыткі спраў за некалькі стагоддзяў. Асобна, у ганаровых зашклёных кніжных шафах, ляжалі каралеўскія прывілеі і пяць слуцкіх пасаў.

У холе захоўвалася рыцарская зброя, на сценах задніх пакояў таксама вісела розная зброя. Акрамя таго, ранейшая сталовая, пераробленая ў гасціную, адначасова выконвала ролю чытальні, курыльні, пакоя для розных нарад і пакоя для картачнай гульні. Два бакавыя спальныя пакоі засталіся спальнямі, сюды была перанесеная старая каштоўная мэбля, турэцкая парча, персідскія дываны. Каштоўныя рэчы скарбца з'яўляліся здабыткамі трох апошніх родаў, які гаспадарылі ў Ішчалне: Валяў, Скарбак-Важынскіх і Лясковічаў. Зброя засталася ад Валяў і Важынскіх, кніжныя зборы ў асноўным ад Важынскіх, архівы збіраліся з 1500 г. Нумізматыка, упрыгожванні, парцалі і іншыя каштоўныя рэчы збіраліся стагоддзямі. І ніводнага з гаспадароў Ішчалны ў XVII–XX стст. немагчыма вылучыць з шэрагу калекцыянераў.

Пры сёстрах Важынскіх, якія атрымалі выдатнае выхаванне і адукацыю, каштоўныя гістарычныя рэчы Ішчалны былі акружаны яшчэ большай апекай і ўвагай. Будынак быў цалкам перароблены і адрамантаваны, у выніку стаў скарбцам у сапраўдным сэнсе гэтага слова.

З-за таго, што зборы месціліся на першым паверсе, ва ўсе вокны піўніц і першага паверха былі ўстаўлены жалезныя краты. Доступ з кухні ў піўніцы на першы паверх быў замураваны. Паміж фацыятай і першым паверхам былі ўсталяваны моцныя, старанна акутыя жалезам дубовыя дзверы. Таксама над малой піўніцай (паміж даўняй кухняй і арыштанцкім пакоем) вымуравалі сакрэтную камору для самых каштоўных рэчаў. Гэта камора аказалася якраз паміж піўніцай і першым паверхам, на месцы былых сходаў. Падлога першага паверха над каморай з каштоўнасцямі ўзнімалася толькі на якіх 60 см, тут зрабілі спальную нішу і на ложка трэба было паднімацца дзвюма прыступкамі. У свой чарод ложка закрылі парцерай, і таму выглядала ўсё цалкам натуральна. Моцныя дзверы ў гэту камору выходзілі на вузкую, цёмную левічную клетку (адсюль быў ход з першага паверху ў фацыяту), гэтыя дзверы глуха замуравалі, атынкавалі і пафарбавалі ў той самы колер, што і суседнія сцены.

Такім чынам атрымалася памяшканне вышынёй каля 2 м і памерамі 1,7 x 3 м. Частка гэтага памяшкання была аддзелена ад унутранай сцяны яшчэ дадатковым мурам, які хаваў сховішча-сейф глыбінёй ў 0,5 м, сцены гэтага сховішча ўзмацнілі сталёвымі плітамі. Сталёвых пліт не было толькі з боку каморы, гэтую сцяну замуравалі наглуха і каб патрапіць у сховішча, трэба было біць цэглу.

У сакрэтнай каморы захоўвалі залатыя і срэбныя нумізматычныя калекцыі, старыя ўпрыгожванні, напрыклад гузікі ад дэліі (плашч, падбіты мехам) і кунтушоў, запанкі з каштоўнымі камянямі, сыгнеты продкаў, ланцужкі, дыяментавая страла цара Аляксандра I, неапраўленыя дыяменты і каштоўныя камяні, залатая шкатулка і г. д.

А ў сховішчы-сейфе захоўвалася ўпрыгожаная золатам і бірузой карабэля*, адпаведна забяспечаная ад карозіі, вялікі сервіз баранаўскай парцалі, старасвецкія кубкі, кітайская і саская парцалі, стары рынграф**, старыя каваныя алавяныя ці

*Карабэля — парадная шабля ў XVI–XVIII стст., якую выкарыстоўвалі выключна для ўпрыгожвання шляхецкага ўбору.

** Металёвая пласціна з гербам ці выявай святога, якую рыцары насілі на грудзях.

срэбныя начынні, каштоўныя хрустальныя і шкляныя вырабы — усе яны мелі вялікую гістарычную каштоўнасць.

Для маскавання пераробкі памяншалі ўзроўні падлогі між холам і сталовай, а таксама між сталовай і спальняй, ім дадалі па дзве мармуровыя прыступкі. Пераробка была спраектавана архітэктарам, які жыў у Францыі, і трымалася ў сакрэце. Змена ўзроўню падлогі выглядала як фантазія архітэктара. Усю справу можна было рэалізаваць з-за вялікай, 4-метровай вышыні піўніц і 3,5-метровай вышыні першага паверху.

Гістарычныя калекцыі ў скарбцы.

Найкаштоўнейшай часткай рухомасці маёнтка ўладальнікі і ўладальніцы лічылі зборы рэчаў культуры і гісторыі, найперш — старадрукі і архівы. Вялікую вартасць мелі старыя кнігі, дакументы і лісты, бо яны адлюстроўвалі сваю эпоху. Да Першай сусветнай вайны кнігазбор, які налічваў тысячы тамоў, быў добра каталагізаваны і старанна захоўваўся. Пасля вайны засталася ўсяго некалькі сотняў кніг. З архіва зніклі каралеўскія наданні і прывілеі. У знішчэнні каштоўнейшых збораў пісьменства бралі ўдзел усе: розныя войскі, мясцовыя людзі з двара і з бліжэйшых вёсак. Магчыма, невялікая частка кніг была забрана «на памяць», а можа нават і «каб было што пачытаць». Магчыма, некаторыя рэчы трапілі ў рукі знаўцаў, але большасць была знішчана пры распальванні печы, выкарыстана як папера для пакункаў, альбо на цыгаркі.

З ваеннага пагрому 1914–1920 гг. не ацалелі ніводзін каталог і аповед пра калекцыі будзе грунтавацца на ўспамінах Караля Лясковіча, які ў 1920–30-я гг. штудзіраваў тыя старыя кнігі і дакументы, шматразова перачытваў кавалкі, якія яму спадабаліся і дзякуючы гэтаму, праз шмат гадоў, у 1970-я гг. быў у стане цытаваць самыя цікавыя і характэрныя фрагменты дакументаў.

Зборы спраў сягалі часоў Ягелонаў, ён трымаў у сваіх руках друкі і дакументы нават з XVI ст. Самымі каштоўнымі ацалелымі кнігамі былі: *Volumina Legum**, Сеймавыя дыярушы, Літоўскія статуты, Статут Ласькага**, Гербоўнікі Папроцкага і Нясецкага, старыя малітоўнікі ў драўляных вокладках, апраўленых у белую скуру і з пазалочанымі акуццямі, а таксама тэксты пісьменнікаў так званага Залатога веку і ўспаміны Яна Хрызастома Паска.

Літаратурная творчасць XVII ст. найперш рэпрэзентавалі Жыццяпісы святых і казанні Пятра Скаргі. Апрача Скаргі, ацалелі Пасак (Мемуары), Вацлаў Патоцкі (*Ogród, ale nie plewiony, bróg, ale co snop toinszego zboża, kram rozlicznego gatunku* і г.д.) Морштын і некалькі іншых. У адной з кніг быў раздзел гістарычны — там расказвалася гісторыя да караля, які ў той час правіў, раздзел астранамічны — нават ў XVII ст. тут сцвярджалася, што Сонца абарочваецца вакол Зямлі, раздзел геаграфічна-легендарны, фізіялагічны — з апісаннямі хвароб і лекаў, кулінарных запісак і іншага. Шмат

* Валюміна Легум (лац. *Volumina Legum* — збор законаў) — шматтомны збор законаў, сеймавых пастаноў, прывілеяў і іншых заканадаўчых актаў, якія дзейнічалі на тэрыторыі Польшчы, Беларусі, Літвы і правабярэжнай Украіны з 1347 да 1793–1795 гг.

** Ян Ласкі або (польск. *Jan Łaski*, 1455-1531) — арцыбіскуп Гнезненскі і прымас Польшчы ў 1510–1531 гг. Меў вялікі ўплыў на дзяржаўныя справы і кіраваў складаннем статута Ласькога — першай кадыфікацыі польскага права.

якія старыя кнігі былі ў рудых скураных вокладках; кнігі былі надрукаваныя на пергаментнай паперы вялікімі прыгожымі лацінскімі ці гатычнымі літарамі.

Акрамя рэшткаў былой багатай бібліятэкі, пасля 1920-га г. часткова захаваліся сямейныя архівы чарговых уладальнікаў Ішчалны. Усе тое, што засталася, змяшчалася ў адным абабітым скурай куфры, што раней служыў багажнікам вялікай карэты, у якую ўпрагалася чацвёрка коней. Верагодны архіў быў падрыхтаваны для транспартавання, але вывезці яго не паспелі. Былі там дакументы, лісты ад 1500 г. ажно да апошніх часоў, і апошнія ўладальнікі маёнтка працягвалі захоўваць там свае дакументы.

Са старадаўніх актаў у архіве меліся прывілеі, наданні, патэнты, узнагароджанні, тастаменты, фундушы, дароўныя акты і акты падзелу зямлі, судовыя працэсы, выракі трыбунальскіх судоў, позовы, штрафы, рэабілітацыі, наказы, адозвы і гетманскія лісты, лісты канцлераў, ваяводаў, маршалкаў канфедэрацыі, рускіх губернатараў, загады пра набор рэкрутаў, пастановы рускіх судоў, маніфесты, скаргі, просьбы, застаўныя лісты, а таксама вэксалі, рээстры, інвентары, каштарысы, рахункі, квіткі вылат, рэляцыі, нататкі, пратаколы з'ездаў сям'і (як напрыклад пратакол з'езду 12-ці мясцовых Ласковічаў падчас шлюбу Францішкі Ласковічаўны і Антона Важынскага ў 1820 г.), генеалогіі, каштоўныя прыватныя лісты, якія адбіраліся на працягу стагоддзяў. Сярод дакументаў некаторыя мелі аўтэнтычныя подпісы каралеў і малыя канцлерскія пячаткі, а іншыя подпісы і гербавыя пячаткі вядомых асобаў з допісамі «Рукой сваёй».

Самыя старыя дакументы былі напісаны па-беларуску славянскім правапісам (у часы Яна Альбрыхта, Аляксандра і Жыгімонта Старога). Пазнейшыя дакументы, з часоў Жыгімонта Аўгуста, былі ўжо напісаны лацінскім алфавітам, хоць і на беларускай мове — дзяржаўнай мове ВКЛ. Пасля пераносу сталіцы дзяржавы ў Варшаву дакументы пачалі пісаць таксама і па-польску. З поступам часу па-польску ўсё часцей і часцей, але ўсё роўна з дамешкам трасянкі. Як належыць, усе паперы адной справы ці адной тэматыкі сшываліся ў сшытак ядвабным шнурком. Усе дакументы і лісты былі калісьці старанна ўпарадкаваны, апісаны і пранумараваны. Лясковіч памятаў № 1300 на адным з сшыткаў такіх дакументаў.

Пераважна гэта былі судовыя працэсы ці дакументы, датычныя ўласнасці на нерухомасць. Да самых цікавых, якія былі сапраўдным адбіткам эпохі, належалі:

- **Акты куплі-прадажы ці дараванні.** У гэтых дакументах скрупулёзна запісаны ўсе юрыдычныя формулы і абавязкі бакоў, указана колькасць падданных ці так званых «душ», пералічана, хто з іх агароднік, баброўнік, бортнік, рыбак, рымар і г.д. Акты пачыналіся з узгадвання персаналіі і тытула. Напрыклад, «Я, Юзаф Валь, пан Ішчалны, харунжы гродзенскі і стараста фрэйдэнскі, гэты актам абвяшчаю...».

- **Дакументы судовых працэсаў,** якія цягнуліся гадамі і дзесяцігоддзямі, з позвамі, эксплікацыямі, рэплікамі, выракамі. Часта пра важныя маёмасныя справы, але часамі пра дробязі, як напрыклад працэс паміж Каралем Ласковічам і магутным суседам Хадкевічам з Вялікага Мажэйкава пра межы сенажацяў. Спрэчнай сенажаццю быў луг Раманішкі, які ў выніку быў палюбоўна падзелены паміж абодвума дварамі, пры гэтым на мяжы быў выкапаны глыбокі роў, які потым яшчэ праз сто гадоў размяжоўваў тут Верашчакаў і Лясковічаў.

- **Тастаменты**, з іх самым цікавым быў той самы тастамент Яна Палупенты.

- **Рэабілітацыі**. Лясковіч памятаў толькі адну, на беларускай мове, выдадзеную рыцару, які вярнуўся з татарскай няволі.

- **Спісы даўжнікоў, застаўныя акты, маніфесты**. Сярод іншых, мелася даўгавая запіска Білевічам, дадзеная кімсьці з Пілсудскіх на Жмудзі. Лясковічы ў свой час паказалі гэты дакумент Пілсудскаму і атрымалі падзяку ад яго цывільнай канцылярыі. Таксама меўся маніфест апошняга віленскага ваяводы, князя Міхала Гераніма Радзівіла як апекуна малалетняга Дамініка Радзівіла да усіх, каму застаўся вінен Караль «Пане Каханку». Пасля яго засталася шмат даўгоў і спіс крэдытораў заняў некалькі старонак. Маніфест быў надрукаваны ў нясвіжскай друкарні. У канцы XVIII ст. Караль Лясковіч меў у заставе 2 радзівілаўскіх фальварка: Смолач і Бабры, з якіх Бабры потым набыў ва ўласнасць.

- **Інвентары**.

Самым цікавым дакументам гэтага кшталту быў напісаны ў 1743 г. Янам Валям «Рээстр усёй маёй рухомасці, кляйнотаў, сукняў, футраў, срэбра, волава (посуду) і начынняў, а таксама вупражы і коней, якія здатны да ваеннай патрэбы». Верагодна, гэты рээстр быў зроблены падчас перасялення ў новапабудаваны дом.

У спісе кляйнотаў звярталі на сябе ўвагу залатыя гузікі да плашча падбітага мехам і кунтуша, запанкі, завушніцы, бранзалеты, розныя каштоўныя камяні і перлы без аправы.

У спісе начыння фігуравалі вялікія аздобленыя срэбныя келіхі, малыя келіхі і кілішкі, алаваныя паўміскі, збаны, талеркі, медныя катлы.

У спісе ўбранняў самымі цікавымі былі невядомыя зараз гатункі тканін, іх колеры і дробязныя заўвагі пра стан адзежы. Было шмат жупаноў, жаночых спадніц, андаракаў, футраў і калпакоў з футры. Футры куніцы, собаля, лісы, а таксама мядзведзя і рысі (па адной). Скуры розных звяроў уключна нават з сарокай.

У спісе «розных тканін» прысутнічаюць ядвабныя, атласныя, залататканныя тканіны, а таксама дываны, турэцкія малітоўнікі, кілімы і пяць слуцкіх паясоў.

У «Рэчах да ваеннай патрэбы» апісана ўсялякая вупраж, сёдлы і зброя. Найлепей да XX ст. захаваліся і самы прыгожы камплект гусарскай вупражы для каня, тастамент Марыі Важынскай ён быў запісаны разам з слуцкім пасам і карабэляй XVI ст. «Першаму Начальніку незалежнай Польскай дзяржавы». Сын апошняга ўладальніка маёнтка Караль Лясковіч гэтак апісваў карабэлю: «... сталёвы клінок, з выбітымі па ўсёй даўжыні залатымі лічбамі і літарамі — датамі і кароткімі апісаннямі войнаў і бітваў, сведкам якіх была карабэля. Самая старая дата паходзіла з пачатку XVII ст., а самы стары тэкст напісаны па-беларуску. Верагодна, гэта была «батораўка» ці «жыгімонтаўка». Кідаліся ў вочы драпіны на сталі, гэта казалы пра тое, што шмат разоў яна сутыкалася з клінкамі ворагаў. Рукаяць з слановай косці і крыжовым эфесам, похва абцягнутая шчыгрынам і акута рыўкамі* чыстага золата, у рыўкі ўстаўлена біруза». Пілсудскі атрымаў слуцкі пояс і карабэлю. Вядома, што карабэля зараз знаходзіцца ў польскім музеі ў Амерыцы, а гусарскую зброю самавольна вынес польскі афіцэр у час польска-бальшавіцкай вайны і яна не была вернута ні ў Ішчалну, ні Пілсудскаму.

* Рыўка — элемент акулцы пахвы шаблі.

У калекцыі зброі Валя былі і іншыя карабэлі, а таксама доўгія мячы, шаблі, палашы, буздыганы, дзіды, калчаны, пісталеты, ручніцы, кальчугі, шлемы, панцыры, панцырныя рукавіцы, налакотнікі, накаленнікі, шпоры і іншае.

Пасля таго, як аддалі Пілсудскаму запісаныя яму рэчы, у Ішчалне засталіся толькі адна кальчуга, пара рукавіц, у якіх скура пад сталёвымі пласцінамі ўжо збуцвела, пагнуты шлем, адна вялікая шпора і частка налакотніка.

Коні. Шмат месца ў рээстры Ян Валь прысвяціў двум сваім статкам коней: арабскім «палукровак» і польскім. Падзяляў коней на:

а) Жарабцы, мерыны, малыя рабочыя конікі, кабылы, маладыя кабылы.

б) Старых і маладых жарабцоў, маткі статка, коні аб'езджаныя, трох- і двухгодкі, перазімкі і моладзь.

в) Дрыганты, цугавыя коні (цуганты), хуткія коні (цекуны), інаходцы (шляпакі), коні для лёгкіх ездакоў, паштовыя і рабочыя. Масць гэтых коней рээстр не вызначаў. Не было ніякіх узгадак пра лоўчых птушках. Відочна, Валь не быў аматарам гэтага палявання. Не ўзгадваюцца і сабакі, але іх павінна было быць шмат.

Пры самым канцы рээстра перапісаны ўсе кнігі.

- **Дакументы фінансава-эканамічныя:** вэксалі, рахункі, каштарысы, спісы будаўнічых матэрыялаў, справаздачы адміністратараў, дарадцаў і эканомай.

- **Лісты.** На першым месцы стаялі каралеўскія лісты з арыгінальнымі подпісамі каралеў. Гэтыя лісты мелі малыя сургучныя канцылярскія пячаткі. Каралеўскія лісты, скіраваныя да падданных, мелі розны змест. Найчасцей гэта былі адказы па справах, накіраваных да трона. Пасля каралеўскіх лістоў наступныя па іерархіі стаялі лісты гетманаў, лісты маршалкаў канфедэрацый і ваяводаў, царскія указы і лісты расійскіх губернатараў.

У адрозненне ад сваіх продкаў і папярэднікаў сёстры Важынскія мелі вялікую карэспандэнцыю з замежнымі сябрамі, у асноўным на французскай мове, сустракаліся таксама лісты па-нямецку і па-англійску.

Выбух Першай сусветнай вайны застаў уладальнікаў Ішчалны ў розных месцах. Марыя жыла ў Берліне і была там часова інтэрніраваная, Зоф'я знаходзілася ў Парыжы, адкуль у 1915 г. праз Швецыю вярнулася дахаты, але ў Ішчалну не патрапіла — тут ужо былі немцы — і таму нейкі час прыжывала ў Ваньковічаў, у маёнтку Рудакова на Міншчыне. З Рудакова Зоф'я пераехала ў Хельсінкі і там у 1917 г. памерла. У Ішчалне жыла толькі хворая на сухоты Ізабела, але і яна памерла ў Вільні як раз перад прыходам немцаў. Разам з Ізабелай у Вільню патрапілі грошы, упрыгожванні і іншыя каштоўныя рэчы, у тым ліку і гістарычная карабэля.

На пачатку вайны ўлады ўвялі «сухі закон» і прыказалі знішчыць усе запасы алкаголю. У Ішчалну прыбыла жандармерыя і прыказала апустошыць усе піўніцы — каштоўнейшыя старкі вёдрамі былі вылітыя на зямлю. Гэта была вялікая страта: 6 бочак ад венгерскага віна на 2 000 літраў кожная, у іх больш за 100 гадоў захоўваліся старкі, вырабленыя па адвечных рэцэптах на якасным спірце з уласнай вінакурні — разам каля 10 000 літраў. Немагчыма дакладна палічыць, колькі старкі было выпіта за мінулыя гады, але ва ўсякім выпадку не болей за палову запасаў, бо ў часы Караля Лясковіча старка яшчэ не даспела, а ў часы паннаў Важынскіх алкаголь наогул не

ўжываўся. Вартасць «алкагольнага скарбу» была вельмі высокай, але ад яго заста-лося толькі тое, што ўратавалі служкі. Змарнаваная старка распачала спіс ваенных страт.

У час адступлення рускай арміі ў Ішчалну (гэтак жа як і ў Вялікае Мажэйкава, пра што яшчэ будзе ісці гаворка) прыехала казацкая сотня з загадам спаліць маёнтак і двор. Справу шчасліва вырашыў хабар. Нікога з гаспадынь маёнтка не было ў той час у Ішчалне, але патрэбную суму сабралі самі служкі. Казакі згадзіліся спаліць толькі пабудовы фальварку. Аднак потым, каб імітаваць выкананне загаду, спалілі яшчэ і скарбец, дазволіўшы служкам выносіць тое, што яны захочуць. Скарбец адмыслова спалілі гэтак, каб полымя не перакінулася на жылы дом і афіцыны.

Перад спаленнем служкі ўратавалі шмат каштоўных помнікаў культуры, да рэчаў, якія знаходзіліся ў сакрэтным пакоі скарбца, полымя не дайшло. Потым яны былі знойдзены і такім чынам ацалелі, але зніклі падчас наступнай вайны.

У часы першай нямецкай акупацыі ў Ішчалне стаяла невялікая нямецкая вайско-вая адзінка. Афіцэры жылі ў палацыку, тут яны мелі сваю сталовую, а ў піўніцы зрабі-лі харчовы склад.

Пасля таго, як немцы занялі Варшаву, лінія фронту працягвала прасоўвацца на ўсход. У 1916 г. Марыі Важынскай было дазволена пераехаць у Варшаву. У Варшаве яна доўга хварэла, але ў 1917 г. паехала ў Ішчалну. Знішчаная бібліятэка маёнтка ра-зам з помнікамі культуры прывялі яе ў роспач. У 1919 г. Марыя падпісала тастамент і 20 лютага 1920 г. памерла, яна была апошняя з гэтай сям'і. У часы адсутнасці гаспа-дароў (1915–1921 гг.) рэчы з маёнтка выносілі ўсе, хто мог гэта рабіць.

Немцы ў лясах цалкам выбілі звяроў, вывезлі з двара большасць мэблі, дываноў, карцін. Захавальнікам маёнтка і кустахам ішчалнянскага музея ў той час быў лепшы лідскі гісторык XX ст. Міхал Шымялевіч. Частка яго артыкулаў грунтуецца на матэры-ялах з архіваў Ішчалны і Вялікага Мажэйкава.

У 1920 г. падчас улады бальшавікоў ў жылым доме месціўся вайсковы шпіталь, а на газоне, каля ганка — магілы памерлых жаўнераў. Потым у 1920 г. камандзір поль-скага аддзелу знайшоў схаваную зброю для каня і забраў яе сабе. Ён не ведаў, што па тастаменту яна павінна была быць падаравана самому Пілсудскаму.

Чатыры гады Першай сусветнай вайны і адсутнасць гаспадароў — часу хапала для поўнага спусташэння. Новыя гаспадары ўбачылі пусты дом з працякаючым дахам, выгаралы скарбец з моцна пашкоджанымі ад атмасферных ападкаў скляпеннямі. Потым пробашч, мясцовы часовы кіраўнік і некалькі гаспадароў з суседніх вёсак вярнулі ў жылы дом нешта з ацалелай мэблі. Аднак гэта былі ўжо толькі адзінка-выя рэчы, фрагменты былых камплектаў. З ацалелых дакументаў і рэшты рэчаў, з аповедаў даўніх службаў Важынскіх, з зычлівай інфармацыі суседзяў, са шматразо-вых уважлівых аглядаў скарбца і праз дэдукцыю сын апошняга ўладальніка Ішчалны Караль Лясковіч стварыў для сябе гэты вобраз былога, а яго не надрукаваныя яшчэ мемуары сталі падмуркам гэтага тэксту.

Апошнія гаспадары маёнтка Лясковічы (1921–1939 гг.).

У 1921 г. новымі ўладальнікамі Ішчалны сталі не блізкія між сабой сваякі Юзаф, Станіслаў і Юльян Лясковічы. У выніку сямейнага паразумення ў Ішчалне пасялілася сям'я Юзафа Лясковіча, якому па выраку суда належала палова маёнтка, Станіславу

і Юльяну адышло па адной чвэрці Ішчалны. У 1924 г. пасля абмеру зямлі і лясоў, зямельнай рэформы і перадачы часткі зямлі ваенным асаднікам усім Лясковічам засталася 2 200 гектараў. Пасля сямейнага добраахвотнага падзелу двор Ішчална разам з 1000 гектараў стаў маёмасцю Юзафа Лясковіча. З астатніх 1200 гектараў каля 700 атрымала сям'я Станіслава Лясковіча, які на той момант ужо не жыў, і каля 500 гектараў высакаякасных лясоў атрымаў Юльян Лясковіч.

Новы ўладальнік двара Ішчална Юзаф Караль Філіп Неруш Лясковіч нарадзіўся ў 1858 г. і быў сынам Караля.

На пачатку 1922 г. у Ішчалне пачала працаваць лясная, а з 1 красавіка аграрная адміністрацыя новага гаспадара. З жывога інвентару на той момант у маёнтку засталіся 1 конь і 1 карова. Ва ўсім маёнтку паверхня дзіравых дахаў, якія пільна патрабавалі рамонт, складала 3 гектары.

Для кіравання маёнткам з вясны 1922 г. нанялі адміністратара. Першым адміністратарам, які кіраваў лясной і аграрнай гаспадаркай, быў Баляслаў Мірэцкі, чалавек вельмі нервовы і з цяжкім характарам. Таму на наступны год на яго месца ўзялі флегматычнага Яна Навіцкага. Па ўзаемнай згодзе ўсіх гаспадароў Юзаф Лясковіч на 2 гады для ліквідацыі супольных лясных спраў наняў Генрыка Малішэўскага, ён павінен быў назіраць за правільнай вырубкай 6 000 сасновага старадрэва і давядзення лясоў да ладу. З вясны 1926 г. Ішчална больш не мела адміністратараў. Супольныя аб'екты былі ліквідаваны, і сваімі часткамі спадкаемцы пачалі кіраваць самастойна.

У 1937 г. Юзаф Лясковіч памёр і быў пахаваны на касцельным цвінтары ў Ішчалне. Маёнтак па роўных частках успадкавалі: яго жонка Юзэфа (памерла ў 1957 г.), старшы сын Габрыэль (памёр у 1959 г.), малодшы сын Караль (успаміны якога я выкарыстоўваю) і тры дачкі: Яніна, Ева, Ірэна. Яны і былі апошнімі ўладальнікамі Ішчалны да 17 верасня 1939 г., але Караль не займаўся гаспадаркай. Пасля гэтага дня Ішчална, як і ўсе маёнткі, стала дзяржаўнай маёмасцю.

Якімі абшарамі валодаў маёнтак Ішчална? Ад самага пачатку адзіная ішчалнянска-шчучынская маёмасць на карце нагадала пляму шырынёй 5 км і ў даўжыню 30 км. Можна прыняць, што агульная плошча яе ў XVI ст. складала каля 40 000 гектараў і на момант надання прыватнай асобе не мела яшчэ шмат апрацаванай зямлі, бо прывілей караля і вялікага князя ВКЛ Аляксандра надаў Давойнам «Пушчы ішчалнянскія і шчучынскія».

У 1616 г., на момант падзелу паміж братаў Лімантаў, агульная плошча апрацаваных зямель складала 440 валок і таму кожны з іх атрымаў па 220 валок (валока ў ВКЛ — гэта 21,36 гектара). З гэтага вынікае, што Ліманты мелі каля 9 000 ворных гектараў. Паверхня агульнай плошчы маёмасці была значна большай. Паступова з-за падзелаў, продажаў, тастаментаў, шлюбаў ішчалнянска-шчучынскі абшар паменшыўся.

У 1616 г. маёмасць была падзелена на дзве роўныя паловы. Паступова абшар Ішчалны значна паменшыўся і ў 1918 г. складаўся з 3 200 гектараў. Баляслаў Важынскі, пры якім прайшла рэформа 1861 г., вылучыў з Ішчалны 7 вёсак: Ішчалну (Валоку), Кямянцы, Малыя Баяры, Вялікія Баяры, Карысць, Мацяўцы, Бабры і адначасова ліквідаваў мястэчка Ішчална, якое да гэтага часу існавала каля касцёла, рассяліўшы месцічаў па вёсках.

Пасля рэформы Важынскія валодалі двума ключамі — Ішчална (3 200 гектараў) і Голдава (каля 2 000 гектараў). Голдава ў 1922 г. ўспадкавала сям'я Валейкаў — сваякоў сёстраў Важынскіх па лініі Юзафа Скарбак-Важынскага. Гэтыя тыя самыя браты Валеякі, якія на самым пачатку XX ст. надрукавалі разам з Вацлавам Іваноўскім беларускую газету «Свабода».

Пры апошніх гаспадарых абшар маёнтка Ішчална паменшыўся да 2200 га, якімі валодалі розныя прадстаўнікі Лясковічаў.

Парафільяны касцёл у Ішчалне

З 1-й кнігі Метрыкі ВКЛ бачна, што заснавальнікам касцёла ў Ішчалне з'яўляўся падкаморы яго каралеўскай мосці Андрэй Давойнавіч, у 1515 г. «фарнаму касцёлу Святой Непадзельнай Тройцы і Панскага цела ў вёсцы Ішчална ён фундаваў маёмасць і падданных».

Касцельныя хронікі кажуць, што першы драўляны касцёл (вакол якога пачало расці мястэчка Ішчална, зліквідаванае ў час зямельнай рэформы 1861 г.) стаяў на тым самым месцы, на якім у XVIII ст. быў пабудаваны мураваны касцёл.

Новы касцёл пабудаваны ў стылі барока, у час набажэнства ў ім хапала месца для ўсіх парафіян. У прэзбітэрыюме касцёла маюцца 2 калятарскія лаўкі, левая (калі глядзець з боку алтара) для дзедзічаў Ішчалны, а правая для ўладальнікаў Вялікага Мажэйкава. Акрамя кавалка зямлі ў некалькі гектараў пад касцёл парафія мела 30 гектараў аграрнай зямлі на мяжы Ішчалны і Вялікага Мажэйкава, гэта зямля была выдзелена пароўну ад абодвух маёнткаў.

Умураваная ў левай сцяне касцёла шыльда з паліраванага ружовага граніту, аздобленая гербамі фундатараў, падае, што Юзаф і Мар'яна (з Вянцковічаў) Валі за ўласныя грошы і з Божай дапамогай пабудавалі гэты касцёл у 1758 г. і просяць маліцца за спакой іхніх душаў.

Пад алтаром касцёла маецца падземны могільнік з трунамі пробашчаў касцёла, а правая крыпта з'яўлялася склепам для былых ўладальнікаў маёнтка. Касцёл стаіць на вапным грунце, з-за чаго парэшткі людзей пад зямлёй не разлагаюцца, а толькі высыхаюць гэтак жа, як у падзямеллях віленскага касцёла дамініканаў.

У бакавой крыпце ляжалі ў трунах забальзамаваныя целы дзедзічаў Ішчалны. У часы Першай сусветнай вайны гэты склеп быў апаганены рознымі нелюдзьмі, якія з-за цікавасці і ў пошуках золата адмыкалі труны. Каб гэтага больш не паўтарылася, апошнія гаспадары маёнтка вырашылі закапаць труны сваіх папярэднікаў. У 1922 г. пасля пераходу маёнтка ў рукі Лясковічаў яны зрабілі продкам другое, на гэты раз для ўсіх адначасовае, пахаванне.

Перад пахаваннем усе труны былі яшчэ раз адчынены, целы сфатаграфаваны і пасля ўрачыстага набажэнства жалобна перанесены ў падзямелле і пахаваны. Мемуарыст Караль Лясковіч сам асабіста браў удзел у пахаванні і апісаў яго (цытую без зменаў вялікі кавалак ягонага тэксту):

«У двух самых старых трунах спачывалі старшыя Валі — Юзаф і Мар'яна. Ён мужчына сярэдняга росту з моцнай фігурай, апрануты ў кунтуш і ялавыя карычневыя боты. Дасканала захавалася не толькі скура на галаве, валасы і развесістыя вусы, але

нават агульны выраз твару. Твар Мар'яны моцна зморшчыўся, на галаве шаль з да- лікатных брабанскіх карунак. Атласная доўгая сукня колеру выцвілага фіялету і ніякіх упрыгожванняў. На твары разліўся выраз спакою і лагоднай пакорлівасці.

Наступная пара — гэта іх сын Юзаф з жонкай Агнешкай з Шукевічаў. Шчуплы муж- чына сярэдняга ўзросту ў цёмным сціплым убранні, пашытым па тагачаснай модзе. Стан парэшткаў горшы чым у бацькі, месцамі бачна цвіль. Яго жонка — невялікая кабета з вострым профілем. Не звярнуў дадатковай увагі на яе строі і на строі яе род- най сястры Элеаноры, пахаванай каля свайго мужа Караля Лясковіча ў трэцяй пары трунаў. Караля пахавалі ў мундзіры віца-маршалка павету з шэрагам вялікіх гузікаў. На гузіках расійскі арол з напалову ўзнятымі крыламі па ўзору, прынятаму ў час па- навання цара Аляксандра I. На мундзіры сляды некалі вышытай золатам партупеі для шпагі. Шпагу скралі раней. Наогул, Караль Лясковіч быў высокім мужчынам, не меншым за 190 см. з вузкай галавой. У параўнанні з іншымі часткамі парэшткаў, усе целы мелі ненармальна ўзнятыя жываты, напханыя травой. На ўсіх захавалася ў цэ- ласці скура і валасы. Не на адным твары не павылазілі на паверхню косткі. У той час я яшчэ не ведаў змест архіваў і таму імёны на таблічках мне нічога не казалі. Таму найбольшую увагу прысвяціў адзінай вядомай мне на той час асобе сярод уладаль- нікаў Ішчалны — свайму прадзеду і поўнаму цёзку Каралю Лясковічу, якога я гэтак незвычайна перазахоўваў праз сто гадоў пасля яго смерці. Здымкі нябожчыкаў былі зроблены адным з сяброў майго кузэна Юльяна Лясковіча. Не ведаю пра іхні лёс і не ведаю ці існуюць здымкі сёння.

Перад пахаванням я разам з работнікамі зайшоў ў падземелле касцёла каб вы- капаць долы. На глыбіні 25 см мы найшлі старыя труны. Дзе б мы не пачыналі капаць яны былі паўсюдна — пакладзены адна каля другой. Гэта спачывалі ранейшыя про- башчы нашага касцёла. Трухлявае дрэва лёгка пасоўвалася і я зняў некалькі дошак. Пры свеце газнічкі убачыў высохлыя парэшткі ў сутаных і доўгіх ботах. На абутку ўжо струхнела дратва і на швах зрабіліся шчыліны, тканіна сутан страціла свой перша- сны колер і была выцвіла-рудаватай. Аналагічна, як і ў нашых продкаў, таксама на ўсіх целах захавалася скура, валасы і высохлае мяса. Магчыма, целы ўладальнікаў Ішчалны не бальзамаваліся і на ўсе парэшткі падзейнічала гэтак званае арганічнае бальзамаванне, перад пахаваннем з іх толькі выдалілі вантробы і выпхнулі травамі. Гэта не рабілі з целаў пробашчаў. Скура на парэштках была дымна-рудовага колеру, як быццам яе павэндзілі і яна лёгка ірвалася, падобна як скура звера ці абутку. На парэштках пробашчаў я таксама не ўбачыў костак. Далейшыя пошукі палічыў немаг- чымымі, мы зачынілі вечкі, уладкавалі зрушаныя труны і засыпалі іх зямлёй, пасля чаго выраўнялі агульны ўзровень грунту. Назаўтра, пасля жалобнага набажэнства, мы па-чарзе перанеслі труны продкаў і паставілі на грунт паверх магілаў пробашчаў. Прысыпалі труны тонкім слоём зямлі, якой хапіла, каб толькі трошкі прыкрыць вечкі. На падставе агляду пахаваных парэшткаў маю права лічыць, што целы продкаў не павінны былі разлагацца далей. Калі пасля 1939 г. труны зноў не апаганілі, дык яны і зараз спачываюць у тым самы стане ў левай палове касцельнага падземелля, там дзе мы іх пахавалі».

Вось такая гісторыя.

Трэба сказаць яшчэ некалькі слоў пра сонечны гадзіннік, які знаходзіцца каля паўднёвага боку касцёла ў вёсцы Ішчална. Верагодна, гэта адзіны гадзіннік такога класа ў Беларусі*. Ён быў знойдзены мною разам з сябрамі ў 1999 г. падчас вандроўкі і ўпершыню апісаны ў навуковым артыкуле**.

Ён уяўляе з сябе круглы абчасаны пастамент з каменю вышынёю каля 1 м і дыяметрам каля 0,5 м. Двума сталёвымі стрыжнямі да яго прымацавана медная круглая пласціна дыяметрам 0,3 м. Трохкутная стрэлка была напалову зламаныя і зараз адсутнічае. На пласціне выгравіраваны: цыферблат, прозвішча майстра (J. Malecki), месца вырабу (Wilna), геаграфічная шырата — 54° 41' 2" (гэта не геаграфічная шырата вёскі Ішчална, а шырата Вільні, вылічаная Марцінам Пачобутам, у Ішчалне гэты гадзіннік паказвае час з невялікай хібнасцю). Гэты гадзіннік адносіцца да класа гарызантальных сонечных гадзіннікаў з трохкутнай стрэлкай, верхні кут якой накіраваны на Палярную зорку. Цень ад стрэлкі падае на гарызантальны цыферблат, часавыя падзелы якога няроўныя між сабою.

Вераемна, адзіннік быў заказаны на заканчэнне будаўніцтва касцёла. Гэта цікавы ўзор дакладнай механікі, выраблены ў Вільні ў XVIII ст.

Сёння ад маёнтка Ішчална наогул нічога не засталася. Працытую фрагменты ліста Ірэны Лясковіч, якая гадалася ў гэтым маёнтку, да свайго брата Караля Лясковіча, якога я шматразова цытаваў у гэтай аповесці. Ліст напісаны на пачатку 1970-х гг.:

«Бог учыніў чуд бо дазволіў мне нарэшце наведаць улюбёнае месца, дзе прайшлі добрыя і радасныя дні маёй маладосці. Каралю: была ў Ішчалне, ужо тры дні прайшло пасля той кароткатэрміновай выправы а я ўсе яшчэ не магу прыйсці ў сябе. Падчас кожнага наведвання Вільні марыла даехаць да Ішчалны, але з-за адміністрацыйных праблем гэта было немагчыма. Але ў пэўную хвіліну пачула магічнае слова «Ліда». Адкінула ваганні і паехала туды з знаёмай вільнянкай. З Ліды сама заехала ў Ішчалну на таксоўцы. Праз 37 км збочваем улева і міма нашых парафіяльных могілак прыязджаем да ішчалнянскага касцёла. Уяві сабе — стаіць такі ж як і раней! Не паверыла сваім вачам, мусіла яго нават памацаць. ... Касцельны цвінтар не змяніўся, захаваліся ўсе магілы Лясковічаў, Важынскіх, Грабоўскіх. На крыжы ў бацькі надпіс так добра чытэльны, як быццам учора напісаны. Трава старанны выкашана, нідзе слядоў бруду ці смецця. Званіцы цэлая і званы на месцы. ...

У касцёле нічога не змянілася. Толькі дадаліся фігуры святых, ліхтары і абразы — усё гэта прывезлі з сюды з ліквідаванага шчучынскага касцёла. Калятарскія лавы Ішчылны і Вялікага Мажэйкава накрытыя памостамі з дошак, на гэтым памосце стаяць шэсць ліхтароў і фігур. Высока пад скляпеннямі лётала нейкая птушка. Усе ўстрымліваецца ў вялікай чысціні, метал ліхтароў блішчыць, алтар тоне ў жывых, свежа сарваных кветках. ...

* Вельмі просты, але дзейны сонечны гадзіннік усталяваны на паўднёвай сцяне побач з уваходам у касцёл у Жалудку. Ён уяўляе з сябе сталёвы прут, амаль што вертыкальна прымацаваны да сцяны.

** Лаўрэш Леанід, Круцікаў Уладзімір. Сонечны гадзіннік у в. Ішчална // Спадчына. 2000. № 2. С. 139–141.; Лаўрэш Леанід, Круцікаў Уладзімір. Сонечны гадзіннік у в. Ішчална // Лідзкі Летанісец. 2000. № 8. С. 21

Пытаеш, што пабачыла?

Ад каштанавай алеі, якая вяла ад двара да касцёла засталася некалькі дрэваў якія дазваляюць прыгадаць як яна выглядала. Сама алея ў выбоінах і ў гразі пасля нядаўніх дажджоў. Ад уязной брамы і мура, які атачыў сад не засталася і слядоў. Левы бок алеі ад былой брамы да дома выкарчаваны. Выкарчавана левая старана саду, двара і парка. Адзінае, каля клубы ацалелі тры пакалечаныя ліпы. ... Не бачна векавой алеі з елак, якая вяла ад двара да тракту і коннай пошты, якая стаяла каля тракту — пазнейшай рамеснай школы. ... усе пабудовы — дом, скарбец, афіцына, аранжарэя і будовы фальварка разабраны да фундамента. На іх месцы толькі парослыя травой пагоркі друзу. На ўсім абшары даўняга двара не ўбачыла слядоў жыцця ці дзейнасці чалавека. Створаны працай шматлікіх пакаленняў асяродак культуры ператвораны ў папялішча...».

нарадзіўся 1 сакавіка 1963 года ў Лідзе. Скончыў электратэхнічны факультэт Беларускага політэхнічнага інстытута (1985). Па адукацыі інжынер. Стваральнік гістарычна-краязнаўчага сайта rawet.net. Сталы аўтар газеты «Наша слова», часопіса «Лідскі летапісец», «Маладосць», «Гістарычнага альманаху» і розных навуковых зборнікаў. Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар больш за 200 артыкулаў і 10 кніг, у тым ліку «Грэка-каталіцкая (уніяцкая) Царква на Лідчыне (2012), «Паўстанчы дух. 1812, 1831, 1863 гады на Лідчыне» (2016), «Маламажэйкаўская царква: гістарычны нарыс» (2017), «Шэпт пажоўклых старонак. Лідчына ў люстэрку прэсы» (2017), «Генерал, які дайшоў да Беларусі. Жыццяпіс Кіпрыяна Кандратовіча» (2018), «Шпацыры па старой Лідзе» (2020) і інш. Жыве ў Лідзе.

АЛЬЖБЕТА КЕДА

У мінулае шлях не вядзе, або Вандроўкі аднаго дня

У мінулае шлях не вядзе...

У мінулае сцежка праз сэрца праходзіць. Колькі ішла, столькі гучалі мне гэтыя радкі. Пра іншыя мясціны. Але і пра мае вандроўкі ў тое незваротнае мінулае, куды іду ўжо каторы год. Штогаду спасаўскім часам еду на Радзіму. У сваё Шчонова, у сваю Райцу. Каб адсвяткаваць парафіяльнае свята, наведаць службу ў Райцаўскай царкве, прайсці сцяжынамі дзяцінства. І хай тыя сцежкі-дарожкі даўно зараслі ці заараныя, у вандроўках сваіх па родных ваколіцах аднаўляю тое, што было, шукаю мінулае, углядаюся ў ягоныя сляды.

Шлях мой самотны, а часам пакутны. Пра гэта ведаю толькі сама і ўсе тыя, каго сустракаю, хто нікому не перакажа. А людзей на тым шляху можна пералічыць на пальцах аднае рукі. Яшчэ і застануцца (пра пальцы). Яны (пра людзей) часцей не разумеюць, куды іду, чаго іду... Неяк пазней напішу. А зараз тое, што бачу, каго сустракаю на шляху Райца-Коньдзеўка-Шчонова-Валокі-Мокрава-Валокі-Шчонова-Хвалава-Райца.

Частка першая.

Апошні гаспадар шчонаяўскіх хутароў

Іван Ракач. Хата на самым ускрайку Кліна, хутаранскае вулкі, ад якое адно і засталіся Ракачова ды пустая Апалонікава хаты. Прымак, зяць Адамавіча, які калісьці прыйшоў сюды. Праўда, дом ужо не гэты. Гэты ён будаваў. Пытаюся:

— А лес дзе бралі?

— Кралі. Дзе ж бралі? Я ў лясніцтве рабіў. Дык ляснік і кажа: «Бяры. Гэта ж усё калхознаё». З-пад Сянежычаў, з цесцем навазілі дрэва.

Паказвае словы, яблыні, з гонарам — чарэшню:

— Глянё, якая харошая чарэшня!

— То і ў нас такая.

— Не-не, у мяне надто добрая. Ягады буйныя, салодкія. А тут у мяне кавунэ.

Пахваліла:

— Як жа хораша Вы казалі: кавунэ. Па-беларуску. Бо тутэйшыя нашы арбузы кажуць.

— А яшчэ трускаўкі ў мяне. Паглядзі, і сённа ягады ёсць.

— Ведаю, у мяне такія былі. Рэмантантныя.

Пытаюся, дзе словы, унукі тых, якія ўрадзілі калісьці ў Адамавічавым садзе багата-багата і віталі тут жаданых сватоў. Якраз тады дачка Надзя разнявесцілася і сваты былі вельмі дарэчы... Пісала пра тое ў «Шчонаяўскіх абразках».

Які сакрэт мае, што жыве доўга, у здароўі, таксама спыталася.

— Ніякага сакрэту няма. Жыву і жыву.

— Хораша жыць?

— Хораша! Устану ранкам, абыходжу ўсё гэта і гляджу, як жа тут хораша. Паглядзі, якія тут бярозкі, косы зялёныя апусцілі.

Ніколі б не падумала, чалавек *граматы* нявелькай, усё жыццё ў калгасе, а так прыгожа сказаць умее. Загаварылі пра тое, што жыццё мінае, што ўсе на грудзе шчо-наўскім будуць. А ён і кажа:

— Дзе тое жыццё падзелася? Жыццё як сон.

Столькі трэба было мудрым думаць, каб прыдумаць: жыццё як сон. А Ракач проста, у размове прыватнай такое выдае. Кажу:

— Доўга жывяце, бо радавацца ўмееце, бо няспешна жывяце, бо не злуецца ніколі ні на кога.

Як праходзіла, думала, не бачыць мяне. Ніколі да яго не заходзіла. А ён згледзеў, махае рукою, гукае здалёку, яшчэ і не пазнаўшы, хто там ідзе па дарозе:

— Стой, прыпыніся!

Падышоў, загаварыла:

— А, гэта ж ты!

Пытаюся:

— Ці не злуецца на мяне, што пананісвала пра Вас?

— Ды не, што ты! Чаго злавацца?

Чалавек, які мо ніколі не зазлаваўся. Жыве і радуецца. І зімою не бяда:

— Дарогу мне да самага дому чысцяць. Сяду на ровар, у Райцу паеду, там душу адвяду. Прыеду сюды, сабака сустрэне.

Сабака ў яго — адзіная жывая істота. Даўно гаспадаркі не трымае. Цэлы свет з ім. Ведае, як не стане яго, зааруць гэты хутар.

— Бо зямля тут дзелавая, ты ж разумееш. Зааруць усё, як і ўсе хутары два гады таму зааралі.

Ведаю, што зааруць, усё закапаюць, следу не пакінуць.

Жывіце доўга, гаспадар Іван! І радуйцеся кожнаму дню, як радуецца сёння...

Частка другая.

Пуста, пуста

Прывітаўшыся, развітаўшыся з тымі, што ніколі ўжо не адкажуць, спускалася з шчо-наўскае гары. Дарога даўно ўжо не тая, якую неаднойчы змералі ў дзяцінстве мае ногі. Тая даўно ператварылася ў зарослы дзікім лесам равок. Сённяшня, віляючы, бяжыць пасярэдзіне школьнага пляцу.

Ішла, прыглядалася, шукала сляды мінулага, школьнага. І знайшла-такі! А падка-заў мне куст дзікіх вярціняў, жоўтых кветак, якія працягваюць расці і красаваць, нат калі гаспадары даўно пакінулі свае сядзібы. Прыгледзелася і побач з кветкамі ўбачы-ла падмурак школы, на якім параслі хілыя дрэўцы.

Але самае смутнае — як выглядае школьная зямля, дзе некалі рос сад, быў до-бры агарод, квітнелі кветкі. Вось жа, увесь пляц зарос асотам, лопухам, крапіваю. І ўсё гэта ажно буяе, выцягнуўшыся вышэй за чалавечы рост. А гэта ж самы цэнтр майго Шчо-нава, насупраць нашае хаты, якое таксама даўно няма.

Прыпынілася, каб пастаяць там, дзе была хата. Пляц ад дарогі зарос здзічэлымі абылынямі, слівамі. Прыгледзелася, ажно свеціцца мне між зарасніку чырвоная ма-ліна, мо апошняя сёлетняя ягада, праўнучка тых малінаў, якія калісьці садзіла наша мама...

Пайшла вуліцаю, якая здаўна мела неафіцыйную назву Варэ. Усё як заўсёды: пусты, зарослы Гэлін пляц, маленькая, даўно нежылая хата Соні Прымачышынай, акуратная сядзіба Колі Тамашовага... Падзівілася, што ўсё яшчэ ліпее маленькая Ёўнава хатка, якая ўжо і тады, у далёкія шасцідзясятыя, выглядала вельмі марна...

Не магла абысці хату цёткі Фані Лысішынай. Падавалася, там застыў час. Ад гора, ад якога ніяк не адыдзе гаспадыня, якая ўжо колькі гадоў пахавала сына. Толькі пра яго размова, па ім слёзы, якія, падавалася б, даўно мусілі быць выплаканымі. Сядзелі яны з Мілкаю, малодшаю сястрою, поўнячыся безнадзейнасцю, смуткам. А побач бегаў маленькі светлы хлопчык, унук цёткі Фані, сыноч малодшага Колі...

І ўсюды пуста-пуста. Не сустрэла на вуліцы ні аднаго чалавека.

Частка трэцяя.

Зямчатка

Колькі ішла па Шчоनावе, столькі ўглядалася: як бы гэта дайсці да Зямчаткі, рэчкі майго маленства? У тыя часы паміж сядзібамі і рэчкай быў прыгожы луг, якога і касіць не трэба было. Бо ад ранняе вясны, як толькі травіца паказвалася, выскубаўся, спасваўся кароўкамі, конікамі, авечкамі, свінкамі. Стоптваўся дзіцячымі нагамі. Футбольнае поле тут было, вароты стаялі. Бліжэй да дарогі — валебольнае. **Балот** — так па-шчонаяўску. А насупраць кожнае сядзібы — кладка, дбайным гаспадаром зробленая. Тут гаспадыні бялізну паласкалі, гародніну мылі. Мама казалася, калі са Шчонова пераязджаць збіраліся: «Калі там рэчкі не будзе, не паеду». Рэчка была і не была. Паехала, дзе дзелася.

Былі і такія юныя паненкі, як аўтарка «Шчонаяўскіх абразкоў», што і без жаднае справы да рэчкі хадзілі. На вадзіцу паглядзець, па беразе пахадзіць, пасядзець, падумаць, куды вадзіца плыве, памарыць.

Вясною перапаўнялася Зямчатка, поўныя берагі вады бурлівае. Страшна! Але як цікава! Мама страшыла:

«Асцярожна там, каля рэчкі, каб бераг не абваліўся, каб у ваду не ўпала...»

Вось жа, прыглядалася, прыглядалася і нічога не ўгледзела. Няма даўно ні тых лугоў мурожных, ні сцежак, ні кладак. Усё бур'яном зарасло. Спадзявалася, мо каля Фані Лысішынай, дзе малады гаспадар, да рэчкі прайсці можна. Ды дзе там...

Шчонова прайшоўшы, Варэ прамінуўшы, да Валокаў дайшла, да Батракоў. Вуліца валоцкая так называецца, бо засяліліся тут калісьці батракі са шчонаяўскага маёнтка. Бачу, хата дагледжаная, акуратная і плот ажно да Зямчаткі. Мусіць, дайсці да рэчкі можна. Тое, што мне трэба. Але ж не дойдзеш: замок на дзвярах...

Якая радасць! Насупраць хаты Клеманавых скошана, да самага броду дайсці можна. Цікава, як ён называецца, мо Клеманаў? Дайшла нарэшце! Па беразе пахадзіла, пастаяла, пасядзела. Ногі халодную вадою астудзіла, далоні абмыла...

Файна, хораша. Праўда, крыху вусцішна: побач, за плотам кабета туды-сюды сноўдалася, нешта рабіла. Чужаніцу згледзела, ды не азвалася. А тая сама на размову напрошвацца не стала...

У такі гарачы дзень лепшага адпачынку, чым на рэчцы, нямашака. Хоць і тут, у Валоках, душа мая выбольвала па тым, што было і чаго нямашака. Без гаспадароў застаўшыся, зарастаюць хаты. Дзе яшчэ з зашклёнымі шыбамі, а дзе ўжо і выбітымі. І мёртвая крамавалоцкая. Пакуль яшчэ не закапалі, як у Шчоनावе. Асабліва кранула: хата пакінутая і гняздо буслінае побач таксама апусцелае, пахіленае...

Пасля яшчэ раз з Зямчаткаю сустрэлася. У Мокраве. Дарога ўмацаваная над самым берагам. Там ужо ні спусціцца да яе нельга было, ні рукою вадзічку зачэрпнуць.

Ах, мая Зямчатка! І цябе пакінулі. Ніхто рыбу не ловіць, ракаў з-пад карчоў не дастае, ніхто бялізну не палоща. І тваё ўсё мінулася. Нікому ты непатрэбная...

Частка чацвёртая.

Мокрава

Гэтая маленькая вёсачка здаўна вабіла малую шчонаяўку. Ведала, што там пахаваны яе продкі. Праўда, далей за імёны прадзедаў Сымона і Рамана веды не сягалі. Ужо ў яе зачынныя шасцідзясяты гады тыя магілы былі даўно страчаныя. Чаму так надбайна ставіліся людзі да сваіх магілаў? Без асуджэння пытаецца сёння. Бо ведае, як жылі яны, бедныя ўдовы, пасля вайны. Не жылі, выжывалі, жылы з сябе цягнуць, дзяцей падымаючы. Не да магілаў ім было. Дзе ж тая няшчасная Волька Барэйчыха ў няблізкае Мокрава даляцець магла, калі нават летам уставала зацемна і спаць клалася, калі даўно ўжо ночка прыйдзе і пастаіць. То і нямашака магілаў яе бацькі Сымона, ягоных бацькоў Сымона і Агаты. Сёстры Вольчыны Ганна і Алена таксама ў адвечнай працы, працы... І нат пазнейшая магіла брата Паўлюка таксама страчаная. Ягоная жонка Ганна Паўлючыха з трыма дзеткамі за жыццё ой як змагалася. Во дзе быў фронт!.. Так і з іншымі магіламі ўсіх шчонаяўцаў.

Нехта скажа, што не было ў нашых людзей культуры, традыцыі магілы продкаў шанаваць. І будзе мець рацыю...

Вось жа, гэтым разам вырашыла да Мокрава дайсці. Была там толькі аднойчы малою дзяўчынкай на пахаванні Сашы Будзейкавага. Во ўжо горачка было! Не толькі няшчаснай удаве Лёлі, што апошняга сыночка маладзенькага ў магілу клала, але і ўсім Валокам, Мокраву. І яе Шчоनावу таксама. І не таму нават, што нявеста Сашава са Шчонова была. А таму, што шкадавалі ўсе і маладога хлопца, і няшчасную маці...

Не ведала, як дакладна да Мокрава дайсці, бо знак на ростанях каля даўно зачыненай валоцкае крамы нейкі няпэўны, можна ў розных напрамках пайсці. Павярнула на валоцкую вуліцу, каб спраўдзіць дарогу. Ізноў пуста, ізноў нікога нідзе. Ні на вуліцы, ні пры хатах. Нарэшце ўгледзела на адным надворку трох немаладых мужчынаў. Прывіталася. Не паспела пра сваю справу сказаць, як засыпалі пытаннямі: «Куды ідзеш? Чыя ты? Каго шукаеш?» Адзін абрадаваўся, быццам даўно знаёмай: «Я ж цябе ведаю. Ты ў маёй хаце была. Прыязджала да мае маці, з Русланам па Валоках хадзіла». Прыязджала, хадзіла. Было тое два гады таму. Ягоная мама — нявестка шчонаяца Нікіфара Чаркясовага...

Давёў яе ўнук Нікіфараў да тых ростаняў, паказаў, куды на Мокрава ісці. Добра, што спраўдзіла, бо не на тую дарогу ісці збіралася. На Кайшоўскую.

Першае, што заўважыў бы кожны вандроўнік, — велізарныя будынкі сучаснага свінакомплекса. Не туды яна глядзела. А на ўзгорак побач, дзе да сярэдзіны мінулага стагоддзя стаяў маёнтак пана Ждана. Дзе ж яшчэ фермы будаваць? Традыцыя, аднак... Усё тут даўно панішчана, быллём парасло. Толькі цагляны слуп не змаглі разбурыць. Адзіная варта прыгожага, багатага мінулага...

А што сама вёска Мокрава? Як усе тут, у гэтым краі, удалечыні ад вялікіх дарогаў і калгасных цэнтраў. Прагалы паміж рэдкімі хатамі, зарослыя асотам. І бязлюддзе. Угледзела на надворку дагледжанае хаты кабету яе веку, прывіталася. Абрадавалася, бо тая не толькі прыязна аддала ёй дабрыдзень, але да весніцаў падышла, спытала, куды ідзе. Гэта так нармальна, правільна — у апусцелай вёсцы да вандроўніка загаварыць, распытаць. Бо не проста ж так тут швэндаецца, справа ж нейкая прывяла. І пагаварылі, нагаварыліся дзве каляжанкі, выкладчыцы. Не ўсё ж ёй з кветкамі, дрэвамі, анямелымі хатамі размаўляць, самой і пытацца, і адказы ўгадваць. Гаспадыня — эканаміст, жыве ў Мінску, як і дачушка, што з сямейкай у роднай мамінай хаце часта бывае. Светла пазайздросціла: усе разам — маці, дачка, унукі...

Уяўляла мокраўскія могількі іншымі: змрочнымі, цёмнымі. Адно ж не. Светлыя, мо ад сонечнага дня, мо ад бярозаў, даволі дагледжаныя, з добраю агароджаю. Падзівілася на адну магілку. Навумчыкі Леанід Сямёнавіч і Феафанія Андрэеўна, што перажыла свайго мужа на васемнаццаць гадоў. Помнік — адзінае выключэнне з нязменнага правіла. Так, надпісы на беларускай мове. Ды яшчэ і вершаваная эпітафія. Цікава, хто тут беларусам застаўся? Ці дзеці, ці ўнукі, ці мо тэстамэнт бацькоўскі быў, каб на роднай мове напісалі?..

Дрэнна ведала валоцкіх, мокраўскіх людзей. Незнаёмыя з помнікаў пазіраюць. Адшукала магілы Клеманавых. А вось магілы няшчаснае Лёлі і яе сыночкаў не знайшла. Мо і яны зараслі? Хто іх даглядаць можа? Даўно ўжо і міласэрныя суседкі ў сваіх магілах ляжаць. Усё прыглядалася да зарослых дзікім кустоўем прагалаў: недзе тут яны ляжаць — Агата, Сымон, Сымон, Паўлюк, Раман... Верыла, ведаюць, бачаць са сваіх вышыняў, што прыйшла да іх. Ніколі і ніхто з шматлікіх спадчыннікаў амаль сто гадоў іх не праведваў. Сама толькі на схіле жыцця свайго шлях гэты прайшла.

Частка пятая.

Вяртанне. Шчонова

Пазнавала на дарозе свае сляды. Нескладана, бо адбіткі яе пантофлікаў, такіх зручных, мяккіх, былі адзіныя, скіраваныя ў Мокрава. Відаць, мала хто ходзіць пешкі ў гэтую маленькую вёску, дзе шматлюдныя толькі могількі.

Заўсёды больш любіла сам шлях, чым ягоную мэту. Нават на даўно вядомых дарогах, праз невялікі час прыкмячала нешта новае. Бачыла, як за некалькі гадзінаў падрос цень ад слупа і пакінутага, пахіленага гнязда на ім каля даўно пакінутае хаты. І сонца ўжо не так настойліва заглядвала ў закратаваныя вокны валоцкае крамы. Падумала: гэта ж калі пайсці па той вулцы валоцкай, да будынка, дзе школа маміна была, і які яшчэ ўсё стаіць, дайсці можна. І здымак яшчэ адзін з вучнямі з тых часоў захаваўся. Калісьці дойдзе абавязкова...

Яшчэ ўсё было гарача (а гарачыню яна любіла заўсёды), хораша (бо ішла яна па сваіх родных сцежках-дарожках). І самотна-самотна. Бо несамотнай яна магла б быць толькі тады, калі б побач была яе мама, якое ніколі ўжо побач не будзе, або яе дачка, якое тут ніколі побач не будзе...

Падышла да хаты цёці Фані Сцяпанавай. Замка на ганку нямашака. Толькі нейкай вярочынай клямка абматаная. Недалёка, значыць, гаспадыня адышла. Ды й недалёка: на высокай шчонаяўскай гары яна. З усім сваім родам, з бацькамі, сястрою, пляменнікамі. Пасядзела на лаўцы каля хаты. Згадала, як сядзела тут з гаспадыняю такім жа цёплым днём доўга-доўга. Больш за тры гадзіны. Усё Шчонова ўдоўж і ўпоперак абышлі ва ўспамінах. Упершыню пачула яна тады балесную гісторыю пра тое, чаго не было, ды ад чаго ўсё сваё жыццё невінаватая кабета пакутавала. А яна, Фаня Сцяпанова, у тую гісторыю ўмяшаная была. І таксама ні ў чым не вінаватая... Столькі болю ад таго перажыць не аднаму чалавеку давялося, што і зараз не можа яна пра тое напісаць.

Калі сыходзіла, згледзела на той бок дарогі Марыю Іванаўну, жонку Сашы Парасчынага, настаўніцу, яе каляжанку. Стаяла яна пры сваёй хаце, на кавеньку абাপіраючыся. Прыветна махнула да яе рукою, але падысці не асмелілася. І так занадта многа болю несла ў сабе. Пашкадавала пасля, што не падышла...

Першы прыпынак-адпачынак мела ў двары Фані Калеснікавай, заўсёды прыветнай да яе, добрай, працавітай, разумнай кабеты. Жыве яе хата, бо гучаць тут галасы сына, нявесткі, унука. Відаць, гаспадыня заслужыла ўрэшце-такі ў Неба спакою, столькі перажыўшы, адпакутаваўшы, што не на адно жыццё хапіла б. Панаракала Фаня, што, як і заўсёды, адмовілася госця-вандроўніца і ад кавы, і ад гарбаты. Бо не трэба ёй нічога. Бо птаха яна нябесная, для якой дзень у вандроўцы і без ежы перажыць лётка. Без каліва ў роце. Зрэшты, каліва мела: ажынамі частавалася, якіх зараз поўна нарасло. Хай не вельмі буйных, затое смак той самы, з дзяцінства. А самы дарагі пачастунак для яе — гэта цікавая згадка, слова трапнае і слова прыветнае. Згадалі Фаню Сцяпанаву, даведалася, што замок ёсць-такі, на дзвярах, што ў хату вядуць. А бульбу на сотках Федзькі Валадзенькавага, якія працавітая Таня Тунікава даглядае, учора ўсёй грамадою выкапалі. Валадзенька старога, слыннага гаспадара шчонаяўскага, шчыра пашкадавалі, бо цяжка было яму, самотнаму, апошнія гады дажываць. Ніяк з кароўкаю расстацца не мог. А сілаў трымаць таксама не меў. І пра тое, што Федзькі, сына ягонага, які ў Маскве жыве, ужо нямашака, даведалася. І шмат яшчэ пра што пачула. А тут і цётка Жэня Сымонішына падышла, бо пачула, што нехта гаворыць. Ад працы свае заўсёднае гаспадынька адарвалася, каб прысесці на хвіліну. Шчыра шкадуе яе госця, бо ж у веку такім паважаным, а ўсё ў клопатах. Ды, відаць, не можа жанчына жыць без працы, не ўмее і не хоча.

Вадзічкі калодзежнае напілася. І ножкі памыла, каб далей лёгка ісці было. Жывая вада ў яе Шчонова. І Шчонова яшчэ жыве. Дажывае...

Частка шостая.**Вяртанне. Хвалава-Райца**

Па дакументах Шчонава заканчваецца хатаю Косціка Чубкавага. Але чамусьці малая шчонаўка апошняю лічыла хату Мілкі Сымонішынай. Прыгожая сядзіба Хведара Чаркяса падавалася іншым, ужо не шчонаўскім светам. Мо таму і сённяя, праз паўсотню гадоў, ідучы па вузкай, заўсёды зацененай высокімі дрэвамі дарозе, глядзіць яна на ўсё яшчэ моцную, жывую хату на высокім узгорку, на колісь вельмі багаты, дагледжаны дбайным гаспадаром сад і адчувае тое ж, што і тады, у даўнім шчонаўскім маленстве. Здзіўленне, захапленне і нейкая непераказная трывожная радасць перапаўняюць яе. З правага боку сядзіба акаймавана елкамі. Тыя ж. Калісьці маладыя, пышныя, прысадзістыя, сённяя высозныя, велічныя. Ніколі блізка не падыходзіла да гэтае жывое мяжы між сядзібай Хведара і Колі Афіцэравага. І сённяя не падышла. Няхай гэты зялёны шыхт, стоячы высока, застаецца недасяжным і надалей захоўвае свае таямніцы.

Балюча глядзець на апусцелую Колеву хату. Балюча згадваць прыгожага, працавітага, добрага, разумнага гаспадара, бо так жахліва прыйшлося яму на схіле жыцця, што не вытрымаў... Памятаецца апошняя сустрэча з ім тут, у хаце, калі прыгадваў даўняе, шчонаўскае. Уразілі ягоныя вочы, дакладна такія, якімі былі ў яе бацькі ў апошнія гады: сінія-сінія, смутныя-смутныя, перапоўненыя слязамі, што праз усё жыццё стрымліваліся. І дачка Ліля тады была ў яго. Тады яшчэ была. Яе ранні раптоўны сыход прыспешыў трагедыю...

Як у жыцці наогул, так і на гэтым яе шляху: побач з балючым тое, што выклікае ўсмешку. Яшчэ не дайшла да Маковікавае хаты, а ўжо пачула голас цёткі Ліды. Ходзіць яна па высокай траве і склікае сваіх гадаванцаў, ад злыдняў-каршукоў бароніць. Развесяліла яе не назіранне за рухавым тупатам працавітае кабеты, а тое, што дакладна гэтую карціну бачыла яна тут роўна год таму. Быццам застыла жыццё, нічога не змянілася. Радасна, што мае яшчэ цётка Ліда сілы, што хата яе жыве. І што б ні здарылася там, у вялікім свеце, самы вялікі ейны клопат тут, пры яе птахам, пры яе хаце. Пастаяла ціха, не стала перашкаджаць, адрываць гаспадыню ад справы. У мінулым годзе была павіталася, загаварыла, спытала, ці не цяжка ёй з курамі валаводзіцца, на што цётка Ліда як адрэзала:

— А што ж мне сядзецца рукі склаўшы?!

То і дзякаваць Божаньку, што трымае кабету ў сіле, крые і ратуе яе ад няшчасцяў.

Сямёра дзетак выгадавала здаўна прыветная да яе Косцікава хата. Усе жывыя, здаровыя. З самым малодшым сустракаецца часам у Гародні, жывуць на адной вуліцы. Вось жа, прыветная гэта хата была да яе і таму, што гаспадыня цётка Соня Косцікава заўсёды хораша да яе мамы і да яе самое ставілася. І таму, што дачка Ніна была яе школьнаю сяброўкаю. Гэтым разам не было нікога каля іхняе хаты. Зараслі груды насупраць і дарога, што бегла па раўку між сядзібамі Косцікавых і Русаковых, з якое і пачыналася Хвалава. Пустка тут, дзе колісь хата стаяла. Згарэла. Даўно ўжо гэта было.

Парадавалася, згледзеўшы, што нежылую хату Анюты Апанасавай нехта рамантаваць пачаў. Ды так прыгожа, з густам памаляваная. Даведалася ад Ліды Батура-

вай, што Тамара, унучка Анюціна, парадкі наводзіць, будзе прыязджаць. І кветкамі прыгожымі каля хаты Фрыдрыкаў і Батуравых палюбавалася. І шчыра радая была сустрэцца з Лідаю, якая штолета ў бацькоўскай хаце жыве, пазнаёміцца з жонкаю Мішы Цярэшкавага. І да іхняе моцнае, прыгожае хаты падысці. Падзівіцца, як дбайна дагледжаны вялізны агарод, як кветкі вакол ажно буюць.

Калі падымалася на высокую гару па ўезджанай дарозе, пачуліся ёй знекуль, з вышыні, маладыя галасы. Прыроілася, няйначай. Падумала: «Нахадзілася, назгавалася, столькі людзей з даўняе далечы вярнула, вось і загучалі ёй галасы мінулага». Адно ж не! Як на гару ўзышла, угледзела тых, хто сёння жыццё яе Шчоनावу вяртае, хай сабе толькі на лета. Сядзелі яны пры самай дарозе, юныя дзяўчаты, хлопцы. Весела пра нешта гаварылі. Не паспела прывітаць гэтую моладзь, нашчадкаў яе аднавяскоўцаў, як унук Ліды першым сваё «здравствуйце» выгукнуў. Услых пажадала ім добрага вечара. А ў думках — каб заўсёды сюды вярталіся, каб не сціхалі тут маладыя галасы.

Ішла і аглядалася. На дарогу, якая да Шчонова, Хвалава вяла. Верыла, што неаднойчы яшчэ вернецца сюды, па гэтай дарозе пройдзе.

Калі ранкам з Райцы ішла, працавалі тут, на полі, трактары, салому ў вялізныя круглыя рулоны прасавалі. А зараз усё ўжо закончана было. Па ўсім полі вялізныя круглякі ляжалі. Пры адным гурток дзяцей згледзела. Райцаўскія дзеці тут сабе месца аблюбавалі. Змена тым, што над Хвалавам свае размовы вялі. Папрасіла дазволу сфатаграфавачь іх. Пасталі роўненька. Зусім ніякі, мёртвы, здымак атрымаўся. Адышлася, аглянулася. А яны так fajна, не пазіруючы, выглядаюць. То і пстрыкнула тэлефоннай камерай. Дазвол жа мела...

Сядала сонца. Не хавалася за хмары. Сведчыла гэтым, што заўтра, на Спаса, ізноў будзе гарачы дзень.

P. S. А за пантофлікі шчыра дзякую маёй райцаўскай каляжанцы Таісе Мухінай. Не прайшла б так лёгка той далёкі шлях, калі б не мела на нагах ейнага зручнага абутку.

Згадкі музыкі

Міхаіл Адамавіч Русак з сям'і знакамітых у нашым краі музыкаў. Бацька Адам Сідаравіч, брат Адам Адамавіч, стваральнік народнага хору ў Малюшычах, жыццё пражылі з музыкай, упрыгожваючы вясковыя бяседы прыгожым граннем. І старэйшы брат, і Міхаіл Адамавіч закончылі Гродзенскае музычнае вучылішча, усё жыццё выкладалі, перадавалі юным аматарам свае веды, шчодра дзяліліся ўменнем валодання музычнымі інструментамі. Згадкі музыкі пра мінулае прапаноўваючы чытачам «Новага замка».

Як мак зацвіў

У 50–60-я гады ў Шчоनावе было вельмі многа людзей. Моцных, працавітых жанчынаў, маладых дзяўчат. У брыгадзе шчоноваўскай было сто калгасніцаў, якія штодня на працу выходзілі. Усіх трэба было расставіць, арганізаваць. Няпростая брыгадзірава справа.

«Шчонаўцы выйшлі, як мак зацвіў», — пачула нядаўна ад музыкі Міхаіла Адамавіча Русака. Шыкоўнае параўнанне! Бо выходзілі кабеты сенаваць, лён рваць, дзялкі палоць у каляровых сукенках, у каляровых хустках. Як у айчынным паэтычным эпасе «Новая зямля»:

На луг другая коціць хваля:
Ідуць грабцы, жанкі, дзяўчата,
Убраны хораша, бы ў свята:
Чырвоны колер, белы — ўсякі,
Бы ў агародзе тыя макі...

Так міла было пачуць гэта параўнанне! Шмат што збярог вясковы музыка ў памяці пра мінулае. І пра маё Шчонава таксама. Шчыра яму за гэта ўдзячна!

«Вярні майго татку!..»

Незвычайны дар меў хлопчык з Дубровы Міша, сыноч Адама Русака. Сам не разумеў, адкуль тыя веды. Быццам нашэптаў нехта. Спытала неяк проста так, жартам, суседка:

- Калі мой... з вайны вернецца?
- У тую пятніцу.

Ніхто ўсур'ёз не ўспрыняў словы дзіцяці. А калі ў наступную пятніцу з'явіўся на парозе гаспадар, тады і згадалі малага прарока. І ўсе пыталіся. І ўсім адказваў. І не змыліўся. Ці ж не цуд!

А вяртанне бацькі свайго яны з маці ў Божанькі вымалілі. Калі забралі Адама, маці сказала малому:

- Будзем маліцца.

І пачала: «Ойча наш...», а пасля малітвы штораду хлопчык паўтараў:

- Божанька, вярні майго татку дадому!

Штодня, на каленкі стаўшы і ручкі малітоўна склаўшы, прасіў хлопчык як найвялікшае ласкі вяртання свайго таткі. Шчыра верыў, што не пакіне Божанька без увагі малітву іхнюю. І прычкалі. Вярнуўся бацька.

З таго часу ніколі не маліўся больш Міша Адамаў...

Пасля выправаў

У войска ў нашых мясцінах выпраўлялі ўсёю вёскаю. Стол накрывалі, танцы ладзілі. Музыку запрашалі.

Тым разам выправы былі на Коньдзеўцы. Позна *гулянё* закончылася. Адвозілі Мішу ў Дуброву Валодзя Харанджukoў, Валодзя Барэйкаў і Коля Трумар. Едуць на возе і бачаць: на дарозе, што на Рамейкі вяла, ляжыць ровар, а побач гаспадар п'яны спіць. Тутэйшы сельсаветкі начальнік. Ля яго патранташ валяецца. Такую карціну малюе Міхаіл Адамавіч: «Роўненько ляжыць. А сіні, як галош». Злазіць Валодзя Барэйкаў з воза, сядзе на сельсаветчыка і давай лупіць па твары. За ім і астатнія прыклаліся. Той нават не прачнуўся. Спалохаўся музыка, пачаў прасіць, каб пакінулі,

не чапалі, бо і да бяды нядоўга, падпітыя ж усе. Паслухаліся, ровар на воз паклалі і паехалі сваёю дарогаю.

Назаўтра ранкам, яшчэ ў ложку, чуе Міша, як увальваецца ў хату сельсаветчык і крычыць да маці:

— Цётко, дзе ваш бандыт?

— Які?..

— Што граў учора ў Шчонаве. Што ровар мой украў!

Спалохалася кабета: гэта ж бяда можа быць. *Начальство*. З сельсавета. Начальнікам **вус** (ваенна-ўліковага стала) быў той, пры пасадзе. Пры выкананні. А на яго напалі...

Запрычытала Адамавічыха:

— Даражэнькі! Ніхто не вінаваты! Ніхто ровара не краў! Едзь на Коньдзеўку, аддадуць хлопцы твой ровар. Забралі, каб схаваць, каб не ўкраў хто...

Гэта ж трэба: позна, цёмна было, і не бачыў, падавалася, ніхто, як маладыя хутаранцы расправу над чыноўнікам учынілі, куды з'ехалі, а з самага ранку ўжо ўсё вядома, ужо ўсё разблытана. І без тэлефонаў, інтэрнэту, а сувязь такая надзейная была...

Паехаў бы!...

Выбраўся неяк раненька Адам са сваім Мішам у Валокі. У сваякоў добра агуркі ўрадзілі. Якраз напярэдадні радыё ў нашых вёсках правялі, рэпрадуктары на слупах устанавілі.

Едуць Русакі на возе. А раніца летняя такая цёплая, такая прыгожая! Сонейка ўзыходзіць. Радасна на душы.

І тут з рэпрадуктара на ўсю ваколіцу песня палілася. Спачатку «Рабінушка». Пасля — «Зямля цалінная»... У самае сэрца юнака словы песні траплялі.

— Як жа спрацоўвала тая агітацыя! — дзівіцца сёння Міхаіл Адамавіч. — Падаецца, сеў бы ў цягнік і паехаў бы! На Цаліну!...

І ехалі! Русак з Хвалава, дачка Світкава, шмат хто пакідаў родныя мясціны, уцякаючы ад калгаснага пекла. Старэйшая дачка Ніна Русакова там нарадзілася. Хто вярнуўся, а хто і застаўся назаўсёды на той далёкай Цаліне.

Р. С. Я шчыра ўдзячна Міхаілу Адамавічу за тое, што вучыў маю дачку Сняжану ігры на баяне, укладваючы ў працу душу. А яшчэ за тое, што збярог у сваёй памяці і мяне, старшакласніцу Райцаўскай школы. Заняткі музыкай пачыналіся пасля абеду, калі заканчваліся ў школе. Пакуль заставаўся час, выкладчык любіў глядзець у акно, назіраць. Штодня бачыў ён, як выходзіла са школы дзяўчына. Ішла няспешна, ступала роўненька, высока трымаючы галаву. Пра нешта думала, пра штосьці марыла. Заўсёды адна...

нарадзілася 27 лютага 1960 года ў вёсцы Шчонова Карэліцкага раёна. Паэтка, прэзаік, літаратуразнаўца, кандыдат філалогіі. Скончыла Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (1981), аспірантуру Інстытута літаратуры НАН (1992). Працавала на пасадзе дацэнта кафедры беларускай літаратуры ГрДУ імя Я. Купалы (1992–2015). Аўтарка 300 літаратуразнаўчых артыкулаў і 12 кніг, сярод якіх «Іду па слядах: літаратуразнаўчыя артыкулы, эсэ» (1997), паэтычнага зборніка «Пярсцёнак» (1997), «Літаратурная Гарадзеншчына ў постацях і лёсах» (2010), «Наталля Арсеннева: Шлях да Беларусі» (2013), «Пра тое, што люблю: кніга прозы» (2016), «Шчонаяўскія абразкі: кніга прозы» (2017), «Белавежа: Постаці, Творы, героі» (2018), «Антанёва» (2020). Сяброўка Саюза беларускіх пісьменнікаў. Жыве ў Гродне.

СЯРГЕЙ ЧЫГРЫН

Родам з Зэльвеншчыны

Міхаіл Іоська

Упершыню пра знакамітага зэльвенца Міхаіла Іоську (1929–1986) я пачуў ад настаўніка Дзярэчынскай сярэдняй школы Зэльвенскага раёна Пятра Мікалаевіча Марціноўскага. Пятро Мікалаевіч добра быў з ім знаёмы, не раз гасціў у мінскай кватэры Міхаіла Іванавіча, а той бываў у Дзярэчыне, дзе яны разам смакавалі самаробнае віно, якое жартам называлі «Martini». Письменнік Міхась Скобла прыгадвае, калі ён ўпершыню наведаў мінскую кватэру Міхаіла Іванавіча разам з Пятром Марціноўскім, то добра запомніў шафы з кнігамі, сярод якіх стаялі і 200 тамоў сусветнай

літаратуры на рускай мове.

Пятро Мікалаевіч Марціноўскі паказваў мне кнігі Міхаіла Іоські з аўтографамі, распавядаў пра свайго земляка са светлай шчырасцю і цеплынёй. Дзве кнігі зэльвенца Іоські Пятро Марціноўскі падараваў мне на памяць. Зрэчас іх гартаю, чытаю, перачытваю. У 1976 годзе Міхаіл Іоська выдаў сваю кнігу на рускай мове «Николай Судиловский-Руссель». Праз год, у 1977 годзе, у Мінску выдаецца яго чарговае даследаванне — кніга «К. Маркс, Ф. Энгельс и революционная Белоруссия». Перавыданне гэтай кнігі пабачыла свет у 1985 годзе.

Пра што пісаў даследчык з Зэльвеншчыны амаль паўстагоддзя таму? А пісаў ён пра вялікага сына беларускага народа Мікалая Судзілоўскага-Руселя (1850–1930). Гэта было першае сур'ёзнае даследаванне пра беларуса, якога называлі грамадзянінам свету. Жыццё Мікалая Судзілоўскага (нарадзіўся ў Магілёве) падобна на незвычайны авантурны раман. Ён быў арганізатарам і ўдзельнікам некалькіх падпольных гурткоў ў Расіі. Ён «хадзіў у народ», на эміграцыі стаяў каля калыскі румынскага сацыялістычнага руху, працаваў у некалькіх заходнебеларускіх краінах, пабываў у Алжыры. Палову творчага жыцця правёў у краінах Далёкага Ўсходу і Ціхаакіянскага басейна. Ён жывіў у Расіі, у Жэневе і Парыжы, у Балгарыі, ЗША, на Філіпінах, у Японіі. А ў 1897 годзе ўрад Гавайскіх астравоў запрасіў Судзілоўскага папрацаваць лекарам на землях, якія здаваліся ў арэнду расійскім перасяленцам. І ён пагадзіўся. У час выбараў Судзілоўскага абралі сенатарам тэрыторыі Гаваі, а затым прэзідэнтам сената.

Мікалай Судзілоўскі-Русель быў не толькі грамадскім дзеячам, але і доктарам медыцынскіх навук, ён займаўся філасофіяй, сацыялогіяй, хіміяй, біялогіяй, энтамологіяй, аграрнаміяй, ведаў восем еўрапейскіх моў, а таксама кітайскую, японскую і канакскую. Пра ўсё гэта напісаў наш зямляк Міхаіл Іоська ў сваёй кнізе пра Судзілоў-

скага-Руселя. Ён шмат гадоў збіраў звесткі пра найвялікшага беларуса, выкарыстоўваў матэрыялы з асабістага архіва, якія раней нікому не былі вядомыя, даў шырокую аўтабіяграфію, паразважаў над філасофскімі поглядамі Судзілоўскага-Руселя.

Другая кніга «К. Маркс, Ф. Энгельс и революционная Белоруссия» пісалася нялёгка. Міхаіл Іоська ўпершыню сабраў выказванні К. Маркса і Ф. Энгельса пра Беларусь і пра беларускі народ, іх сувязі з грамадскімі дзеячамі Беларусі, галоўным чынам з рэвалюцыянерамі-эмігрантамі. Кніга ўяўляе сабой серыю гістарычных нарысаў, якія былі напісаны на аснове вывучэння і абагульнення ўжо змешчаных у навуковай літаратуры фактаў. Далучаны і новыя, невядомыя шырокаму колу чытачоў звесткі, узятыя з архіўных дакументаў ці са старонак кніг, часопісаў і газет, якія сталі бібліяграфічнай рэдкасцю.

Калі кніга Міхаіла Іоські была напісана, то ўзнікла сур'ёзная праблема з выданнем яе — дзяржава не хацела кнігу выдаваць. Вялікія чыноўнікі БССР не маглі паверыць у гістарычны факт палітычнай і грамадскай сувязі Карла Маркса і Фрыдрыха Энгельса з Беларуссю. Прыходзілася Міхаілу Іванавічу гэта даказваць у кабінетах вялікіх начальнікаў. І кніга была надрукавана ў Мінску ў выдавецтве Белдзяржуніверсітэта. А праз восем гадоў выдавецтва «Універсітэцкае» перавыдала гэтую кнігу, якую аўтар дапоўніў новымі матэрыяламі і фактамі.

А цяпер давайце вернемся да біяграфіі Міхаіла Іоські. Нарадзіўся Міхаіл Іванавіч 5 сакавіка 1929 года ў вёсцы Бародзічы на Зэльвеншчыне ў сялянскай сям'і. Вучыўся ў Бародзіцкай пачатковай школе, а потым у Зэльвенскай сярэдняй школе. Са школы цікавіўся кнігай, шмат чытаў, асабліва любіў гістарычныя творы. А калі скончыў школу, паехаў у Мінск і паступіў на філасофскі факультэт Белдзяржуніверсітэта. Падчас вучобы выкладчыкі і студэнты заўважылі ў Міхаіла інтэлектуальныя і арганізатарскія здольнасці. Юнак пачаў шукаць рамантыкі. І ў сярэдзіне 1950-х гадоў трапляе ва Ўзбекістан у горад Самарканд.

У Самаркандзе ён уладкаваўся на працу ў абласную газету «Ленінскі шлях». Працаваў спачатку літсупрацоўнікам, потым загадчыкам аддзела і затым — намеснікам рэдактара. Шмат піша, публікуе артыкулы не толькі ў абласной газеце, але і ў іншых выданнях.

У Самаркандзе Міхаіл Іоська адпрацаваў 6 гадоў. Вельмі хацелася на Бацькаўшчыну, каб часцей бываць дома ў родных Бародзічах. І ён вяртаецца дамоў у Беларусь. А ў 1963 годзе паступае вучыцца ў аспірантуру пры кафедры гісторыі філасофіі і логікі Белдзяржуніверсітэта. Пасля аспірантуры працуе на гэтай кафедры, абараняе кандыдацкую дысертацыю, выкладае ў Белдзяржуніверсітэце гісторыю замежнай філасофіі. А яшчэ ён рэдагуе газету «Беларускі ўніверсітэт».

Вельмі натхнёна і шмат Міхаіл Іоська працаваў у 1980-я гады. Ён шмат піша, друкуецца. Тады ён распачынае пісаць свае ўспаміны «Рэха памяці». Два тамы ўспамінаў на рускай мове цяпер захоўваюцца ў сваякоў Міхаіла Іванавіча — жонкі-мінчанкі і дачкі, якая жыве ў Санкт-Пецярбургу. Адзін асобнік мае пісьменнік Міхась Скобла. Ён плануе гэтыя ўспаміны перакласці на беларускую мову і выдаць асобнай кнігай. Асабліва цікава ўспамінае Іоська сваё маленства і школьныя гады на Зэльвеншчыне.

У 1984–1986 гадах Міхаіл Іоська працаваў у Мінскім інстытуце культуры. Ён часта бываў у рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва», дзе ў аддзеле крытыкі працаваў

наш зямляк пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік. Уладзімір Іванавіч прыгадвае: «Зрэдзьчас Міхаіл Іванавіч заходзіў да мяне ў рэдакцыю тыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Гэта быў невысокага росту чалавек, вельмі прыгожы, інтэлігентны і сімпатычны. Мы з ім шмат гутарылі, успаміналі Зэльвеншчыну і нашага настаўніка Голуба Аляксандра Міхайлавіча. Падчас вайны ў Бародзічах ён вучыў Міхаіла Іоську, а потым у 1970-х гадах у Зэльве вучыў мяне і паэта Уладзіміра Мазго. А ў чэрвені 1984 года Міхаіл Іванавіч прынёс мне сваю кнігу «Николай Судиловский-Руссель» з аўтографам: «Уладзіміру Іванавічу Ягоўдзіку, земляку і аднадумцу, на добрую памяць з найлепшымі пажаданнямі ад аўтара. Мінск, 20 чэрвеня 1984 года. Міхаіл Іоська».

Дзесьці ў другой палове 1970-х гадоў Міхаіл Іванавіч Іоська прыехаў у Зэльвенскую сярэднюю школу на сустрэчу выпускнікоў. Там яму стала дрэнна і ён трапіў у мясцовую бальніцу. Адночы адчыняюцца ў палату дзверы, і з букетам шыкоўных ружаў у руках уваходзіць у палату Ларыса Антонаўна Геніюш. Яна даведалася, што Міхаіл Іоська трапіў у бальніцу, таму хуценька прыйшла адведаць гісторыка і філосафа. Пра што яны гутарылі ў палаце, разважалі — невядома. Але гэты факт застаецца фактам. Пра яго распавядаў Уладзіміру Ягоўдзіку сам Міхаіл Іоська.

Гісторыка і філосафа з Зэльвеншчыны не стала 2 лютага 1986 года. Пахаваны ён у Мінску. Даўно пара гэта імя ўшанаваць у Бародзічах ці Зэльве хаця б мемарыяльнай шылдай.

Іван Сяргейчык

У апошнія гады жыцця з празаікам, паэтам, публіцыстам, сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў, воінам-інтэрнацыяналістам Іванам Сяргейчыкам (1949–2006) я сустракаўся даволі часта. Мы шчыра гутарылі не толькі пра літаратуру, пісьменнікаў, палітыку, а проста размаўлялі пра жыццё. Я заўважыў, што Іван Лук'янавіч стаў больш адкрытым для мяне, больш шчырым, ён хацеў гутарыць і гутарыць бясконца. Пры ім заўсёды быў стары савецкі дыпламат, дзе ляжалі яго кнігі, розныя паперы, запісы, дакументы. Усё, як кажуць, было пры ім.

Памятаю Івана Сяргейчыка яшчэ са школы. Яго прозвішча сустракаў на старонках зэльвенскай раённай газеты «Праца» і слонімскай раённай газеты «За перамогу камунізму» (Слоні́мскі веснік). Тут ён пачынаў друкавацца. А пісаць вершы пачаў яшчэ ў трэцім класе, калі вучыўся ў Пустаборскай пачатковай школе. А праз два гады ўжо ў 5-м класе Галынкаўскай сярэдняй школы аднойчы на ўроку беларускай мовы настаўніца Аляксандра Сцяпанаўна Цвікевіч убачыла лісток паперы, на якім быў напісаны верш «Ручэй». «Гэта яе заслуга, — прыгадваў Іван Лук'янавіч, — што я сёння пішу, што ўлюблены ў роднае слова, у родныя, блізкія і дарагія сэрцу краявіды».

Іван Сяргейчык нарадзіўся 17 жніўня 1949 года ў вёсцы Пустаборы Зэльвенскага раёна. Але ён чамусьці не любіў назвы сваёй роднай вёскі. Яму не падабалася казаць, што ён быў родам з Пустабораў. Слова «пусты» яму не падабалася. Таму ў

аўтабіяграфіях у яго па-рознаму і запісана месца нараджэння: і Пустаборы, і вёска Вострава. Ужо калі ён пасталеў, тады ён з усмешкай называў сваю родную вёску Пустаборы. Вучыўся ў Пустаборскай пачатковай і Галынкаўскай сярэдняй школах.

Іван Сяргейчык не меў вышэйшай адукацыі, а скончыў толькі Слонімскае прафесійна-тэхнічнае вучылішча. На гэты конт ён заўсёды казаў: «Універсітэцкіх навук не праходзіў, не было калі, да ўсяго трэба было даходзіць самому. Змалку хлеб свайм мазалём зарабляў. Стаў механізатарам. Працаваў у калгасе, на будоўлі дарог у Сярэдняй Азіі. А потым — войска». І сапраўды: з 1968 па 1990 гады служыў ў радах Савецкай Арміі. Выконваў інтэрнацыянальны абавязак у складзе абмежаванага кантынгенту савецкіх войск у Афганістане (1981–1983 і 1989 гады). Глядзеў смерці ў вочы, быў паранены. Узнагароджваўся ордэнам Чырвонай Зоркі і медалямі.

Першы верш на рускай мове «Перед революцией» Івана Сяргейчыка быў надрукаваны ў слонімскай раённай газеце «За перамогу камунізму» у 1972 годзе. Потым яго творы друкаваліся ў абласных і рэспубліканскіх перыядычных выданнях, раённых газетах «Слоніскі веснік», «Праца» (Зэльва), у калектыўных паэтычных зборніках і альманахах «Пад гукі паланэза», «Карані», «Галасы», «Золак над Шчарай», «Зоры над Зальвянкай», «Старонка» і ў іншых.

У бібліятэцы часопіса «Маладосць» за 1991 год выйшла першая кніжка прозы Івана Сяргейчыка, якая называлася «Горкі пыл Гіндукуша» (Афганскі дзённік). Пісаць пачаў Іван Лук'янавіч свой дзённік на самым пачатку «афганскай вайны», пра якую ў той час яшчэ мала хто і ведаў. У ім аўтар паспрабаваў асэнсаваць падзеі тых гадоў. Письменнік-«афганец» Іван Сяргейчык у Беларусі тады быў першы аўтар — удзельнік інтэрнацыянальнай вайны, не па выхадзе кнігі, а па часе яе напісання. Афганскі дзённік — гэта шчырая споведзь воіна-інтэрнацыяналіста, які двойчы пабываў на палітай крывёю зямлі.

Кнігу «Горкі пыл Гіндукуша» у 1991 годзе рэдагаваў пісьменнік Уладзімір Саламаха. «Кнігу тую, няпростую і балючую, рэдагаваў я, па-сутнасці равеснік аўтара, ужо маючы сёе-тое ў сваім літаратурным набытку, нямала чаго пабачыўшы і зведаўшы ў жыцці, але воляй лёсу адведзены ад удзелу ў вайне», — пісаў пісьменнік Уладзімір Саламаха. А прадмову да кнігі Уладзімір Саламаха папрасіў напісаць вайсковага журналіста, падпалкоўніка Васіля Зданюка. Васіль за ноч прачытаў рукапіс, а раніцай прынёс у рэдакцыю часопіса «Маладосць» сваё слова пра будучую кнігу.

У 1999 годзе Іван Сяргейчык напісаў вялікі артыкул «Несуцішны боль душы» і апублікаваў у Слонімскай раённай газеце. Гэты артыкул — развагі пра мінулую вайну ў Афганістане. Іван Сяргейчык шчыра казаў і пісаў, а таксама лічыў, што «кожны сумленны чалавек можа толькі падзякаваць «афганцам» за тое, што яны чэсна выканалі свой салдацкі абавязак і, вярнуўшыся да мірных будняў, вучаць моладзь любіць сваю Радзіму, свой народ. Вучаць быць патрыётамі, а не здраднікамі. Ніхто з нас не вінаваты ў той вайне, але пасля вяртання з яе нашы хлопцы неаднойчы паспыталі на сабе колкія і балючыя папрокі некаторых асобаў: «А я цябе туды не пасылаў...». У свой адрас я не чуў такога. А калі б пачуў, дык далібог сказаў бы: «А я цябе паслаў бы абавязкова...». Такія, звычайна, не вярталіся дамоў жывымі. У крайнім выпадку іх знаходзіла шалёная куля».

І з Іванам Сяргейчыкам і яго словамі я сёння пагаджаюся поўнасьцю. Мая светлая памяць і мой нізкі паклон усім, хто загінуў на афганскай зямлі. Сярод якіх былі і хлопцы з Зэльвеншчыны. Не вярнуліся дамоў з Афганістану Уладзімір Лях і Міхаіл Бабіла. Уладзіміру сёння было б толькі 58 гадоў, а Міхаілу — 62.

У 2006 годзе выйшла з друку яшчэ адна кніга Івана Сяргейчыка, якую аўтар прысьвяціў усім воінам-афганцам — зборнік аповесцяў і апавяданьняў «Без права на літасць». Вось да гэтай кнігі прадмову «Непадуладна часу» напісаў усё той жа Уладзімір Саламаха, які адзначыў, што наша літаратура павінна ўзяць разважанні Івана Сяргейчыка пра Афганістан і вайну у свой актыў, як высокамастацкія, надзвычай праўдзівыя, трагічныя і філасофскія... Так-так, творы, якія маюць філасофскую антываенную накіраванасць. І яны непадуладны часу.

Наогул, кнігі Івана Сяргейчыка — гэта яго абавязак перад памяццю пра тых, хто загінуў, перад мёртвымі і жывымі. Гэта яго і ягоных сяброў да сённяшніх дзён няцішны боль. Бацькоўскае і дзядоўскае пакаленні прайшлі агонь Другой сусветнай вайны. Пакаленне Івана Сяргейчыка — праз дзесяцігадовы афганскі агонь. Бацькоў і дзядоў пасля вайны Радзіма і грамадства сустракалі цяплом збалелых сэрцаў. А афганцаў сустракалі з недаверам, з пагардаю, як чужынцаў. Чаму так? Можа таму, што яны тады не перамаглі?..

Кнігі Івана Сяргейчыка, як ён сам лічыў, гэта яго задатак чытачам. Калі яны прымуць гэты задатак, дык ёсць спадзяванне думаць, што яны зразумелі іх, афганцаў, зразумелі іх душы. Таму што нельга выкрасліць з жыцця цэлае пакаленне. Без мінулага, як мы ведаем, няма будучыні. А страціць будучыню — гэта значыць знішчыць сябе. Думаю, Іване, што чытачы даўно тваё пакаленне зразумелі і разумеюць. Пакаленне, якое таксама было абпаленае вайной на чужой зямлі.

Пасля службы ў арміі Іван Сяргейчык жыў у Слоніме і працаваў у Слонімскай друкарні загадчыкам гаспадаркі, у рэдакцыі газеты «Слонімскі веснік», у Слонімскім цэнтры пазашкольнай навучальнай работы «Скарбніца», дзе кіраваў літаратурным гуртком.

У 2005 годзе Іван Сяргейчык выдаў зборнік аповедаў «Сцяжынка школьная мая...» пра адораных і таленавітых дзяцей Слонімскага раёна: пераможцы конкурсаў, спартыўных спаборніцтваў, раённых, абласных, рэспубліканскіх алімпіяд па вучэбных прадметах, юныя літаратары, спевакі, музыканты, танцоры. У малых літаратурных жанрах аўтар паспрабаваў раскрыць характары таленавітых падлеткаў, паказаць невымяральную ролю педагогаў у выхаванні моладзі. Гэта была толькі першая кніга, а ён планаваў пра здольных школьнікаў выдаць іх некалькі. А пасля падобныя кнігі напісаць і пра школьнікаў Зэльвеншчыны. На вялікі жаль, не паспеў.

Многія школьнікі ведалі Івана Лук'янавіча не толькі як таленавітага пісьменніка, але і як разумнага, спагадлівага чалавека, заўсёды гатовага дапамагчы, падзяліцца вопытам. Ён умеў натхніць дзяцей на творчасць, паверыць у свае сілы. Іван Лук'янавіч Сяргейчык неаднаразова бываў у школах горада, выступаў на ўрачыстых лінейках.

У 2002 годзе пісьменнік быў абраны кіраўніком Слонімскага літаратурнага аб'яднання імя Анатоля Іверса. Так ён здолеў аб'яднаць людзей сталага веку і творчую моладзь Слонімскага раёна, а таксама захаваць памяць пра паэта-земляка Анатоля

Іверса (1912–1999), надаўшы яго імя літаратурнаму аб’яднанню. Па ініцыятыве Івана Сяргейчыка выдадзены ў Слонімскай друкарні літаратурна-публіцыстычны зборнік членаў слонімскага літаб’яднання «Золак над Шчарай» (1994) і літаратурны альманах «Пад гукі паланэза» (2005), у якіх сабраны творы мясцовых літаратараў.

Паэтычныя радкі Івана Сяргейчыка друкаваліся і ў зборніку вершаў паэтаў Зэльвеншчыны «Зоры над Зальвянкай» (Слонім, 2008). У адным з вершаў ён напісаў:

Сам сабе я патрапіць ніяк не магу —
Не стасуюцца ява з жаданнем:
То ад лета у восень ашалела бягу,
То зіме прызначаю спатканне...

Сапраўды, гады бягуць хутка. Івана Сяргейчыка не стала ў чэрвені 2006 года. Здаецца ўчора з ім гутарыў, разважаў, смяяліся мы і жартавалі, а прайшло ўжо 14 гадоў.

Валянціна Ададурава

Пра таленавітую паэтку і настаўніцу Валянціну Ададураву (1941–1995) з вёскі Елка Зэльвенскага раёна сёння нагадвае толькі адзіны зборнічак яе вершаў «Глыбінка», які выйшаў з друку ў Слонімскай друкарні за год да смерці Валянціны Захараўны — у 1994 годзе.

Шмат гадоў чакала свой першы паэтычны зборнік гэтая сціпая і здольная жанчына. Жывучы ў глыбінцы, ёй цяжкавата было выдаць яго ў Мінску, дзе ў выдавецтвах па некалькі гадоў ляжалі рукапісы нават даволі масцітых літаратараў рэспублікі. Таму ёй, вясковай настаўніцы, адзінай радасцю і ўцехай было бачыць свае паэтычныя творы надрукаванымі ў раённай і абласной газетах ці часам у часопісах «Работніца і сялянка» і «Роднае слова». Адзін верш неяк трапіў і ў зборнік «Краю мой — Нёман» (Мн., 1986). Усё ж гэтыя клопаты былі для Валянціны Ададуравай менш істотнымі, бо галоўнае — жыло натхненне, пісаліся і пісаліся новыя вершы.

Нарадзілася паэтка ў 1941 годзе ў вёсцы Хадзьявічы Слонімскага раёна. Закончыла філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Жыла і працавала настаўніцай у вёсцы Елка на Зэльвеншчыне. Дарэчы, ад яе роднае вёска да Елкі нейкіх тры кіламетры. Па дарозе дамоў стаіць велічная і неўміручая Сынкваіцкая царква-крэпасць. Пра яе, як і пра вёскі Хадзьявічы і Елка, у паэткі таксама ёсць верш, а ў ім радкі:

Каторы век каштанаў свечкі
Цвітуць ля крапасной сцяны.
Што ж! Чалавек недаўгавечны,
А сцены — вунь стаяць яны.

Гэтую штраф я працытаваў з першага зборніка вершаў Валянціны Ададуравай «Глыбінка» (Слонім, фундатарам выдання было будаўніча-мантажнае прадпрыемства «Зэльваэнергабуд».

Любоў да роднай зямлі праходзіць праз усе вершы паэткі. Цэлая геаграфія Зэльвеншчыны і Слонімшчыны ў яе радках. Яны шчырыя і светлыя, як крыніцы. Адразу адчуваеш, што пісаліся гэтыя творы на адным дыханні. І пісаліся яны менавіта тады, калі пульсавала натхненне, калі на сэрцы і ў душы выпявалі радкі і прасіліся на паперу.

Вобразы вёскі і сваіх землякоў для паэткі Валянціны Ададуравай былі нібы глыток чыстай, гаючай вады, якая лечыць, супакойвае і жывіць, надае сілы і бадзёрасць. Яна сама прызнавалася, што «не шукае далёкага раю» і што «мне мілей беларускі родны кут», дзе

Хаты з крамяных смольных хваінак,
Вольхі за вёскай па груды ў вадзе.
Стукнеш у дзверы няўтульнай часцінай —
Сэрцам сагрэешся тут у людзей.

Чытаючы і перачытваючы сёння зборнік вершаў паэткі, звярнуў увагу на верш «Бацькаўшчына». У ім цэлы вянок беларускіх слоў на літару «б». Дзіву даешся, якія ўсё ж у нашай мове сакавітыя і прыгожыя словы. Вось, напрыклад, колькі іх у адным гэтым вершы: бацькаўшчына, бор, балота, блакіт, белы бусел, Беларусь, беззьян, бракун, брусніцы, бульба буяе, бурштынавыя бяргвенні, беларусы. Цэлы слоўнічак у адным вершы.

Даўно ўжо няма жывых бацькоў нашай зямлячкі, але ім у зборніку прысвечана шмат вершаў. Большасць з іх напісана на фальклорнай аснове, бо, відаць, праз народную песню глыбей перадаецца любоў да маці і бацькі ці проста помняцца тыя песні, якія яны спявалі:

Ой, у полі каліна,
Дый каліна завяла,
Без цябе, любы,
Без цябе, мілы,
Мая доля прапала...

Валянціна Ададурава ўсё жыццё працавала ў школе, усё жыццё была сярод дзяцей. Таму дзіўна было б, каб пра школу не пісалася вершаў. Праўда, большасць сённяшніх паэтаў пачыналі свой працоўны шлях настаўнікамі ў школах, а вось вершаў на гэтую тэму, на жаль, напісана зусім мала. У аўтаркі зборніка «Глыбінка» такія вершы ёсць, прычым добрыя вершы, якія так і просяцца на музыку:

Ах, сто дарог! Да пабачэння, школа!
Ах, сто дарог! Вы сніліся даўно!
Але чаму сягоння невясёла
Звініць той самы школьны наш званок!..

Ёсць у адзіным зборніку зэльвенскай паэткі і лірычна-іранічныя вершы. Чытаючы іх, адчуваеш, што ў беларускай глыбінцы таксама ўмеюць жартávaць і смяяцца. Па адных назвах можна здагадацца, аб чым яны. Вершы «У паліклініцы», «Жанчыне цяжка дагадзіць», «Дэфіцыт», «Мой воз і лёс» апавядаюць аб тым, на што «хварэюць» сёння вёска і райцэнтр.

Бясконца можна гаварыць пра першы паэтычны зборнік «Глыбінка» Валянціны Ададуравай. Яго ўзрушаны роздум аб тым, што ўбачана і перажыта, ён кранае на-поўненасцю радкоў і вобразнай мовай. Паэзіі аўтаркі ўласціва было напружанае су-дакрананне думкі і пачуцці, гранічная шчырасць у лірычным самавыяўленні. Ёсць, праўда, і вершы, якія з гадамі страцілі сваю актуальнасць, састарэлі, але «Глыбінка» паэткі атрымалася, як песня, а з песні слоў не выкінеш.

Калі зборнік з'явіўся на свет, я пісаў у 1995 годзе. Пісаў тады, каля яна жыла, і калі хутка яе не стала. Цяпер кожны раз, калі еду ў родную вёску паэткі Хадзявічы, а гэта і мая родная вёска на мяжы Слонімскага і Зэльвенскага раёнаў, мне прыгадваюцца яе цудоўныя шчырыя радкі:

Кутчак родны — Хадзявічы.
Да вас шляхі з усіх канцоў.
Ды незнаёмы, непрывычны
Мне твары юных хадзяўцоў.
Дадому ў госці... Крыўдна шчыра.
Ды птушкам быць не век ў гняздзе.
Хай будзе найцяплейшы вырай,
А сцежка зноў сюды вядзе.

Разам з гэтымі радкамі прыгадваецца і сама Валянціна Захараўна. Не так часта приходзілася з ёй сустракацца, бо жыла яна ў суседняй з Хадзявічамі Елцы, але такія сустрэчы былі. Найбольш яе цікавіла тое, аб чым я пішу. Яна пыталася заўсёды, што новае ў літаратуры, у нашай культуры. Была Валянціна Захараўна вельмі сціплай, адукаванай, інтэлігентнай, апантанай у жыцці жанчынай. Але лёс ёй не даў пажыць шмат, невылечная хвароба яе рана загнала ў магілу. Як Максім Багдановіч, так і наша зямлячка, пры жыцці паспела выдаць толькі адзіны зборнічак светлай паэзіі «Глыбінка». Па сваіх светаадчуваннях, светаразуменнях, манеры думаць і гаварыць Валянціна Ададурава была найперш вясковай, сялянскай паэткай. Яе любоў да роднага краю была настолькі магутнай, усеабдуманай, што, правёўшы дзяцінства, юнацтва ў вёсцы паэтка зрабіла яе галоўным героем у сваіх паэтычных радках.

Шмат сваіх вершаў паэтка прысвяціла зэльвенскім вёскам Шавулічы, Манцякі, Ялцуавічы, Елка, Крамяніца, родным краявідам і землякам. Яна любіла зэльвенскія вёскі і пісала ім вершы-гімны. Уся істота паэткі была ахоплена такой нястрымнай любоўю да маленькай радзімы, што нічога, апроч яе, яна проста не магла ўспрымаць. Вось асобныя радкі пра зэльвенскія вёскі.

Пра вёску Шавулічы:

Зарасла дзірваном брукаваная вуліца,
Што калісьці шумнай была.
Невялічкую вёску Шавулічы
Каты-немцы спалілі датла...

Пра вёску Манцякі:

Ах, Манцякі! Мне не з рукі
Часцей сюды заглядваць.

Але святочныя дзянькі
Сустрэчаў з вамі, сваякі,
Надоўга сэрцы радасць...

Пра вёску Ялуцавічы:

Ялуцавічы, вёска палявая!
Шафёр, крыху сціш машыны ход.
Расстання слёзы мглою наплываюць.
Ці знаеш, вёска, колькі пакідаю
Пражытых тут і памятных мне год?..

Пра вёску Елка:

Непадуладная ні на хвіліну
Напластаванню часу і падзей,
Ты расцвітаеш, Елка-Яліна,
Робішся з кожнай вясной маладзей...

Валянціну Ададураву вельмі хваляваў і лёс роднай зямлі, мовы і народа, прыгажосць беларускай прыроды, пытанні маралі і міру. Пра гэта яна таксама некалі пісала. Няўтольная прага любові да ўсяго блізкага, да гродзенскага краю, Бацькаўшчыны, шчырых і добрых людзей гучалі ў яе мілых, адкрытых паэтычных радках. Вельмі часта перачытваю яе «Глыбінку» — зборнічак жаночых пачуццяў, захапленняў, радасці, дзе хораша апета родная зямля, якая як магніт прыцягвала яе чулівае сэрца. Чытаю яе вершы сёння і адчуваю, што без Беларусі ёй не было б спакою, не было б натхнення і святасці. Паэзія, землякі і родная зэльвенская зямля яе лячылі, суцяшалі, а паэтка іх апявала ў сваіх вершах. Гэтыя вершы Валянціна Ададурава пакінула нам, як напамін пра яе, як наказ, як трэба любіць бацькоўскі кут, захапляцца ім, берагчы і шанаваць яго.

Баляслаў Сяўко

З заслужаным артыстам Рэспублікі Беларусь Баляславам Сяўко (1940–2002) я быў добра знаёмы. Мы сябравалі, сустрэкаліся на Зэльвеншчыне, якую ён любіў, успамінаючы сваё маленства і школьныя гады. Нават захавалася ў маім хатнім архіве некалькі ягоных лістоў, дзе ён адказваў на мае пытанні, пісаў пра свае новыя ролі. А былы рэдактар райгазеты «Праца» (Зэльва) Ірына Іосіфаўна Васілеўка неяк прызналася, што Баляслаў Іванавіч яе сваяк.

Нарадзіўся Баляслаў Сяўко ў 1940 годзе ў вёсцы Міжэрычы Зэльвенскага раёна. 15 мая ў 2020-м годзе яму споўнілася б 80. Вучыўся ў мясцовай дзесяцігодцы, а на канікулах, як і ўсе ровеснікі, працаваў разам з бацькамі ў калгасе.

З усіх сваіх настаўнікаў з найбольшай удзячнасцю заўсёды ўспамінаў Іосіфа Адамавіча Жыдка — выкладчыка фізкультуры. Па характары надзвычай шчырага і доб-

разычлівага чалавека, які жыў клопатамі і інтарэсамі вучняў, усебакова дапамагаў ім загартоўваць не толькі цела, але і волю, вучыў перамагаць нават тады, калі для перамогі сіл, здавалася б, не засталося. Лыжныя кросы і маршы, шматлікія спаборніцтвы па лёгкай атлетыцы, валеболе і футболе, якія ён арганізоўваў, вучылі вясковых хлопчыкаў і дзяўчынак змагацца і перамагаць. Калі ж і прайграваць — то дастойна!

Цёпла пры жыцці распавядаў Баляслаў Іванавіч і пра былую загадчыцу Міжэрыцкага сельскага клуба Сцепаніду Лук'янаўну Трафімовіч, якая вельмі многа зрабіла для развіцця ў пасляваенныя гады мастацкай самадзейнасці на вёсцы. Тады і заўважыла яна здольнасці да мастацкага чытання ў Баляслава. А неяк аднойчы прапанавала юнаку прачытаць на чарговым канцэрце, а былі яны ў клубе частымі і збіралі вялікую аўдыторыю, «Дзяліцьбу» Якуба Коласа. «Быццам прадчула, што праз некаторы час буду працаваць у тэатры, які носіць імя Якуба Коласа», — казаў, усміхаючыся, Баляслаў Іванавіч...

У Беларускай тэатральна-мастацкай інстытут вясковы хлопец паступіў адразу. Скончыў вучобу ў 1965 годзе. Вучыўся ў педагога, прафесара, народнага артыста Беларусі Дзмітрыя Арлова. Пасля атрымання дыплама ён і параіў Баляславу Сяўко ехаць працаваць у Другі Беларускі тэатр у Віцебск (цяпер гэта Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа ў Віцебску). Ён паслухаў прафесара і паехаў у Віцебск. І там артыст усё жыццё працаваў, іграў разнастайныя ролі ў тэатры і кіно, куды запрашалі. Працаваў да самай сваёй нечаканай смерці.

— Прафесія акцёра, — разважаў пры жыцці Баляслаў Іванавіч, — самая залежная. Залежыш ад драматурга, бо чакаеш, каб ён напісаў для цябе добрую п'есу. Чакаеш ад рэжысёра, каб ён даў магчымасць сыграць ролю, якая б табе спадабалася, убачыў цябе і ад многіх іншых.

Ролі ў тэатры і ў кіно

Працуючы ў тэатры, акцёр Баляслаў Сяўко выканаў дзясяткі драматычных і характарных роляў. Вострае адчуванне жанру, выразнасць адзінай пазіцыі, драматызм, пластычнасць і экспрэсія, глыбокае пранікненне ў псіхалогію сваіх герояў вызначалі многія работы акцёра. Заслужаны поспех да Баляслава Сяўко прыйшоў пасля выканання роляў Юркі, Валодзькі і сына ў камедыях Андрэя Макаёнка «Таблетку пад язык», «Трыбунал», «Зацюканы апостал», а таксама ў п'есах «Скорыя цягнікі» А. Паповай (роля Сярожы), «Апошняя інстанцыя» М. Матукоўскага (роля Дзімкі).

Жыццёва праўдзівыя, псіхалагічна дакладныя, эмацыянальна насычаныя вобразы стварыў наш зямляк і ў класічнай, і ў сучаснай драматургіі. Гэта — Алёша («Прыніжаныя і зняволеныя» паводле Ф. Дастаеўскага), Гатыньш («Ветрык, вей!» Я. Райніса), Сільвія («Слуга двух гаспадароў» К. Гальдоні), Аўгуст Фіш («Аз і Ферт» П. Фёдарова), Іван Акімавіч («Вясёлы дзянёк» В. Пакроўскага) і многія іншыя.

Баляслаў Сяўко быў вядомы і як кінаакцёр. Ён зняўся ў фільме «Малады дубок» паводле апавядання Якуба Коласа, дзе сыграў ролю Максіма. Гледачы добра памятаюць і шматсерыйны фільм «Дзяржаўная граніца». У гэтым фільме акцёр сыграў ролю паляка Стапіньскага.

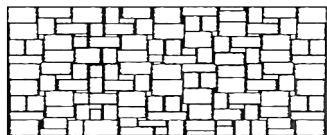
Захапленні

У вольны ад тэатра і кіно час Баляслаў Іванавіч спяшаўся ў другі тэатр — пантамімы «Мім», які ён арганізаваў сярод дзяцей у Віцебску яшчэ ў 1969 годзе. Праўда, за ўвесь час яму, як рэжысёру, так і не давялося прайсці стажыроўку, павучыцца гэтаму складанаму жанру, які ўслаўляе пластыку чалавечага цела і душы. Між тым поспехі тэатра былі відавочныя: яму ў 1982 годзе прысвоілі званне народнага. У сваім рэпертуары «Мім» налічваў больш за 50 пастановак, аўтарам якіх з'яўляецца сам кіраўнік. Сярод іх «Мы — не рабы», «Век жыві — век вучыся», «Рыцар», «На арэне цырка» і многія іншыя. На 12-м і 13-м Міжнародных фестывалях пантамімы ў горадзе Брно (Чэхія) калектыў нашага земляка займаў першыя месцы ў намінацыях сола, дуэт і трыо ў групавым выступленні з кароткай праграмай.

Аднойчы Баляслаў Іванавіч наведаў у Маскве, на Арбаце, выстаўку народнай творчасці, на якой дэманстраваліся вырабы з дрэва, саломкі. Вялікае ўражанне зрабіла гэтая выстаўка на яго. З таго часу ён сам пачаў захапляцца падзелкамі з дрэва: у яго калекцыі сабралася шмат цікавых і арыгінальных вырабаў. У іх — часцінка мастацкага бачання свету, любоў да прыгожага на зямлі. А таксама — шчодрасць і дабрыня душы самога акцёра.

Многае можна было расказаць пра гэтага таленавітага і цікавага чалавека, які больш за ўсё баяўся быць толькі адной фарбай у тэатры і ў жыцці, а хацеў застацца разнапланавым і шматколерным. Для гэтага ён умеў назіраць і назапашваць у душы назіранні. Ён упарта працаваў і заўсёды верыў у вялікую сілу мастацтва. А натхненне яму да працы давалі жонка — урач Святлана Мікалаеўна і і дзве дачкі Марыя і Вольга.

У лютым 2002 года за заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва і высокае выканаўчае майстэрства заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Баляслаў Сяўко быў узнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны. На вялікі жаль, лёс яму адмераў толькі 62 гады жыцця.

I N MEMORIA

*Да 75-годдзя з дня народзін Юркі Голуба
(20.10.1947–12.10.2020)*

АЛЯКСЕЙ ПЯТКЕВІЧ

Наш Юрка Голуб

Даўно яго ведаў і, здаецца, няблага ведаў. А як з’явілася патрэба напісаць, чамусьці не атрымліваецца... Няма асабліва за што зачапіцца. Быў ён з тых рэдкіх натур, у якіх у жыцці ўсё ішло роўна. Выдатны паэт, харошы чалавек, неканфліктны, сціплы і спакойны. Любіў, праўда, выпіць чарку. Але хто з літаратурнай браціі не грашыў гэтым? Пытанне рытарычнае. Быў кампанейскім, рухавым, лёгкім на пад’ём. У гаворцы ўмеў падкінуць трапнае слоўца, згадаць нейкую бывальшчыну з пісьменніцкага жыцця, не абмінаючы тут рэальных персанажаў. Найбольш Антона Бялевіча і Піліпа Пестрака. Усе яго любілі. І літаратурная форма яго пісьменніцкага імя — «Юрка Голуб» — сталася звычайнай, побытавай, бо вельмі пасавала да яго аблічча.

У 1970 годзе скончыў філфак Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і стаў працаваць на Гродзенскай абласной студыі тэлебачання. Недзе ў гэты ж час пачала тут выходзіць і мая аўтарская перадача пра новыя кнігі — «Кнігарня». Трапіўшы на новую для мяне творчую пляцоўку, я стаў уважліва прыглядацца да супрацоўнікаў і адразу ж выдзеліў Ю. Голуба. Гэты малады хлопец прыкметна набываў аўтарытэт. Усё, што ён тут ні рабіў, было цікавым. Вядома, таленавіты паэт. Тэмпераментны, метафарычна яркі, са свежым рамантычным успрыманнем жыцця, ён і на тэлеэкране ўмеў знаходзіць нечаканыя вобразны рад. Перадачы яго добра глядзеліся, асабліва «Гродзеншчына літаратурная». Гаварыў, бывала: «Трэба хоць крыху ўцягваць тэлегледача ў гульню». Зрэшты, і ў рэальным жыцці Ю. Голуб умеў ствараць гульнявыя сітуацыі.

Летам 1976 года шырока адзначалася 100-годдзе Цёткі. З Мінска напярэдадні выправіўся ўмяшчальны «рафік» з пісьменнікамі. Помню Івана Шамякіна, Міколу Аўрамчыка, Казіміра Камейшу... Па дарозе прыпыніліся ў Гродне, каб запрасіць каго з мясцовых. Падахвоцілася Данута Бічэль, якая ўзяла з сабой мужа Эрыка, я ўзяў дачку-студэнтку Марыну, Юрка Голуб адзін далучыўся да нас.

Шматлюднае свята ў гонар Цёткі завяршылася банкетам у прасторнай зале шчучынскага рэстарана. Мы з дачкой сядзелі за столікам з Лідзіяй Арабей і Юркам Голубам. Я казаў дачцэ, што яе маці падобная да Л. Арабей. Лідзія Львоўна задаволена ўсміхалася, дачка далікатна адхіляла гэтую версію. Ю. Голуб выдаваў нейкі жарт на

гэты конт, і застолле ішло сваім ходам. Пад канец на нашым сталe засталася неадкрытая бутэлька 40-градуснай. Голуб з гэтай нагоды стаў нецярпліва рэфлексаваць і ўцягваць нас усіх у акцыю «умыкання» неспажытага прадукту. Мы ўсе дружна запра-тэставалі: маўляў, гэта неэтычна. Голуб не згадзіўся, спасылаючыся на азартна-прыгодніцкі характар акцыі як галоўны яе чыннік. Затым бачу: мая Марына, захапіўшыся інтрыгай, перакінулася на бок Голуба. І не паспеў я азірнуцца навокал, як бутэлька знікла са стала. У дачкі была з сабой цёплая кофта, якую яна ўзяла з дому на ўсякі выпадак. У гэтую кофту і перамясціўся прадмет са стала. Калі ўсе ўжо разыходзіліся, я папрасіў Ю. Голуба прыйсці з жонкай заўтра да нас: трэба ж сумесна рэалізаваць так арыгінальна здабыты напой. Назаўтра быў, здаецца, выхадны, мая гаспадыня падрыхтавала штосьці смачнае на стол. Ю. Голуб прыйшоў у прызначаны час. Але адзін, без жонкі. Мы ўсе выказалі шкадаванне. Голуб жа, вінавата ўсміхаючыся, даводзіў, што прыход з жонкай у чужую хату — гэта парадны візіт з адпаведнымі законамі жанру, якога ён пазбягаў.

Я разумеў, што ўсё гэта — ад празмернай Юркавай сціпласці, якая, між іншым, мела свае вытокі ў нашай традыцыйнай народнай культуры. Я не бачыў Ю. Голуба з жонкай у нейкіх публічных месцах, нават на вуліцы. Адночы, праўда, мы сустрэліся ў гарадскім аўтобусе, і ён нас пазнаёміў.

Адзін ён прыходзіў і на нашыя гродзенскія літаратурныя тусоўкі. Яны даўно ў нас склаліся і мелі нават пэўную ўстойлівасць. Збіраліся невялікім гродзенскім гуртам з нагоды з'яўлення ў горадзе нейкай літаратурнай асобы ці проста з выпадковай прычыны. Сыходзіліся, як правіла, на кватэры Дануты Бічэль, якая на скорую руку нешта лёгкае збірала на стол. Васіль Быкаў прыходзіў часам з жонкай. Часам і я прыводзіў жонку. Была хатняя сяброўская атмасфера. Шмат гаварылі, спрачаліся. Ю. Голуб не любіў выстаўляцца, але слова яго было заўсёды да месца. Не абыходзілася без яго згадак-сцэнак з пісьменніцкага жыцця, дзе рэальнасць, напэўна, перапляталася з домыслам.

Мы ўсе вельмі цанілі яго як паэта. Ён заўсёды, пачынаючы з першага зборніка вершаў «Гром на зялёнае голле» (1969), захапляў глыбінёй і складанасцю лірычнага пачуцця, эфектнасцю эстэтычнага збліжэння з'яў і прадметаў, дзівоснасцю мастацкай фантазіі. Ён стварыў сваю ўласную паэтыку лірычнага верша, у якой суладна працавалі прадметныя дэталі, іх эмацыянальнае асвятленне, непаўторны рытміка-інтанацыйны лад, паэтычная інструментоўка.

У апошнія гады любіў ранкавыя праходкі ў Пышкі. Тут адзін на адзін з лесам і Нёманам адкрываў для сябе зноў і зноў свой свет жыцця і прыносіў дадому свежую нізку вершаў. Яна заўсёды ўзбагачала старонкі нашага альманаха «Новы замак».

Меў талент шчыра цешыцца чужой творчай удачай. Помню, як аднойчы зайшоў, каб падзяліцца радасцю адкрыцця: Янка Трацяк нечакана надрукаваў зусім спелыя, лірычна паўнакроўныя вершы. Дагэтуль жа былі толькі гумарэскі ды пародыі. А як уразіў яго сваімі выдатнымі вершамі Мікола Канановіч у адной з чарговых падборак у «Новым замку»!

Вельмі многа зрабіў Ю. Голуб як складальнік «Літаратурных старонак» у «Гродзенскай праўдзе». Ён гэтую працу спраўна выконваў пасля В. Быкава, з канца 70-х гадоў і да 2005 года, калі «старонкі» сталіся ўжо апошнімі ў газеце. В. Быкаў казаў,

што справа гэта няўдзячная, забірае шмат часу. Ю. Голуб жа, знаю, любіў займацца маладымі, адбіраць іх творы для друку. Цэлую газетную паласу, бывала, займала такая старонка ў Ю. Голуба, і заўсёды тут сустракалася нейкае новае імя. А трэба ж было яшчэ зрабіць у газеце агляд тых твораў, якія не трапілі ў літстаронку, нешта ў іх прыкмеціць пазітыўнае, падтрымаць таго ці іншага аўтара. Каб сабраць сэння тэксты тых аглядаў, яны шмат бы казалі пра Ю. Голуба як выхавальніка маладых талентаў. І яшчэ. З 2004 года пачынае ён выпускаць на аснове «літаратурных старонак» мясцовы альманах-гадавік «Галасы» (вершы, проза, літаратурная крытыка, інтэрв'ю, эсэ). Выйшла 4 нумары. Гэта цікавыя сведчанні тагачаснага літаратурнага жыцця рэгіёну.

У нас з ім былі самыя прыязныя адносіны, і дзіўна было б, каб было інакш. Не абыходзіў мяне ніводнай з сваіх кніжак. Вось асобныя з яго аўтографы. На першым зборніку вершаў — «Паважанаму Аляксею Міхайлавічу Пяткевічу з вялікай радасцю і павагай. 31.10.1970». На кнізе «Дрэва навальніцы» — «Дарагому Аляксею Міхайлавічу, чалавеку, якіх мала. 5.07.73». На зборніку «Поруч з дажджом» — «Дарагому Аляксею Міхайлавічу Пяткевічу, неаддзельнаму ад крэўнага. 27.04.2001». На кніжцы «Багра» — «Дарагому Аляксею Міхайлавічу Пяткевічу — на добры лёс. 07.02.07». На зборніку «Краявід» — «Дарагому Аляксею Пяткевічу, чый голас і думкі шануе аўтар. 30.04.2017».

Пайшоў ён з жыцця пры загадкавых абставінах. Была трывожная восень 2020-га. Ён прапаў. Жонка заявіла ў росшук. Тэлефанавала мне, раілася, была ў разгубленасці. Яно і не дзіўна: тыдзень не маглі знайсці. А ён, аказваецца, ляжаў у бальніцы, быў у коме. Знайшоўся, як памёр. Казала жонка, што цела на баку было чорным ад сінякоў. Адкуль яны ўзяліся, тыя сінякі, ніхто не мог патлумачыць.

Адпывалі Юрку па-беларуску ў Барысаглебскай (Каложскай) царкве. Нягледзячы на каранавірус, людзей у храме было поўна. Ішоў доўгі, зацяжны дождж. Цяжка было разыходзіцца. Павезлі Юрку хаваць на яго радзіму, на Зэльвеншчыну.

Нам засталіся яго прыгожыя вершы.

ВАЛЯНЦІН ДУБАТОЎКА

Непаўторная музыка вершаў Юркі Голуба

Сярод вялікай кагорты гарадзенскіх паэтаў (у наяўнасці паэтычнага таленту якіх ніхто не сумняваецца) постаць Юркі Голуба як паэта заўсёды будзе стаяць асобна, а творчасць вылучацца, свяціцца Божай іскрай, якую нельга не заўважыць, не адчуць...

І наўрад ці знойдзецца такі крытык ад літаратуры, які паставіў бы пад сумніў дадзеную тэзу.

Вядома, што Юрка Голуб як добры літаратар пісаў і публіцыстыку, і прозу, але найперш ён лічыў сябе паэтам...

Давялося мне ў маладосці прысутнічаць пры цікавай інтэлектуальнай спрэчцы тады яшчэ маладых, а зараз вельмі вядомых у краіне музыкаў. Размова ішла пра знакамітых італьянскіх майстроў скрыпак. І вельмі запомніліся словы аднаго з іх: «Усе скрыпкі, якія зробленыя Амаці, Бергонцы, Панорма выдатныя, але скрыпкі Страдывары — гэта нешта іншае...». На пытанне апанента: «Чым жа яны не падобныя на іншыя скрыпкі?», той адказаў: «Сваім гучаннем, абсалютна адрозным ад іншых... Інструменты, голас скрыпак Антоні Страдывары, — Імператара, Авэ Марыі, Лэдзі Блант, — немагчыма зблытаць з інструментамі іншых майстроў... Скрыпкі Страдывары — непаўторныя!..».

Такая ж непадобная да паэзіі іншых творцаў і паэзія Юркі Голуба. Яна — такая ж непаўторная... І такая самабытнасць, і такі, непадобны на іншых, стыль напісання вершаў, ставіць Юрку Голуба ў шэрагі вялікіх паэтаў.

Нехта можа запырачыць, маўляў, хіба чалавек, які падвержаны слабасцям і хва-равітасці, можа быць выбітным паэтам?

Мае права так сумнявацца той, хто дрэнна ведаў Юрыя Уладзіміравіча як чалавека-творцу. Не кожны паэт з такой уважлівасцю, патрабавальнасцю і крытычнасцю падыходзіць да паэтычнага слова ў стварэнні сваіх вершаў, як гэта рабіў Юрка Голуб. Ён не дапускаў у сваёй творчасці ўхілаў, штучнасці, рыфмаплёцтва — усяго, што прыводзіць да невыразнасці, шэрасці, да паніжэння якасці твора...

На маю думку, прыйшоў у свет паэзіі Юрка Голуб трохі са спазненнем. Канец дваццатага стагоддзя... Ужо не ў гонары прыгожае слова, таленавітая метафара, або трапнае апісанне наваколля. У літаратуры пануе практыцызм, грубасць і яскравае прастатаслоўе думак. Разважанні над вечным і праблемамі чалавечай душы адыходзяць на другі план...

Але вось што здзіўна: аказваецца, што скрыпкі Антоніа Страдывары не тое што не запатрабаваныя сёння, а яны з цягам часу сталі павялічвацца ў кошце ў геаметрычнай прагрэсіі, хутчэй, чым золата і ўсялякія алмазы. Таму, што няма на свеце больш каштоўных рэчаў, чым тыя, якія створаныя творцам-геніем.

Так і вершы Юркі Голуба назаўсёды застануцца ў скарбонцы беларускай і сусветнай літаратуры як абсалютна непаўторныя і геніяльныя творы, і з часам усё больш і больш будуць запатрабаванымі.

РЫЧАРД БЯЛЯЧЫЦ
-----**Юрку Голубу**

Зразумела,
Смела,
Сімпатычна
Думаў, як калісьці каралі.
Пры сучаснай сувязі касмічнай
Знік з эфіру сябра на зямлі.

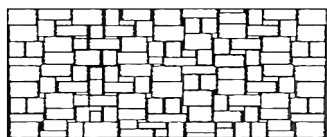
Клікалі ў застолле што ёсць духу,
Верылі дарожнаму агню.
Проста быў паэтам ён
І слухаў
Госпада Самога
Цішыню.

МІКОЛА КАНАНОВІЧ
-----**Балада паэта Юркі Голуба**

Юрка Голуб у Горне*
Лёг на вечны спачын.
Так радзіма агорне
Нас з усіх далячынь
Назаўсёды, навечна...

Кінуў вецер свой стрым.
Юрка Голуб сардэчна
І душэўна пражыў.

* Вёска Горна Зэльвенскага раёна — радзіма паэта.

С ПАДЧЫНА

ЮРКА ГОЛУБ

З РУКАПІСУ КНІГІ «АБЕРУЧ»*

Простая мова

Раса раскашуе. Рудзець
Загару маёва.
Выносяцца гукі з грудзей.
Простая мова.

У матчынай хусткі каснік —
Сусвету абнова.
Не схільная звону казны
Простая мова.

Будзіла будынкi бяды
Грымотна. Сурова.
Ахоўвала краю будан
Простая мова.

Патрапіў у пекла сатрап?
У жорсткія ловы.
Кавадла — радзіма сярпа.
Простая мова.

Дарэмна ламаў ураган
Вясёлку на дровы...
Зубры са стажком на рагах...
Простая мова.

Зракліся замовы ануч,
Дзе з шэптамi змова.
Зацятыя вусны на ключ.
Простая мова.

* Паэтычны зборнік «Аберуч» быў падрыхтаваны аўтарам да друку ў 2014 г.

Успомнім пра Жэню Янішчыц...

Успомнім, як вецер прыціх...
Дзе водгалас донна заблішча,
Не зможаш над прошчай прайсці...
Успомнім пра Жэню Янішчыц.

Барвовую нітку абрус
Збірае па белым навысціг.
Замерзлага сонца абруч.
Успомнім. Іначай — без выйсця.

Падымем з-пад споду лісты,
Што злеглі пад ляск лістапада.
Зарок не бывае пустым,
Бывае да долу дападным.

Чакайце! Таемны туман
Вунь Ясельду цягне за днішча.
Юнача, радок патрымай,
Нагледжаны Жэняй Янішчыц.

На покуць спагадных паэм
Палессе яна намаўляла.
Палессе было, як Эдэм:
Палесся заўсёды замала.

...Спыніліся: безліч маршчын
Не здольныя загадзя знішчыць.
Суро́ва абвестцы на чын:
Успомнім пра Жэню Янішчыц.

Успомнім пра схрон і адхон.
Забудзем адхоны наперад,
Дзе шыбы сусветных акон
Заклеены накрыв паперай.

Паслухай, юнача! Стаім,
Дзе кнігаўка бездані плішчыць.
Мы помныя шэптам сваім:
Успомнім пра Жэню Янішчыц.

Сінеча Васілька

Калі для вылету абрана,
Душа зрывалася з сілка,
У жыце водсветам не крамным
Сінеча йграла Васілька.

Вясковых показак абраннік,
Змагар,
асветнік
і ратай,
Ён быў жаданы братняй браме,
Дзе сэрца грэў і ратаваў.

На растаптаных раздарожжах,
У пушчы,
полымі,
турме
Яму сінеча наварожыць
Дашчэнтэ ў горы не счарнець.

На лёс апала слёз удосталь,
І ў кожнай—бездані пакут.
Але паэт і сум, і досціп
Прыводзіў зноў у любы кут.

Спрыялі раніца і вечар.
Вятры абмацвалі кішэнь.
Ды свет сінечаю адвечны
Быў для яго за ўсё вышэй.

Пасталі сосны бездакорна.
Пад імі часу злёг абоз,
Дзе васільковы ў сцежкі колер
І жытні колер у нябёс.

Не тых, хто схільны варажнечы,
Вунь клічуць любасных здалёк
І квет, заручаны сінечай,
І аднакрэўнік Васілёк.

Спроба вопыту

Выпадак становіцца лёсам,
А лёс у выпадках паграз.
Вунь круцяць кружэлку галосна,
А спеву нячутна якраз.

Надзея імкнецца ў прастору.
Прасторы ў цямніцы няма.
Таму і стаіць не ў гуморы
На дружэ стагоддзяў турма.

Не горнецца позірк загане:
Сягае балесны праз мур,
Туды, дзе пасталі на ганак
Апостал,
анёл
і амур.

Настаўнік адродзіцца ў вучні.
Угору не выб'ецца гвалт:
Запясці закручваць калючкай,
Закручваць легенды ў асфальт.

Асот расквяціла б аблуда...
Ды, мусіць, найлепей відаць
З карчмы паспалітаму люду
Паветра,
зямля
і вада.

Кон

«Памру, пазначана зімой...»
Калісь прарочыў рыфмы лёкай,
А потым вершы пад замок
І пасміхаецца з палёгкай.

Шпітальным цэрберам наздзіў,
На зайздрасць дробным дабрахотам
Куды начлегі сам вадзіў,
І зараз ірвануў з ахвотай.

ЛЯ летапіснага трысця
І патаемнага балота

Ён звездаў выраяў працяг,
Балады даўніх закалатаў.

...Чырвоны пыл ад мірскіх веж.
...Расу гальшанскага партала.
...На вейцы свету Белавеж.
...Пралеску з радасных праталін.

Прымеркаваны жыць наўсцяж,
Дзе небасхілы значыў золак,
Ён воблака пранёс, як сцяг,
Пад шапаценне зор і зёлак.

Дзівак няўсцешаны аднак,
Відаць, таму, што лёс на схіле?
Ды думка точыцца адна:
Жыццё не карацей за хвілю.

Паэт

Каб прышчапіць сябе, як след,
У садзе Слова—не спакусы,
Дык ён караскаўся ў сусвет
Уласным цешыцца прымусам.

Жадаў наперадзе спазнаць
Захмар'я зябкую валоку.
Ахвярна. Строга. Дапазна
Стаяла зорка перад вокам.

Ён пазбягаў з гайнёй сустрэч
І прызначаў з гаямі стрэчы,
Бо ведаў: дурню не пярэч,
Разумным можаш запырэчыць.

Са старадрэвіны вякоў
Лістота глуха адпадала.
Ён знаў: падобна навакол
Было, калі звялі шану на гала.

Не чуў апошняе трубы,
Што абвясціла позні почат.
Старонкі жарсці і журбы
Над ім, як воблакі, шапочуць.

Слізне маланка раптам
Расколінай на камень.
Не ведаюць пра страты
Дзяўчаты з юнакамі.

І з імі неба побач,
І вечаровы подых,
Відаць, з нямарнай спробай
Яднаць дзяцей прыроды.

Абдасць расіца жарам:
Адна з тутэйшых звычак.
Рыпіць пясок стажарны:
Нябіты чаравічак.

Завалена пад коптур
Руладамі гаёўка:
Мастак рабіць падкопы
Пад сэрцаў гай салоўка.

Атуліць рунь завея.
Не змеркне згадка ў часе.
Бо што яе заменіць?
Наўрад нуда чыясьці...

На кургане

У бездань падаў цень груганны
І нанач сонца замыкаў,
Каб дуб застаўся на кургане,
Бадай, апошнім з магікан.

Жарства апальвала падэшвы:
Пад сподам гневаўся вулкан.
І лёс нябёс сабой завершваць
Жадаў жытнёвы акіян.

Як ледавік на першапупак,
Сюды спаўзаў грувасткі змрок.
Курган раздзерці — шалапугаў
Аднекуль знесла назнарок.

Ды ён паўстаў, калі світала:
Апёкі. Подых. Знакі. Звыш.

Ды толькі дуба не хапала
Між ім і воблакам. Паміж!

Кургане, бачым: вечнасць долю
Тваю захутала ў шынель.
І дуба, што на подзвіг здольны,
Ізноў пакліча зашумець.

Рэквіем вяртання

І глянуў самотны вакол:
Скруціла душу невыносна.
Жахнуўся вандроўнік вякоў,
Бо сталіся попелам сосны.

А жыта разбурыў куколь.
Згубіла святыня ікону.
Патрапіў прадвеснік на кол —
Гісторыі жудасны коннік.

Пажару ахварны паўлін
Не хоча ў нябыт дабірацца.
І баль выпраўляе палын,
Палеглых заведамы здрайца.

Не кліча прышэльца здалёк
Тутэйшых мясцін Пенелопа.
І шапка спаўзае далоў,
І сыплюцца слёзы, як попел.

Рэтра

Павуцінне. Альбом.
Варта вочы працерці:
І адразу — аблом —
Наступае бяссмерце.

Урокі

Натоўпу «з'ехала страх»,
Калі штыкамі збліз гразілі.
Хапаў каменне нарасхват
І драў і глотку, і грудзіну.

Таптала распач тратуар,
Дзе сцяг абвуглены зацяўся.
І крыжавала жахам твар,
А шкло хрумсцела пад абцасам.

Не стане здзек правадыром,
Не будзе ласкаю пагарда.
А час, абліччам не здароў,
Злавесна бліскае кукардай.

Заве да бунту недарод,
А бунт ахвочы біць — не ладзіць.
Найлепш хавацца за народ,
Калі бярэ народ уладу.

На скрыжаванні злых эпох
Стаяла помнікам дубіна,
І хілы кланяўся, як мог,
Каб, Бог бароніць, не дабіла.

І пастулатаў справавод,
І дырыжор усіх граматык
Вучылі паству з году ў год
На мове шаблі і гарматы.

Паўстала памяць на дыбы.
Трашчыць зняверу мост гарбаты.
Зямлю бароняць не дубы —
Пад імі злеглыя салдаты.

У малалецтва ў ружах дні,
Над дзецьмі гіцаль не галёкаў.
Яшчэ з-за парты не відны
Іх белалобья галоўкі.

Жураўліная аповесць

Сшытак неба. Пішуць журавы
Падарожнай велічы аповесць.
Ападае шапка з галавы,
Што з зямлі трымае з імі повязь.

Трубіць бор пакінутым — на збор:
Не шкадуе выдыху і рога.
Нават той, хто выдумкаю скор,
Не ўяўляе вынік эпілога.

А на крэсках кніжак і дарог
Можа непрадбачнае стацца.
Далібог, звысоку бачыць Бог:
Кніжнікі і птушкі пры сваяцтве.

Дый аповесць крэмзаюць вятры,
Скарачаюць вернікаў палёту.
Капаюць на капішча вітрын
Перыйкі-старонкі з пераплётаў.

Землятрус закасваў рукавы:
Быць сутычцы, мабыць, неўзабаве.
Пішацца аповесць. Журавы
Не належаць да чужой забавы.

З'яўленне дня

Пазбавіў Збаўца ад пакут,
І вечка зачыніла жытку.
А каляндарных фішак жмут
Суровай ніткаю прашыты.

На неба хутар пазіраў,
Хтось зоры выцінаў зубілам:
І вызвалялася зара
З крутых абдымкаў небасхілу.

У травах нехта гергетаў,
Каб неадчэпна свет вярэдзіць,
Ды знікла лёсу гарката
З душы і цела папярэдне.

На схілах помнае гары
Спынілі шэсце цені змроку,
Цяпер там золатам гарыць
Каплічкі зніч навідавоку.

З'явіўся дзень акі прамень.
Зязюля шчодро закувала.
А там, дзе безліч перамен,
Гуло чырвонае кавадла.

Вакзал

Расклады руху цягнікоў
Аднойчы страцілі харызму.
І шлях, пастаўлены на кон,
Здаваўся трызным і прыблізным.

А брукаванку на Парнас
Дарэшты хціўцы расцягнулі:
Невыпадкова там заграз
Знаёмец з квартай да цыбулі.

На схіле вечнае гары,
Куды майстроў звялі анёлы,
Чакалі хабар ліхвяры —
Не ім прысвечаны шумёлы.

Маўчаць сугучна сад і стод.
Дуду гейнала песціць Кракаў.
Дарма пыхліва часу код
Спрабуе вызначыць аракул.

Ці не паддасца ціску дух?
Слабак ці варты патурання?
Ды залачоны сонца круг
Сябе нястомна паўтарае.

Адвольнае аб колах

Варушыць губамі дождж —
Пагодзе — ніякі здрайца.
Дажджу непадлеглы «додж»:
На «доджы» вайне здарацца.

...знаўца забытых меж...
...творца скразных барознаў...

Трактар! Яму найперш
Выльецца помнік з бронзы.

...заручанае рулём...
...аблашчана кола полем...
...не скрадзенае над раллэй...
(Па водгуках «Інтэрпола»).

...узніклі зусім няўзнак
Былога калгаса колы.
На колах сядзіць вазак,
З табою аднакі кольвек.

...драбіны, дзе сноп у сноп...
Ды зіркае слоўнік коса:
Спыніся, мілосны! Стоп!
Не колы — а ўсё ж! — калёсы.

...заўвагу здаю ў набор..
Кіруе народ на колах
Туды, дзе ў званых сабор,
Дзе ў квет увабрана школа.

...прымроіўся млын: завоз...
З гняздом развітаўся жораў.
Схапіўся ячмень за вось.
На кола падобны жорны.

...раскручваўся з-пад калёс
Пыл пад наглядам глогу.
А рух пераняў, нябось,
Круглы, як кола, глобус.

...прываблівае аспект
(Магчыма, не ўсім вядомы):
Каб вынайсці веласіпед,
Звярнуўся да кола ното.

Мазаіка з вакна

...а падалося: уваскрос,
Каб да абсягу прычыніцца.
А тут, прамоклая наскрозь,
Вітае сонца аканіца.

..у квет ступіў камлісты сад,
Квачом пабелены па пояс.
(Нібы зайшоў на новы сайт,
Калі шукаць з сучасным павязь.)

...шпакі шліфуюць пёркі ў рад:
Аблюбавалі доўгі провад..
А хто пустой шпакоўні рад,
Калі прымерзне на Пакровы?

...згінае шыю журавель
 (Ён цудам выжыў. Дажывае...)
 І быдла з раніцы раве:
 Калі раве — дык плоць жывая.

...ахвяру сочыць дрэмны кот —
 Сабакі невыносны вораг.
 Калі было б наадварот,
 Дык хто застаўся б у фаворы?

...спыніўся нанач грузавік,
 Гразёй заляпаны па кузаў.
 Прылашчыць шапку поўні
 цвік
 На вушаку нябеснай кузні.

...збіраць даніну выйдзе змрок:
 Абдымкі вольніцы пазычыць.
 Іржавы вечнасці замок
 Не замыкаецца па звычцы.

Трыпціх машыны часу

1

*Машына часу. Пылу шлейф.
 Каго насустрач Бог пашле?*

Назад вяртанне, як абрад.
 Вандроўку прытуляе бард.

Таполі ў неба. Дзень у дзень.
 А вілы пішуць па вадзе.

А дзесьь грымотны каляндар
 Лісткі шпурляе свету ў твар.

У храпы свішчуць караблі.
 Ліхвар адсочвае рублі.

У крамах лахманы аб'яў.
 Вунь малалетку хрыч абняў.

Анёлы мацаюць пляцак.
 Вакзал чыгунку заляйцаў.

Музей разбураны нашчэнт.
 Мярзотнік. Марнатраўца. Мент.

Ахвярам помнік. Надпіс знік.
Вяшчун надточвае язык.

І бруд, як верхавода —спрэс.
У гвалту псеўданім — прагрэс.

У мазгаўні кагал гудзе.
Нягода. Згода. І гэ дэ.

2

Машына часу. Запавет.

Юнак шапкуе і пяе.

Паводкай зносіць кодлы крыг
Пад пераможны крэкт і крык.

Світае ранішні вітраж.
На пчольніку кішыць кірмаш.

У бронзе гронаў вінаград.
Любові салавейка рад.

Маланак скрыжаваны свіст.
Аркестр. Аракул. Альтруіст.

У слоўніку згубіўся «скон».
У канюшыне дзёрзкі конь.

Між шыбаў танчыць матылёк.
Вар'ят! Знайшоў у фрэсце клёк?

Ага! Збывае сны нябыт,
Няўжо каб нанавя набыць?

Аднак, вітае свет юнак.
Аднак...

3

Машына часу. Гэй! Дамой!

І капляюх ляціць далоў.

У водсветах бяроз і рос
Шляхі кладуцца навырост.

Заціснуты паміж эпох,
Палае свету зорны стог.

Як злодзей сквапны: бач, пірог —
Крадзецца старасць за парог.

Няўжо адхіліцца мілосць?
Няўжо ёй здрадзіў ягамосць?

Ды не! Туды, дзе дол сухі,
Вяселка лье дажджы ўнахіл.

Балюча месца абмінаць,
Дзе мае метрыку мана.

Дзе шкода. Звады. І праклён.
А здрада квапіцца на клон.

Ды па выбоінах аблок
Валоку хто з нас не валок?

Не ў нашым воку бервяно.
Краса. Абрысы. Дар. Віно.

Глядзі, зямляча! Наўздагон
Выходзіць сэрца з берагоў.

P. S.

Машына часу. Вобзем бразь!

Барозны. Беразняк. Абраз.

нарадзіўся 20 кастрычніка 1947 года ў вёсцы Горна Зэльвенскага раёна. Паэт, празаік, журналіст. У 1971 г. быў прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1970), працаваў на Гродзенскай студыі тэлебачання і ў абласной газеце «Гродзенская праўда». Паэт, перакладчык. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова. Старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюзу беларускіх пісьменнікаў (2005–2015). Аўтар больш 10 кніг паэзіі, сярод якіх «Гром на зялёнае голле» (1969), «Дрэва навальніцы» (1973), «Векапомнае поле» (1976), «Помню пра цябе» (1983), «У бары грыбы бяры» (1986), «Сын небасхілу» (1989), «Поруч з дажджом» (2001), «Зажураны камень. Трыялеты» (2002), «Брама зімы» (2004), «Багра» (2006), «Краявід» (2017). Памёр 12 кастрычніка 2020 года, пахаваны ў Гродна.

Паэт з Карэліцкае зямлі: слова пра сябра

Быў звычайны працоўны дзень. Абедзенны перапынак. Брыгада калгасных будаўнікоў бавіла час гульні ў карты ў вагоне-бытоўцы. Маю ўвагу прыцягнуў сярэдняга веку чалавек, які сядзеў на прыступках бытоўкі і чытаў газету «Наша Ніва». Падыходжу бліжэй, знаёмімся. Чытачом аказаўся будаўнік мясцовага калгаса «Маяк-Заполле» Яўген Краскоўскі з вёскі Краснае. У гутарцы высветлілася, што гэта наш чалавек: акрамя «Нашай Нівы», чытае «Народную волю», цікавіцца паэзіяй, гістарычнай літаратурай. «Ён яшчэ вершы піша», — выгукнуў нехта з адчыненых дзвярэй бытоўкі, пачуўшы нашу размову. «Крыху пішу», — сціпла пацвердзіў мой суразмоўца. На маю просьбу пазнаёміць са сваёю творчасцю даў згоду. Назаўтра прынес стос спісаных лістоў, сшыткаў, якія дастаў з-за халявы свайго керзавага бота.

З таго часу пачалося наша сяброўства, якое доўжылася да раптоўнай смерці Яўгена ў 2010 годзе. Ён прымаў удзел ва ўсіх нашых грамадскіх справах, сустрэчах, якіх у тыя часы ладзілася багата.

Яўген цікавіўся радаводам, паведаміў мне, што ягоныя продкі па бацькоўскай лініі належалі да шляхецкага роду, што меў герб «Корвін». Адсюль і ягоны псеўданім — Яўген Корвін. У іхнім родзе былі асобы, што імкнуліся да навукі, асветы. Бабуля ў свой час навучалася ў Інстытуце шляхетных дзяўчат. Шчырымі беларускімі патрыётамі былі ягоны дзядзька Яўген і цётка Вера. Дзядзька таксама пісаў вершы. Загінуў зусім маладым. Меў усяго дваццаць адзін год.

Маці, Фаіна Аляксееўна, працавала настаўніцай роднай мовы і літаратуры, пазней інспектарам РАНА.

Вершы Яўгена Корвіна прасякнуты любоўю да роднага краю, да людзей, што засталіся вернымі сваёй зямлі. У іх гучыць трывога за лёс Бацькаўшчыны і вера ў яе Адраджэнне.

Творы паэта з Карэліччыны, апроч раённай газеты, больш нідзе не друкаваліся. Шмат што страчана. Рукапісны зборнічак «Давай паразважаем...» зберагае дачка паэта Ганна Яўгенаўна. Яна, як і бабуля, педагог. Было б несправядліва, каб вершы таленавітага чалавека, шчырага патрыёта так і засталіся неведомымі, як і іхні аўтар.

Алесь САМЕЦ

ЯЎГЕН КОРВІН

 ДАВАЙ ПАРАЗВАЖАЕМ...

...Усё было калісьці,
 Учора ці даўно,
 Люлялі у калысцы,
 Вадзілі у кіно.
 Мы марылі, луналі,
 Глядзелі на дзяўчат.
 А потым вырасталі
 І мелі немаўлят.
 Але прыходзіць сёння,
 Нам хочацца ці не,
 І нейкае бяздонне
 З прыгожым нараўне.
 Не тое, што нам дрэнна,
 Што людзі ўжо не тыя.
 Даўнішняе нам міла,
 Бо мы там — маладыя.

Пагорак Міндоўга

Пагорак Міндоўга
 Стаў Горнаю Рутай,
 Хоць зваўся Варутай.
 Ад горада толькі
 Застаўся ўспамін.
 І будуць бясконца
 Пад промнямі сонца
 Ё гісторыі нашай
 Міндоўг, Гедымін.
 Міндоўг тут радзіўся,
 Зямлёй ганарыўся,
 А лёс скіраваў
 У Наваградак шлях.
 Не вабіць карона,
 Ён дасць абарону
 Народу свайму,
 А захопнікам — страх.

А памяць — надоўга:
Пагорак Міндоўга.

Спяваў мне гай, а ў сэрцы выла сцюжа,
І доўга лёд яшчэ не раставаў.
Не забывай, былое ўспомні, дружа,
Як верыў, марыў, клікаў і чакаў.

Не забывай, а будзь душою дужы,
Турботы схлынуць дзесьці па вясне.
Не забывай, квітнеюць ужо ружы,
Якіх ты не угледзіш і ўва сне.

Зязюля ў бары кукавала,
Глядзела услед ручайку,
Мо што ў адзіноце шукала
Ды клікала гэтым ку-ку.
А я, як звычайна, ў дарозе,
Ізноўку за марай лячу.
Часы і гады у трывозе
З зязюляю гэтай лічу.
І колькі ўжо год налічыла
Не ведае, пэўна, сама,
Адны ў пералік не ўлічыла,
Другіх жа наогул няма.
Лічыце гады, як належыць,
Па справах лічыце гады,
Узімку шляхі не заснежыць,
Ізноўку мы прыйдзем сюды.
Мы прыйдзем, забыўшы пра стому,
Згубіўшы яе ля вады.
Ды толькі камусьці другому
Зязюля ўжо лічыць гады.

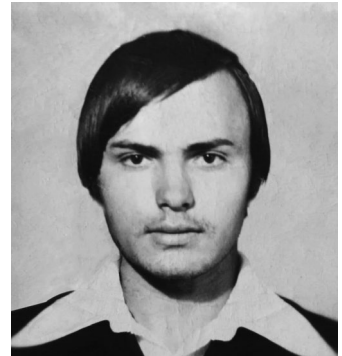

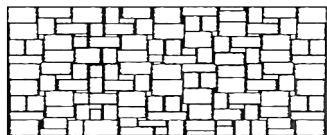
Я дару табе май
 Назаўсёды, трымай!
 Падарунак хай радуе вока.
 Не зямля тут, а рай.
 Як жывеш, то кахай
 Тым каханнем, што ажно ў аблоках.
 Падарыў бы і казку
 За пяшчоту і ласку,
 Ды у казку не верыцца штосьці.
 Не жадаю табе
 Сумаваць у журбе,
 Хай завітваюць добрыя госці.
 Падару табе сон,
 Хай збываецца ён.
 Выпадкова ці ўсё — невядома...
 Я каханне дару!
 І пакуль не памру,
 Хай усюды ты будзеш, як дома.

Беларусь.
 Родны Край.
 Хай заўсёды тут будзе
 Хараство,
 Не адчай!
 Хай з усмешкаю
 Светлай
 Сустракаюцца людзі.

нарадзіўся 22 чэрвеня 1960 года ў вёсцы Зенявічы на Наваградчыне. Закончыў Бенінскую сярэднюю школу. Атрымаў прафесію будаўніка. Адслужыўшы ў войску, спачатку працаваў кіроўцам у Наваградку, затым будаўніком у Карэліцкім раёне. Друкаваўся ў раённай газеце «Полымя», «Нашай Ніве». Застаўся рукапісны зборнік «Давай паразважаем». Памёр 15 чэрвеня 2010 года.

ДЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРА

МІХАСЬ ЗЮЗЮК

Як шыпшына родную зямлю бараніла

Васьмігадовая Аленка прыехала да дзядулі Міхася са сталіцы. Прыехала ў добры летні час: тут табе і гурочкі зялёныя пахучыя, і трускалкі чырвоненькія якраз саспелі — так і просяцца ў рот — і важкія цёмна-барвовыя раннія вішні свецяцца сонцам. Усё такое смачнае! А на ўвесь гародчык пахне душысты кроп, што разамлеў пад яркім летнім сонцам. Яшчэ можна схадзіць з дзедам у копанку, паплюхацца ў цёплай вадзе, дапамагчы бабулі казу падаіць, пагуляць з маленькімі пушыстымі і палахлівымі трусікамі, што жывуць у дзедавым хлеўчуку. Спраў безліч. Таму Аленцы і сумаваць няма калі, хоць тут, у вёсцы, дзяцей мала. Таму і ў сваім смартфонне яна толькі ўвечары мае час пасядзець.

Раніцай пятага дня паклікаў дзядуля Аленку:

— Гайда па чарніцы, мая харошая! Яны саспелі ўжо, буйныя, сакавітыя. Пойдзем?

— Пойдзем! — усклікнула дзяўчынка. — А бабуля?

— Не хвалюйся, возьмем і бабулю, — усміхнуўся дзед.

Праз нейкі час яны ўжо былі ў лесе. Ішлі ўскрайкам, з сонечнага боку. Хораша тут: кругом зеляніна, цёпла, ціха, толькі спяваюць на розныя галасы птушкі. Дзядуля ідзе наперадзе, дзяўчынка за ім, збоку бабуля тупае. Аленцы ўсё цікава, яна яшчэ ніколі не хадзіла ў такі вялікі лес. Таму і зіраецца па баках, разглядае ўсё. У нейкі момант яна не заўважыла, як збочыла з дзедавага следу, трапіўшы ў буйны і надта калючы куст.

— Ай! — закрычала дзяўчынка ад болю.

Аб калючыя шыпы, што вытыркаліся праз зялёнае лісце і прыгожыя ружовыя кветачкі, яна моцна падрапала руку. На скуры нават праступіла кроў. Аленка ледзьве не заплакала ад болю і крыўды: у яе быў такі добры настрой, а цяпер ён ушчэнт змарнаваны.

— Які дрэнны куст, — абурылася дзяўчынка, — трэба яго ссячы.

— Не, мая харошая, не трэба яго сячы, — дзядуля схіліўся над унучкаю, узяў яе далоньку ў свае шырокія цёплыя далоні. — Зараз мы палечым тваю ранку.

Ён асцярожна падзьмуў на ранку раз, другі, а бабуля прытуліла дзяўчынку да сябе. Боль і сапраўды стаў аціхаць, Аленцы расхацелася плакаць.

— А чаму ты не хочаш ссячы гэты куст? — спыталася дзяўчынка.

— Бо гэта не прасты куст, гэта шыпшына, а яна бароніць сваю зямлю ад ворага. Таму яе ўсе любяць і паважаюць, складаюць аб ёй песні.

— Як гэта яна бароніць? — зацікавілася Аленка.

— Давай сядзем, адпачнем, а я табе раскажу гісторыю пра нашу шыпшынку. Добра?

Яны прыладкаваліся на грудку побач з шыпшынай. А тая красавалася сваімі ружовымі кветкамі, над імі бзумкалі пчолкі, ад куста цягнуўся ледзь улоўны прыемны водар.

— Адбылася гэтая гісторыя ў нашых мясцінах вельмі даўно, у тыя часы, калі яшчэ большасць людзей жыла ў лясах ды балотах, калі людскія паселішчы і гарады былі нешматлікімі. Людзі выпальвалі ў лесе невялікую дзялянку ды садзілі сёе-тое, займаючыся земляробствам, лавілі рыбу ў рэчках і азёрах, палявалі на дзікага зверу ў пушчах і лясах, збіралі ягады, грыбы і арэхі, з таго й жылі. Сваю мясцовасць называлі людзі радзімаю — гэта значыць, там, дзе маці нарадзіла.

У адным з такіх паселішчаў жыла звычайная сям'я: бацькі ды дзеткі іхнія — старэйшая сястра і трое брацікаў меншанькіх. Сястра прыгожая была, з доўгімі светлымі валасамі, стрункая, жвавая, вясёлая і з добрым сэрцам. А яшчэ вельмі спяваць любіла. Калі збяруцца вечарам людзі ля вогнішча, заспявае дзяўчына, то рабілася ім так лёгка, так хараша, што аж жыць хацелася. Пэўна, таму й звалі яе Жывінаю. Жывіна любіла не толькі людзей, але ўсё жывое вакол яе: і звяроў, і птушак, і з бярозкай пагамоніць, і да дубка прытуліцца. І яе ўсе любілі. Па суседству з імі жыла такая ж звычайная сям'я радзімічаў, сыноў яны дваіх мелі. Старэйшы статны быў, гонкі ды спрытны, тварам і сэрцам прыгожы. Адным словам, хлапчына-малайчына ва ўсім, увесь удалы. Так яго і звалі — Вёсь. І здарылася ў іх з Жывінаю тое, што здараецца паміж маладымі прыгожымі хлопцамі і дзяўчатамі — пакахаліся яны.

Жывіна і Вёсь, як толькі здаралася вольная хвілінка, ляцелі адзін да аднаго, як на крылах. Сядуць пад ясенем, пагамоняць, схаваюцца пад ліпаю, паабдымаюцца, абдымуцца пад бярозкаю і мілуюцца. Усё паселішча за іх радавалася: надта ж любілі маладзёнаў, ніхто не жадаў зла закаханым. Нават птушкі лясныя свае песні ім спявалі ў час тых спатканняў.

Толькі трэба адзначыць, што цяжка тады жылося людзям. Нярэдка ворагі розныя нападзілі на мірных радзімічаў, рабавалі іх, забівалі старых і нямоглых, а маладых з дзецьмі забіралі ў палон. І вось здарылася аднойчы такая ж бяда. Нечакана наляцеў падступны вораг, запаланіў пушчу страхам, гвалтам. Палілі тыя узброеныя разбойнікі паселішчы, выганялі і хапалі людзей. Галасілі маткі, што страцілі дзетак, плакалі сіроты па сваіх загінуўшых бацьках. Данёсся той плач і да паселішча Жывіны і Вёся. Напалоханыя людзі кінуліся ратавацца, ды позна было. Чорнымі крумкачамі наляцеў варожы атрад касматых злыдняў, акружыў паселішча. Усе, хто мог, кінуліся на абарону сваіх блізкіх. У першых шэрагах Вёсь змагаўся: аднаго ворага з каня сцягнуў, другога збіў, трэцяга прыціснуў да зямлі. А жанчыны з дзецьмі тым часам сталі ў лесе пад елкамі ды карэннямі хавацца. Жывіна не пабегла, вельмі баялася за Вёся, бо ішла барацьба адчайная. Вёсь азірнуўся:

— Жывіна, каханая, уцякай!

— Я не пакіну цябе, любы!

— Уцякай!

— Не!

Вораг меў перавагу, хутка сталі радзець шэрагі абаронцаў. Зранены Вось паклаў не адзін дзясятка злыдняў, трымаўся да апошняга, але ў нейкі момант варожая дзіда збіла і яго. Упаў Вось. Кінулася да хлопца Жывіна, абняла, а ён толькі паспеў прашаптаць:

— Я кахаю цябе.

Заплакала Жывіна, пацалавала каханага ў апошні раз, паднялася на ногі і выцерла слёзы. А ворагі ўжо святкавалі перамогу, рыхтаваліся захапіць усіх жанчын з дзецьмі, абрабаваць паселішча. І калі яны ўбачылі, што на іх ідзе маладая прыгожая дзяўчына, толькі зарагаталі. А Жывіна падышла да касматых злыдняў, узняла рукі і ператварылася ў высокі калючы куст. І ў той жа момант паабাপал яе выраслі такія ж густыя кустарнікі з вострымі калючкамі. Кінуліся ворагі ратавацца, а маленькія вострыя дзіды джалаць іх, колюць іх. Як не спрабавалі злыдні вырвацца, а не змаглі. Усе яны загінулі ў коле, сцяклі крывёю, а мірныя людзі ацалелі. Калі радзімічы агледзеліся, то ўбачылі, што на тым месцы, дзе Вось ляжаў, вырасла маладое прыгожае дрэўца з дробненькімі ружовымі і сінімі кветачкамі. Падышлі людзі да калючага куста, а ён не колецца, прыгожымі ружовымі і пахучымі кветкамі ўкрыўся.

— Бедны Вось, — сказаў хтосьці з людзей.

— Бедны Вось, Вэс, Бэз..., — некалькі разоў паўтарыла лясное рэха, у рэшце рэшт, перайначыўшы людскія словы.

— Бедная Жывіна, — сказаў хтосьці з людзей.

— Бедная Жывіна, Шыпіна, Шыпшына, — некалькі разоў паўтарыла лясное рэха, у рэшце рэшт, перайначыўшы людскія словы.

Так і засталіся Жывіна і Вось ў памяці людской шыпшынай і бэзам. Цвітуць яны ўвесну і на пачатку лета, дораць адзін аднаму кветкі, памятаюць сваё каханне. Добрых людзей не чапаюць, адорваюць прыемнымі ўспамінамі. А калі ўколецца хтосьці незнарок аб шыпшыну, то хутка забывае пра сваю крыўду, гледзячы на такую прыгажосць. Бо робіць балюча шыпшына толькі злым людзям, а хто з душою ды ласкаю да яе — таго не чапае. Ды яшчэ і сваімі ягадамі вельмі карыснымі, якія лечаць ад многіх хваробаў, адорвае людзей. Вось такая, унучка, гісторыя.

Аленка прымоўкла на нейкі час, а пасля задумліва сказала:

— А давай, дзядуля, мы шыпшыну пасадзім у нашым двары. Яна будзе і нас абараняць.

— Абавязкова, але не цяпер, а па восені. Цяпер няхай яна расце, набіраецца моцы, няхай абараняе лес і рыхтуе нам свае гасцінцы. Нам жа час ісці.

Перад тым, як ісці далей, дзяўчынка падышла да шыпшыны, пшчотна дакранулася да яе лісточкаў:

— Дык вось якая ты, шыпшынка, харошая. Расці, я цябе таксама буду любіць. Цяпер ты мая сяброўка.

Вызваленне з палону

(Урывак з казкі «Шчасце маленькага камінара»)

Хлопчык гукнуў яшчэ некалькі разоў, але безвынікова. Разам з Каштанам яны пайшлі туды, дзе стаялі людзі і жывёла. Нейкая частка з іх адсутнічала. Праз нейкі час падцягнуліся іншыя, у іх ліку і дзед Мацвей.

— Вы не ведаеце, дзе мае сябры? Іх няма, — кінуўся да яго Ігнасік.

— Яны ў палоне ў Пясочнага чалавека, гэтак жа, як і частка нашага каравана, — сказаў стары са скрухаю ў голасе. — Мяне не паслухалі, вось і вынік.

— Я не магу пайсці без сваіх сяброў. Няўжо ім ніяк не дапамагчы?

— Цяжка сказаць, дзіцятка. Людзі рознае кажуць. Я чуў, што, калі ісці па слядах Пясочнага чалавека, то можна адшукаць яго сховішча ў самым сэрцы пустыні. Потым трэба гукнуць яго, калі ж ён пакажацца — не палохацца, а патрабаваць ад яго вызвалення ўсіх, каго пажадаеш. Вось тады ён стане выпрабоўваць цябе, задаваць розныя загадкі. І калі ты не пабаішся, зможаш выстаяць, прайсці ўсе выпрабаванні — ён аддасць усіх, каго пажадаеш. Калі ж ты не справішся — загінеш. Праўда яно ці не, я не магу сказаць дакладна, але чуў пра такое ад тых, хто мяне некалі вучыў.

— Дык давайце пойдзем і вызвалім усіх, хто трапіў у палон, — горача ўсклікнуў Ігнасік.

— Эх, хлопча, стары я для такога. Дый не пусцяць мяне купцы — большая частка каравана засталася цэлай, можа, яшчэ каго адшукаем. Таму мы пойдзем далей, купцы не будуць марнаваць часу. Да таго ж я не ведаю, праўда гэта ўсё ці толькі казкі.

— Няўжо нічога нельга зрабіць? — Ігнасік ледзь не плакаў.

— Жыццё такое, што мы ўвесь час нешта губляем, нешта знаходзім, але трэба ісці наперад. Таму, калі ты збіраўся ісці за сваімі — ідзі, бо калі пойдзеш туды — хутчэй за ўсё загінеш. Ім ты не дапаможаш, я яшчэ не чуў, каб хтосьці вярнуўся ад Пясочнага чалавека жывым.

— Не, — рашуча адказаў хлопчык, не задумваючыся ні на хвіліну, — я так не магу. Яны вераць мне, не пакінулі мяне ў бядзе і я не пакіну іх. Лепш ужо загінуць, чым пакінуць сяброў. Бывайце.

Ігнасік павярнуўся і пакрочыў наперад, абмінаючы вялікія яміны, пакінутыя Пясочным чалавекам. Каштан, які ішоў побач, падтрымаў яго:

— Не хвалюйся, мы вызвалім іх. Ты ж ведаеш, які я дужы і разумны, ды і ты таксама кемлівы і добры. Мы адолеем гэтага недарэку.

— Не такі ён недарэка — бачыў, які вялізны.

— Няхай, але ж ён з пяску. Я разганюся, ўляплю яму капытам — ён і рассыплецца.

Ігнасік зарагатаў: Каштанова пахвальба рассмяшыла яго да слёз, хоць, здаецца, было й не да смеху. Ісці па пяску цяжка, сонца зноў няшчадна прыпякала, але маленькі камінар ішоў. Азірнуўшыся, ён не ўбачыў ні каравана, ні людзей — вакол толькі пяскі і пяскі. Адно яміны сведчылі пра тое тое, што ён ідзе ў патрэбным накірунку. Нястомны асёл крочыў наперадзе, іншы раз аглядаючыся, каб не згубіць сябра. А вось хлопчык стаміўся, хацелася дзе-небудзь прысесці ды схавацца ад спапяляючага сонца. Толькі ён не мог сабе дазволіць гэтага — трэба ісці наперад. Яму стала здавацца, што пяскам не будзе канца, а ён ніколі не знойдзе Ардзі і Султана.

Адчай і горыч ад няўдачы ахапілі Ігнасіка. Усё марна: ён не знайшоў сваіх родных, з-за яго загінуць сябры і сам ён згіне ў пясках. У гэты момант да яго падышоў Каштан:

— Сядай на мяне, я бачу, што ты моцна стаміўся.

Ігнасік сеў. Як добра, калі побач ёсць хоць адзін надзейны сябар. Але доўга ехаць яму не прыйшлося. У хуткім часе, за чарговым курганам, асёл спыніўся. Хлопчык зірнуў наперад: сярод каменных награвашчванняў ён убачыў Пясочнага чалавека, які спаў, паклаўшы галаву на агромністы валун. Вось зараз бы вызваліць сяброў, толькі дзе яны? Ігнасік прыгледзеўся і заўважыў за пясочным веліканам пяхору. Бадай што там ён і трымае усіх сваіх палонных. Пераглянуўшыся, хлопчык і асёл асцярожна рушылі далей. Толькі намаганні іх былі дарэмнымі. Спакой і сон уладара пустыні ахоўваў гарачы і хуткі вецер. У адно імгненне ён завіхурыў і ўзняў воблака пылу, прабудзіўшы Пясочнага чалавека. Той ўзняў галаву, смачна пазяхнуў і зароў трубным голасам, ад якога затрэслася каменне:

— Хто патрывожыў мой сон? Каго яшчэ я не пахаваў у пясках?

Ігнасік не чакаў такога аглушальнага голасу, знянацку здрыгануўся, але сабраўся з духам і зрабіў некалькі крокаў наперад:

— Я прыйшоў да цябе са сваім таварышам. Мы хочам, каб ты вызваліў нашых сяброў.

— Ты?! — уладар пустыні прыўзняўся, углядаючыся ў хлопчыка. — Гэтая казурка хоча нешта патрабаваць ад мяне? Га-га-га.

Велікан зарагатаў, і ад яго смеху з кучы камення звалілася некалькі вялікіх кавалкаў. Насмяяўшыся ўволю, Пясочны чалавек устаў. У поўны рост ён, здавалася, закрываў сабою паўнеба.

— Ты ведаеш, хто я такі?

— Так, ведаю.

— Дык чаму ж ты вырашыў, што я кагосьці аддам табе? Я магу знішчыць цябе, нават не міргнуўшы вокам.

— Бо я думаю, што ты справядлівы, і не станеш проста так забіваць. Прабач, але так здарылася, што мне вельмі патрэбна трапіць у горад Трох Вежаў, каб вызваліць сваіх родных з палону. Сябры пайшлі са мною, дапамагалі мне ў дарозе, рызыкавалі, і я не магу іх пакінуць. Калі ў цябе быў хоць адзін сапраўдны сябар, ты мяне зразумееш.

— Гк-хм, — велікан задумаўся. — У мяне няма сяброў, хіба толькі вецер пустыні, але ў нас іншыя стасункі: ён служыць мне. Ведай, да мяне вельмі рэдка прыходзяць людзі, і толькі адзінкі выйшлі адсюль жывымі. Але ўсе, хто прыходзіў, прасілі вярнуць ім іх золата, багацці, жывёлу, рабоў. Дзіўна, але ты першы, хто прыйшоў прасіць вызваліць сяброў. Добра. Калі ты не баішся загінуць, то можаш прайсці мае выпрабаванні.

— Я не хачу загінуць, але не магу зрабіць інакш.

— Ты павінен выканаць тры мае заданні. Калі хоць з адным не справішся — загінеш, а ўсе твае сябры навек застануцца ў палоне. Ты гатовы?

— Так.

— Тады слухай. Першае заданне будзе такое — ты павінен адгадаць маю загадку. Што даражэй за ўсё на свеце?

Ігнасік задумаўся. Сэрца затахкала, забілася: думай, думай, ты не маеш права на памылку, ад цябе залежыць жыццё сяброў, таты, мамы, браціка, сястрычкі і дзядулі. Што гэта можа быць: куча золата, велізарныя палацы, шмат ежы? Не, не тое — ён жа жыве і без гэтага. Што тады? І раптам ён зразумеў. Канешне, толькі гэтага прagne любая жывая істота, дзеля гэтага і ён прыйшоў сюды — каб выратаваць жыццё сваіх сяброў.

— Жыццё.

— Добра, — Пясочны чалавек задаволена крактануў. — З першым заданнем ты справіўся. Слухай другое. Ты павінен рассяшыць мяне.

Тут маленькі камінар разгубіўся. Як жа яму рассяшыць уладара пустыні — ён не ведае аніякіх жартаў, не можа нічога смешнага паказаць. Што прыдумаць? У гэты момант яго тузануў за рукаў Каштан. Асёл хітнуў галавою: маўляў, рабі, як я. І Каштан кіннуўся ў скокі, вырабляючы звыклія для сябе каленцы ды штукарствы. Ігнасік з імпэтам узяўся паўтараць усё следам за ім. У хлопчыка не надта зграбна атрымлівалася, ён некалькі разоў паваліўся. Падскочыўшы апошнім разам, сутыкнуўся сваёю галавою з галавою асла і тыцнуўся ад неспадзеўкі носам у пясок. Каштан не ўтрымаўся і, з дурнаватым выразам твару, таксама паваліўся на зямлю. Ігнасік сеў і пачухаў пабітую галаву. У той жа момант Пясочны чалавек грымнуў смехам. З хвіліну ён рагатаў, ад чаго на зямлю звалілася яшчэ некалькі каменняў.

— Добра, — зноў паўтарыў ён, — даўно так не смяяўся. Ну, а цяпер апошняе заданне. Ты разумееш, я не магу цябе адпусціць проста так. Хтосьці павінен застацца. Ты павінен выбраць аднаго са сваіх сяброў і менавіта яго я заб'ю.

— Як?! — жажнуўся Ігнасік. — Я ж прыйшоў каб вызваліць усіх. Ты ж абяцаў.

— Не, я не абяцаў, што ўсе пойдучь адсюль. Я толькі абяцаў вызваліць, а гэта не адно і тое ж. Выбірай. У цябе адна хвіліна на роздум.

Хлопчык быў гатовы заплакаць ад адчаю: ён так спадзяваўся вызваліць Ардзі і Султана, верыў, што яны пойдучь разам далей. Няўжо ён сам, добраахвотна, дазволіць каго-небудзь забіць? Не, лепш хай гэтая пачвара заб'е яго. Хай блізкія даруюць яму, што ён не дапамог ім.

— Калі так — то забівай мяне, а іх адпусці. Я выканаў тваё апошняе заданне, — у цішыні прагучаў звонкі ад хвалявання голас Ігнасіка.

Уладар пустыні памаўчаў нейкі час. Потым ён наблізіўся да Ігнасіка і ўрачыста прамовіў:

— Ты першы, хто годна вытрымаў усе выпрабаванні. Ты разумны, дасціпны, у цябе добрае сэрца і шчырая светлая душа. Таму я вызваляю не толькі тваіх сяброў, але і ўсіх, хто сёння патрапіў да мяне.

Ён павярнуўся, зрушыў грудзі камення і з пячоры выйшла з дзiesiąтак людзей, некалькі коней і мулаў, а апошнімі паказаліся Ардзі і Султан. Людзі, убачыўшы велікана, пападалі ад страху на зямлю. Уладар пустыні зноў павярнуўся да Ігнасіка і працягнуў яму невялікі, памерам з дзіцячую галаву, круглы камень:

— Бяры. Гэта мой падарунак. Гэта не просты камень, а чароўны. Ты маеш поўнае права рабіць з ім што заўгодна: пакінуць сабе, падарыць або прадаць. Калі так здарыцца, што ва ўладальніка гэтага каменя будзе безвыходнае становішча, трэба проста кінуць яго на зямлю. Але менавіта толькі тады, калі не будзе іншага выйсця,

інакш чароўныя ўласцівасці майго падарунка змарнуюцца — ім можна скарыстацца толькі адзін раз. Памятай гэта. Пасля гэтага любая справа вырашыцца ў карысць уладальніка. А цяпер вы можаце ісці.

— Уга, цяжкі, — сказаў Ігнасік, атрымаўшы нечаканы падарунак. Потым, схпіўшыся, расчулена дадаў:

— Дзякуй, вялікі дзякуй табе.

Ён яшчэ не мог паверыць у тое, што ў яго ўсё атрымалася.

— Усё, усё, ідзіце, мне час класціся спаць, — прабурчаў Пясочны чалавек. — І больш не трапляйцеся мне на вочы.

Ардзі з Султанам кінуліся да Ігнасіка. А той абняў іх:

— Ну вось, мы зноў разам.

— Дзе вы так доўга былі? Надакучыла сядзець у цемры, — выказаў незадаволенасць Ардзі.

— Гэта я вінаваты, па дарозе некалькі разоў задумваўся. І ведаеце якое пытанне цяпер мяне мучыць: сапраўды, а чаму ў мяне доўгія вушы? — адрэагаваў Каштан.

— Таму, што ў цябе кароткая памяць, — адказаў Ардзі.

Сябры выбухнулі смехам. Ігнасік смяяўся ад радасці, Ардзі весела павіскаваў, падбрэхваючы, Султан уздрыгваў ад смеху, а Каштан, смеючыся, стрыг паветра сваімі доўгімі вушамі.

СЯРГЕЙ ЧЫГРЫН

Загадка ад сінічак

Дзве сінічкі, дзве сястрычкі,
 Прыляцелі да крынічкі,
 Папрасілі дзве сінічкі
 Па дзве кропелькі вадзічкі.
 А за гэта ёй сястрычкі
 Прынясуць у дзюбах знічкі.
 Колькі разам там сінічак,
 Кропель, знічак і сястрычак?

Боб

Боб садзілі каля хаты
 Тата-драч і драчаняты,
 Шэрай дзюбай птушаняткі
 Падавалі боб для таткі,
 Татка роўна на градзе
 Дзюбай пхаў — хай боб расце.
 Пасля працы драчаняты
 Паляцелі ўсе дахаты,
 І чакалі разам лета,
 Калі боб паспее гэты.

Грушы

Вожык рупна ў садзе груш
 Назбіраў у капялюш,
 А калі будзе натхненне —
 Ён наварыць з груш варэння.
 Накладзе ласунак ў міску —
 Пачастуе зайку з ліскай.

Лялькі

Люлі-люлі-люляйкі,
 Мы купілі дзве лялькі
 Для Аліскі і Ульянкі,

Каб гулялі ў забаўлянкі:
Апраналі і кармілі,
У садок малых вадзілі,
Лялькам песенькі спявалі,
Калыхалі і скакалі...
Люлі-люлі-люляйкі —
Падростаюць нашы лялькі.

Метро

«Першы раз, — сказаў Пятро, —
Я праехаў у метро:
Пад зямлёй ляцеў стралою
Думаў, выскачу на волю,
Ў неба птушкай узлячу...
Зноў, сябры, ў метро хачу».

Васілёк і кісялёк

Любіць хлопчык Васілёк
Піць вішнёвы кісялёк,
А нап'ецца кісяльку —
Паляжыць крыху ў цяньку.
А пасля, як ёсць работа,
Робіць ён усё з ахвотай,
І заўсёды мама з татам
За свайго сыночка рады...
Але больш за ўсё сыноч
Любіць смачны кісялёк.

Сланечнік

Галаву паклаў на плот.
І падняць не мае сілы.
Ён вартуе агарод,
Каб тут шкоды не зрабілі.
Сонца промнямі гуляе,
Дожджык цёплы палівае...
Калі ж выспеюць зярняты —
Прынясем яго мы ў хату.

Сарока

Спаднічку на рынку купіла сарока,
І хваліцца ўсім на бярозе высока.
Зайздросцяць вароны ёй, галкі, сініцы:
«Бліжэй падляці і нам дай падзівіцца».

Кажух

Сёння ў запарку рух —
Казярог купіў кажух,
Апрануць ніяк не змог —
Нацягнуў сабе на рог.
Слон яму дапамагаў
І кажух увесь парваў.

Скакалка

Пайшоў бусел на рыбалку,
Замест вуды ўзяў скакалку.
Праскакаў там ноч да ранку —
І ў вадзе згубіў скакалку.

Мухамор

Жыў у лесе мухамор,
Яго клікалі Ягор.
У Ягора-мухамора
Мухаморак ажно сорак.
І шчаслівым быў Ягор,
І крычаў ён на ўвесь бор
На суседзяў, на грыбоў —
Маслякоў, баравікоў:
«Не сядзіце тут ля нас —
Мухамор — элітны клас!..»
Ды грыбнік у лесе быў —
Іх не ўзяў, нагой разбіў.

Метэарыт

У акіяне мудры кіт
Адшукаў метэарыт,
«Ён сюды адкуль упаў? —
У акулы запытаў.
А акула адказала,
Што яго не сустракала,
А сустрэла б злыбяду —
Праглынула б на хаду...
Мудры кіт хвастом махнуў:
«Праглынула б?... Ну-ну-ну!..»

Кашка

Любіць наша чарапашка
З грэчкі звараную кашку,
Бо без грэчневае кашкі
Жыць было б ёй вельмі цяжка.

Пеўнік і ліса

Пеўнік Пеця вельмі рана
Назбіраў грыбоў крамяных,
А калі дадому нёс —
Лісу ўбачыў ля бяроз.
Як убачыў яе Пеця —
Паляцеў хутчэй за вецер,
Не дагнала яго ліска,
Бо было да вёскі блізка.

Гуска і гусяняtki

Гуска ў вёсачцы жыве,
Гуска ходзіць па траве,
Па пясочку, па вадзе,
Дзе захоча, там ідзе.
А за ёю гусяняtki,
Быццам жоўценькія тапкі
Даганяюць маму-гуску...
Мама дасць за гэта буську.

Курапатка

— Адкажы мне, курапатка,
Дзе твае сям'я і хатка?
— Мая хатка там, на волі,
Дзе шмат сонца і раздолля,
Каршакі дзе не лятаюць
І нас зверху не хапаюць,
Там, дзе луг, там, дзе палеткі,
Дзе растуць навокал кветкі...
Там мой дом і мае дзеткі.

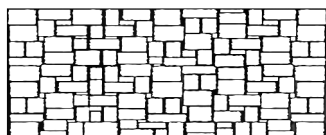
У вёсцы ў бабулі

— Баю-баюшкі, баюнькі,
Дзе былі вы?
— У бабулькі.
— Чым бабулька частавала?
— Хлебам свежым, смачным салам,
Сырадоем, маслам, квасам,
Паляндвічкай і каўбасамі,
Мёдам, бобам, агуркамі,
Морквай, бульбай, буракамі,
І цыбулькай з часнаком,
І варэннем з праснаком...
Елі ўсё, што мы хацелі,
Нават крыху патаўсцелі,
Летам ў вёсцы не хварэлі...
Ў горад ехаць не хацелі.

Дзве двойкі

Зноў не вывучыў урок
Бойкі хлопчык Ігарок,
Ён з мабільніка да ночы
Не адводзіў свае вочы.
Ў гульні розныя гуляў,
Сам сябе так забаўляў.
Не заўважыў нават ён,
Як падкраўся раптам сон,
А мабільнік выпаў з рук...
Моцным сном заснуў хлапчук.

Спаў да ранку Ігарок —
І не вывучыў урок.
Хлопчык быў ён дужа бойкі,
Атрымаў на ўроку двойкі:
Для мабільніка адну...
І за тое, што заснуў.

САТЫРА І ГУМАР

ІВАН БУДНІК

ЭПІГРАМЫ

Юрку Голубу

— Аж успацеў з уцехі, —
прызнаўся Юрка Голуб, —
склаў трыялетаў кораб,
аж успацеў з пацехі.
Астыць не лез у проруб,
іх шчоўкаў, як арэхі.
— Аж успацеў з уцехі, —
прызнаўся Юрка Голуб.

Валянціну Дубатоўку

Усюдыісны Дубатоўка,
як шматствольная вінтоўка,
спраўна б'е з усіх ствалоў:
аддзяленнем правіць лоўка,
эпас творыць — будзь здароў.
Ў розных справах завадатар,
то кіроўца, то аратар,
у квартэце ён ігрэц —
словам, поўны маладзец.

Але Петрушкевіч

Літаратарка, званая Алаю,
У прыгожым пісьменстве, як кветачка алая.
І ў спрэчках кіпяць літаратары,
Што важнейшае з двух завадатарак:
Ці пісьменства ўкрашае пісьменніцу,
Ці яно прыгажэе пісьменніцай.

УЛАДЗІМІР ВАСЬКО

БАЙКИ

Бабёр і піўзавад

Скупая жонка ў рыбака Бабра:
на піва і рубля не выдзяляе.
Ён не чакае ад яе добра,
бо ведае: ўрадзілася такая.

Ды іншы раз як заскрабе ўнутры,
што хочацца кульнуць,
хоць паўнапарстка:
— Ну дай, Параска, рубль які, ці тры...
— А дулю бачыў?! — выкрыкне Параска.

Тады Бабёр той вудачку бярэ
і крочыць на ўсход ад піўзавада:
сюды заходні вецер прэ і прэ
піўную пару, бы туман з балота.

Сінее неба — велічны шацёр,
а ўнізе аблачынкi, як талеркі...
Нанюхаецца пары тут Бабёр —
і захмялее больш, чым ад гарэлкі.

01.12.2020

Мікроб і слон

Хваробатворны, подленькі мікроб
прысеў слану вушастаму на лоб
і прыгразіў:
— Цябе я зараз павалю і скуру тоўстую злуплю...

— Замоўкні, каратыш, — прамовіў слон. —
Я важу дзевяноста з лішнім тон,
а ты зусім, напэўна, без вагі.
Я мільёны растаптаў такіх...
Вось зараз хобатам сцягну ўніз —
і скончыцца твой гномаўскі капрыз...

— А я ў твой страўнік прабяруся, слон,
і прывяду сваіх сяброў трыльён!

Хвароб раздуюм на ўвесь бэбах твой,
пачнем з табой там рукапашны бой...

І гэты гном, па праўдзе, так зрабіў:
слана з папличнікамі загубіў.
Мікробы, ясна, не раўня сланам,
ды з імі лепш не звязвацца і нам.

15.12.2020

Абурэнне ката

Загнала лайка
на вярбу ката,
і той пачаў услых
трывогу біць:
«Во развялася
зараз свалата,
што немагчыма
мірна крок ступіць.
Не хочацца ўжо мне
крычаць «Ура!»,
хоць пакрысе
і падсыхае гразь.
Такое асабачванне
двара,
што хоць ты з дрэва
на зямлю не злазь».

20.03.2021

Лось-лавелас

Прывабіў лось казулю да сябе,
наабяцаў ёй залатыя горы:
«Ты будзеш тут царыцаю цяпер,
забудзеш аб сваім нядаўнім горы.
Цябе ганялі шэрыя ваўкі,
ліхія паляўнічыя сабакі,
палохалі занацку вепрукі —
цяпер яны табе ўсе да брамкі.
Прыслугай стануць
той жа злосны воўк,
аматар да грыбоў — калючы вожык.
Вяпрук, адзенне ў залацісты шоўк,

ліса зайздросціць будзе,
як вяльможы».
І напачатку, праўда, так было.
Пасля ў блуд пусціўся лось сахаты,
зрабіўся, як апошняе хамло,
зусім адбіўся ад двара і хаты.
Завёў каханак ён ва ўсіх кутках
ляснага сакавітага абшару,
параздаваў усё дабро за так,
а ноччу п'яны па кішэнях шарыў.
«Ну вось што, мілы,
я адсюль пайшла, -
прамовіла ў распачы казуля, -
я лепшага казла, чым ты, знайшла,
і вось табе на развітанне дуля».

11.02.2021

Ліса-знахарка

Заробкі ў лісы пайшлі не згорш:
яна сябе знахаркай абвясціла,
і кожная задрыпаная вош
лячыцца да хітрукі паспяшыла.
Між тоўстых дрэў, кустоўя і галля
прыбег звідна, бы з перапуду, вожык:
— Бабулька, даражэнькая, паглянь,
які я ёсць. Мо ў горы дапаможаш?
— А хто ж цябе так здатна прыдушыў?
Усе калючкі паламаў дарэшты.
Ты можа дзе свядома награшыў?
Мо ў лася пакраў з паліцы вершы?
— Ды не, я лісце ў нару цягаў —
і тут наскочыў воўк, як леў, кудлаты
і больш гадзіны ўсё мяне таптаў,
і не баяўся, што паколе лапы.

Ліса іголки выпрастала ўсе
і змазала яловаю смалою:
— Паправішся, братове, пакрысе.
Будзь болей пільным, думай галавою.
— А колькі трэба, пані, заплаціць?
— На першы раз давай «дваццатку»,
братка.

Мо прыйдзецца калі яшчэ лячыць,
Прыходзь, ды толькі, як мага, украдкай...

Праз тыдзень прыцягнуўся шэры воўк:
— Суседка, з мною гора адбылося.
Авечку з поля на плячах валок
і на калючым дроце пракалоўся.
Ліса ўсміхнулася і спакваля
агледзела ўсе чатыры лапы:
— Такого пра цябе й не сніла я.
Ну здорава ты іх, браток, падрапаў.

Ліса прамыла раны на нагах,
дала папіць зялёнага адвару.
— Ці вылечуся хоць? Аж цісне страх.
— Паправішся. Не налягай на згару.
— Не ведаю, як мне далей і быць...
А колькі заплаціць? Ці вып'ем чарку?
— Мне ад гарэлкі галава баіць.
Давай лепш, воўк, пакуль «пяцідзiesiąтку».

Лячыліся ў лісы бабры, ласі,
дразды вавёркі, барадаты козлік,
барсук ёй грошай шмат перанасіў —
ды толькі не паправіўся ніхто з іх.

19.03.2021

ЯНКА ТРАЦЯК
-----**Штаны***Пародыя*

Мой будзільнік новы — ранніх чаек енкi,
Цемра ледзь адхлыне — налятуць яны
І рагочуць п'яна за вакном маленькім:
«Падымайся, дзядзька, надзявай штаны!»

Сяржук Сяс. Пастух

Як пачую крыкі чаек непакорных,
Дык скажу вам шчыра праўду без маны:
Хочацца чагосьці, можа нават порна,
І нясцерпна цягне тут жа зняць штаны.

Ледзь у парку ляжыш, як на пляжы дзікім,
Дзе дзяўчаты ходзяць, быццам глядзіш сны...
Гвалт падымуць раптам цёткі сваім крыкам:
«Падымайся, дзядзька, надзявай штаны!»

Мой будзільнік новы — літры тры вадзіцы
Не праспіш ніколі — нават і п'яны.
Толькі зарагочуць побач маладзіцы:
«Ты што робіш, дзядзька, — надзявай штаны!»

УЛАДЗІМІР ХІЛЬМАНОВІЧ

Цалавацца больш нельга...

Мініяцюра

Цалавацца больш нельга.

Пандэмія паламала звыклія стасункі блізкіх, знаёмых і незнаёмых. Цалавацца нельга катэгарычна ўсім, усюды і заўсёды. Цалавацца нельга зранку, у абед, увечары і нават ноччу. Цалавацца нельга ў машыне, на вуліцы і нават пад коўдрай.

Цалавацца нельга з жонкамі, каханкамі, выпадковымі спадарожніцамі, добрымі знаёмымі сяброўкамі і загадкавымі спакушальнымі незнаёмкамі. Уяўляеце сабе блізкасць у намордніках і гумовых пальчатках?! Уявілі? — Цяпер выразна стала зразумела, чаму цалавацца больш нельга.

Цалавацца больш нельга.

Нельга таму, што на гэта няма часу. Ніякія справы не закончаныя, ніякія намеры і задумы не рэалізаваныя, часу ні на што няма. Трэба спяшацца дабіць хвасты, абрубіць канцы, аддаць даніну, разлічыцца з даўгамі, закрыць пытанні, урэшце скласці новыя, такія ж сама нерэальныя планы. І так бясконца. Пакуль дыхаеш, спадзяешся на вынік, на поспех, на нешта лепшае, якое ніяк не прыходзіць. Сядзі, ідзі, бяжы, рві з усіх сілаў — а яно ўсё не прыходзіць. Вавёрка бегае па коле, таму што яна дурная, чалавек адрозніваецца ад вавёркі толькі тым, што ён не бачыць гэтага кола. На пацалункі няма часу, як на аўтографы пасля прайгранага матчу, як на непатрэбны ўступці лішнюю канцоўку.

Цалавацца больш нельга.

Гэта могуць расцаніць як брутальнае дамаганне. Гэта раней трэба было адразу браць быка за рогі, а дзеўку за ногі. Цяпер, калі так возьмеш быка, наляцяць зоаабаронцы, зялёныя і рознамасцевыя паглынальнікі раслінаў. Час карыды незваротна мінуў. Калі ж так вольна паставішся да прадстаўніцы прыгожай паловы чалавецтва, як саранча нападуюць феміністкі, суфражысткі, вуманісткі. А калі наважышся пацалаваць дзеўчыну іншага колеру скуры, зацята заклэймяць антырасісты, антыфа і розныя іншыя фі- і фэ-. І тут будзе не да цалавання. Тады ў голаў лезуць іншыя пытанні, прыкладам: — Ці ёсць душа ў цэле феміністкі? Ці маюць права белыя людзі на белую скуру, тым больш на непасаваную тату?

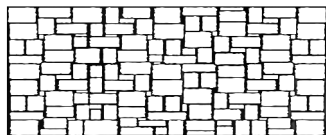
Цалавацца больш нельга.

Маладыя дзеўкі ўжо не хочуць цалавацца з старэйшымі ў два разы мужчынамі. Можа, так вырасла мараль? Зрэшты, яны не хочуць цалавацца і з равеснікамі. Навошта ім цалавацца, ім цікавей розныя цік-токі і сэлфі. Інстаграм замяняе сто грам, фэйсбук — рэальныя твары, сэлфі-палка — партнэра. Цалавацца становіцца нечым лішнім, неістотным, празмерным і зусім непатрэбным. Ды і цалавацца проста так, без кахання, гэта занадта інтымна.

Цалавацца больш нельга.

Нават калі і можна, то пасля ўсяго пералічанага зусім не хочацца. А пасля пяцідзiesiąці гадоў аптэкарскія рэцэпты ўжо перавышаюць выдаткамі рэстаранныя рахункі. Той самы век, калі ўжо занадта стары для рок-н-ролу, але занадта малады, каб паміраць. Той сама час, калі пара пераходзіць на трэнерскую працу, але не можаш сабраць каманду здольных гульцоў. Той час, калі карціць раздаваць парады, а не кампліменты. І нават калі ёсць з кім, ёсць дзе, ёсць чым, міжволі паўстае пытанне — а навошта? Гэта раней можна было казаць — «пасля сустрэчы з ёй ужо непатрэбна фізкультура», цяпер жа — так цяжка зразумець — ці гэта ты рыпеў, ці ложкак.

Цалавацца больш нельга...

НАШЫ ЮБІЛЯРЫ

Прафесару Аляксею Міхайлавічу Пяткевічу — 90

30 сакавіка 2021 г. споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння знамага літаратуразнаўца, краязнаўца, педагога Пяткевіча Аляксея Міхайлавіча. Слухачь Аляксея Міхайлавіча — вялікае задавальненне. Гэта заўсёды цікава, пазнаваўча, займальна. Гэта шчасце — жыць, працаваць поруч з ім, маім драгім Настаўнікам.

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ

Прафесару Аляксею Пяткевічу

Будзі апоўначы мяне, трывож.
Тут не прайдуся болей аніколі,
Дзе бегала аднойчы басанож
Фантазія шчарбатая па полі.

Парой вясёлаю, у час любы
Добраахвотна, незалежна, стала
Даўным-даўно я сонейкам пабыў,
Свяціць якое ярка перастала.

Туман над пасівелаю вадой,
На берагах — сустрэчы і расстанні.
А мне б пабачыць,
Як прафесар мой
У Свіцязь уваходзіць
Эпахальна.

Вучоны, што вякоў зачэрпаў дно
Грымотнай навальнічнаю парою.
Равеснік мой,
А можа, заадно
І класік, што прывольным княствам мроіў.

Рычард БЯЛЯЧЫЦ

* * *

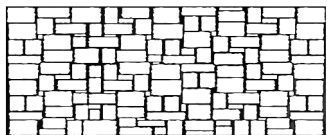
...Па нязгаснай, нават рамантычнай веры ў светласць ідэалу, веры Аляксея Пяткевіча, такой вонкава непрактычнай у наш час, — вырысоўваецца несумненная адзнака будучыні. Чалавек надзвычайнай сумленнасці (вызначальная якасць, якая праз шмат стагоддзяў вызначала і вызначае стыль і кардынальныя напрамкі нацыянальна-духоўнага развіцця беларускага народа), Аляксей Пяткевіч натуральна ўваходзіць у глыбіні нашай вялікаснай духоўна-культурнай адраджэнскай традыцыі».

*Ігар ЖУК,
прафесар, доктар навук*

* * *

Шчыра віншваем шаноўнага Аляксея Міхайлавіча, як аднаго з найбольш актыўных удзельнікаў, арганізатараў, каардынатораў і крытыкаў літаратурнага працэсу на Гродзеншыне. Жадаем моцнага здароўя і творчага плёну на карысць развіцця і росту высакаякаснай мастацкай літаратуры гродзенскіх пісьменнікаў.

Ад аўтараў і сяброў рэдакцыі альманаха «Новы Замак»

СЯРОД КНІГ

Бялячыц Рычард. На вейках траў. — Гродна: ЮрСаПрынт, 2021.

Ад басаногага дзяцінства да сталых свядомых гадоў, ад далёкіх плямёнаў нашых продкаў і да нашых дзён, ад першага знаёмства да шчырага кахання і адданай любові — такі дыяпазон тэматыкі вершаў новай кнігі «На вейках траў» паэта Рычарда Бялячыца, лаўрэата літаратурнай прэміі імя Анатоля Іверса 2020 года. І натуральна, непазбежна з вершаў зборніка нараджаецца аўтабіяграфічная паэма «Гронкі жыцця».

Анатоль Брусевіч. Крылы. Вершы, паэма. — Гродна: ЮрСаПрынт, 2021.

Пад адной вокладкай сабраны творы розных гадоў, тэматычна аб'яднаныя ў чатыры раздзелы: «Верныя вершы» — пераважаюць вершы філасофскага зместу, суадносін мастака і мастацтва; «Пад сцягам Мадагаскара» — прысвечаны «малой» і «вялікай» радзіме, «далёкай» і «блізкай» айчыне, «сваёй» і «чужой» бацькаўшчыне; «Сумная вакханалія» — змешчаны тэксты, якія носяць яўна дыянісіўскі характар; «Ты — як зямля» — інтымная лірыка. Завяршае кнігу паэма «Крылы».

Уладзімір Васько. На перавалах часу. — Ліда, 2021.

Аўтару падуладны розныя літаратурныя жанры: вершы, байкі, аповяданні, аповесці. У якім бы жанры ён ні пісаў, мова твораў сакавітая і вобразная, думкі аўтара глыбокія, кожны твор дыхае энергіяй душы творцы — душы, якая імкнецца ўвабраць у сябе сусвет, зліцца з навакольнай прыродай, жыва рэагуе на розныя праявы жыцця. Аўтар задумваецца над пройдзеным жыццёвым шляхам, над прызначэннем паэта, над лёсам чалавецтва і ўсёй планеты...

(Аляксей Круповіч. На перавалах часу і прасторы задумацца над пройдзеным хачу... <https://www.nslowa.by/2021/03/29/>)

«Закуй, закуй, зязюленька, рана... Анталогія беларускіх народных песень» / укл. Л. Лаўрэш; рэд. і прадм. С. Судніка. — Ліда: Выдавецкі дом грамадскага аб'яднання «Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны», 2021. — 108 с.

У кнігу ўвайшлі ноты і тэксты беларускіх народных песняў і танцаў, запісаных Аленай Іваноўскай у раёне Лябёдка Лідскага павета ў 1905 - 1912 гг. і апублікаваных у Англіі ў 1914 і 1924 гг. Перакладчык тэкстаў Алены Іваноўскай з англійскай мовы — Мікола Бусел.

На вокладцы размешчаны фатаграфіі фальклорнага калектыва «Талер», прадстаўленыя Дзяржаўнай установай «Лідскі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці».

Мікола Канановіч. Вяртанне восені. Сцяття вобразы. Вершы і антыпаэма. — Мінск: Колорград, 2020. — 104 с.

«Вяртанне восені. Сцяття вобраз» — другая кніга паэта са Слонімшчыны Міколы Канановіча. У гэтым паэтычным зборніку ў трох частках сабрана філасофская, грамадзянская і інтымная лірыка паэта за тры апошнія дзесяцігоддзі. Кніга багата ілюстравана фотаздымкамі з архіва аўтара і малюнкамі дачкі паэта Хрысціны Канановіч. Прадмову «На дне стамлёнае душы» да кнігі напісаў Сяргей Чыгрын.

«Зборнік вершаў Міколы Канановіча «Вяртанне восені» даўно павінен быў прыйсці да чытачоў. Бо вершы ў ім напісаны шчыра і ад душы, без фальшу і выбрыкаў. ...Гэта не проста паэтычныя радкі — гэта паэтычныя адкрыцці і ўсвядомлены, мэтанакіраваны рух да сінтэзу, ад якога магчыма залежым мы, наша творчасць і наша жыццё».

Сяргей Чыгрын

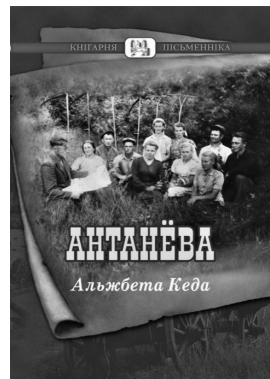
Павел Каспяровіч. Чорная рэчка : апавяданні. — Мінск: Кнігазбор, 2021. — 96 с.

У першай кнізе прозы аўтар прапануе чытачам апавяданні, якія друкаваліся ў розных беларускіх перыядычных выданнях.

Альжбета Кеда. Антанёва: кніга прозы. — Гародня, 2021. — 332 с.

Кніга гарадзенскай пісьменніцы — аповед-быль пра гісторыю лясное вёскі Антанёва на Карэліччыне, у Налібоцкай пушчы. Гэта працяг цыклу жывой мастацкай гісторыі пра жыццё ў малых беларускіх вёсках, што сыходзяць у нябыт, распачаты аўтаркай у кнізе «Шчонаўскія абразкі». Пісьменніца сабрала яго аскепкі, каб не страцілася, з верай, што напісанае застаецца.

Мечыслаў Курыловіч. Пераклады. — Гродна, 2021.

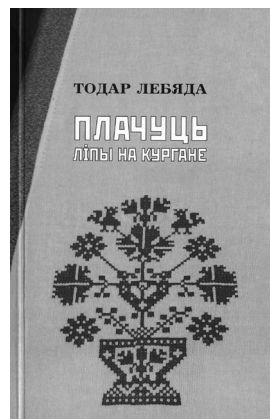
Кніга-білінгва: вершы Ігара Губермана і некаторых класікаў польскай, рускай і яўрэйскай паэзіі на мове арыгіналу і ў перакладзе на беларускую мову. Для хуткага знаходжання пажаданага выказвання «гарыкі» аб'яднаны ў дванаццаць груп паводле іх асноўнай думкі.

Тодар Лебядя. Плачуць ліпы на кургане /уклад., прадм., камент. Сяргея Чыгрына. — Мінск: Кнігазбор, 2021. — 168 с.

Зборнік «Плачуць ліпы на кургане» — найбольш поўнае выданне спадчыны таленавітага паэта, драматурга, празаіка і публіцыста Тодара Лебяды (Пятра Шырокава, 1914-1970), які двойчы быў рэпрэсіраваны і прайшоў жахі ГУЛАГу.

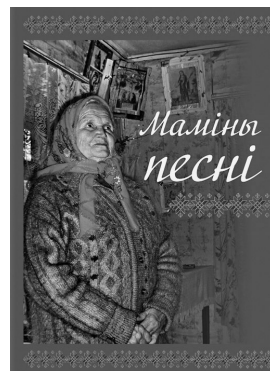
Кніга адрасуецца тым, хто цікавіцца беларускай літаратурай і лёсам нашых пісьменнікаў.

Маміны песні: з персанальнага рэпертуару Станіславы Трацяк. 36. песен / прадм., камент., укл. Ю. Пацюпы. — Гродна: ЮрсаПрынт, 2021. — 96 с.

Запіс песен і артыкул «Пра маці, песні і час» — Я. Трацяка. Нотны запіс А. Пашкоўскага.

У кнігу ўвайшлі тэксты беларускіх валачобных, жартоўных, жніўных і лірычных песень, а таксама рускія песні, жорсткія раманы і песні на польскай мове.

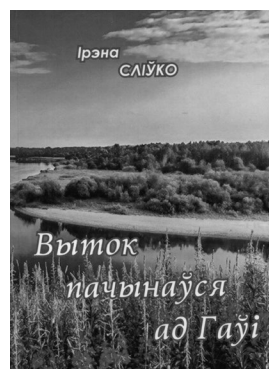
Віктар Сазонаў. Генетычны алфавіт. — Беласток, 2021.

Вялікая палітыка, шпіёнскія інтрыгі Масквы і Вашынгтона, засакрэчаныя начныя размовы і тайныя акцыі. Сусветная гісторыя апошняга паўстагоддзя, а ў цэнтры яе — Беларусь. Усё гэта можна знайсці ў рамана Віктара Сазонава «Генетычны алфавіт», які выйшаў у Беластоку. Кнігу выдала Праграмная рада тыднёвіка беларусаў у Польшчы — «Ніва».

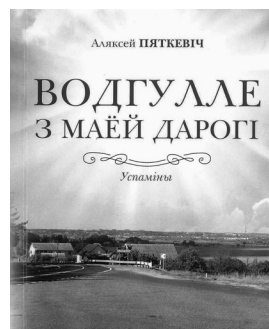
Ірэна Сліўко. Выток пачынаўся ад Гаўі / рэд. А. Мельнік; прадм. У. Васько. — Ліда, 2021. — 264 с.

Кніга паэзіі і прозы аднаго з старэйшых літаратараў Лідчыны пра вытокі жыцця, пра малую радзіму, пра абавязак і каханне, пра сяброў і сям'ю.

Пяткевіч, А. М. Водгулле з маёй дарогі. Успаміны. — Гродна: ЮрСаПрынт, 2021.

Кніга ўспамінаў пісьменніка складаецца з трох частак. Раздзел «Рухі жыцця» — біяграфія аўтара, якая пачалася з мястэчка Новы Свержань на Стаўбцоўшчыне і дзясяткі гадоў працягваецца ў Гародні. Другі раздзел «Асобы» — раздзел светлых успамінаў пра Зоську Верас, Васіля Быкава, Аляксея Карпюка, Ларысу Геніюш, Уладзіміра Караткевіча, Юльяна Сергіевіча, Анатоля Іверса, Апанаса Цыхуна і іншых вядомых асобаў Беларусі. У раздзеле «Рэфлексіі» Аляксей Пяткевіч разважае пра жыццё.

Каляндар, прысвечаны 90-годдзю А. М. Пяткевіча.

Выдадзены ў выдавецтве «ЮрСаПрынт» на маганнямі сяброў Таварыства беларускай мовы і Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Сяргей Чыгрын. Дзяліў трывогу і настрой. — Мінск: Кнігазбор, 2021. — 52 с.

Кніга-фотаальбом прысвечана жыццю і творчасці доктара філалагічных навук, паэта, літаратуразнаўца і перакладчыка Міколы Арочки (1930-2013). Усе фотаздымкі, якія склалі гэты альбом, дапаўняюць шмат цікавага і раней невядомага пра няпросты лёс Міколы Арочки. У іх адчуваецца трывога і сляза, радасць і настрой, па іх бачны творчыя здабыткі і поспехі. Адным словам, усё жыццё Міколы Арочки ў фотаздымках, якія сабраў, падрыхтаваў і напісаў пра іх аўтар выдання.

Сяргей Чыгрын. Слонік і гармонік. Вершы для дзяцей. — Гомель: ТДА «Барк», 2021. — 64 с.

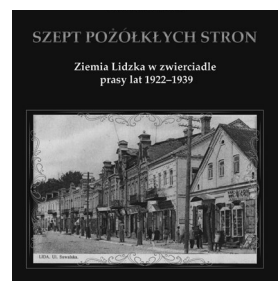
Зборнік вершаў аўтар прысвяціў дзецям. Яго склалі паэтычныя радкі, адрасаваныя юным чытачам, а таксама іх бацькам. Гэта жартаўлівыя паэтычныя радкі пра прыгоды дзяцей у школе і на вуліцы, пра лясных жыхароў, пра поры года. З цікавасцю чытаюцца вершы пра зайцоў, лісаў, ваўкоў, мядзведзяў, вавёрак і іншых лясных жыхароў. Не пакрыўдзіў аўтар і птушак. Ім таксама адрасавана шмат вясёлых паэтычных строф, асабліва граку, шпаку, снегірам, буслу і г. д.

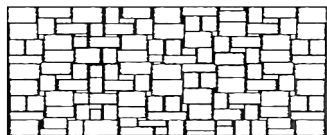
Ятранка. Дзятлаўскі літаратурны альманах. — № 1 / уклад. і прадм. Сяргея Чыгрына. — Ліда: ТБМ, 2021. — 128 с.

У зборнік уключаны выняткі з творчага даробку дзятлаўскіх літаратараў розных часоў: паэтаў І. Дварчаніна, С. Хмары, Я. Крыгі, Маладога Дубка, Г. Праменя, В. Струменя, Н. Жальбы, П. Граніта, В. Губарэвіча, В. Шымука, М. Грышана, Я. Мацвеева, А. Аблажэя, Г. Шундрыка, Л. Нічыпар, Р. Лакіза, М. Лук'янчыка, А. Нікіпорчык, А. Абрамчык, В. Хрышчановіч, К. Ільюшчыца, І. Касянкавай; празаікаў В. Адамчыка і Л. Юргілевіч; краязнаўцаў В. Петрыкевіча, Ф. Красюка і Дз. Кузьмы.

Leanid Lauresh. Szept poźółkłych stron. Ziemia Lidzka w zwierciadle prasy lat 1922–1939. — Wydawnictwo Poligraf, 338 s.

Дванаццатая па колькасці кніга аўтара прысвечана гісторыі Ліды міжваеннага перыяду. Выданне на польскай мове з'яўляецца частковым перакладам кнігі «Шэпт пажоўклых старонак. Лідчына ў люстэрку прэсы» (2017).

ХРОНІКА

Студзень. У Мінску выйшла другая кніга вершаў слонімскага паэта, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Міколы Канановіча «Вяртанне восені. Сцяттыя вобразы».

20 студзеня. Сяргей Чыгрын у Слоніме выдаў паштоўку, прысвечаную Вацлаву Ластоўскаму (1883–1938) — беларускаму грамадска-палітычнаму дзеячу, пісьменніку, гісторыку, філолагу, літаратуразнаўцу, этнографу, акадэміку АН Беларусі.

Люты. У Лідзе надрукаваны 1-шы нумар Дзятлаўскага літаратурнага альманаха «Ятранка». Укладальнік і рэдактар — Сяргей Чыгрын. Тэхнічны рэдактар — Станіслаў Суднік. А-5. 128 с. Наклад 120 ас.

19–21 лютага. У вобласці прайшлі розныя мерапрыемствы, прысвечаныя Дню роднай мовы.

27 лютага. У Шчучыне ў залі былога палаца князёў Друцкіх-Любецкіх прайшла літаратурна-музычная сустрэча з нагоды віншавання мясцовага літаратара Рычарда Бялячыца, які стаў лаўрэатам прэміі Анатоля Іверса. З паэтычна-музычнымі творамі выступілі Валянцін Дубатоўка і Уладзімір Хільмановіч.

30 лютага. Сяргей Чыгрын у Слоніме выдаў паштоўку, прысвечаную пісьменніку Валянціну Таўлаю (1914–1947).

Сакавік. У Гародні выйшаў 9-ы нумар літаратурнага альманаха «Новы Замак».

Сакавік. У Лідзе, намаганнямі Таварыства беларускай мовы выйшаў зборнік «Закуй, закуй, зязюленька, рана... Анталогія беларускіх народных песень», укл. Л. Лаўрэш; рэд. і прадм. С. Судніка.

Сакавік. У Лідзе выйшла чарговая кніга аднаго з найстарэйшых пісьменнікаў Лідчыны Уладзіміра Васько «На перавалах часу».

Сакавік. У Менску выйшла з друку кніга Сяргея Чыгрына «Дзятлаў трывогу і настрой», прысвечаная Міколу Арочку.

10 сакавіка. Слонімцы ўшанавалі паэта, краязнаўца, археолага, былога кіраўніка Слонімскай моладзевай антысавецкай і антысталінскай арганізацыі «Чайка» у 1946–1947 гадах Васіля Супруна (1926–2007).

18 сакавіка. Ва Універсітэце залатога веку прайшла музычна-паэтычная імпрэза «А дух мой — небам поўны», прысвечаная паэту Лейбу Найдусу. Яе падрыхтавала і вяла пісьменніца Ала Петрушкевіч. Бралі ўдзел Аляксей Пяткевіч і Анатоль Брусевіч.

28 сакавіка. Праведзена анлайн-прэзентацыя з рэдактарамі, аўтарамі і чытачамі зборніка «Каложскі Дабравест» (А. Брусевіч, П. Каспяровіч) і альманаху «Новы Замак» (Я. Трацяк).

30 сакавіка. 90 гадоў споўнілася літаратуразнаўцу, навукоўцу, прафесару Аляксею Пяткевічу. У Гарадзенскай абласной бібліятэцы імя Яўхіма Карскага з гэтай нагоды, а таксама выхаду яго кнігі «Водгулле з маёй дарогі», прайшла ўрачыстасць і прэзентацыя кнігі.

Красавік. На пасяджэнні лідскага літаб'яднання «Суквецце» была прэзентавана кніга «Закуй, закуй, зязюленька, рана...» (беларускія народныя песні Лідчыны).

8 красавіка. У гарадзенскай бібліятэцы імя Макаёнка прайшла прэзентацыя кнігі «Я сэрцам сонца п'ю нектар», прысвечанай творчасці Лейба Найдуса, з удзелам аўтараў, між якіх Альжбета Кеда і Анатоль Брусевіч.

16 красавіка. Адбылася справаздачна-выбарная нарада Гарадзенскага абласнога аддзялення грамадскай арганізацыі Саюза беларускіх пісьменнікаў з удзелам старшыні ГА СБП Барысам Пятровічам і намеснікаў старшыні Алесем Пашкевічам і Усеваладам Сцебуракам. Новым старшынёй гарадзенскай абласной суполкі Саюзу беларускіх пісьменнікаў абраны Янка Трацяк.

16 красавіка. У Гародні прайшла прэзентацыя трох выданняў: зборнік «Каложскі Дабравест», альманах «Новы Замак» і кнігі «Я сэрцам сонца п'ю нектар».

19 красавіка. У Гародні на курсах «Мова нанова» прайшоў выступ Віктара Шалкевіча.

22 красавіка. У Дзятлаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі адбылася прэзентацыя першага дзятлаўскага літаратурнага альманаха «Ятранка».

30 красавіка. У Слоніmsкім раённым краязнаўчым музеі імя Язэпа Стаброўскага адбылася вечарына, прысвечаная 90-годдзю пісьменніка, доктара філалагічных навук, прафесара Алега Лойкі (1931–2008). Сяргей Чыгрын цікава распавёў пра гады вучобы ў Белдзяржуніверсітэце, пра літаратурнае аб'яднанне «Узлёт», якім кіраваў прафесар Алег Лойка, пра жыццё ў Слоніме, пра сустрэчы і гутаркі з ім на Віленскай вуліцы ў горадзе над Шчарай у яго апошнія гады жыцця.

15 траўня. Прэзентацыі альманахаў «Новы замак» і «Ятранка» адбыліся ў Гезглаўскай сельскай бібліятэцы і Дзятлаўскай раённай бібліятэцы. Прэзентаваць альманахі прыехалі кіраўнік Гарадзенскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў з Гародні Янка Трацяк, пісьменнікі Уладзімір Хільмановіч, Мечыслаў Курыловіч ды Сяргей Чыгрын са Слоніма. Да іх далучыліся ў Дзятлаве аўтары альманаха «Ятранка» Алена Абрамчык, Міхаіл Лук'янчык, Вера Хрышчановіч, Дзмітрый Кузьма і Валерый Петрыкевіч.

18 траўня. У Слоніmsкай раённай бібліятэцы імя Якуба Коласа адбылася літаратурная вечарына «Вялікі рамантык», прысвечаная пісьменніку-земляку, доктару філалагічных навук прафесару Алегу Лойку.

21 траўня. Сяргей Чыгрын у Слоніме выдаў паштоўку, прысвечаную Аляксандру Уласаву (1874–1941) — беларускаму грамадска-палітычнаму і культурнаму дзеячу, выдаўцу, публіцысту.

27 траўня. У Народным клубе творчай інтэлігенцыі «Грані» адбылася сустрэча з пісьменніцай Альжбетай Кедай «Каб не знікла памяць», у праграме якой — прэзентацыя кнігі «Антанёва».

Чэрвень. У Мінску выйшла з друку літаратурная спадчына беларускага паэта, празаіка, драматурга, вязня сталінскіх лагераў Тодара Лебяды. Зборнік «Плачуць ліпы на кургане» уклаў Сяргей Чыгрын.

Чэрвень. У Гародні выйшаў зборнік вершаў паэта са Шчучына Рычарда Бялячыца «На вейках траў».

Чэрвень. Выйшаў зборнік паэзіі «Крылы» гарадзенскага паэта Анатоля Брусевіча.

5 чэрвеня. У Наваградку ў сядзібе мастака Кастуся Качана адбыліся прэзентацыі альманаха «Новы Замак» і кнігі мясцовага аўтара Уладзіміра Бармуты. Прэзентацыю праводзіў старшыня Гарадзенскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Я. Трацяк. У імпрэзе бралі ўдзел пісьменнікі С. Абдулаева, У. Бармута, В. Дубатоўка, М. Зюзюк, М. Курыловіч, В. Петрыкевіч, У. Хільмановіч.

15 чэрвеня. Сяргей Чыгрын у Слоніме выдаў паштоўку, прысвечаную Міхалу Валовічу (1806–1833) — філарэту, філамату, аднаму з кіраўнікоў паўстання 1830–1831 гадоў.

21 чэрвеня. У Сялявіцкай сельскай бібліятэцы Слонімскага раёна адбылася першая прэзентацыя кнігі для юных чытачоў «Слонік і гармонік» Сяргея Чыгрына. Галоўнымі слухачамі і ўдзельнікамі прэзентацыі кнігі былі дзеці з мясцовага школьнага лагера адпачынку, а гэта вучні 1-7 класаў, разам са сваімі настаўнікамі.

Ліпень. Выйшла першая кніга прозы праваслаўнага святара, клірыка Свята-Пакроўскага сабора ў Гародні і літаратара Паўла Каспяровіча «Чорная рэчка».

Чэрвень. У Менску пад назвай «Слёзы на вецер» выйшаў першы паэтычны зборнік маладой паэтки з Жыровічаў Дар’і Бялькевіч.

Жнівень. У Лідзе надрукаваны 1-шы нумар Капыльскага літаратурнага альманаха «Родныя пагоркі». Рэдактар — С. Суднік. А-5. 120 ст. Наклад 150 ас.

9 жніўня. Зэльву наведвалі прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі з усёй Гарадзеншчыны, каб ускласці кветкі на магілу і да помніка вялікай беларускай паэтки Ларысы Геніюш.

15 жніўня У Мажэйкаве (Лідскі раён) прайшоў рэгіянальны фестываль песеннага фальклору памяці Земавіта Фядэцкага «Цёплыя вечары ды халодныя ранкі». Адзін з арганізатараў — раённая суполка ТБМ на чале з Станіславам Суднікам.

18 жніўня. У Слоніме выйшла з друку паштоўка, прысвечана беларускай паэтке Ларысе Геніюш (1910-1983). Паштоўку выдаў Сяргей Чыгрын.

28 жніўня. На Гарадзеншчыне адбыліся два святы ў адзін дзень — абласное Свята беларускай паэзіі ў Зачэпічах на Дзятлаўшчыне (пятае па ліку свята паэзіі сабрала

творчых людзей з Гародні, Ліды, Слоніма і Наваградку) і «Кушлянскі фэст» на Смаргоншчыне.

Верасень. У Польшчы выйшла кніга: Lauresh Leanid. Szept pozolklych stron. Ziemia Lidzka w zwierciadle prasy lat 1922—1939. Warszawa: Wydawnictwo Poligraf, 2021. — 338 s.

3 верасня. У рамках Дня беларускага пісьменства Станіслаў Суднік прыняў удзел у прэзентацыі альманаха «Родныя пагоркі» ў Капыльскай раённай бібліятэцы імя А. Астрэйкі.

7 верасня. У Дзятлаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі адбылася вечарына, прысвечаная 75-годдзю кіраўніка Дзятлаўскай суполкі ТБМ, грамадска-культурнага актывіста, педагога, краязнаўца, лаўрэата літаратурнай прэміі імя Анатоля Іверса Валерыя Петрыкевіча.

15 верасня. У Лідзе на фэсце кнігі і друку «Зоркі лідскіх небасхілаў» меў прамову Станіслаў Суднік. На фэсце было абвешчана аб заснаванні літаратурнай прэміі імя Валянціна Таўлая на лепшы твор патрыятычнай тэматыкі.

16 верасня. У філіяле «Інтэграваная бібліятэка аграгарадка Сялявічы» Слонімскага раёна адбылася бібліяноч з прэзентацыяй кнігі Сяргея Чыгрына «Дзяліў трывогу і настрой: Мікола Арочка на фотаздымках».

Кастрычнік. У Беластоку пад рэдакцыяй «Нівы» выйшаў з друку раман Віктара Сазонава «Генетычны алфавіт».

20 кастрычніка. У Лідзе прайшла прэзентацыя кнігі лідскай пісьменніцы Ірэны Сліўко «Выток пачынаўся ад Гаўі».

С. Суднік, У. Хільмановіч, С. Чыгрын

3 МЕСТ

ПАЗЗІЯ

Рычард Бялячыц

* * * Нечакана і нават імгненна...	3
Дзівосы	3
Зямное	4
Сустрэча	4
* * * Калі люблю, тады і праца...	5
Кветкі	5
Верш для вершаў	6
Пайду	7
Зорка	8
Тут	8
Позняя любоў	9
* * * Ужо папахвае тут раем...	10
* * * Наіўны буду...	10
Памяць	11
Ты, я, восень	12
Упершыню	12
Божыя званы	13
О, не...	14
Ты скажы	14
Прысніцца	15
Птушка слова	15
Адзінота і паэт	16
Міколу Ермаловічу	16
* * * Цвісці зіме лілеяй годзе...	17
Бершты	18
Паэтаў боль	19
Нараджэнне	19

Уладзімір Васько

Касцёр не зачах	21
У завіруху	21
Небыліца	22

Сваякі 22
Рыфмач 23
У чаканні 23
Птушыны канцэрт 24
Так проста 24
У дарозе да праўды 25
Мой сад 26
Цішыня 26
Вось як... 27
* * * Не меч прынёс я вам, а верш... 28
Заставайся юнай 28

Мікола Канановіч

Ягамосці 30
Белы снег Вострава 30
* * * Лютуе мароз начамі... 31
* * * Пульхнаты снег зноў сцежкі засцілае... 31
Снег 31
Так многа 32

Мечыслаў Курыловіч

Прадвесце 33
Травень 33
Пялёсткі 33
* * * Збудзілі клікат далі... 34
Сплін 34
* * * Восеньскіх талентаў бляск... 35
Сувой начной завеі 35
* * * Святлом ліхтар сняжынку вабіць... 35
Прыдарожная вярба 36
З табой 36

Ала Нікіфорская

* * * кляновыя алеі... 37
* * * праязджаю па мосце... 37
* * * восень года і восень душы... 37
* * * у лёгкім польмі клёнаў... 37
* * * вераснёўскія колеры лісця... 38
* * * восень... 38
* * * у барвах восені... 38
* * * я перакрэсліла... 38
* * * Божа... 38
* * * хачу быць такой як у маладосці... 39

- *** дзень быў пранізаны святлом... 39
 *** перш чым разысціся на свае прыпынкі... 39

Віктар Сазонаў

- Гальшаны 41
 А што ты значыш для мяне... 42
 Сукенка. 42
 Хто ты? 43
 Вітольду Ашурку 44

Галіна Самойла

- *** Ліхтара уначы выява... 45
 *** Кожны ранак мой — гэта парыў... 45
 *** Цалюткі дзень балела галава... 45
 *** Нарадзілася дзён маіх кола... 46
 *** Мае акно даўно ўжо не смяецца... 46
 *** Я ў сваёй Беларусі жыву... 47

Станіслаў Суднік

- Дзвесце гусараў 48
 Мазалеўскія 50
 Тодар з Нарбутаў Лідскіх 54
 Плач шляхцянку 57

РОЗА

Анатоль Брусевіч

- Чацвёртая арабеска 60

Віктар Варанец

- Ведзьма 69

Уладзімір Васько

- Бляшанка. 76
 Злыдух 80

Валянцін Дубатоўка

- З нізкі непрыдуманых гісторый
 «Пажарка — прытулак для самотнага музыкі...» 84
 Надзеі маленькі аркестрык 84

Спартоўцам, мытнікам і спекулянтам прысвячаецца	87
Усім, хто любіць песню, прысвячаецца	94
Міхась Зізюк	

Браты.	99
Павел Каспяровіч	

Metal Heart.	103
Янка Трацяк	

Калапс, альбо Спекулятыўныя нататкі гуманоіда, які хацеў стаць чалавекам <i>Раздзелы з рамана</i>	111
Уладзімір Хільмановіч	

Адным радком <i>Афарызмы</i>	142

ДРАМАТУРГІЯ

Віктар Варанец	

Стэфан Баторый, альбо Кароткі шлях <i>Трагедыя ў адным акце, сямі карцінах</i>	143
Сяргей Чыгрын	

Банкамат для пенсіянераў <i>Сучасная камедыя-фантазмагорыя ў дзвюх дзях</i>	153

ДАКУМЕНТАЛЬНАЯ ПРОЗА

Леанід Лаўрэш	

Страчаная цывілізацыя <i>Гістарычныя хронікі</i>	178
Маёнтак Ішчална	178
Альжбета Кеда	

У мінулае шлях не вядзе, або Вандроўкі аднаго дня	201
Згадкі музыкі	208

Сяргей Чыгрын

Родам з Эльвеншчыны 212

N MEMORIA

*Да 75-годдзя з дня народзін Юркі Голуба
(20.10.1947–12.10.2020)*

Аляксей Пяткевіч

Наш Юрка Голуб. 223

Валянцін Дубатоўка

Непаўторная музыка вершаў Юркі Голуба 226

Рычард Бялячыц

Юрку Голубу 227

Мікола Канановіч

Балада паэта Юркі Голуба 228

С ПАДЧЫНА

Юрка Голуб

З РУКАПІСУ КНІГІ «АБЕРУЧ»

Простая мова 229
 Успомнім пра Жэню Янішчыц... 230
 Сінеча Васілька 231
 Спроба вопыту 232
 Кон 232
 Паэт 233
 * * * Слізне маланка раптам... 234
 На кургане 234
 Рэквіем вяртання 235
 Рэтра 235
 Урокі 235
 Жураўліная аповесць 236
 З'яўленне дня 237
 Вакзал 238
 Адвольнае аб колах 238
 Мазаіка з вакна 239

Трыпціх машыны часу 240

Яўген Корвін

Паэт з Карэліцкае зямлі: слова пра сябра. *Алесь Самец*. 243

ДАВАЙ ПАРАЗВАЖАЕМ...

* * * ...Усё было калісьці... 244

Пагорак Міндоўга 244

* * * Спяваў мне гай, а ў сэрцы выла сцюжа... 245

* * * Зязюля ў бары кукавала... 245

* * * Я дару табе май... 246

* * * Беларусь... 246

Д

ЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРА

Міхась Зюзюк

Як шыпшына родную зямлю бараніла. 247

Вызваленне з палону

(*Урывак з казкі «Шчасце маленькага камінара»*) 250

Сяргей Чыгрын

Загадка ад сінічак 254

Боб 254

Грушы. 254

Лялькі. 254

Метро 255

Васілёк і кісялёк. 255

Сланечнік 255

Сарока 256

Кажух 256

Скалка 256

Мухамор 256

Метэарыт 257

Кашка 257

Пеўнік і ліса 257

Гуска і гусяняткі 257

Курапатка 258

У вёсцы ў бабулі. 258

Дзве двойкі 258

Г АТЫРА І ГУМАР

Іван Буднік

ЭПІГРАМЫ

Юрку Голубу	260
Валянціну Дубатоўку	260
Але Петрушкевіч	260

Уладзімір Васько

БАЙКІ

Бабёр і піўзавод	261
Мікроб і слон	261
Абурэнне ката	262
Лось-лавелас	262
Ліса-знахарка	263

Янка Трацяк

Штаны

<i>Пародыя</i>	265
--------------------------	-----

Уладзімір Хільмановіч

Цалавацца больш нельга...

<i>Мініяцюра</i>	266
----------------------------	-----

Н АШЫ ЮБІЛЯРЫ

Прафесару Аляксею Міхайлавічу Пяткевічу — 90	268
--	-----

С ЯРОД КНІГ

Сярод кніг	270
----------------------	-----

Х РОНІКА

Хроніка	275
-------------------	-----

Альманах выходзіць на беларускай мове адзін раз на год.

Тэксты дасылаюцца ў праграме Microsoft Word, шрыфт Times New Roman праз адзін інтэрвал. Рэдакцыя тэксты не рэцэнзуе. Аўтары дасылаюць свой здымак у пашырэнні JPEG памерам не менш за 1000 Кб (1 Мгб) і сціслую біяграфічную даведку з акцэнтам на літаратурнай творчасці. Узор даведкі — у альманаху.

Матэрыялы дасылаюцца на адрас: jantrac016@gmail.com або novyzamak.sbp@gmail.com.

12+

Літаратурна-мастацкае выданне

НОВЫ ЗАМАК

Літаратурны альманах. Гродна. ММХХІ. Выпуск 10

Адказны за выпуск *В. Герасімчык*

Рэдактар *А. Пашкевіч*

Вёрстка *І. Дарафеевай*

Карэктар *А. Спрытніч*

Падпісана да друку 09.03.2022. Фармат 70x100¹/₁₆.

Папера афсетная. Друк лічбавы.

Ул.-выд. арк. 16,24. Ум. друк. арк. 23,17.

Наклад 110 асобнікаў. Зак. 39_3/2022

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Таварыства з абмежаванай адказнасцю «ЮрСаПрынт».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/388 ад 01.07.2014.

Вул. Карла Маркса, 11, 230015, г. Гродна.

+375 152 32 00 01, +375 295 87 84 11

www.usp.by

info@usp.by